

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

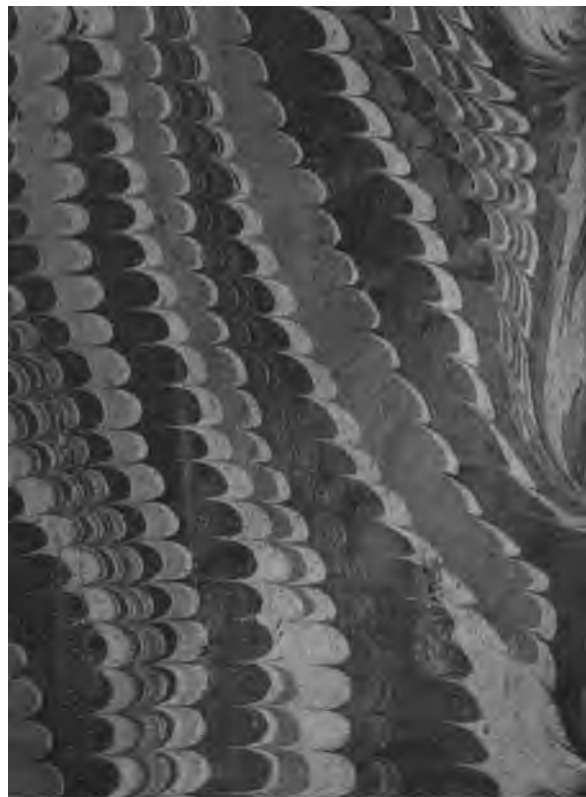
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

~~_____~~
Miller 6

57-

R4-

11

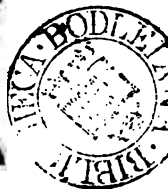

T I T I
LUCRETII CARI

D E
R E R U M N A T U R A
L I B R I S E X.

*Accedunt Selecta Lectiones dilucidando
Poëmati appositæ.*

LUTETIÆ PARISIORUM,
Sumptibus ANT. COUSTELIER,

M. DCC. XLIV.

297 g. 68.

EDITORIS PRÆFATIO.

IRROGIT tandem nova Lucretii editio iis omnibus, quotquot adhuc prodierunt, & longè accuratior, & ad optimorum Codicum fidem diligentius explorata. Quamvis autem in hoc edendo opere provisum à nobis studiosissimè fuerit, ut ne quid desideretur quod humana valeat præstare sedulitas, non defuturos tamen suspicamur nonnullos homines, eosque paulò religiosiores, quibus minimè arideat noster labor, impensus scilicet ad evulgandum ejusmodi poëtam qui, dum impiam Epicuri philosophiam poëseos ornamentis illustrat, ad impie-

tatem pariter ac nequitiam facem præferre non temere judicatur. Et verò annon erat fatius, exclamabunt illi, Scriptorem istum à quo non leve Religioni vulnus infligatur, prorsus omitti, quàm tantopere desudare in revocando ad lucem poëtâ, iis præsertim instructo lenocinijs quæ ad legendum blandiùs proritent? Ea quidem est Lucretii doctrina quæ auctoritatis plurimum ac gratiæ apud quosdam homines sibi facile conciliet, ex eo quòd poëticiæ dictionis luminibus mirum in modum elucescat; neque illud dissimulatum volumus vel ipsa hujus poëtæ mendacia, splendidissimo sermonis apparatu circumvestita, non mediocre pondus habere. At cum Lucretii, aut potius Epicuri Philosophia à cordato quoque viro delirantis ingenii commentis annumeretur; non fuit quod vereremur ne magis in rerum inanitate, quàm in poëteos leporibus lector

P R Æ F A T I O.

v

sanæ mentis immoraretur. Quem enim latet, si modò attenderit, quæcunque de Atomis effutit Epicurus, ea tam futilibus, imò tam nullis inniti rationum momentis, ut aut per sese ipsa ruant funditus, aut leviter impulsa dilabantur? Quotusquisque autem est eorum homuncionum qui Christianam Religionem apertiùs impugnant, qui non quamlibet aliam malit quàm Epicuream opinionem tueri? adeo cum ratione & secum ipsa pugnat; quin etiam ne iis quidem argumentis philosophus utitur quæ si non vero proxima, saltem non omnino absurda videantur.

Quapropter ad edendos Lucretii *de Rerum Naturâ* libros, eosdemque sedulò recognitos, industriam omnem conferre non dubitavimus, rati Epicuri doctrinam jampridem ita obsolevisse, nihil ut indè periculi rei Christianæ immineat; Lucretii verò libros

qui arcana reconditoris Physicæ plurima dilucidè ac subtiliter explicent, poësimque simul offerant legentibus Latini Sermonis integritate saluberrimâ delibutam, non parum ad politioris litteraturæ decus & utilitatem profuturos. Si quid tamen meticulosis hominibus superesse videbitur quod ab exquisitis illis Lucretii carminibus timere Religio jure possit, faciet profectò ne error latius grassetur, utque fidem, si quam invenit, amittat, expetitus ille tandiu Eminentissimi Cardinalis *Anti-Lucretius* mox emittendus in publicum singulari, nec satis prædicando Illustrissimi & Eruditissimi Abbatis * beneficio.

Fruere interim, Lector benevole, nostro, qualiscunque est, labore; neque gratulari pigeat Bibliopolæ nobis

* M. l'Abbé DE ROTHÉLIN.

P R Æ F A T I O. vij

à teneris amicissimo , qui paterni in
locupletando typis elegantioribus orbe
litterario studiū hæres & æmulus , nec
impensæ nec curis parcit , aut parcere
desinet.

Lutetiæ Parisiorum , Kalendis
Decembris 1743.

viiij

T I T I

LUCRETII CARI

PATRIA : GENUS : VITÆ

studium : ingenium : mortis genus ,
& tempus : librorum numerus : con-
filium Poëtæ.

D. LAMBINO Auctore.

Patria.

E Patriâ T. LUCRETII CARI
constat inter omnes , idque vel
ex ipsius Poëtæ testimonio intel-
ligere licet , eum Romanum esse.
Itaque quod de T. Pomponio At-
tico scripsit Cornelius Nepos , munus Fortunæ
fuisse , quòd in eâ potissimum Urbe natus est ,
in quâ domicilium Orbis terrarum esset im-

T. LUCRETII CARI. ix

perii , ut eandem patriam haberet , & dominam &c. hoc idem de T. Lucretio dicere licet , eandem Urbem ejus patriam fuisse , & Gentium dominam ; siquidem Roma patria ejus est , ut est. Atque hæc quidem de patriâ.

Genus.

De genere autem , gentis Lucretiæ fuisse T. LUCRETIVM , nomen ipsum declarat. Porro autem gens Lucrætia quàm clara atque antiqua fuerit , argumento sunt Lucretii Tricipitini , Triones , Ofellæ , Vespillones , Galli. Quod verò ad cognomen attinet , tametsi rarius in Fastis , & cæteris monumentis compareat , Romanum esse tamen & ex Elegiis nonnullis P. Ovidii ; & ex Epigrammatis M. Valerii Martialis , intelligere licet. Sed credibile est hujus familiæ Lucretios , equestri ordine contentos , populi honores non magnoperè expetiisse : quod nemo mirabitur , qui legerit C. Mæcenatem Vipsanium , cùm & Cæsari Augusto , & M. Agrippæ carissimus , atque adeò intimus esset , ideòque amplissimos honores capere , atque ad Senatorium ordinem pervenire posset , angusto tamen clavo contentum fuisse. Licet etiam dicere Lucretium nostrum è Vespillonum aut Ofellarum familiâ fuisse.

se, duoque cognomina habuisse; cum ad commune totius familiæ cognomen aut Vespillonis, aut Ofellæ, cognomen Carî accessisset, vel propter ingenii magnitudinem, ac præstantiam: vel propter morum suavitatem & comitatem: vel propter aliquid tale.

Quod ut facilius credam, facit vel Q. Lucretius Vespillo, jurisperitus, quem commemorat M. Tullius in Bruto: vel Q. Lucretius Ofella, quem idem ibidem scribit aptiorem fuisse concionibus, quàm judiciis; de quo fortassè & Velleius Paterculus lib. 2. verba facit: vel potius alter Lucretius Vespillo, cujus M. Tullius mentionem facit lib. 8. ad Attic. epist. 5. & C. Cæsar lib. 1. & 3. de bello civili; ut credibile sit, Lucretium Poëtam horum alicujus fratrem germanum, aut patruelem fuisse. Neque me movet, quòd Cæsar, lib. 1. de bello civili, Lucretium illum Senatorem appellat: Fieri enim poterat, ut ex eadem familiâ alius esset equestris, aut etiam Plebeii ordinis, alius Senatorii.

Quòd si cui mirum videatur, consideret M. Tullium Ciceronem, & Q. Tullium ejus fratrem, equestri loco esse natos. Finge igitur ex his duobus fratribus alterum se ad honores petendos, & Remp. gerendam contu-

T. LUCRETII CARI. xj

lisse : alterum luce populari carere , suum negotium agere , intra pelliculam se continere voluisse , (quod tamen secus factum est ;) sed finge ita evenisse , procul dubio is , qui *Ædilitatem* majorem , *Præturam* , *Consulatum* adeptus esset , ut *Marcus* , *Senatorii ordinis* factus esset : ille alter , qui nullum magistratum gessisset , in *equestri ordine* mansisset. Hoc idem de nostro *Tito* dicere licet , eum *equestri ordine* contentum fuisse , cum ejus propinqui , quod se ad *Remp. administrandam* , & ad magistratus gerendos contulerant , *Senatores* facti essent. Quo posito & concessio , licebit eum referre in familiam aut *Vespillonum* , aut *Ofellarum* , ut præter prænomen *Titi* , & nomen *Lucretii* , & cognomen *Cari* , vel sic appelleretur *T. Lucretius Vespillo Carus* : vel sic , *T. Lucretius Ofella Carus*. De duobus cognomentis autem dubitari non debet. Nullum enim dubitandi locum relinquunt *P. Cornelius Lentulus Sura* , *P. Cornelius Lentulus Spinther* , *Q. Fabius Maximus Verrucosus* , *L. Cornelius Sylla Felix* , *L. Calpurnius Piso Frugi* ; & alii quos longum sit enumerare.

Hæc sunt quæ de *T. Lucretii* genere comperta sunt. *Eusebius* autem *Pamphili F.* eum natum esse tradidit *Olympiade clxxi.* hoc

est , Cn. Domitio Ahenobarbo , & C. Cassio Longino Coss. an. ab U. C. 156 LVII. Alii , Olympiade CLXXII. hoc est , L. Licinio Crasso , & Q. Mucio Scævola Coss. an. U. C. 156 LVIII. Ex quo apparet , eum M. Tullio Cicerone annis XII. aut XI. natum minorem fuisse ; siquidem M. Tullius natus est Q. Servilio Cæpione , & C. Attilio Sarrano Coss. Et ita T. Lucretium Carum , C. Iulium Cæsarem , Q. Tullium Ciceronem , C. Valerium Catullum , T. Pomponium Atticum , & horum æquales non longè admodum inter se ætatibus distitisse.

Vita studium.

Quod ad vitæ studium attinet , credibile est Lucretium , cum ad Poëticam , & Philosophiam natus esset , ingenioque suo indulgens , & naturam suam ducem secutus , philosophiam Epicuream approbasset , ut solutiore animo & commodius philosophari posset , sese Athenas contulisse , ibique Zenonem illum , Epicureorum Coryphæum , audivisse , atque hoc pacto totam Epicuri disciplinam accuratè cognovisse ac perdidicisse.

Cum esset igitur Lucretius ad Poëticam factus naturâ , ingeniique acumine excelleret ,

T. LUCRETII CARI. xiiij

contemptis popularibus honoribus, qui non solum equestri ordini, verum etiam plebeio patebant (certè majoribus ejus & propinquis patuerant) sive quod à populari levitate abhorreret naturà, sive quod vitam suam ei disciplinæ, quam sequeretur, quamque amplexus esset, consentaneam esse vellet, (sapientem enim ad Remp. accessurum negabat Epicurus) constituit se intrà fortunam suam continere, perpetuòque equestrem dignitatem retinere, neque longius progredi, idque multorum bonorum & clarorum virorum exemplo. Quamvis autem essent hi numero complures, unus Pomponius tamen multorum instar ei esse poterat; qui, cum ei honores amplissimos in suâ civitate consequi liceret, ita privatus, quandiu mansit in vitâ, vixit tamen, ut viris totius civitatis Romanæ amplissimis, & ornatissimis, & nobilissimis carissimus fuerit.

Ingenium.

Quantus autem Poëta sit Lucretius, quàm acuto & acri ingenio, quanta sit carminis ab eo scripti gravitas ac majestas, quantus ornatus, quàm pulchri & præclari versus, quanta sermonis elegantia, integritas, atque, ut ita dicam, sanitas, cum omnes eruditi, qui ho-

diè vivunt , intelligunt ; tum qui patrum nostrorum ætate floruerunt , eò maximè declarârunt , quòd hunc Poëtam inprimis amabant ac lectitabant. Sed ultima illa & maximè veneranda , utpotè nondum peregrinis sordibus oblita , antiquitas non obscurè id significavit.

Satis verò interdum mirari non possum , quæ tanta fuerit in Quintiliano judicii perversitas , ut primùm cum Macro Lucretium , hoc est cum muscâ elephantum , comparârit , cum sint inter se maximè dispares ac dissimiles. Macrum autem cum significo , quem Quintilianus noverat. Nam is , qui hodie est in manibus , non est Mater germanus , sed alius quidam pseudomacer , in antiqui & veri Macri locum subditus. Deinde scripserit , utrumque esse quidem legendum , sed non ut phrasin , id est corpus eloquentiæ , faciant. Postremò subjunxerit , elegantem esse utrumque in suâ materiâ ; sed alterum humilem , alterum difficilem. Nam primùm Lucretius non fuit cum Macro comparandus , proptereà quòd nihil habent inter se simile. Deinde quòd negat Lucretii lectionem Oratori prodesse posse ad corpus eloquentiæ constituendum ; nihil unquam Quintilianus minùs verè locutus est. Nam sive verba simplicia , ac propria , & elo-

T. LUCRETII CARI. XV

cutionem ipsam spectes , paucis admodum verbis exceptis , quæ Poëta aut suo jure finxit , aut ab Ennio & aliis ficta usurpavit , potest Orator ex sermonis genere , quo Lucretius est usus , orationem suam efficere primum puriorem , atque elegantiorē , deinde uberiorē ac nitidiorē : sive te ad rerum tractandarum rationem convertas , habet unde facere possit orationem elatiorem , grandiorē , excellentiorē.

Quemadmodum enim M. Jullius Periclem illum , qui fulgurare , tonare , permiscere Græciam dicebatur , eò cæteris Oratoribus præstitisse dicit , quòd Anaxagoræ Physici auditor fuisset : & Demosthenem illum , quem Longinus scribit ignis instar , eorum , quos afficere velit , animos incendere , atque inflammare , tantò majorem evasisse , quòd Platonem in Academiâ de rebus à sensu populari remotis disputantem audivisset : ita arbitror eum Oratorem , qui studiosè Lucretium legat , multò majores in dicendo sonitus editurum , multòque vehementiùs animos auditorum quasi percussurum , & , quòcunque volet , impulsurum. Neque tamen hoc ita accipi velim , quasi hoc sentiam , disputationem de Atomis , & de earum concursione fortuitâ , & de earum motu triplici , & similibus rebus , ad eloquen-

tiz incrementum ac pondus acquirendum Oratori profuturam : sed hoc sentio , hoc dico , detractâ certorum librorum materiâ , ejus tractandæ rationem ac figuras Oratori magnos & uberes fructus allaturas , magnoque adjumento ad eloquentiam omnibus suis partibus absolutam comparandam futuras ; & Oratorem ab hujus Poëmatiss lectione profectum , orationem confecturum longè grandiorē , magis sonoram , magis arduam , & excellensam , magis denique , ut ita dicam , constructam , atque exaggeratam.

Jam quòd idem Quintilianus ait Lucretium esse difficilem , quid diceret , si his temporibus natus esset , quibus à certis hominibus ita depravatus est , ut vix ejus pristina facies agnoscaturs , cum & ætati Lucretii pænè vicinus , & Lucretii exemplaria integra & emendata , aut certè quàm minimè corrupta & mendosa habens , hæc scripserit tamen ? Atqui nihil est in Lucretio magnoperè difficile homini tolerabiliter erudito , & in disciplinâ Epicuri non omnino hospiti : quia pleraque in eo sunt , quæ non debet ignorare homo honesto loco natus , & liberaliter educatus , & bonis artibus eruditus , nedum is , qui est Orator aliquando futurus , & apud Pontifices , apud Imperatores , apud Reges , apud Populos

T. LUCRETII CARI. xvij

Populos opulentos ac potentes magnis de rebus verba facturus.

Tali igitur ingenio præditus atque ornatus, talibusque adjumentis partim à naturâ, partim à studio & doctrinâ instructus Lucretius sese ad scribendum de naturâ rerum contulit, scribendi quidem genus & figuras & grandiloquentiam Empedoclis secutus: materiam verò, & res ab Epicuro, cujus disciplinam & decreta adamarât, mutuatus.

Mortis genus & tempus.

Quo mortis genere extinctus sit Lucretius, difficile dictu est; neque multò facilius est dicere, quoto suæ ætatis anno è virâ discesserit. Plerique mortuum esse ferunt anno ætatis XLIII. Cn. Pompeio Magno III. Cæcilio Metello Pio Coss. an. ab U. C. 1061. eodem die quo P. Virgilium Maronem natum esse nonnulli scriptum reliquerunt. Nolunt autem eum, aut suâ sponte mortem obiisse, aut alicujus morbi vi, ut sit, consumptum esse; sed, ut ejus obitum *τραυλιώτερον* faciant, scribunt eum sibi ipsum manus attulisse. Alii tædio vitæ, quod patriam suam, ambitione, avaritiâ, luxuriâ, discordiâ, & similibus civitatum, quæ

diu floruerunt , & jam senescunt , morbis æstuarè atque affligi videret. Alii ægritudine animi , quòd Memmii sui , qui in exilium pulsus erat , tristem casum æquo animo ferre non posset. Alii furore percitum , in quem Lucilla , sive uxor , sive amica , amatorio poculo porrecto , cum imprudens adegerat , cum ab eo amari , non ei necem inferre , aut bonam mentem adinvenire , vellet.

Librorum à Lucretio scriptorum numerus.

Quoniam autem de numero librorum à Lucretio scriptorum nonnulli dubitârunt , & levissimis argumentis adducti , plures quàm sex ab eo scriptos esse existimârunt , videtur hic error minuendus , atque hæc dubitatio tollenda. Omnino igitur sex libros dumtaxat de naturâ rerum scripsit T. Lucretius Carus. Cujus rei cum sint mihi illa quoque argumenta non imbecilla ; primum , quòd Grammatici veteres , aliique scriptores , Festus , Nonius , Diomedes , Priscianus , Probus , Carisius , Donatus , Servius , Tertullianus , Arnobius , Lactantius , nullum Lucretii librum ultrâ sextum commemorant. Deinde , quòd his sex libris solis tota Epi-

T. LUCRETII CARI. xix

euri ratio, sententia, ac doctrina, quæ quidem ad Naturæ explicationem pertineat, continetur; neque quidquam ampliùs, quod quis de eâ dicere queat, reliquum est. Et tamen multa de continentia, & parcimoniâ in victu, de honoribus contemnendis, de luxuriâ, & molliæ aspernandâ, & de cæteris rerum ad Philosophiam moralem pertinentibus accedunt.

Consilium Poëta.

Consilium denique Lucretii est, animi tranquillitatem, & ἀσάλευ illam, quam crebrò habebat in ore Epicurus, hominibus afferre. Quoniam autem duæ res imprimis homines sollicitant, & conturbant, ut ille putabat, Religio, hoc est, timor Deorum inanis, vitæque beatæ inimicus, atque infestus; & metus mortis: his duobus animorum quasi pestibus & crucibus conatur eos liberare, ostendendo primùm, nullam esse Deorum providentiam, deinde nullum sensum post vitam remanere, animosque esse mortales. Quibus vehementer errat Epicurus, & nos Christiani ab eo valdè dissentimus.

Quoniam igitur neutrum horum facile

xx VITA T. LUCRETII CARI.

expedire poterat Lucretius , nisi naturâ rerum perspectâ , & cognitâ , omnem operam suam in explicandâ ratione Naturæ ponit. Itaque docet Mundum sine consilio Deorum , Atomorum concursu fortuito , esse factum ; & Mundos esse innumerabiles , eodem modo creatos , eosque omnes esse interituros : Ac totum quidem librum tertium in disputatione de animâ consumpsit : cæteros verò in diversis , ac variis quæstionibus , quas Lector ex indice earum rerum , quæ in singulis libris tractantur , facile cognoscet.

reſponſum eſt ad quæſtionem an ſciantia ſit in ſeipſo

V E T E R U M E T R E C E N T I U M V I R O R U M D O C T O R U M

D E

T. LUCRETIO CARO T E S T I M O N I A.

M. Cicero ad Q. Cicer. fratrem lib. 2. ep. 11.

LUCRETII Poëmata , ut ſcribis , non
ita ſunt multis luminibus ingenii , mul-
tæ tamen artis.

P. Viſtorius Var. leſt. lib. 17. cap. 16.

In Lucretio maximè puritas Latinæ Lin-
guæ copiaque apparet.

Idem caſtig. in Cic. Epist.

Lucretius candidiſſimus , & facundiſſimus
Romanæ Linguæ ſcriptor.

xxij V A R I O R U M

Barthius adversar. lib. 1. cap. 9.

Multa sunt in Lucretio , quæ alibi frustra quæras.

Idem ibid. lib. 13. c. 1.

Illibata , simplicisque , hoc est , prisca , & velut unica Latinitatis , ea gratia est , ut vel transmarinas delicias , fuco oblitas , & picturatas , præ se facile contemnere faciat Lectores non ineptos , aut superstitiosos. Id quod in mentem mihi venit , cum Catulli , & Lucretii Poëmata lego præcipue ; siquidem hi duo sunt omnium Latinorum Scriptorum , qui ad nos pervenerunt , principes ; ideoque nulla cura iis supervacua impendi potest , nisi quâ vel non capiuntur , vel corrumpuntur.

Cornelius Nepos , in vitâ Attici.

Lucium Julium calidum , quem post Lucretii Catullique mortem , multò elegantissimum Poëtam nostram tulisse ætatem , verè videor posse contendere , &c.

Lactantius lib. de Opif. c. 6.

Epicuri sunt omnia , quæ delirat Lucretius.

Petrus Crinitus Florentinus.

T. Lucretius Carus ex Lucretiorum fa-

TESTIMONIA. xxiiij

miliâ natus creditur , quæ Romæ insignis , & perverusta habita est. Paulò antiquior fuit Terentio Varrone , & M. Tullio , ut quidam scripserunt ; quod est observatum diligenter , quoniam in his annalibus , quos à Græcis habemus , complura falsò exposita sunt , contraque rationem temporum perversè signata. Ingenio summo traditur fuisse , & in scribendis carminibus maximè excitato. Solebat enim per intervalla temporum ad carmen accedere , non sine quodam animi furore , ut veteres Auctores ostendunt. Fabius Quintilianus Æmilium Macrum , & T. Lucretium præstare elegantiam testatur , sed ipsius Lucretii carmen multum difficultatis retinere. Quæ res non modò propter ipsam materiam illi contigit , sed propter egestatem linguæ , & rerum novitatem , ut ille inquit.

Scripsit libros sex de naturâ rerum , in quibus doctrinam Epicuri , & Empedoclem Poëtam securus est , cujus carmen atque ingenium admiratur. Neque desunt , qui scribant fuisse Lucretii opus à M. Tullio emendatum. Quocirca verisimile est , propter importunum obitum , ab eo imperfectum atque inemendatum relictum. Quæ rater plurimum Lucretii versibus concessit , & in ejus opere multum esse artis , atque in-

genii refert, neque mirari oportere, si Lucretii versus duriores interdum videntur, & quasi Orationi solutæ similes. Fuit hoc proprium illis temporibus, ut optimè testatur, aptud Macrobius, Furius Albinus, cujus verba hæc sunt: nemo debet antiquiores Poëtas eâ ratione viliores putare, quod eorum versus nobis scabri videntur. Ille enim stylus tum maximè placebat, diuque laboravit ætas secuta, ut magis hinc molliori stylo acquiesceret. Itaque minimè defuerunt, imperantibus etiam Vespasianis, qui Lucretium pro Virgilio, & Lucilium pro Horatio legerent.

Ovid. lib. 1. Amor. eleg. 15.

Carmina sublimis tunc sunt petitura Lucreti,
Exitio terras cum dabit una dies.

Thomas Scauranus.

Ausonios inter vates Lucretius unus
Scrutator veri sedulus ipse fuit:
Abdita Naturæ cupiens irrumpere claustra,
Et superos acie mentis adire Deos.
Sæpè tamen recto deflectit tramite, & errat,
Deceptus dictis, & Epicure, tuis.

Franciscus Floridus Sabinus lectio.

Subsic. cap. 1.

Titus Lucretius Carus, excellens Philo-
sophus, ejusmodi rerum quæ contra natu-
iam

TESTIMONIA. xxv

eam fieri videntur , rationem libentissimè reddere solet.

Aldus Pius in epist. ad Albert. Pium Carporum Principem , ac Cesareum Oratorem apud Pontif. Max.

Lucretius & Poëta & Philosophus quidem maximus , vel antiquorum judicio : sed plenus mendaciorum. Nam multò aliter sentit de Deo , de creatione rerum , quàm Plato , quàm cæteri Academici ; quippè qui Epicuream sectam secutus est. Quamobrem sunt qui ne legendum illum quidem censent Christianis hominibus qui verum Deum adorant , colunt , venerantur. Sed quoniam veritas , quantò magis inquiritur , tantò appareret illustrior , & venerabilior , Lucretius , & qui Lucretio sunt similes , legendi quidem mihi videntur , & mendaces , & ut certè sunt. Hæc autem attigimus , ut , si quis nesciat deliramenta Lucretii , id discat è nobis.

Adrianus Turnebus advers. lib. 18. cap. 6.

Lucretius , in jucundo suo poemate , quodam antiquitatis sapore condit suos versus.

Hieronymus Mercurialis Var. Lect. lib. 4. cap. 16.

Lucretius primus rerum naturas Romanâ

linguâ explanavit, ac plurima ab Epicuro, Democrito, & Hipocrate mutuatus est.

*J. Scaliger in Aristot. hist. anim. lib. 10.
9. 35.*

Lucretius divinus vir, atque incomparabilis Poëta.

Casaubon. not. in. Iohann. c. 5.

Lucretius Latinitatis auctor optimus.

J. Lyffius Var. lect. lib. 1. c. 14.

Antiquiora quædam verba, & penè obsoleta in Lucretio, Ennio, aliisque vetustioribus invenire est, ab usu sanè nostro, & sermone remota: sed in veterum tamen scriptis antiquitatis reverentia diligenter retinenda, & religiosè conservanda.

Motacian Junius method. Eloq. c. 8.

Lucretius auctor purus, nitidus, elegans; licet Epicuri ille dogmata defendat.

*Dionysius Lambinus in Epist. Dedicatoriâ ad
Carolus IX. Regem Christianissimum.*

Si quod est in his paucis Scriptorum veterum tanquam ex naufragio reliquias, li-

TESTIMONIA. xvii

serarum genus, unde maior magnæque utilitates ad nos permanerint, Poëmata sunt, &c. At, inquit, Lucretius animum immortalitatem oppugnat, Deorum providentiam negat, religiones omnes tollit, summum bonum in voluptate ponit. Sed hæc Epicuri, quem sequitur Lucretius, non Lucretii culpa est. Poëma quidem ipsum, propter sententias à religione nostrâ alienas, nihilominus Poëma est. Tantumne? Imò verò Poëma venustum, Poëma præclarum, Poëma omnibus ingenii luminibus distinctum, insignitum, atque illustratum, &c. ...

At Epicurus & Lucretius impii fuerunt. Quid tum postea? Num idcirco nos quoque, qui eos legimus, impii sumus? Primum, quàm multa sunt in hoc Poëmate cum aliorum Philosophorum sententiis, ac decretis consentanea! Quàm multa probabilia! Quàm multa denique præclara, ac propè divina! Hæc sumamus, hæc attripiamus, hæc approbetur Deinde, adeone faciles, & creduli sumus, ut, quæ sunt à quibuscunque Scriptoribus memoriæ prodita, literæque mandata, ea, tanquam ex Apollinis oraculo edita, vera esse judicemus? Quod si multa quotidie fabulosa, incredibilia, falsa denique legimus, vel ut animos relaxemus,

xxviii *VARIORUM*

vel ut in iis , quæ sine controversiâ vera sunt , libentius acquiescamus , constantiusque maneamus , quid est , quòd Lucretium elegantissimum , cultissimumque Poëtam aspernemur ?

Ad Lucretium nostrum revertor , Poëtam egregium ac præstantem , Scriptoremque omnium Latinorum politissimum , vetustissimum , elegantissimum ; ex quo Virgilius , & Horatius non solum dimidiatos , sed integros sæpè versus mutuari solent. Hic , ubi de rerum primordiis , seu corpusculis individuis : de eorum motu , & figuris : de inani : de imaginibus , seu simulacris , quæ è summo rerum corpore mittuntur : de Animorum naturâ , de ortu , obituque siderum : de Solis & Lunæ defectu : de fulminis naturâ : de Arcu cœlesti : de Avernis : de causis morborum , & multis de aliis rebus disputat , subtilis , argutus , enucleatus , limatus est. In librorum procæmiis , in nonnullis similitudinibus : in exemplis : in disputationibus de morte contemnendâ ; de amore fugiendo ; de somno & insomniis , gravis , copiosus , amplus , magnificus , elatus , ornatus est Quid enim ? Homerum , proptereâ quòd in quibusdam Fabularum partim turpinum , partim absurdarum involucris , omnium rerum

TESTIMONIA. XXIX

naturalium , atque humanarum cognitionem inclusam continere existimatur , non solum legimus , verumetiam ediscimus : Lucretium , sine Fabularum taliumque nugarum integumentis , de principiis , & causis rerum : de Mundo : de Mundi partibus ; de vitâ beatâ : de rebus cœlestibus ac terrenis , non verè illum quidem , neque piè , sed tamen simpliciter , & apertè , & ut Epicureum , ingeniosè , & acutè , & eruditè , & purissimo sermone loquendi non audiemus ?

Non enim , si multis locis à Platone dissidet , non , si multa cum religione nostrâ pugnantia dicit , idcirco ea etiam , quæ cum illorum & Christianorum sententiâ congruunt , spernere debemus. Quàm præclare de coërendis voluptatibus , de sedandis animorum motibus , de mentis tranquillitate comparandâ disputat ! Quàm subtiliter , & argutè eos , qui nihil percipi , nihilque sciri posse affirmant , qui sensus omnes fallaces esse dicunt , coarguit , ac refellit ! Quàm copiosè sensus defendit ! &c Quàm pulcræ sunt apud eum descriptiones ! Quàm venusta , ut Græci appellant , Episodia ! Bellæ de coloribus , de speculis , de Magnete , de Avernis , disputationes ! Quàm graves ad continentem , justè , moderatè , innocenter viven-

XXX VARIORUM TESTIMONIA.

dum, cohortationes! Quid de ejus sermone statuemus? Quo quid purius, quid incorruptius, quid nitidius, quid elegantius dici aut cogitari potest? Equidem hoc non dubitanter affirmabo, nullum in totâ Linguâ Latinâ Scriptorem Lucretio Latinè meliùs esse locutum: non M. Tullii, non C. Cæsaris orationem esse puriorem.

C A T A L O G U S

Editionum T. Lucretii Cari de Rerum Naturâ.

1486. **V**eronæ, apud Paulum Fridenperger, curante Hieronymo Avantio: in-folio.
1495. Venetiis, per Theodorum de Ragazonibus de Asulâ: in-4.
1500. Venetiis, per Hieronymum Avantium, Veronensem, apud Aldum: in-4.
1511. Bononiæ, cum Commentario Joannis-Baptistæ Pii: in-folio.
1512. Florentiæ, Philippi Juntæ; cum præfatione Petri Candidi: in-folio.
1512. Florentiæ: in-12.
1512. Venetiis, cum præfatione Petri Candidi, ex editione Aldi: in-8.
1514. Parisiis, apud Ascensum, cum Commentario Joan. Baptistæ Pii: in-fol.
1515. Venetiis, ex recognitione Aldi, & ejus typis: in-8.
1531. Basileæ, apud Henr. Petri: in-8.
1536. Lugduni, Gryphius: in-8.

1540. Lugduni : in-8.
 1542. Lovanii : in-4.
 1546. Lugduni : in-12.
 1558. Lugduni : in-12.
 1563. Parisiis , cum commentariis Dionysii *Lambini* : in-4.
 1564. Lugduni : in-8.
 1565. Parisiis , cum emendationibus Adriani *Turnebi* : in-12.
 1566. Antvverpiæ , cum commentariis Oberti *Gifanii* : in-8.
 1570. Parisiis , cum commentariis locupletioribus *Dionysii Lambini* : in-4.
 1576. Lugduni : in-12.
 1583. Francofurti , ex editione *Lambini* : in-8.
 1589. Antvverpiæ : in-12.
 1595. Lugduni Batavorum — ex editione Oberti *Gifanii* , apud *Plantin* : in-8.
 1597. Lugduni Batavorum , apud *Rapheleng* : in-8.
 1606. Lugduni : in-12.
 1611. Lugduni Batavorum , apud *Rapheleng* : in-12.
 1611. Genevæ , in corpore Poëtarum Latinorum : in-4.
 1616. Amstelodami : formâ minore.
 1616. Lugduni , in corpore Poëtarum Latinorum ab *Alexandro Ficheto* , Jesuitâ , edito : in-4.
 1620. Amstelodami , *Jansson* : in-24.
 1626. Amstelodami : formâ minore.
 1627. Genevæ , in corpore Poëtarum Latinorum : in-4.
 1631. Amstelodami : formâ minore.
 1631. Francofurti , curante Daniele *Pareo* : in-8.
 1647. Florentiæ , cum expositione paraphrasticâ & notis Joannis *Nardii* , Florentini : in-4.
 1650. Parisiis , cum versione Gallicâ *Michaëlis de Marolles* : in-8.

1662. Salmurii, cum brevibus notis *Tan. Fabri* : in-4.
1663. Parisiis, cum Gallicâ Versione Michaëlis *de Marolles*, addito libro decimo Laertii gallicè translato : in 8.
1675. Cantabrigiæ, cum notis *Tan. Fabri* : in-12.
1680. Parisiis, in usum Delphini, cum interpretatione & notis Michaëlis *Fayi* : in-4.
1685. Parisiis, cum gallicâ versione Baronis *des Coutures* : in-12.
1686. Cantabrigiæ, cum notis *Tan. Fabri* : in-12.
1692. Amstelodami, cum gallicâ versione Baronis *des Coutures* : in-12.
1693. Neapoli, cum notis *Tan. Fabri*, & argumentis *Fayi* : in-12.
1695. Oxonii, curante Thomâ *Creech* : in-8.
1701. Amstelodami, cum belgicâ versione Joannis *de VVit*, apud Sebastianum *Perzoldum* : in-8.
1708. Parisiis, cum gallicâ versione Baronis *des Coutures* : in-12.
1709. Londini : in-4.
1712. Londini, Tonson : in 4.
1712. Londini, Tonson, cum variis lectionibus : in-folio.
1713. Londini, Tonson : in-12.
1717. Londini, ex interpretatione & cum notis Thomæ *Creech* : in-8.
1721. Londini, in corpore Poëtarum Latinorum, apud Isaacum *Vaillant* : in folio.
1725. Lugd. Bat. cum variarum notis, curante Sigeberto *Havercampo* : in-4.
1744. Lutetiae Parisiorum. Accedunt selectæ Lectiones dilucidando operi apposuit. Curante Stephano Andread *Philippe*. Sumptibus Ant. *Costelier* : typis C. F. *Simon* : in-12. Cum figuris elegantissimis.

ARGUMENTUM

LIBRI PRIMI.

DIcturus Poëta de primo rerum exortu atque natura, I. De Venere rerum Genitrice pauca præfatur; cujus Numine invocato, non solum Memmii clarissimi Romani cui suum hoc opus dedicat, sed etiam Epicuri, ex cujus sententiâ & doctrinâ scribit, laudes non ineleganti carmine breviter prosequitur; laudatque in primis Epicurum, quod primus metu ac religione Deorum mentes humanas solverit.

II. Explicatis ex occasione variis sceleribus impiis, atque factis, in quæ crudeles mortalium mentes ipsa superstitione induxerit, docet quæ prima rerum principia statuat, quorum duo

xxxiv ARGUMENTUM

præcipua hæc variis afferit exemplis atque argumentis : *Ex nihilo nihil fieri, & in nihilum nihil posse reverti.*

III. Probat *Atomos*, quæ rerum vult esse principia, corpora quidem esse, sed cæca, hoc est, quæ sub oculos non cadant : sententiamque hanc variis exemplis de vento, de odore, de calore, de frigore, de voce, deque aliis ejusmodi rebus, quæ constat esse corpora, repetitis confirmat.

IV. Contendit *Atomos* non *unas* esse rerum primordia : sed *Inane* addit, ex quo & ex *Atomis* tota & omnis rerum natura coalescat : negatque præter hæc duo tertiam posse dari primam rerum naturam, sed horum duorum cætera dici *Conjuncta & Eventa*, quas vulgò rerum proprietates & accidentia vocant.

V. *Atomorum* hanc esse naturam ait, ut infecabilia, æterna, & solida sint corpora, ex quibus tamen res mol-

LIBRI PRIMI. xxxv

les, interjecto *Inani*, æquè ac duræ fiant. Cùm autem ea sint minima corpora, docet indè quid sit, quod in rebus *Minimum quid* vulgò vocatur.

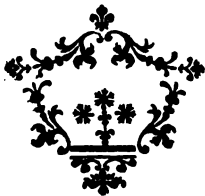
VI. Explicatis ita ac statutis suis principiis, Poëta veterum Philosophorum de rerum primis primordiis opiniones explodit: sed in primis Heracliti, qui unum ignem; Empedoclis, qui Terram, Aquam, Aërem, & Ignem; Anaxagoræ, qui Homœomeriam, quam Græci vocant, hoc est quasi similitudinem partium in rebus genitis, tanquam prima rerum principia statuerunt.

VII. Contendit Totum seu Universum infinitum, quidem esse, cùm ex Atomorum multitudine innumerâ, tum ex *Inanis* immensâ magnitudine: sed arguit in corporibus frangendis, rebusque concretis dissolvendis modum finemque dari. Undè colligit prima rerum corpora esse individua, solida, & immortalia; ex quibus rerum fiant

xxxvj ARGUMENTUM LIB. I.

concretiones, & in quæ res concre
resolvantur.

VIII. Denique monet nullum
Totius, seu Universi medium, T
ræve centrum, in quod omnia gra
nitantur; cùm universum sit infinitu
in quo sicut nec extremum, ita
medium esse possit.

Franc van Mieris inv et del.

I.

Cl. Duflos Sculp.

T I T I
UCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER PRIMUS.

NE ADUM · genitrix , hominum
Divûmque voluptas ,
Alma Venus , Cœli subter labentia
signa
Quæ mare navigerum , quæ terras fru-
giferentes

celebras ; per te quoniam genus omne animantium
ipitur , visitque exortum lumina Solis :
Dea , te fugiunt venti , te nubila Cœli ,
entumque tuum : tibi suaves dædala tellus
nittit flores , tibi rident æquora ponti ,
rumque niter diffuso lumine Cœlum.
simul ac species patefacta est verna dici ,

Et referata viget genitabilis aura Favoni :
 Aëriæ primùm volucres te, Diva, tuumque
 Significant initum percussæ corda tuâ vi.
 Indè feræ pecudes persultant pabula læta,
 Et rapidos tranant amnes : ita capta lepore,
 Illecebrisque tuis omnis natura animantum
 Te sequitur cupidè, quò quamque inducere pergis.
 Denique per maria, ac montes, fluviosque rapaces,
 Frondiferasque domos avium, camposque virentes,
 Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
 Efficis, ut cupidè generatim sæcla propagent.

Quæ quoniam rerum naturam sola gubernas,
 Nec sine te quidquam dias in luminis oras
 Exoritur, neque fit lætum, neque amabile quidquam :
 Te sociam studeo scribundis versibus esse,
 Quos ego de RERUM NATURA pangere conor
 Memmiadæ nostro : quem tu, Dea, tempore in omni
 Omnibus ornatum voluisti excellere rebus.
 Quò magis æternum da dictis, Diva, leporem ;
 Effice ut interea fera mœnera militiai
 Per maria ac terras omnes sopita quiescant.
 Nam tu sola potes tranquillâ pace juvare
 Mortales : quoniam belli fera mœnera Mavors
 Armipotens regit, in gremium qui sæpe tuum se
 Rejicit, æterno devinctus volnere amoris :
 Atque ita suspiciens tereti cervice r. postâ
 Pascit amore avidos inhians in te, Dea, visus :
 Equè tuo pendet resupini spiritus ore.
 Hunc tû, Diva, tuo recubantem corpore sancto
 Circumfusa super, suaves ex ore loquelas
 Funde, petens placidam Romanis, Inclita, pacem.
 Nam neque nos agere hoc patriâ tempore iniquo
 Possumus æquo animo : neque Memmî clara propago
 Talibus in rebus communi deesse saluti,

LIBER PRIMUS.

3

Quod superest, vacuas aures mihi, Memmiada, & te
Semotum à curis adhibe veram ad rationem,
Ne mea dona tibi studio disposita fideli,
Intellecta priùs quàm sint, contempta relinquo.
Nam tibi de summâ Cœli ratione Deûmque
Differere incipiam, & rerum primordia pandam,
Unde omnes Natura creet res, auctet, aliatque:
Quòve eadem rursùm Natura perempta resolvat:
Quæ nos materiem, & genitalia corpora rebus
Reddundâ in ratione vocare, & semina rerum
Appellare fuemus, & hæc eadem usurpare
Corpora prima, quòd ex illis sunt omnia primis.

Omnis enim per se Divûm natura necesse est
Immortali ævo summâ cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, sejunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipfa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.

Humana ante oculos fœdè cùm vita jaceret
In terris oppressa gravi sub Religione,
Quæ caput à Cœli regionibus ostendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans;
Primùm Graïus homo mortales tollere contra
Est oculos ausus, primusque obistere contra:
Quem nec fama Deûm, nec fulmina, nec minitant
Murmure compressit Cœlum, sed eo magis acrem
Virtutem iritât animi, confringere ut arcta
Naturæ primus portarum claustra cupiret.
Ergo vivida vis animi pervicit, & extra
Processit longè flammantia mœnia Mundi:
Atque Omne immensum peragravit mente animoque:
Unde refert nobis victor, quid possit oriri,
Quid nequeat, finita potestas denique cuique

Quanam sit ratione , atque altè terminus hærens.
 Quare Religio pedibus subjecta vicissim
 Obteritur , nos exæquat victoria Cælo.

Illud in his rebus vereor , ne fortè rearis
 Impia te rationis inire elementa , viamque
 Endogredi sceleris ; quod contra , sæpius illa
 Religio peperit scelerosa atque impia facta :
 Aulide quo pacto Triviai virginis aram
 Iphianassai turpârunt sanguine fœde
 Ductores Danaum delecti , prima virorum.
 Cui simul infula virgineos circumdata comptus .
 Ex utraque pari malarum parte profusa est ,
 Et mœstum simul ante aras adstare parentem
 Sensit , & hunc propter ferrum celare ministros ,
 Aspectuque suo lacrymas effundere cives :
 Muta metu terram genibus summissa perebat ;
 Nec miseræ prodesse in tali tempore quibat ,
 Quòd patrio princeps donârat nomine Regem.
 Nam sublata virum manibus tremebundaque ad aras
 Deducta est , non ut , solemnî more sacrorum
 Perfecto , posset elato comitari Hymenæo :
 Sed casta incestè , nubendi tempore in ipso ,
 Hostia concideret mactatû mœsta parentis ,
 Exitus ut classi felix faustusque daretur.
 Tantum Religio potuit suadere malorum ,

Tutemet à nobis jam quovis tempore , vatum
 Terriloquis victus dictis desciscere quæres ?
 Quippe etenim quàm multa tibi jam fingere possunt
 Somnia , quæ vitæ rationes vertere possint ,
 Fortunasque tuas omnes turbare timore ?
 Et meritò : nam si certam finem esse viderent
 Ærumnarum homines , aliquâ ratione valerent
 Religionibus , atque minis obsistere vatum.

LIBER PRIMUS.

5

Nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas;
 Æternas quoniam pœnas in morte timendum.
 Ignoratur enim quæ sit natura Animarum;
 Nata sit, an contra nascentibus insinuetur;
 Et si huius intereat nobiscum morte dirempta;
 An tenebras Orci visat, vastasque lacunas;
 An pecudes alias divinitus insinuet se,
 Ennius ut noster cecinit, qui primus amœno
 Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
 Per gentes Italas hominum quæ clara clueret?
 Et si præterea tamen esse Acherusia templa
 Ennius æternis exponit versibus, edens,
 Quò neque permanent animæ, neque corpora nostræ:
 Sed quædam simulacra modis pallentia miris.
 Unde sibi exortam semper florentis Homeri
 Commemorat speciem, lacrymas & fundere salvas
 Cœpisse, & rerum naturam expandere dictis.

Quapropter bene, cum, superis de rebus, habenda
 Nobis est ratio; Solis Lunæque meatus
 Quâ fiant ratione; & quâ vi quæque generantur
 In terris: tum, cum primis, ratione sagaci,
 Unde anima atque animi constet natura videndum:
 Et quæ res nobis vigilantibus obvia mentes
 Terrificet, morbo affectis, somnoque sepultis,
 Cernere uti videamur eos, audireque coram,
 Mortis obitâ, quorum tellus amplectitur ossa.

Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta
 Difficile illustrare Latinis versibus esse:
 [Multa novis verbis præsertim cum sit agendum,]
 Propter egestatem linguæ, & rerum novitatem.
 Sed tua me virtus tamen, & sperata voluptas
 Suavis amicitiae, quemvis perferre laborem
 Suadet, & inducit noctes vigilare serenas,

Postremò, quoniam incultis præstare videmus
 Culta loca, & manibus meliores reddere fœtus :
 Esse videlicet in terris primordia rerum,
 Quæ nos, fœcundas vertentes vomere glebas,
 Terrarumque solum subigentes, cimus ad ortus.
 Quòd si nulla forent, nostro sine quæque labore
 Sponte suâ multò fieri meliora videres.

Huc accedit, uti quidque in sua corpora rursùm
 Dissolvat Natura, neque ad nihilum interimat res.

Nam, si quid mortale è cunctis partibus esset,
 Ex oculis res quæque repente crepta periret ;
 Nullâ vi foret usus enim, quæ partibus ejus
 Discidium parere, & nexus exsolvere posset.
 At nunc, æterno quia constant semine quæque,
 Donec vis obit, quæ res diverberet ictu,
 Aut intus penetret per inania, dissolvatque,
 Nullius exitium paritur Natura videri.

Præterea, quæcumque vetustate amovet ætas,
 Si penitus perimit consumens materiem omnem,
 Unde animale genus generatim in lumina vitæ
 Reducit Venus? aut reductum dædala tellus
 Unde alit, atque auget, generatim pabula præbens
 Unde mare, ingenui fontes, externaque longè
 Flumina suppeditant? Unde æther sidera pascit?
 Omnia enim debet, mortali corpore quæ sunt,
 Infinita ætas consumpse, anteaacta diesque.
 Quòd si in eo spatio, atque anteaactâ ætate fuère,
 E quibus hæc rerum consistit summa resecta,
 Immortali sunt naturâ prædita certe.
 Haud igitur possunt ad Nilum quæque reverti.

LIBER PRIMUS.

9

Denique res omnes eadem vis causaque volgo
Conficeret, nisi materies æterna teneret
Inter se nexas minùs aut magis endopeditè.
Tactus enim lethi satis esset causa profecto :
Quippe, ubi nulla forent æterno corpore, eorum
Contextum vis deberet dissolvere quæque.
At nunc, inter se quia nexus principiorum
Dissimiles constant, æternaque materies est,
Incolumi remanent res corpore, dum satis acris
Vis obeat pro texturâ cujusque reperta.
Haud igitur redit ad Nihilum res ulla, sed omnes
Discidio redeunt in corpora materiai.

Postremò pereunt imbres, ubi eos pater Æther
In gremium matris Terrai præcipitavit.
At nitidæ surgunt fruges, ramique virescunt
Arboribus; crescunt ipsæ, sætuque gravantur.
Hinc alitur porro nostrum genus, atque ferarum :
Hinc lætas urbes pueris florete videmus,
Frondiferasque novis avibus canere undique silvas.
Hinc fessæ pecudes pingues per pabula læta
Corpora deponunt, & candens lacteus humor
Uberibus manat distentis : hinc nova proles
Artubus infirmis teneras lasciva per herbas
Ludit, lacte mero mentes percussâ novellas.
Haud igitur penitus pereunt quæcumque videntur :
Quando aliud ex alio reficit Natura, nec ullam
Rem gigni patitur, nisi morte adjutam alienâ.

Nunc age, res quoniam docui non posse creari
De Nihilo, neque item genitas ad Nil revocari,
Ne quâ fortè tamen coeples diffidere dictis,
Quòd nequeunt oculis rerum primordia cerni ;
Accipe præterea, quæ corpora tute necesse est

Confiteare esse in rebus , nec posse videri.

Principio , Venti vis verberat incita pontum ,
 Ingentesque ruit naves , & nubila differt :
 Interdum rapido percurrrens turbine campos
 Arboribus magnis sternit , montesque supremos
 Sylvisfragis vexat flabris : ita perfurit acri
 Cum fremitu . sævitque minaci murmure coortus.
 Sunt igitur Venti nimirum corpora cæca ,
 Quæ mare , quæ terras , quæ denique nubila cœli
 Verrunt , ac subito vexantia turbine raptant.
 Nec ratione fluunt aliâ , stragemque propagant ,
 Ac cùm mollis aquæ fertur natura repente
 Flumine abundanti , quod largis imbribus auget
 Montibus ex altis magnus decursus aquarū ,
 Fragmina conjiciens sylvarum , arbutaque tota :
 Nec validi possunt pontes venientis aquarū
 Vim subitam tolerare : ita magno turbidus imbrī
 Molibus incurrens validis cum viribus amnis ,
 Dat sonitu magno stragem , volvitque sub undis
 Grandia saxa , ruit quæ quidquid fluctibus obstat.
 Sic igitur debent Venti quoque flamina ferri ,
 Quæ , veluti validum flumen , cùm procubere ,
 Quamlibet in partem trudent res ante , ruuntque
 Impetibus crebris ; interdum vertice torto
 Corripiunt , rapidoque rotantia turbine portant.
 Quare etiam atque etiam sunt Venti corpora cæca :
 Quandoquidem factis ac moribus , æmula magnis
 Amnibus inveniuntur , aperto corpore qui sunt.

Tum porro varios rerum sentimus Odores :
 Nec tamen ad nares venientes cernimus unquam :
 Nec calidos Æstus tuimur , nec Frigora quimus
 Usurpare oculis , nec Voces cernere suemus :
 Quæ tamen omnia corporeâ constare necesse est

LIBER PRIMUS.

11

Naturâ : quoniam sensus impellere possunt.

TANGERE ENIM ET TANGI, NISI COR-
PUS, NULLA POTEST RES.

Denique fluctifrago suspensâ in littore Vestes
Uvescunt, cædem dispanfâ in Sole ferescunt.
At neque quo pacto perfederit humor aquai
Visu est, nec rursus quo pacto fugerit æstu,
In parvas igitur partes dispergitur humor,
Quas oculi nullâ possunt ratione videre.

Quin etiam multis Solis redeuntibus annis
Annulus in digito subtertenuatur habendo :
Stillicidî casus lapidem cavat : uncus aratri
Ferreus occultè decrescit Vomer in arvis :
Strataque jam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conspiciamus : tum portas propter ahena
Signa manus dextras ostendunt attenuari
Sæpe salutantum tactu, præterque meantum.
Hæc igitur minui, cùm sint detrita, videmus,
Sed quæ corpora decedant in tempore quoque,
Invida præclusit speciem Natura videndi.

Postremò, quæcumque dies, Naturaque rebus
Paulatim tribuit moderatim crescere cogens,
Nulla potest oculorum acies contenta tueri :
Nec porro quæcumque ævo, macieque senescunt :
Nec mare quæ impendent vesco sale saxa peresa,
Quid quoque amittant in tempore, cernere possis.
Corporibus cæcis igitur Natura gerit res.

Nec tamen undique corporeâ stipata renentur
Omnia naturâ ; namque est in rebus Inane.
Quod tibi cognosse in multis erit utile rebus :
Nec sinet errantem dubitare, & quærere semper.

De Summâ rerum, & nostris diffidere dictis;
 Quapropter locus est intactus, Inane, vacansque.

Quod si non esset, nullâ ratione moveri
 Res possent: namque officium, quod corporis extat,
 Officere, atque obitare, id in omni tempore adesset
 Omnibus: haud igitur quidquam procedere posset,
 Principium quoniam cedendi nulla daret res.
 At nunc per maria, ac terras, sublimaque cœli,
 Multa modis multis variâ ratione moveri
 Cernimus ante oculos: quæ, si non esset Inane,
 Non tam sollicito motu privata carerent,
 Quàm genita omnino nullâ ratione fuissent:
 Undique materies quoniam stipata quiescet.

Præterea quamvis solidæ res esse putentur,
 Hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas:
 In faxis, ac speluncis permanat aquarum
 Liquidus humor, & uberibus flent omnia guttis:
 Dissipat in corpus sese cibus omne animantium:
 Crescunt arbuta, & fetus in tempore fundunt:
 Quod cibus in totas usque ab radicibus imis
 Per truncos, ac per ramos diffunditur omnes:
 Inter septa meant voces, & clausa domorum
 Transvolitant: rigidum permanat frigus ad ossa.
 Quod, nisi Inania sint, quâ possent corpora quæque
 Transire, haud ullâ fieri ratione videres.

Denique cur alias aliis præstare videmus
 Pondere res rebus, nihilo majore figurâ?
 Nam, si tantundem est in lanæ glomere quantum
 Corporis in plumbo est, tantundem pendere par est:
 Corporis officium est quoniam premere omnia deorsum:
 Contra autem natura manet sine pondere Inanis.
 Ergo quod magnum est æquè, leviusque videtur,

LIBER PRIMUS.

19

Nimirum plus esse sibi declarat Inanis :
 At contra gravius plus in se corporis esse
 Dedicat , & multo Vacui minus intus habere.
 Est igitur nimirum id , quod ratione sagaci
 Quærimus , admistum rebus quod Inane vocamus.

Illud in his rebus , ne te deducere vero
 Possit , quod quidam fingunt , præcurrere cogor.
 Cedere squammigeris latices nitentibus aïunt ,
 Et liquidas aperire vias ; quia post loca pisces
 Linaquant , quò possint cedentes confluere undæ ;
 Sic alias quoque res inter se posse moveri ,
 Et mutare locum , quamvis sint omnia plena.
 Scilicet id falsà totum ratione receptum est.
 Nam quò squammigeri poterunt procedere tandem ,
 Ni spatium dederint latices ? concedere porro
 Quò poterunt undæ , cùm pisces ire nequibunt ?
 Aut igitur motu privandum est corpora quæque ;
 Aut esse admistum dicendum est rebus Inane ;
 Unde initum primum capiat res quæque movendi.

Postremò duo de concursu corpora lata
 Si cita dissiliant , nempe aër omne necesse est
 Inter corpora quod fuvat , possidat Inane.
 Is porro , quamvis circum celerantibus auris
 Confluat , haud poterit tamen uno tempore totum
 Compleri spatium : nam primum quemque necesse est
 Occupet ille locum , deinde omnia possideantur.
 Quòd si fortè aliquis , cùm corpora dissiluire ,
 Tum putat id fieri , quia se condenscat aër ,
 Errat : nam Vacuum tunc fit , quod non fuit ante ,
 Et repletur item , Vacuum quod constitit ante ;
 Nec tali ratione potest densari aër :
 Nec , si jam posset , sine Inani posset , opinor ,
 Se ipse in se trahere , & partes conducere in unum.

Quapropter, quamvis causando multa moreris,
Esse in rebus Inane tamen fateare necesse est.

Multaque præterea tibi possum commemorando
Argumenta, fidem dictis conradere nostris.
Verùm animo satis hæc vestigia parva sagaci
Sunt, per quæ possis cognoscere cætera tute.
Namque canes ut montivagæ persæpe feraï
Naribus inveniunt intactas fronde quietes,
Cum semel insititerunt vestigia certa viaï:
Sic alid ex alio per te tute ipse videre
Talibus in rebus poteris, cæcasque latebras
Insinuare omnes, & verum protrahere inde.

Quod si pigrâris, paulumve abscesseris ab re,
Hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
Usque adeo largos haustus, è fontibus amnes,
Lingua meo suavis diti de pectore fundet,
Ut verear, ne tarda priùs per membra senectus
Serpât, & in nobis vitaï claustra resolvat,
Quàm tibi de quâvis unâ re versibus omnis
Argumentorum sit copia missa per aures.
Sed nunc jam repetam cœptum pertexere dictis.

Omnis, ut est, igitur, per se, Natura duabus
Consistit rebus: nam Corpora sunt, & Inane,
Hæc in quo sita sunt, & quæ diversa moventur.
Corpus enim per se communis dedicat esse
Sensus: quo nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit occultis de rebus quo referentes
Confirmare animi quidquam ratione queamus.
Tum porro Locus, ac Spatium quod Inane vocamus,
Si nullum foret, haud usquam sita corpora possent
Esse, neque omnino quâquam diversa meare:
Id quod jam supera tibi paulo ostendimus ante.

Præterea nihil est, quod possis dicere ab omni
Corpore sejunctum, secretumque esse ab Inani :
Quod quasi tertia sit numero natura reperta.
Nam quodcumque erit, esse aliquid debebit id ipsum
Augmine vel grandi, vel parvo denique, dum sit ;
Cui si tactus erit quamvis levis, exiguusque,
Corporum augebit numerum, summamque sequetur ;
Sin intractile erit, nullâ de parte quod ullam
Rem prohibere queat per se transire meantem :
Scilicet hoc id erit Vacuum, quod Inane vocamus.

Præterea, per se quodcumque erit, aut faciet quid,
Aut aliis fungi debebit agentibus ipsum,
Aut erit, ut possint in eo res esse, gerique :
At facere & fungi sine corpore nulla potest res :
Nec præbere locum porro, nisi Inane Vacansque,
Ergo præter Inane, & Corpora, tertia per se
Nulla potest rerum in numero natura relinqui ;
Nec, quæ sub sensus cadat ullo tempore nostros,
Nec, ratione animi, quam quisquam possit apisci.
Nam quæcumque cluent, aut his conjuncta duabus
Rebus ea invenies, aut horum eventa videbis.
Conjunctum est id, quod numquam sine pernicali
Discidio potis est sejungi, seque gregari :
Pondus uti saxi, calor ignibus, liquor aquar',
Tactus corporibus cunctis, intactus Inani.
Servitium contra, libertas, divitiæque,
Paupertas, bellum, concordia, cætera, quorum
Adventu manet incolumis natura, abituque
Hæc soliti sumus, ut par est, Eventa vocare.

Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
Consequitur sensus, transactum quid sit in ævo,
Tum quæ res instet, quid porro deinde sequatur.

Nec per se quemquam Tempus sentire fatendum est
Semotum ab rerum motu , placidâque quiete.

Denique Tyndaridem raptam , belloque subactas
Trojugenas gentes cum dicunt esse , videndum est ,
Ne fortè hæc per se , cogant nos esse fateri :
Quando ea sæcla hominum , quorum hæc Eventa fueret ,
Irrevocabilis abstulerit jam præterita ætas .
Namque aliud rebus , aliud regionibus ipsis
Eventum dici poterit , quodcumque erit actum .

Denique materies si rerum nulla fuisset ,
Nec Locus , ac Spatium , res in quo quæque geruntur ,
Nunquam Tyndaridis formæ conflatus amore
Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens
Clara accendisset sævi certamina belli :
Nec clam durateus Trojæ Pergama partu
Inflammasset equus nocturno Grajugenarum ;
Perpicere ut possis res gestas funditus omnes ,
Non ita uti corpus per se constare , nec esse :
Nec ratione cluere eadem , quâ constat Inane :
Sed magis ut meritò possis Eventa vocare
Corporum , atque Locî , res in quo quæque gerantur .

Corpora sunt potro partim primordia rerum ,
Partim concilio quæ constant principiorum .
Sed quæ sunt rerum primordia , nulla potest vis
Stringere : nam solido vincunt ea corpore demum ,
Etsi difficile esse videtur credere , quidquam
In rebus solido reperiri corpore posse .
Transit enim fulmen cœli per septa domorum ,
Clamor ut , ac voces : ferrum candescit in igne :
Disiliuntque fero ferventia saxa vapore
Conlabefactatus rigor auri solvitur æstu :
Tum glaciæ æris flammâ devicta liquefcit :

Permanet

Permanat calor Argentum , penetraleque frigus :
Quando utrumque , manu retinentes pocula ritè ,
Sensimus infuso lympharum rore supernè.
Usque adeo , in rebus , solidi nihil esse videtur.
Sed quia vera tamen ratio , naturaque rerum
Cogit , ades , paucis dum versibus expediamus ,
Esse ea , quæ solido , atque æterno corpore consent ,
Semina quæ rerum , primordiaque esse docemus :
Unde omnis rerum nunc constet summa creata.

Principio quoniam duplex natura duarum
Dissimilis rerum longè constare repeita est ,
Corporum atque Loci , res in quo quæque geruntur :
Esse utramque sibi per se , puramque necesse est.
Nam quæcumque vacat Spatium , quod Inane vocamus ;
Corpus eà non est : quâ porro cunque tenet se
Corpus , eà Vacuum nequaquam constat Inane.
Sunt igitur solida , ac sine Inani corpora prima.

Præterea quoniam genitis in rebus Inane est ,
Materiem circum solidam constare necesse est :
Nec res ulla potest verâ ratione probari
Corpore Inane suo celare , atque intus habere ,
Si non , quod cohibet , solidum constare relinquant
Id porro nihil esse potest , nisi materiai
Concilium , quod Inane queat rerum cohibere.
Materies igitur , solido quæ corpore constat ,
Esse æterna potest , cum cætera dissolvantur.

Tum porro si nil esset , quod Inane vacaret ,
Omne foret solidum ; nisi contra corpora cæca
Essent , quæ loca complerent , quæcunque tenerent :
Omne , quod est , Spatium vacuum constaret Inane.
Alternis igitur nimirum Corpus Inani
Distinctum est , quoniam nec plenum naviter extat :

Nec porro Vacuum : sunt ergo corpora cæca,
 Quæ spatium pleno possint distinguere Inane.

Hæc neque dissolvi plagis extrinsecus icta
 Possunt : nec porro penitus penetrata retexi :
 Nec ratione queunt aliâ tentata labare ,
 Id quod jam supera tibi paulo ostendimus ante.
 Nam neque conlidi sine Inani posse videtur
 Quidquam , nec frangi , nec findi in bina secando :
 Nec capere humorem , neque item manabile frigus ,
 Nec penetralem ignem , quibus omniâ conficiuntur.
 Et quàm quæque magis cohibet res intus Inane ,
 Tam magis his rebus penitus tentata labascit.
 Ergo , si solida . ac sine Inani corpora prima
 Sunt , ita uti docui , sint hæc æterna necesse est.

Præterea , nisi Materies æterna fuisset ,
 Antehac ad Nihilum penitus res quæque redissent ,
 De Nihiloque renata forent quæcunque videmus.
 At quoniam supera docui nil posse creari
 De nihilo , neque quod genitum est , ad nil revocari ;
 Esse immortalis primordia corpore debent ,
 Dissolvi quò quæque supremo tempore possint ,
 Materies ut suppeditet rebus reparandis.
 Sunt igitur solidâ primordia simplicitate ,
 Nec ratione queunt aliâ servata per ævum
 Ex infinito jam tempore res reparare.

Denique , si nullam finem Natura parasset
 Frangendis rebus , jam corpora materia
 Usque redacta forent , ævo frangente priore ,
 Ut nihil ex illis à certo tempore posset
 Conceptum , summum ætatis pervadere florem ;
 Nam quidvis citius dissolvi posse videmus ,
 Quàm rursus refici. Quapropter longa diu

Infinitz ætas anteaacti temporis omnis
Quod fregisset adhuc , disturbans , dissolvensque ,
Id nunquam reliquo reparati tempore posset :
At nunc nimirum frangendi reddita finis
Certa manet : quoniam refici rem quamque videmus ,
Et finita simul generatim tempora rebus
Stare , quibus possint ævi contingere florem .

Huc accedit , uti solidissima materia
Corpora cum constant , possint tamen omnia reddi
Mollia , quæ fiant aër , aqua , terra , vapores ,
Quo pacto fiant , & quâ vi cumque genantur ;
Admistum quoniam simul est in rebus Inane .
At contra , si mollia sint primordia rerum ,
Unde queant validi silices , ferrumque creari ,
Non poterit ratio reddi : nam funditus omnis
Principio fundamenti Natura carebit .
Sunt igitur solidâ pollentia simplicitate ,
Quorum condensa magis omnia conciliatur
Arctari possunt , validasque ostendere vires .

Denique jam quoniam generatim reddita finis
Crescendi rebus constar , vitamque tuendi ,
Et quid quæque queant per fœdera Naturæ ,
Quid porro nequeant , sancitum quandoquidem existat :
Nec commutatur quidquam ; quin omnia constant
Usque adeò , variæ volucres ut in ordine cunctæ
Ostendant maculas generales corpori inesse ,
Immutabile materiæ quoque corpus habere
Debent nimirum . Nam si primordia rerum
Commutari aliquâ possent ratione revicta ,
Incertum quoque jam constet , quid possit oriri ,
Quid nequeat ; finita potestas denique cuique
Quanam sit ratione , atque altè terminus hærens ,
Nec toties possent generatim sæcla referre

Naturam, motus, victum, moresque parentum.

Tum porro, quoniam extremum cuiusque cacumen
Corporis est aliquod, nostri quod cernere sensus
Jam nequeunt; id nimirum sine partibus exstat,
Et minimâ constat naturâ: nec fuit unquam
Per se secretum, neque posthac esse valebit:
Alterius quoniam est ipsum pars, primaque, & ima:
Inde aliæ, atque aliæ similes ex ordine partes,
Agmine condenso, naturam corporis explent.
Quæ quoniam per se nequeunt constare, necesse est
Hærere, ut nequeant ullâ ratione revelli.
Sunt igitur solidâ primordia simplicitate:
Quæ minimis stipata cohærent partibus artè,
Non ex ullorum conventu conciliata,
Sed magis æternâ pollentia simplicitate:
Unde neque avelli quidquam, neque deminui jam
Concedit Natura reservans semina rebus.

Præterea nisi erit Minimum, parvissima quæque
Corpora constabunt ex partibus infinitis.
Quippe ubi dimidiæ partis pars semper habebit
Dimidiam partem, nec res perfiniet ulla.
Ergo rerum inter summam, minimamque quid escit?
Non erit ut distent: nam quamvis funditus omnis
Summa sit infinita, tamen parvissima quæ sunt
Ex infinitis constabunt partibus æquè.
Quoi quoniam ratio reclamationem vera, negatque
Credere posse animum, victus fateare necesse est,
Esse ea quæ nullis jam prædita partibus exstent,
Et minimâ consent naturâ: quæ quoniam sunt,
Illa quoque esse tibi solida, atque æterna fatendum.

Denique nî minimas in partes cuncta resolvî
Cogere consuisset rerum Natura creatrix,

Jam nihil ex illis eadem reparare valeret :
Propterea quia , quæ multis sunt partibus aucta ,
Non possunt ea , quæ debet genitalis habere
Materies , varios connexus , pondera , plagas ,
Concurfus , motus , per quæ res quæque geruntur.

Porro , si nulla est frangendis reddita finis
Corporibus , tamen ex æterno tempore quædam
Nunc etiam superare necesse est Corpora rebus ,
Quæ nondum clueant ullo tentata periclo.
At quoniam fragili naturâ prædita constant
Discrepat æternum tempus potuisse manere
Innumerabilibus plagis vexata per ævum.

Quapropter , qui materiem rerum esse putarunt
Ignem , atque ex igni Summam consistere solo ,
Magnopere à verâ lapsi ratione videntur .
Heraclitus init quorum dux prælia primus ,
Clarus ob obscuram linguam magis inter inanes ,
Quamde graves inter Graïos , qui vera requirunt.
Omnia enim stolidi magis admirantur , amantque
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt :
Veraque constituunt , quæ bellè tangere possunt
Aures , & lepido quæ sunt fucata sonore.

Nam cur tam variæ res possent esse , requiro ,
Ex vero si sunt Igni , puroque creatæ.
Nil prodesset enim calidum denserier ignem ,
Nec rarefieri , si pattes Ignis eandem
Naturam , quam totus habet super Ignis , haberent.
Acrior ardor enim conductis partibus esset :
Languidior porro disjectis , disque supatis.
Amplius hoc fieri nihil est , quod posse rearis
Talibus in causis , nedum variantia rerum
Tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.

Atque hi, si faciant admistum rebus Inane,
 Denferi poterunt ignes, rarique relinqui:
 Sed, quia multa sibi cernunt contraria, mustant,
 Et fugitant in rebus Inane relinquere purum, &
 Ardua dum metuunt, amittunt vera vias:
 Nec rursus cernunt, exempto rebus Inani,
 Omnia denferi, fierique ex omnibus unum
 Corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,
 Æstifer ignis uti lumen jacit, atque vaporem:
 Ut videas non è stipatis partibus esse.

Quòd si fortè ullà credunt ratione potestè
 Ignes in cœtu stingui, mutareque corpus:
 Scilicet ex ullà facere id si parte reparcent,
 Occider ad nihilum nimirum funditus ardor
 Omnis, & ex Nihilo fient quæcunque creantur.
 Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
 Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante:
 Proinde aliquid superare necesse est incolume ollis,
 Ne tibi res redeant ad Nilum funditus omnes,
 De Nihiloque renata virescat copia rerum.

Nunc igitur, quoniam certissima corpora quædam
 Sunt, quæ conservant naturam semper eandem,
 Quorum abitu, aut aditu, mutatoque ordine, mutant
 Naturam res, & convertunt corpora sese:
 Scire licet non esse hæc ignea corpora rerum.
 Nil referret enim quædam decedere, abire,
 Atque alia attribui, mutarique ordine quædam,
 Si tamen Ardoris naturam cuncta tenerent.
 Ignis enim foret omnimodis, quodcunque crearent.
 Verum, ut opinor, ita est: sunt quædam corpora, quorum
 Concurfus, motus, ordo, positura, figuræ,
 Efficiunt ignes, mutatoque ordine mutant
 Naturam: neque sunt igni simulata, neque ullæ

LIBER PRIMUS.

23.

Præterea rei, quæ corpora mittere possit
Sensibus, & nostros adjectu tangere tactus.

Dicere portio Ignem res omnes esse, neque ullam
Rem veram in numero rerum constare, nisi Ignem:
Quod facit hic idem, perdelirum esse videtur.
Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat:
Et labefactat eos, unde omnia credita pendent:
Unde hic cognitus est ipsi, quem nominat Ignem.
Credidit enim sensus ignem cognoscere verè;
Cætera non credit, nihilo quæ clara minùs sunt:
Quod mihi cum vanum, tum delirum esse videtur.
Quò referemus enim? quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest, quo vera ac falsa notemus?

Præterea, quare quisquam magis Omnia tollat,
Et velit Ardoris naturam linquere solam,
Quàm neget esse Ignis, Summam tamen esse relinquat?
Æqua videtur enim dementia dicere utrumque.

Quapropter qui materiem rerum esse putârunt
Ignem, atque ex Igni Summam consistere posse:
Et qui principium gignundis Aëra rebus
Constituere: aut Humorem quicumque putârunt
Fingere res ipsum per se: Terramve creare
Omnia, & in rerum naturas vertier omnes:
Magnopere à vero longèque errasse videntur.

Adde etiam, qui conduplicant primordia rerum,
Aëra jungentes Igni, Terramque Liquori:
Et qui quatuor ex rebus posse omnia rentur,
Ex Igni, Terrâ, atque Animâ procrefcere, & imbrî.

Quorum Acragantinus cumprimis Empedocles est:
Insula quem Triquetris terrarum gessit in oris:

Quam fluitans circum magnis amfractibus æquor
 Ionium glaucis aspergit virus ab undis :
 Angustoque fretu rapidum mare dividit undis
 Italice terrarum oras à finibus ejus.
 Hic est vasta Charybdis , & hic Ætnæa minantur
 Murmura flammarum rursus se colligere iras ,
 Faucibus eruptos iterum ut vis evomat ignes :
 Ad Cælumque ferat flammarum fulgura rursus.
 Quæ cum magna modis multis miranda videtur
 Gentibus humanis regio , visendaque fertur ,
 Rebus opima bonis , multâ munita virum vi ,
 Nil tamen hoc habuisse viro præclarius in se ,
 Nec sanctum magis , & mirum , carumque videtur.
 Carmina quin etiam divini pectoris ejus
 Vociferantur , & exponunt præclara reperta :
 Ut vix humanâ videatur stirpe creatus .

Hic tamen , & superâ quos diximus , inferiores
 Partibus egregiè multis , multoque minores ,
 Quanquam multa bene , ac divinitus invenientes
 Ex adyto tanquam cordis responsa dedere
 Sanctius , & multò certâ ratione magis , quàm
 Pythia , quæ tripode ex Phœbi , lauroque profatur ;
 Principiis tamen in rerum fecere ruinas ,
 Et graviter magni magno cecidere ibi casu .

Primum , quod motus , exempto rebus Inani ,
 Constituunt , & res molles , raræque relinquunt ,
 Aëra , Solem , Ignem , Terras , Animalia , Fruges :
 Nec tamen admiscunt in eorum corpus Inane .

Deinde quod omnino finem non esse secandis
 Corporibus faciunt , neque pausam stare fragori :
 Nec prorsum in rebus minimum consistere quidquam :
 Cum videamus id extremum cujusque cacumen

Esse ,

Esse, quod ad sensus nostros minimum esse videtur :
 Conjicere ut possis ex hoc, quod cernere non quis,
 Extremum quod habent, minimum consistere rebus.

Huc accedit item, quod jam primordia rerum
 Mollia constituunt, quæ nos nativæ videmus
 Esse, & mortali cum corpore funditus; atqui
 Debeat ad Nihilum jam rerum summa reverti,
 De Nihiloque renata virefcere copia rerum:
 Quorum utrumque quid à vero jam distet, habebas.

Deinde inimica modis multis sunt, atque venena
 Ipsa sibi inter se; quare aut congressa peribunt,
 Aut ita diffugient, ut tempestate coortâ,
 Fulmina diffugere, atque imbres ventosque videmus.

Denique quatuor ex rebus si cuncta creantur,
 Atque in eas rursus res omnia dissolvuntur,
 Qui magis illa queunt rerum primordia dici,
 Quàm contra res illorum, retroque putari?
 Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
 Et totam inter se naturam tempore ab omni.
 Sin ita fortè putas, ignis, terræque coire
 Corpus, & æreas auras, roremque liquorum,
 Nil in concilio naturam ut mutet eorum:
 Nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
 Non animans, non exanimo quid corpore, ut arbos;
 Quippe suam quidque in cœtu variantis acervi
 Naturam ostendet, mistusque videbitur ær
 Cum terrâ simul, atque ardor cum rore manere:
 At primordia gignundis in rebus oportet
 Naturam clandestinam, cæcamque adhibere,
 Emineat ne quid, quod contra pugnet, & obstat,
 Quò minus esse queat propriè, quodcunque creatur.

Quin etiam repetunt à Cœlo , atque ignibus ejus ;
 Et primùm faciunt ignem se vertere in auras
 Aëris : hinc imbrem gigni , terramque creari
 Ex imbri , retroque à terra cuncta reverti ;
 Humorem primùm , post aëra , deinde calorem ;
 Nec cessare hæc inter se mutare ; meare
 De cœlo ad terram , de terra ad sidera Mundi ;
 Quod facere haud ullo debent primordia pacto.
 Immutabile enim quiddam superare necesse est ;
 Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
 Nam quodcunque suis mutatum finibus exit ,
 Continuo hoc mors est illius , quod fuit ante.
 Quapropter , quoniam quæ paulo diximus ante ,
 In commutatum veniunt , constare necesse est
 Ex aliis ea , quæ nequeant convertier unquam ;
 Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes ;
 Quin potiùs tali naturâ prædita quædam
 Corpora constituas , ignem si fortè crearint ,
 Possè eadem demptis paucis , paucisque tributis ,
 Ordine mutato , & motu , facere aëris auras :
 Sic alias aliis rebus mutarier omnes.

At manifesta palam res indicat , inquis , in auras
 Aëris è terra res omnes crescere , aliquæ :
 Et nisi tempestas indulget tempore fausto ,
 Imbribus , & tæbe nimborum arbusæ vacillant ,
 Solque suâ pro parte fovet , tribuitque calorem :
 Crescere non possint fruges , arbusæ , animantes.
 Scilicet & nisi nos cibus aridus , & tener humor
 Adjuvet , amisso jam corpore , vita quoque omnis
 Omnibus è nervis atque ossibus exsolvatur.
 Adjutamur enim dubio procul , atque alimur nos
 Certis ab rebus , certis aliæ atque aliæ res :
 Nimirum quia multa modis communia multis

Multarum rerum in rebus primordia mista
 Sunt; Ideo variis variæ res rebus aluntur.
 Atque eadem magni refert primordia sæpe
 Cum quibus, & quali positurâ contineantur:
 Et quos inter se dent motus, accipiantque.
 Namque eadem Cælum, mare, terras, flumina, Solem
 Constituunt: eadem fruges, arbuta, animantes:
 Verùm aliis, alioque modo commista moventur.

Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
 Multa elementa vides multis communia verbis:
 Cùm tamen inter se versus, ac verba necesse est
 Conscire & re, & sonitu distare sonanti.
 Tantum elementa queunt permutato ordine solo:
 At rerum quæ sunt primordia, plura adhibere
 Possunt, unde queant variæ res quæque creari.

Nunc & Anaxagoræ scrutemur Homœomeriam,
 Quam Græci memorant, nec nostrâ dicere linguâ
 Concedit nobis patrii sermonis egestas:
 Sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis,
 Principium rerum quam dicit Homœomeriam:
 Ossa videlicet è pauxillis atque minutis
 Ossibu', sic & de pauxillis atque minutis
 Visceribus viscus gigni, sanguenque creari,
 Sanguinis inter se multis coeuntibu' guttis:
 Ex auriq; putat micis consistere posse
 Aurum, & de terris terram condescere parvis:
 Ignibus ex ignem, humorem ex humoribus esse;
 Cætera consimili fingit ratione, putatque.

Nec tamen esse ullâ parte idem in rebus Inane
 Concedit, neque corporibus finem esse secandis.
 Quare in utraque mihi pariter ratione videtur
 Errare, atque illi, superâ quos diximus ante.

Adde quòd imbecilla nimis primordia fingit ;
 Si primordia sunt , simili quæ prædita constant
 Naturâ ; atque ipsæ res sunt ; æqueque laborant ,
 Et pereunt , neque ab exitio res ulla refrenat.
 Nam quid in oppressu valido durabit eorum ,
 Ut mortem effugiat lethi sub dentibus ipsis ?
 Ignis , an humor ? an aura ? quid horum ? sanguis , an ossa ?
 Nil , ut opinor , ubi ex æquo res funditus omnis
 Tam mortalis erit , quàm quæ manifesta videmus
 Ex oculis nostris aliquâ vi victa petire.
 At neque recidere ad Nihilum res posse , neque autem
 Crescere de Nihilo , testor res ante probatas.

Præterea quoniam cibus anget corpus , alitque :
 Scire licet , nobis venas , & sanguen , & ossa ,
 Et nervos alienigenis ex partibus esse :
 Sive cibos omnes commisso corpore dicent
 Esse , & habere in se nervorum corpora parva ,
 Ossaque , & omnino venas , partesque cruoris :
 Fiet , uti cibus omnis & aridus , & liquor ipse ,
 Ex alienigenis rebus constare putetur ,
 Ossibus , & nervis , venisque , & sanguine misto.

Præterea quæcunque è terrâ corpora crescunt ,
 Si sunt in terris , terras constare necesse est
 Ex alienigenis , quæ terris exoriuntur.
 Transfer item , totidem verbis utare licebit :
 In lignis si flamma latet , fumusque , cinisque ,
 Ex alienigenis consistant ligna necesse est.

Linquitur hîc tenuis latitandi copia quædam :
 Id quod Anaxagoras sibi sumit , ut omnibus omnes
 Res putet immistas rebus latitare : sed illud
 Apparere unum , cujus sint plura mista ,

Et magis in promptu, primâque in fronte locata:
Quod tamen à verâ longè ratione repulsum est.
Conveniebat enim fruges quoque sæpe minutas,
Robore cum saxi franguntur, mittere signum
Sanguinis, aut aliûm, nostro quæ corpore aluntur:
Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem:
Consimili ratione herbas quoque sæpe decebat,
Et latices, dulces guttas, similique sapore
Mittere, lanigeræ quali sunt ubera lactis:
Scilicet & glebis terrarum sæpe friatis
Herbarum genera, & fruges, frondesque videri
Dispertita, atque in terris latitare minutè,
Postremò, in lignis cinerem fumumque videri,
Cum præfracta forent, ignesque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
Scire licet non esse in rebus res ita mistas:
Verùm semina multimodis immista latere
Multarum rerum in rebus communia debent.

At sæpe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina summa terantur
Inter se, validis facere id cogentibus Austris,
Donec flammæ fulserunt flore coorto:
Scilicet: & non est lignis tamen insitus ignis;
Verùm semina sunt ardoris multa, terendo
Quæ cum confluxêre, creant incendia silvis.
Quodd si tanta foret silvis abscondita flamma,
Non possent ullum tempus celarier ignes:
Conficerent vulgò silvas, arbuta cremarent.

Jamne vides igitur, paulo quod diximus ante,
Permagni referre, eadem primordia sæpe
Cum quibts, & quali positurâ contineantur?
Et quos inter se dent motus, accipiantque?
Atque eadem paulo inter se mutata creare

Ignes è lignis ? quo pacto verba quoque ipsa
Inter se paulo mutatis sunt elementis ,
Cum Ligna , atque Ignis distinctâ voce notemus ?

Denique jam quæcunque in rebus cernis apertis ,
Si fieri non posse putas , quin Materiali
Corpora consimili naturâ prædita fingas ,
Hac ratione tibi pereunt primordia rerum :
Fiet uti risu tremulo concussa cachinnent ,
Et lacrymis salis humectent ora , genasque.

Nunc age , quod superest , cognosce , & clariùs audî.
Nec me animi fallit , quàm sint obscura , sed acri
Percussit thyrsos laudis spes magna meum cor ,
Et simul incussit suavem mihi in pectus amorena
Musarum : quo nunc instinctus , mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca , nullius ante
Trita solo : juvat integros accedere fontes ,
Atque haurire ; juvatque novos decerpere flores ,
Insignemque meo capiti peteré indè coronam ,
Unde priùs nulli velârint tempora Musæ :
Primum , quod magnis doceo de rebus , & artibus
Religionum animos nodis exsolvere pergo :
Deinde , quod obscurâ de re tam lucida pango
Carmina , Museo contingens cuncta lepore.
Id quoque enim non ab nullâ ratione videtur :
Sed veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur , priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore ,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenuis , interea perpotet amarum
Absinthii laticem , deceptaque non capiatur ,
Sed potiùs tali facto recreata valeat :
Sic ego nunc , quoniam hæc ratio plerumque videtur
Tristior esse , quibus non est tractata , retroque

LIBER PRIMUS.

31

Volgus abhorret ab hac: volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Museo dulci contingere melle;
Si tibi fortè animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicias omnem
Naturam rerum, quâ constet compta figurâ.

Sed quoniam docui, solidissima materia
Corpora perpetuò volitare invicta per ævum,
Nunc age, summa equaniam sit finis eorum,
Necne sit, evolvamus: item, quod Inane repertum est,
Seu Locus, ac Spatium, res in quo quæque genantur,
Pervideamus utrùm finitum funditus Omne
Constet, an immensum pateat vel adusque profundum?

Omne quod est, igitur, nullâ regione viarum
Finitum est: namque extremum debebat habere.
Extremum porro nullius posse videtur
Esse, nisi ultra sit quod finiat, ut videatur,
Quò non longiùs hæc sensus natura sequatur.
Nunc extra summam quoniam nihil esse fatendum est,
Non habet extremum: caret ergo fine, modoque:
Nec refert quibus assistas regionibus ejus.
Usque adeo quem quisque locum possedit, in omnes
Tantumdem partes infinitum omne relinquit.

Præterea, si jam finitum constituatur
Omne quod est spatium, si quis procurrat ad oras
Ultimus extremas, jaciatque volatile telum,
Id validis utrùm contortum viribus ire
Quò fuerit missum, mavis, longeque volare,
An prohibere aliquid censes, obitareque posse?
Alterutrum fatearis enim, sumasque necesse est,
Quorum utrumque tibi effugium præcludit, & omne
Cogit ut exemplâ concedas fine patere.

C 4

Nam siue est aliquid, quod prohibeat, officiatque
 Quo minus, quò missum est veniat, finique locet
 Sive foras fertur, non est ea fini' profectò.
 Hoc pacto sequar, atque oras ubicumque locâris
 Extremas, quæram quid telo denique fiat.
 Fiet, uti nusquam possit consistere finis,
 Effugiumque fugæ prolatet copia semper.

Præterea spatium summaï totius omne
 Undique si inclusum certis confisteret oris;
 Finitumque foret, jam copia Materiaï
 Undique ponderibus solidis confluxet ad imum;
 Nec res ulla geni sub cœli tegmine posset:
 Nec foret omnino Cœlum, neque lumina Solis:
 Quippe ubi Materies omnis cumulata jaceret
 Ex infinito jam tempore subsidendo.
 At nunc nimirum requies data principiorum
 Corporibus nulla est: quia nil est funditus imum
 Quò quasi confluere, & sedes ubi ponere possint;
 Semper & assiduo motu res quæque genuntur
 Partibus in cunctis, æternaque suppeditantur
 Ex infinito cita corpora materiaï.

Postremò ante oculos rem res finire videtur:
 Aër dissepit colles, atque aëra montes:
 Terra mare, & contra mare terras terminat omne
 Omne quidem verò nihil est quod finiat extra:
 Est igitur natura loci, spatiumque profundi,
 Quod neque clara suo percurrere flumina cursu
 Perpetuo possint ævi labentia tractu:
 Nec proflum facere, ut restet minus ire, meand
 Usque adeo passim patet ingens copia rebus,
 Finibus exemptis in cunctas undique partes.

Ipsa modum porro sibi rerum Summa parare

Ne possit, Natura tenet: quia corpus Inani,
Et quod Inane autem est, finiri corpore cogit:
Ut sic alternis infinita omnia reddat.
Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum,
Simplice naturâ & pateat tantum immoderatum:
Nec Mare, nec Tellus, nec Cœli lucida templa,
Nec mortale genus, nec Divum corpora sancta
Exiguum possent horâ sistere tempus.
Nam dispulsa suo de cœtu Materiali
Copia ferretur magnum per Inane soluta,
Sive adeo potius nunquam concreta creâisset
Ullam rem, quoniam cogi disiecta nequisset.
Nam certè neque consilio primordia rerum
Ordine se quæque, atque sagaci mente locârunt:
Nec quos quæque darent motus pepigère profecto:
Sed quia multimodis, multis, mutata, per omne
Ex infinito vexantur percita plagis,
Omne genus motus, & cœtus experiundo,
Tandem deveniunt in tales disposituras,
Qualibus hæc rebus consistit Summa creata:
Et multos etiam magnos servata per annos,
Ut semel in motus conjecta est convenientes,
Efficit, ut largis avidum mare fluminis undis
Integrent amnes, & Solis Terrâ vapore
Fota novet fortus, summissaque gens animantium
Floreat, & vivant labentes Ætheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, nisi Materiali
Ex infinito suboriti copia posset,
Unde amissa solent reparari in tempore quoque.

Nam veluti privata cibo natura animantium
Diffluit amittens corpus, sic omnia debent
Dissolvi, simul ac defecit suppeditare
Materies rectâ regione averſa via.

Nec plagæ possent extrinsecus undique Summam
 Conservare omniem, quæcunque est conciliata.
 Cudere enim crebrò possunt, partemque morari,
 Dum veniant aliæ, ac suppleri Summa queatur.
 Interdum resiliere tamen coguntur, & una
 Principiis rerum spatium, tempusque fugam
 Largiri, ut possint à cœtu libera ferri.
 Quare etiam atque etiam suboriri multa necesse est.
 Et tamen ut plagæ quoque possint suppetere ipsæ,
 Infinita opus est vis undique materiai.

Illud in his rebus longè fuge credere, Memmi,
 In medium Summæ [quod dicunt] omnia niti,
 Atque ideo Mundi naturam stare sine ullis
 Ictibus externis, neque quoquam posse resolvi
 Summa atque ima, quòd in medium sint omnia nixa,
 [Ipsum si quidquam posse in se sistere credis:
 Et quæ pondera sunt sub terris, omnia sursum
 Nititur, in terraque retro requiescere pòsta:
 Ut per aquas quæ nunc rerum simulacra videmus:]
 Et simili ratione animalia subtru' vagari
 Contendunt, neque posse è terris in loca Cœli
 Recidere inferiora magis, quàm corpora nostra
 Sponte suâ possint in Cœli templa volare:
 Illi cùm videant Solem, nos sidera noctis
 Cernere, & alternis nobiscum tempora cœli
 Dividere, & noctes pariles agitare, diesque.

Sed vanus stolidis hæc omnia finxerit error,
 Amplexi quòd habent perversè prima viai.
 Nam medium nihil esse potest, ubi Inane, locusque
 Infinita: neque omnino, si jam medium sit,
 Possit ibi quidquam hæc potius consistere causâ
 Quàm quavis aliâ longè regione manere.

LIBER PRIMUS. 33

Omnis enim locus, ac spatium, quod Inane vocamus,
 Per medium, per non medium concedat oportet
 Aëquis ponderibus, motus quacunq̃ue feruntur.
 Nec quisquam locus est, quò corpora cùm venère,
 Ponderis amissâ vi possint stare in Inani:
 Nec quod inane autem est, illis subsistere debet,
 Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
 Haud igitur possunt tali ratione teneri
 Res in concilio, medii cuppedine victæ.

Præterea quoque jam non omnia corpora fingunt
 In medium niti, sed terrarum, atque liquorum,
 Humorem ponti, magnisque è montibus undas,
 Et quasi terreno quæ corpore contineantur:
 At contra, tenues exponunt aëris auras,
 Et calidos simul à medio differrier ignes,
 Atque ideo totum circumtemere æthera signis,
 Et Solis flammam per Cœli cœrula pasci,
 Quod calor à medio fugiens ibi colligat ignes.
 [Quippe etiam vesci è terra mortalia sæcla:
 Nec prorsum arboribus summos frundescere ramos
 Possè, nisi à terris paulatim cuique cibatum
 Terra det:] ac supra circum tegere omnia Cœlum;
 Ne, volucrum ritu flammaram, mœnia Mundi
 Diffugiant subito magnum per Inane soluta,
 Et ne cætera consimili ratione sequantur:
 Neve ruant Cœli tonitralia templa supernè,
 Terraque se pedibus raptim subducat, & omnes
 Inter permistas terræ, Cœlique ruinas
 Corpora solventes, abeant per Inane profundum,
 Temporis ut puncto nihil existet reliquiarum,
 Desertum præter spatium, & primordia cæca.
 Nam quacunq̃ue priùs de parti corpora cèsse
 Constitues, hæc rebus erit pars janua lethi:
 Hæc se turba foras dabit omnis Materiai.

36 T. LUCRETII LIB. PRIM.

Hæc si pernosces parvâ perfunctus opellâ,
(Namque aliud ex alio clarescet) non tibi cæca
Nox iter eripiet, quin ultima Naturâ
Pervideas ; ita res accendent lumina rebus.

Finis Libri Primæ

ARGUMENTUM

LIBRI SECUNDI.

PRÆFATUS pauca Lucretius de Sapientiæ laudibus, cujus ad studia Memmii suum, quasi alieno periculo edoctum, suaviter allicit inducitque fortiter, I. Futuram de Atomorum qualitatibus, quas vocant, disputationem aggreditur; quarum prima Motus est; quem triplicem astruit *Deorsum, Sursum, & Declinationes*. Unde pars exiguis intervallis reperfusæ condensentur in res duras ac solidas: pars magnis conflictæ spatiis concilientur in res raras & molles: pars denique non sociatæ volitent perpetuò per Inane magnum, sicut ramenta pulveris per Solis radios cernimus volitare.

38 ARGUMENTUM

II. Stoïcos interim arguit & Academicos qui Mundum à Diis creatum, Divinâque providentiâ conservatum iri voluerint; quem temerario Atomorum concursu fabricatum, & fortuito earumdem discidio peremptum iri docuit Epicurus.

III. Tum reversus ad rem unde orta est quæstio, totus in id incumbit ut astruendo duplici Atomorum motu, naturali *Deorsum*, violento *Sursum*, tertium *Declinationis* præsertim motum Atomis asserat, ex quo cuncta generentur, & sine quo libertas omnis hominibus adimatur. Quâ ex datâ occasione breviter explicat, quid motus liber à necessario differat.

IV. Docet Atomos in immoto & quieto Universo ferri tamen irrequietis & mobilibus motibus, in quibus semper fuisse, nunc esse, ac olim fore necesse est. Quod quidem mirum videri non debet, cum ejusmodi motus

LIBRI SECUNDI. 39

Atomorum non minùs cæci sint quàm cæca sunt earum corpora ; hoc est , non magis sub sensus nostros cadant motus Atomorum , quàm earum corpora.

V. Explicato diverso Atomorum motu , jam alteram earum qualitatem , quæ variæ sunt figuræ , demonstrat. Harum autem plurimas quidem species diversas ac dissimiles statuit , numero tamen finitas : sed sub diversâ quâque figurarum specie ponit infinitas Atomos. Quod longâ carminum serie explicat.

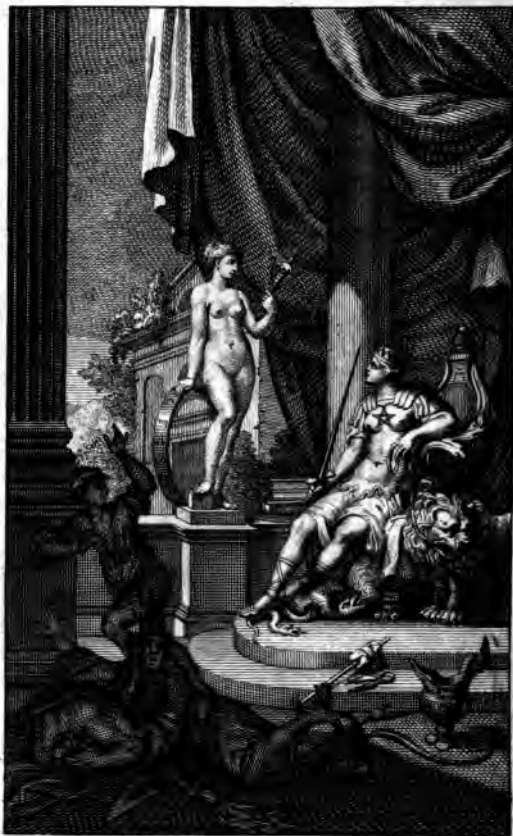
VI. Hinc res cunctas , non ex unius figurarum speciei Atomis , sed ex multis ac dissimilibus figuris , constare ostendit , vel unius Terræ exemplo , quæ , quia rerum omnium diversa femina in se continet , Maternum nomen est adepta , *Magnaue Parens* Deorum pariter ac hominum est appellata.

40 ARGUM. LIB. SEC.

VII. Denique de cæteris rerum qualitatibus, quas dicimus, fusè disputat, puta de calore, frigore, humore, siccitate, colore, odore, sapore, ac sensu. Quarum omnium affectionum expertes facit Atomos, quamvis ex his res calidæ, frigidæ, humidæ, siccæ, coloratæ, odoræ, saporæ ac sensiles fiant atque coalescant.

VIII. Tandem non unicum hunc Mundum in Universo, sed infinitos etiam alios esse fingit, quorum Dii sicut nec fabricam, ita nec curam agunt: sed qui sicut temerario Atomorum concursu coaluerunt, ita fortuito earundem discidio dissolventur, haud dissimili ratione quàm plantæ & animalia nascuntur, adolescunt, senescunt & demum intereunt.

TITI

Franc van Mieris invet del.

II.

Cl. Dycker Sculp.

T I T I
LUCRETII CARI

D E
RERUM NATURA

LIBER SECUNDUS.

U A V E , mari magno turbantibus
æquora ventis ,
E terrâ magnum alterius spectare labo-
rem :

Non quia vexari quemquam est jucun-
da voluptas ,

Sed , quibus ipse malis careas , quia cernere suave est.

Suave etiam belli certamina magna tueri

Per campos instructa , tuâ sine parte pericli :

Sed nil dulcius est , bene quàm munita tenere

Edita doctrinâ sapientum templa serenâ :

Despicere unde queas alios , passimque videre

Errare , atque viam palantes quærere vitæ

D

Certare ingenio ; contendere nobilitate ;
 Noctes atque dies niti præstante labore
 Ad summas emergere opes , rerumque potiri .

O miseras hominum mentes , ô pectora cæca !
 Qualibus in tenebris vitæ , quantisque periculis
 Degitur hoc ævi , quodcunque est ! nonne videre
 Nil aliud sibi Naturam latrare , nisi ut , cùm
 Corpore sejunctus dolor absit , mente fruatur
 Jucundo sensu , curâ semota , metuque ?

Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
 Esse opus omnino , quæ demant cunque dolorem :
 Delicias quoque uti nullas substernere possint ;
 Gracius interdum neque Natura ipsa requirit .
 Si non aurea sunt juvenum simulacra per ædes
 Lampadas igniferas manibus retinentia dextris ,
 Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur ;
 Nec domus argento fulget , auroque renidet ;
 Nec citharis reboant laqueata aurataque templa :
 Attamen inter se prostrati in gramine molli
 Propter aquæ rivum , sub ramis arboris altæ ,
 Non magnis opibus jucundè corpora curant :
 Præsertim cùm tempestas arridet , & anni
 Tempora conspergunt viridantes floribus herbas ,
 Nec calidæ citiùs decedunt corpore febres ,
 Textilibus si in picturis , ostroque rubenti
 Jactaris , quàm si plebeia in veste cubandum est .

Quapropter , quoniam nil nostro in corpore gaze
 Proficiunt , neque nobilitas , neque gloria regni ;
 Quod superest , animo quoque nil prodesse putandum .
 Si non , fortè tuas legiones per loca campi
 Fervere cùm videas belli simulacra cientes ;
 Fervere cùm videas classem , latèque vagari ;

His tibi tum rebus timefactæ Religiones
Effugiunt animo pavidæ, mortisque timores :
Tum vacuum pectus linquunt, curæque solutum.

Quod si ridicula hæc, ludibriaque esse videmus,
Revera que metus hominum, curæque sequaces,
Nec metuunt sonitus armorum, nec fera tela;
Audacterque inter Reges, rerumque potentes
Versantur; neque fulgorem reverentur ab auro,
Nec clarum vestis splendorem purpurearum :
Quid dubitas, quin omne sit hoc rationis egestas,
Omnis cum in tenebris præsertim vita laboret ?

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt : sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse est
Non radii Solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed Naturæ species, ratioque.

Nunc age, quo motu genitalia Materiai
Corpora res varias gignant, genitasque resolvant,
Et quâ vi facere id cogantur, quæve sit ollis
Reddita mobilitas magnum per Inane meandi,
Expediam : tu te dictis præbere memento.

Nam certè non inter se stipata cohæret
Materies, quoniam minui rem quamque videmus;
Et quasi longinquo fluere omnia cernimus ævo,
Ex oculisque vetustatem subducere nostris:
Cum tamen incolumis videatur Summa manere,
Propterea quia, quæ decedunt corpora cunque,
Unde abeunt, minuunt : quò veniunt, augmine donant:
Illa senescere, at hæc contra florescere cogunt.

Nec remorantur ibi : sic rerum summa novatur
Semper , & inter se mortales mutuâ vivunt.
Augescunt aliæ gentes , aliæ minuuntur :
Inque brevi spatio mutantur sæcla animantium :
Et , quasi cursores , vitæ lampada tradunt.

Si cessare putas rerum primordia posse ,
Cessandoque novos rerum progignere motus ,
Avius à verâ longè ratione vagaris.
Nam , quoniam per Inane vagantur cuncta , necesse
Aut gravitate suâ ferri primordia rerum ,
Aut ictu fortè alterius : nam , cita superne
Obyia cùm fluxêre , fit , ut diversa repente
Diffiliant : neque enim mirum , durissima quæ sint
Ponderibus solidis , neque quidquam à tergibus obli

Et quò jactari magis omnia Materiai
Corpora pervideas , reminiscere Totius imum
Nil esse in summâ : neque habere ubi corpora prima
Consistant : quoniam spatium sine fine modoque est
Immensumque patere in cunctas undique partes ,
Pluribus ostendi ; & certâ ratione probatum est.

Quod quoniam constat , nimirum nullâ quies est
Reddita corporibus primis per Inane profundum :
Sed magis assiduo , varioque exercita motor ,
Partim intervallis magnis conflicta resultant :
Pars etiam brevibus spatiis nexantur ab ictu.
Et quæcunque magis condense conciliatu ,
Exiguïs intervallis connexa resultant ,
Indopedita suis perplexis ipsa figuris :
Hæc validas saxi radices , & fera ferri
Corpora constituunt , & cætera de genere horum
Paucula. Quæ porro magnum per Inane vagantur ,
Et cita diffiliunt longè , longèque recurrant

LIBER SECUNDUS.

45

In magnis intervallis ; hæc æra rarum
Sufficiunt nobis , & splendida lumina Solis.

Multaque præterea magnum per Inane vagantur,
Conciliis rerum quæ sunt rejecta , nec usquam
Confociare etiam motus potuere recepta :
Cujus , uti memoro , rei simulacrum , & imago
Ante oculos semper nobis versatur , & instat.
Contemplator enim , cum Solis lumina cunque
Insertim fundunt radios per opaca domorum :
Multa minuta modis multis per Inane videbis
Corpora misceri radiorum lumine in ipso :
Et velut æterno certamine prælia , pugnasque
Edere turmatim certantia ; nec dare pausam ,
Conciliis , & discidiis exercita crebris
Conjicere ut possis ex hoc , primordia rerum ,
Quale sit , in magno jactari semper Inani.
Duntaxat rerum magnarum parva potest res
Exemplare dare , & vestigia notitiæ.

Hoc etiam magis hæc animum te advertere par est
Corpora quæ in Solis radiis turbare videntur :
Quod tales turbæ motus quoque materiai
Significant clandestinos , cæcosque subesse.
Multa videbis enim plagis ibi percita cæcis
Commutare viam , retroque repulsa reverti
Nunc huc , nunc illuc , in cunctas denique partes.
Scilicet hic à principiis est omnibus error.

Prima moventur enim per se primordia rerum ;
Indè ea , quæ parvo sunt corpora conciliatu ,
Et quasi proxima sunt ad vires principiorum ,
Ictibus illorum cæcis impulsa cientur :
Ipsaque , quæ porro paulo majora , lacescunt.
Sic à principiis ascendit motus , & exit

Paulatim nostros ad sensus, ut moveantur
 Illa quoque, in Solis quæ lumine cernere quimus;
 Nec, quibus id faciant plagis, apparet apertè.

Nunc, quæ mobilitas sit reddita materiai
 Corporibus, paucis licet hinc cognoscere, *Memmi*.
 Primum Aurora novo cum spargit lumine terras,
 Et variæ volucres nemora avia pervolitantes
 Aëra per tenerum liquidis loca vocibus opplent:
 Quàm subito solear Sol ortus tempore tali
 Convestire suâ perfundens omnia luce,
 Omnibus in promptu, manifestumque esse videmus.
 At vapor is, quem Sol mittit, lumenque serenum,
 Non per Inane meat vacuum; quò tardiùs ire
 Cogitur, aërias quasi cum diverberet undas:
 Nec singillatim corpuscula quæque vaporis,
 Sed complexa meant inter se, conque globata.
 Quapropter simul inter se retrahuntur: & extra
 Officiuntur, uti cogantur tardiùs ire.
 At, quæ sunt solidâ primordia simplicitate,
 Cum per Inane meant vacuum, nec res remoratur
 Ulla foris; atque ipsa suis è partibus unum,
 Unum in quem cœpère locum connixa feruntur:
 Debent nimirum præcellere mobilitate,
 Et multò citiùs ferri, quàm lumina Solis:
 Multiplicisque loci spatium transcurrere eodem
 Tempore, quo Solis pervolgant fulgura Cælum:
 Nam neque consilio debent tardata morari,
 Nec perscrutari primordia singula quæque,
 Ut videant, quâ quidque geratur cum ratione.

At quidam contra hæc, ignari, materiai
 Naturam non posse, Deum sine numine, *rentur*
 Tantopere humanis rationibus, ac moderatis,
 Tempora mutare annorum, frugesque creare:

Nec jam cætera, mortales quæ suadet adire,
Ipseque deducit dux vitæ dia Voluptas,
Ut res per Veneris blanditum sæcla propagent,
Ne genus occidat humanum: quorum omnia causâ
Constituisse Deos fingunt: sed in omnibu' rebus
Magnopere à verâ lapsi ratione videntur.
Nam, quamvis rerum ignorem primordia quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis Cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse creatam
Naturam Mundi, quæ tantâ est prædita culpâ:
Quæ tibi posterius, Memmi, faciemus aperta.
Nunc id, quod superest de motibus, expediemus.

Nunc locus est, ut opinor, in his illud quoque rebus
Confirmare tibi, nullam rem posse suâ vi
Corpoream sursum ferri, sursumque meare.
Ne tibi dent in eo flammæ corpora fraudem:
Sursum enim versus gignuntur, & augmina sumunt:
Et sursum nitidæ fruges, arbutaque crescunt,
Pondera, quantum in se est, cum deorsum cuncta ferantur.
Nec cum subsiliunt ignes ad recta domorum,
Et celeri flammâ degustant tigna, trabesque,
Sponte suâ facere id, sine vi subigente, putandum est:
Quod genus, è nostro cum missus corpore sanguis
Emicat exsultans altè, spargitque cruorem.
Nonne vides etiam, quantâ vi tigna trabesque
Respuat humor aquæ? Nam quàm magis ursumus altum
Directa, & magnâ vi multi pressimus ægrè,
Tam cupidè sursum revomit magis, atque remittit,
Plùs ut parte foras emergant, exsiliantque.
Nec tamen hæc, quantum est in se, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per Inane deorsum cuncta ferantur.
Sic igitur debent flammæ quoque posse per auras
Aëris expressæ sursum succedere; quanquam

Pondera, quantum in se est, deorsum deducere pugi
 Nocturnasque faces, Cœli sublime volantes,
 Nonne vides longos flammarum ducere tractus,
 In quasunque dedit partes Natura meatum?
 Non cadere in terram stellas, & sidera cernis?
 Sol etiam summo de vertice dissipat omnes
 Ardorem in partes, & lumine conferit arva:
 In terras igitur quoque Solis vergitur ardor.
 Transversosque volare per imbres fulmina cernis
 Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus ignes
 Concurfant; cadit in terras vis flammea volgo.

Illud in his quoque te rebus cognoscere avemus
 Corpora cum deorsum rectum per Inane feruntur
 Ponderibus propriis, incerto tempore ferme,
 Incertisque locis, spatio decedere paulum:
 Tantum quod momen mutatum dicere possis.

Quod nisi declinare solerent, omnia deorsum
 Imbris uti guttæ, caderent per Inane profundum
 Nec foret offensus natus, nec plaga creata
 Principiis; ita nil unquam Natura creâisset.

Quod si fortè aliquis credit graviora potesse
 Corpora, quò citius rectum per Inane feruntur,
 Incidere è supero levioribus, atque ita plagas
 Gignere, quæ possint genitales reddere motus:
 Avius à verâ longè ratione recedit.
 Nam per aquas quæcunque cadunt, atque aëra deo;
 Hæc, pro ponderibus, casus celerare necesse est;
 Propterea, quia corpus aquæ naturaque tenuis
 Aëris haud possunt æquè rem quamque morari:
 Sed citius cedunt gravioribus exsuperata.
 At contra nulli de nullâ parte, neque ullo
 Tempore Inane potest vacuum subsistere rei,

LIBER SECUNDUS.

49

Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
 Omnia quapropter debent per Inane quietum
 Æquè ponderibus non æquis concita ferri.
 Haud igitur poterunt levioribus incidere unquam
 Ex supero graviora; neque ictus gignere per se;
 Qui varient motus, per quos Natura genat res,

Quare etiam atque etiam paulùm clinare necesse est.
 Corpora, nec plus quàm minimum, ne fingere motus
 Obliquos videamur, & id res vera refutet.
 Namque hoc in promptu, manifestumque esse videmus;
 Pondera, quantum in se est, non posse obliqua meare,
 Ex supero cùm præcipitant; quod cernere possis.
 Sed nihil omnino rectâ regione viai
 Declinare, quis est, qui possit cernere, sese?

Denique si semper motus connectitur omnis,
 Et vetere exoritur semper novus ordine certo;
 Nec declinando faciunt primordia motûs
 Principium quoddam, quod Fati fœdera rumpat,
 Ex infinito ne causam causa sequatur:
 Libera per terras unde hæc animantibus extat,
 Unde est hæc, inquam, Fatis avolsa voluntas,
 Per quam progredimur, quò ducit quemque voluptas?
 Declinamus item motus, nec tempore certo,
 Nec regione loci certâ, sed ubi ipsa tulit mens,
 Nam dubio procul his rebus sua cuique voluntas
 Principium dat; & hinc motus per membra rigantur,
 Nonne vides etiam, patefactis tempore puncto
 Carceribus, non posse tamen prorumpere equorum
 Vim cupidam tam desubito, quàm mens avet ipsa?
 Omnis enim totum per corpus materiai
 Copia conquirit debet, concita per artus
 Omnes, ut studium mentis connexa sequatur:
 Ut videat initum motûs à cordis creati,

E

Ex animique voluntate id procedere primum :
Indè dari porro per totum corpus & artus.

Nec simile est , ut cùm impulsî procedimus idu ;
Viribus alterius magnis , magnoque coactu ;
Nam tum materiam totius corporis omnem
Perspicuum est , nobis invitis , ire , rapique ,
Donicum eam refrænavit per membra voluntas.
Jamne vides igitur , quanquam vis extera multos
Pellit , & invitos cogit procedere sæpe ,
Præcipitesque rapit , tamen esse in pectore nostro
Quiddam , quod contra pugnare , obstareque poss
Cujus ad arbitrium quoque copia materiai
Cogitur interdum flecti per membra , per artus ,
Et projecta refrænatur , retroque residit ?

Quare in seminibus quoque idem fateare necesse
Esse aliam præter plagas , & pondera , causam
Motibus , unde hæc est nobis innata potestas ;
De nihilo quoniam fieri nil posse videmus.
Pondus enim prohibet ne plagis omnia fiant ,
Externâ quasi vi , sed ne mens ipsa necessum
Intestinum habeat cunctis in rebus agendis ;
Et devicta quasi cogatur ferre , patique :
Id facit exiguum clinamen principiorum
Nec regione loci certâ , nec tempore certo.

Nec stipata magis fuit unquam materiai
Copia , nec porro majoribus intervallis.
Nam neque adaugescit quidquam , neque deperit in
Quapropter quo nunc in motu principiorum
Corpora sunt , in eodem antea cunctâ ætate fuere ,
Et posthac semper simili ratione ferentur :
Et quæ consuêrunt gigni , gignentur eâdem
Conditione ; & erunt , & crescent , inque valebunt

LIBER SECUNDUS. 51

Quantum cuique datum est per fœdera Naturæ.
Nec rerum summam commutare ulla potest vis.
Nam neque quò possit genus ullum Materiai
Effugere ex Omni, quidquam est; neque rursus in Omne
Unde coorta queat nova vis irrumpere, & omnem
Naturam rerum mutare, & vertere motus.

Illud in his rebus non est mirabile : quare,
Omnia cum rerum primordia sint in motu,
Summa tamen summâ videatur stare quiete,
Præterquam si quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longè nostris ab sensibus infra
Primorum natura jacet : quapropter, ubi illa
Cernere jam nequeas, motus quoque surpere debent :
Præsertim cum, quæ possimus cernere, celent
Sæpe tamen motus, spatio diducta locorum.
Nam sæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant pecudes, quò quamque vocantes
Invitant herbæ gemmantes rore recenti :
Et satiati Agni ludunt, blandèque coniscant :
Omnia quæ nobis longè confusa videntur,
Et veluti in viridi candor consistere colli,
Præterea magnæ legiones cum loca cursu
Camporum complent, belli simulacra cientes;
Et circumvolitant equites, mediosque repente
Tramittunt valido quatientes impete campos;
Fulgur ibi ad Cœlum se tollit, totaque circum
Ære renidescit tellus, subterque virum vi
Excitur pedibus sonitus, clamoreque montes
Isti rejaçant voces ad sidera mundi :
Et tamen est quidam locus altis montibus, unde
Stare videtur, & in campis consistere fulgur.

Nunc, age, jam deinceps cunctarum exordia rerum,
Qualia sint, & quàm longè distantia formis,

Percipe, multigenis quàm sint variata figuris;
 Non quòd multa parum simili sint prædita formâ;
 Sed quia non volgò paria omnibus omnia constant;
 Nec mirum: nam cùm sit eorum copia tanta,
 Ut neque finis, uti docui, neque summa sit ulla;
 Debent nimirum non omnibus omnia prorsum
 Esse pari filo, similique affecta figurâ.

Præterea genus humanum, mutæque natantes
 Squammigerùm pecudes, & læta arbuta, feræque;
 Et variæ volucres, lætantia quæ loca aquarum
 Concelebrant circùm ripas, fontesque, lacusque;
 Et quæ pervolgant nemora avia pervolitantes:
 Horum unum quodvis generatim sumere perge:
 Invenies tamen inter se distare figuris.
 Nec ratione aliâ proles cognoscere matrem,
 Nec mater posset prolem: quod posse videmus,
 Nec minùs atque homines inter se nota cluere.
 Nam sæpe ante Deùm vitulus delubra decora
 Thuricremas propter mactatus concidit aras,
 Sanguinis expirans calidum de pectore flumen:
 At mater virides saltus orbatâ peragrans,
 Linquit humi pedibus vestigiâ pressa bisulcis,
 Omnia convifens oculis loca; si queat usquam
 Conspicere amissum fortum; completque querelis
 Frondiferum nemus adsistens; & crebra revivit
 Ad stabulum, desiderio perfixa Juvenci.
 Nec teneræ salices, atque herbæ rore vigentes,
 Fluminaque ulla queunt, summis labentia ripis,
 Oblectare animum, subitamque avertere curam:
 Nec Vitulorum aliæ species per pabulâ læta
 Derivare queunt aliò, curâque levare:
 Usque adeo quiddam proprium, notumque requirit.
 Præterea teneri tremulis cum vocibus Hædi
 Cornigeras norunt matres, Agnique petulci

LIBER SECUNDUS. 53

Balantum pecudes : ita , quod Natura reposcit ,
Ad sua quisque ferè decurrunt ubera lactis.

Postremò quodvis frumentum , non tamen omne ,
Quodque suo in genere inter se simile esse videbis ,
Quin intercurrat quædam distantia formis :
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium , quâ mollibus undis
Littoris incurvi bibulam pavit æquor arenam.
Quare etiam atque etiam simili ratione necesse est ,
Naturâ quoniam constant , neque facta manu sunt
Unius ad certam formam primordia rerum ,
Dissimili inter se quædam volitare figurâ.

Perfacile est jam animi ratione exsolvere nobis ,
Quare fulmineus multò penetratior ignis ,
Quàm noster , fluat è tædis terrestribus ortus.
Dicere enim possis cœlestem fulminis ignem
Subtilem magis è parvis constare figuris :
Atque ideo transire foramina , quæ nequit ignis
Noster hic è lignis ortus , tædâque creatus.

Præterea lumen per cornu transit ; at imber
Respuitur : quare ? nisi luminis illa minora
Corpora sunt , quàm de quibus est liquor almus aquarû.

Et quamvis subito per colum vina videmus
Perfluere : at contra tardum cunctatur Olivum ,
Aut quia nimirum majoribus est elementis ,
Aut magis hamatis inter se , perque plicatis.
Atque idèd fit uti non tam deducta repente
Inter se possint primordia singula quæque
Singula per cujusque foramina permanere.

Huc accedit , uti mellis lactisque liquores

Jucundo sensu linguæ tractentur in ore ;
 At contra tetra absinthii natura , ferique
 Centauri , fœdo pertorquent ora sapore :
 Ut faciliè agnoscas è lævibus , atque rotundis
 Esse ea , quæ sensus jucundè tangere possunt.
 At contra quæ amara , atque aspera cunque videntur ,
 Hæc magis hamatis inter se nexa teneri ;
 Proptereaque solere vias rescindere nostris
 Sensibus , introituque suo perumpere corpus.

Omnia postremò bona sensibus , & mala tactu ,
 Dissimili inter se pugnant perfecta figurâ :
 Ne tu fortè putes Serræ stridentis acerbum
 Horrorem constare elementis lævibus æquè
 Ac Musæa mele , per chordas Organici quæ
 Mobilibus digitis expergefacta figurant.

Neu simili penetrare putes primordia formâ
 In nares hominum , cùm tetra cadavera torrent ,
 Et cùm scena croco Cilici perfusa recens est ,
 Araque Panchæos exhalat propter odores.

Neve bonos rerum simili constare colores
 Semine constituas , oculos qui pascere possunt ;
 Et qui compungunt aciem , lacrymareque cogunt ;
 Aut fœdâ specie tetri , turpesque videntur.
 Omnis enim , sensus quæ mulcet , causa , juvatque ,
 Haud sine principali aliquo lævore creata est :
 At contra , quæcunque molesta , atque aspera constat ,
 Non aliquo sine materiæ squalore reperta est.

Sunt etiam , quæ jam nec lævia jure putantur
 Esse , neque omnino flexis mucronibus unca :
 Sed magis angululis paulùm prostrantibus , & quæ

LIBER SECUNDUS. 53

Titillare magis sensus , quàm lædere possunt :
 Fæcula jam quo de genere est , Inulæque saporēs.
 Denique jam calidos ignes , gelidamque pruīnam ,
 Dissimili dentata modo compungere sensus
 Corporis , indicio nobis est Tactus uterque.

Tactus enim , Tactus , proh Divūm numina sancta !
 Corporis est sensus , vel cū res extera sese
 Insinuat , vel cū lædit , quæ in corpore nata est :
 Aut juvat egrediens genitales per Veneris res :
 Aut ex offensu cū turbant corpore in ipso
 Semina , confunduntque inter se concita sensum :
 Ut si fortè manu quamvis jam corporis ipse
 Tute tibi partem ferias , æquè experiārē.
 Quapropter longè formas distare necesse est
 Principiis , varios quæ possint edere sensus.

Denique , quæ nobis durata ac spissa videntur ,
 Hæc magis hamatis inter sese esse necesse est ,
 Et quasi ramosis altè compacta teneri :
 In quo jam genere in primis adamantina saxa
 Primâ acie constant , ictus contemnere sueta ,
 Et validi silices , ac duri robora ferri ;
 Æraque quæ claustris restantia vociferantur.

Illa autem debent ex lævibus atque rotundis
 Esse magis , fluido quæ corpore liquida constant :
 Nec retinentur enim inter se glomeramina quæque ;
 Et procursus item in proclive volubilis extat.

Omnia posttemò quæ puncto tempore cernis
 Diffugere , ut fumum , nebulas , flammaeque , necesse est ,
 Si minus omnia sunt è lævibus atque rotundis ,
 At non esse tamen perplexis indupedita ,
 Pungere uti possint corpus , penetrareque saxa.

Nec tamen hætere inter se, quod quisque videmus
Sensibus esse datum : facile ut cognoscere possis
Non è perplexis, sed acuris esse clementis.

Sed quòd amara vides eadem, quæ fluvida constant,
Sudor uti Maris est, minimè id mirabile habendum.
Nam quod fluvidum est, è lævibus atque rotundis
Est : at lævibus, atque rotundis mista doloris
Corpora ; nec tamen hæc retineri hamata necessum est ;
Scilicet esse globosa, tamen cum squalida consent,
Provolvi simul ut possint, & lædere sensus.

Et quò mista putes magis aspera lævibus esse
Principiis, unde est Neptuni corpus acerbum :
Est ratio secernundi, seorsumque videndi.
Humor dulcit ubi per terras crebrius idem
Percolatur, ut in foveam fluat, ac mansuescat.
Linqvit enim supera tetri primordia viri
Aspera, quò magis in terris hærescere possunt.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit ; primordia rerum
Finitâ variare figurarum ratione.
Quod si non ita sit, rursus jam semina quædam
Esse infinito debebunt corporis auctu.
Namque in eadem unâ cuiuscujus brevitate
Corporis inter se multum variare figuræ
Non possunt. Fac enim minimis è partibus esse
Corpora prima : tribus, vel paulo pluribus auge :
Nempe ubi eas partes unius corporis omnes,
Summa atque ima locans, transmutans dextera lævis,
Omrimodis expertus eris, quam quisque det ordo
Formarum speciem totius corporis ejus :
Quod superest, si fortè voles variare figuras,
Addendum partes alias erit : inde sequetur

LIBER SECUNDUS. 57.

Ad simili ratione , alias ut postulet ordo ,
Si tu fortè voles etiam variare figuras.
Ergo forma' novitatem corporis augmen
Subsequitur : quare non est ut credere possis ,
Esse infinitis distantia semina formis ,
Ne quædam cogas immaui maximitate
Esse : supra quod jam docui non posse probari.

Jam tibi Barbaricæ vestes , Melibœaque fulgens
Purpura Theſſalico concharum tincta colore , &
Aurea Pavonum videnti imbuta lepore
Sæcla , novo rerum superata colore jacerent :
Et contemptus odor myrrhæ , mellisque saporis ,
Et Cynea mele , Phœbeaque dædala chordis
Carmina consimili ratione oppressa silerent.
Namque aliis aliud præstantius exoreretur.

Cedere item retro possent in deteriores
Omnia sic partes , ut diximus in meliores.
Namque aliis aliud retro quoque tetrius esset
Naribus , auribus , atque oculis orisque saporis.

Quæ quoniam non sunt in rebus reddita , certa &
Finis utrinque tenet summam : fateare necesse est
Materiam quoque finitis differre figuris.

Denique , ab ignibus ad gelidas , hiemisque pruinas
Finitum est , retroque pari ratione remensum est.
Finit enim calor , ac frigus , medique tepores
Inter utrumque jacent explentes ordine summam.
Ergo finitâ distant ratione creata :
Ancipiti quoniam mucrone utrinque notantur ,
Hinc flammis , illinc rigidis infesta pruinis.

Quod quoniam docui , pergam connectere rem , quæ

Ex hoc apta fidem ducit : primordia rerum ,
 Inter se simili quæ sunt perfecta figurâ ,
 Infinita cluere : etenim , distantia cum sit
 Formarum finita , necesse est , quæ similes sint ,
 Esse infinitas : aut summam Material'
 Finitam constare : id quod non esse probavi.

Quod quoniam docui , nunc suaviloquis , age , paucis
 Versibus ostendam , corpuscula material'
 Ex infinito summam rerum usque tenere ,
 Undique protelo plagarum continuato.

Nam quòd rara vides magis esse animalia quædam
 Fœcundamque minùs naturam cernis in illis ;
 At regione , locoque alio , terrisque remotis
 Multa licet genere esse in eo , numerumque repleti.
 Sicuti quadrupedum cum primis esse videmus
 In genere anguimanos Elephantos , India quorum
 Millibus è multis vallo munitur eburno .
 Ut penitus nequeat penetrari : tanta ferarum
 Vis est , quarum nos perpauca exempla videmus.

Sed tamen id quoque uti concedam , quam libet , esto
 Unica res quædam , nativo corpore sola ,
 Cui similis toto terrarum non sit in Orbe :
 Infinita tamen nisi erit vis material' ,
 Unde ea progigni possit concepta ; creari
 Non poterit : neque , quod superest , procreescere , aliquæ.

Quippe etenim fumant oculi , finita per Omne
 Corpora jactari unius genitalia rei ;
 Unde , ubi , quâ vi , & quo pacto congressa coibunt
 Materiarum tanto in pelago , turbæque alienæ ?
 Non , ut opinor , habent rationem conciliandi :
 Sed quasi , naufragiis magnis multisque coortis ,

LIBER SECUNDUS. 59

Dissectare solet magnum mare transtra , gubernæ,
 Antennas , proram , malos , tonsasque natantes ,
 Per terrarum omnes oras fluitantia aplustra ;
 Ut videantur , & indicium mortalibus edant ,
 Infidi maris insidias , viresque dolumque
 Ut vitare velint , neve ullo tempore credant ,
 Subdola cum ridet placidi pellacia ponti:
 Sic tibi , si finita semel primordia quædam
 Constitues , ævum debebunt sparsa per omne
 Dissectare æstus diversi Materiali :
 Nunquam in concilium ut possint compulsa coire :
 Nec remorari in concilio , nec crescere adausta.
 Quorum utrumque palam fieri manifesta docet res :
 Et res progigni , & genitas procreare posse.
 Esse igitur , genere in quovis , primordia rerum
 Infinita palam est , unde omnia suppeditantur :

Nec superare queunt motus utique exitiales
 Perpetuò , neque in æternum sepelire salutem :
 Nec porro rerum genitales , autificique
 Motus perpetuò possunt servare creata.
 Sic æquo geritur certamine principiorum
 Ex infinito contractum tempore bellum :
 Nunc hic , nunc illic superant vitalia rerum :
 Et superantur item : miscetur funere vago ,
 Quem pueri tollunt visentes luminis oras :
 Nec nox ulla diem , neque noctem aurora secuta est ,
 Quæ non audierit mistos vagitibus ægris
 Ploratus , mortis comites , & funeris attri.

Illud in his obsignatum quoque rebus habere
 Convenit , & memori mandatum mente tenere :
 Nil esse in promptu , quorum natura tenetur ,
 Quod genere ex uno consistat principiorum :
 Nec quidquam , quod non permixto semine constet.

Et quàm quidque magis multas vis possidet in se,
Atque potestates; ita pluria principiorum
In sese genera, ac varias docet esse figuras.

Principio tellus habet in se corpora prima,
Unde mare immensum volventes flumina fontes
Assiduè renovent: habet, ignes unde oriantur.
Nam multis succensa locis ardent sola terræ:
Eximiis verò furit ignibus impetus Ætnæ.
Tum portio nitidas fruges, arbutaque læta
Gentibus humanis habet unde extollere possit.
Unde etiam fluidas frondes, & pabula læta
Montivago generi possit præbere ferarum.

Quare magna Deùm mater, materque ferarum.
Et nostri genitrix hæc dicta est corporis una.
Hanc veteres Grajùm docti cecinere poetæ
Sublimem in curru bijugos agitare leones:
Aëris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem: neque posse in terra sistere terram
Adjungere feras; quia, quamvis effera, proles
Officiis debet molliri victa parentum.
Muralique caput summum cinxere coronâ:
Eximiis munita locis quod sustinet urbes:
Quo nunc insigni per magnas prædita terras
Horrificè fertur divinæ Marris imago
Hanc variæ gentes, antiquo more sacrorum,
Idæam vocitant matrem, Phrygiæque catervas
Dant comites, quia primùm ex illis sinibus edunt
Per terrarum Orbem fruges cœpisse creari.
Gallos attribuunt; quia, numen qui violarint
Marris, & ingrati genitoribus inventi sint,
Significare volunt indignos esse putandos,
Vivam progeniem qui in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum

LIBER SECUNDUS. 61

Concava ; raucifonoque minantur cornua cantu ;
 Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes ,
 Telaque præportant violenti signa furoris ;
 Ingratos animos , atque impia pectora volgi
 Conterrere metu quæ possint numine Divæ.

Ergo cùm primùm magnas invec̃ta per urbes
 Munificat tacitâ mortales muta salute :
 Ære atque argento sternunt iter omne viarum
 Largificâ stipe ditantes ; ninguntque rosarum
 Floribus , umbrantes Matrem , comitumque catervas ;
 Hîc armâta manus [Curetas nomine Grai
 Quos memorant Phrygios] inter se fortè catenas
 Ludunt , in numerumque exsultant , sanguine fleti ; &
 Terrificas capitum quatientes numine cristas ,
 Dictæos referunt Curetas ; qui Jovis illum
 Vagitum in Cretâ quondam occultâsse feruntur ,
 Cùm pueri circùm puerum pernice choreâ
 Armati in numerum pulsarent æribus æra ,
 Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus ,
 Æternumque daret matri sub pectore volnus.
 Propterea Magnam armati Matrem comitantur ,
 Aut quia significant Divam prædicere , ut armis ,
 Ac virtute velint patriam defendere terram :
 Præsidioque parent , decorique parentibus esse.

Quæ bene , & eximiè quamvis disposita ferantur ,
 Longè sunt tamen à verâ ratione repulsa.
 Omnis enim per se Divûm natura necesse est
 Immortali ævo summâ cum pace fruatur ,
 Semota à nostris rebus , sejunctaque longè.
 Nam privata dolore omni , privata periclis ,
 Ipsa suis pollens opibus , nihil indiga nostri ,
 Nec bene promeritijs capitur , nec tangitur irâ.

Terra quidem verò caret omni tempore sensu :
 Sed quia multatum potitur primordia rerum ,
 Multa modis multis effert in lumina Solis.
 Hic si quis mare Neptunum , Cereremque vocare
 Constituet fruges , & Bacchi nomine abuti
 Mavolt , quàm laticis proprium proferre vocamen :
 Concedamus ut hic terrarum dictitet Orbem
 Esse Deum matrem , dum re non sit tamen apse.

Sæpe itaque ex uno tondentes gramina campo
 Lanigeræ pecudes & equorum duellica proles ,
 Buceræque greges sub eodem tegmine cœli ,
 Ex unoque sitim sedantes flumine aquarum ,
 Dissimili vivunt specie , retinentque parentum
 Naturam , & mores generatim quæque imitantur :
 Tanta est in quovis genere herbæ Materiai
 Dissimilis ratio tanta est in flumine quoque.

Jam verò quamvis animantem , ex omnibus unam ,
 Ossa , cruor , venæ , calor , humor , viscera , nervi
 Constituunt , quæ sunt porro distantia longè
 Dissimili perfecta figurâ principiorum.

Tum porro quæcunque igni flammata cremantur ,
 Si nil præterea , tamen ex se ea corpora tradunt ,
 Unde ignem jacere , & lumen summittere possint :
 Scintillasque agere , ac latè differre favillam.
 Cætera consimili mentis ratione peragrans ,
 Invenies intus multarum semina rerum
 Corpore celare , & varias cohibere figuras.

Denique multa vides , quibus est odor , & sapor una ,
 Reddita sunt , cum adoles inprimis pleraque dona ,
 Religione animum turpi cum tangere parto.

LIBER SECUNDUS. 63

Hæc igitur variis debent constare figuris :
Nidor enim penetrat , quâ succus non it in artus :
Succus item seorsum & rerum sapor insinuat
Sensibus , ut noscas primis differre figuris.
Dissimiles igitur formæ glomeramen in unum
Conveniunt : & res permisto semine constant.

Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides multis communia verbis :
Cum tamen inter se versus , ac verba necesse est
Confiteare alia ex aliis constare elementis.
Non quod multa parum communis littera currat ,
Aut nulla inter se duo sint ex omnibus isdem :
Sed quia non volgò paria omnibus omnia constant.
Sic aliis in rebus item communia multa
Multarum rerum cum sint primordia , longè
Dissimili tamen inter se consistere summâ
Possunt : ut meritò ex aliis constare ferantur
Humanum genus , ac fruges , arbustaque læta.

Nec tamen omnimodis connecti posse putandum est
Omnia : nam volgò fieri portenta videres :
Semiferas hominum species existere : & altos
Interdum ramos egigni corpore vivo :
Multaque connecti terrestria membra marinis.
Tum flammam tetro spirantes ore Chimæras
Pascere Naturam per terras omniparentes.
Quorum nil fieri manifestum est : omnia quando
Seminibus certis , certâ genitrice , creata
Conservare genus crescentia posse videmus.

Scilicet id certâ fieri ratione necesse est.
Nam sua cuique cibis ex omnibus intus in artus
Corpora discedunt : connexaque convenientes
Efficiunt motus : at contra aliena videmus

Rejicere in terras Naturam : multaue cæcis
 Corporibus fugiunt è corpore percita plagis ,
 Quæ neque connecti cuiquam potuère , neque intra
 Vitales motus consentire , atque animari.

Sed ne fortè putes animalia sola teneri
 Legibus his : eadem ratio res terminat omnes.
 Nam veluti totâ naturâ dissimiles sunt
 Inter se genitæ res quæque : ita quamque necesse est
 Dissimili constare figurâ principiorum :
 Non quòd multa parum simili sint prædita formâ :
 Sed quia non volgò paria omnibus omnia consent.

Semina cùm porro distent , differre necesse est
 Intervalla , vias , connexus , pondera , plagas ,
 Concurfus , motus : quæ non animalia solum
 Corpora sejungunt , sed terras , ac mare totum
 Secernunt , cælumque à terris omnes retentant.

Nunc age , dicta meo dulci quæsitâ labore
 Percipe : ne fortè hæc albis ex alba rearis
 Principiis esse , ante oculos quæ candida cernis :
 Aut ea , quæ nigrant , nigro de semine nata :
 Neve , alium quemvis quæ sunt induta colorem ,
 Propterea gerere hunc credas , quod Materiai
 Corpora consimili sint ejus tincta colore.
 Nullus enim color est omnino Materiai
 Corporibus , neque par rebus , neque denique dispar.

In quæ corpora si nullus tibi fortè videtur
 Posse animi injectus fieri , procul avius erras.
 Nam cùm cæcigeni , Solis qui lumina nunquam
 Aspexere , tamen cognoscant corpora tactu ,
 Ex ineunte ævo , nullo continet colore :
 Scire licet , menti quoque nostræ corpora posse

Veni

LIBER SECUNDUS. 65

Verti in notitiam nullo circumlita fūco.
Denique nos ipsi cæcis quæcunque tenebris
Tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.

Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim color omnino mutatur in omnes :
Quod facere haud ullo debent primordia pacto,
Immutabile enim quiddam superare necesse est,
Ne res ad Nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuò hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde colore cave contingas semina rerum :
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.

Præterea, si nulla coloris principii est
Reddita natura. at variis sunt prædita formis :
E quibus omnigenos gignunt, variantque colores.
Propterea magni quòd refert semina quæque
Cum quibus, & quali positurâ contineantur,
Et quos inter se dent motus accipiantque :
Perfacile extemplo rationem reddere possis,
Cur ea, quæ nigro fuerint paulo ante colore,
Marmoreo fieri possint candore repente :
Ut Mare, cum magni commorunt æquora venti,
Vertitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim possis nigrum, quod sæpe videmus,
Materies ubi permixta est illius, & ordo
Principiis mutatus, & addita, demptaque quædam,
Continuò id fieri ut candens videatur, & album :
Quòd si cæruleis contarent æquora ponti
Seminibus, nullo possent albescere pacto.
Nam quocunque modo perturbes, cærulea quæ sint,
Nunquam in marmoreum possunt migrare colorem.

Sin alio, atque alio sunt semina tincta colore,

Quæ maris efficiunt unum purumque nitorem;
 Ut sæpe ex aliis formis, variisque figuris
 Efficitur quiddam quadratum, unæque figuræ:
 Conveniebat, uti in quadrato cernimus esse
 Dissimiles formas: ita cernere in æquore ponti,
 Aut alio in quovis uno puroque nitore
 Dissimiles longè inter se, variosque colores.

Præterea, nihil efficiunt, obstantque figuræ
 Dissimiles, quo quadratum minùs omne sit extra:
 At varii rerum impediunt, prohibent que colores,
 Quò minùs esse uno possit res tota nitore.

Tum porro, quæ ducit & inlicit, ut tribuamus
 Principiis rerum nonnunquam, causa, colores,
 Occidit; ex albis quoniam non alba creantur:
 Nec quæ nigra cluent, de nigris; sed variis de.
 Quippe etenim multò procliviùs exorientur
 Candida de nullo, quàm de nigrante colore,
 Aut alio quovis, qui contra pugnet, & obstet.

Præterea, quoniam nequeunt sine luce colores
 Esse, neque in lucem existunt primordia rerum:
 Scire licet quàm sint nullo velata colore.
 Qualis enim cæcis poterit color esse tenebris,
 Lumine qui mutatur in ipso, propterea quòd
 Rectâ aut obliquâ percussus luce refulget?
 Pluma Columbarum quo pacto in Sole videtur,
 Quæ sita cervices circum, collumque coronat.
 Namque alias fit uti rubro sit clara Pyropo:
 Interdum quodam sensu fit, uti videatur
 Inter cæruleum virides miscere Smaragdos.
 Caudaque Pavonis, largâ cum luce repleta est,
 Consimili mutat ratione obversa colores.
 Qui, quoniam quodam gignuntur luminis ictu,

Scilicet id sine eo fieri non posse purandum est.

Et quoniam plagæ quoddam genus excipit in se
 Pupula, cum sentire colorem dicitur album,
 Atque aliud porro, nigrum cum, & cætera, sentit,
 Nec refert ea, quæ tangis, quo fortè colore
 Prædita sint; verum quali magis apta figurâ:
 Scire licet, nil principiis opus esse colores:
 Sed variis formis variantes edere tactus.

Præterea, quoniam non certis certa figuris
 Est natura coloris, & omnia principiorum
 Formamenta queunt in quovis esse nitore:
 Cur ea, quæ constant ex illis, non pariter sunt
 Omnigenis perfusa coloribus in genere omni?
 Conveniebat enim Corvos quoque sæpe volantes
 Ex albis album pennis jactare colorem,
 Et nigros fieri nigro de semine Cynos,
 Aut alio quovis uno, varioque colore.

Quin etiam quanto in partes res quæque minutas
 Distrahitur magis, hoc magis est ut cernere possis
 Evanescere paulatim, stinguique colorem.
 Ut fit, ubi in parvas partes discerpitur aurum,
 Purpura, Porniceusque color clarissimu' multo,
 Filatim cum distractus disperditur omnis:
 Noscere ut hinc possis, prius omnem efflare colorem
 Particulas, quàm discedant ad semina rerum.

Postremò, quoniam non omnia corpora vocem
 Minere concedis, neque odorem: propterea fit,
 Ut non omnibus attribuas sonitus, & odores:
 Sic, oculis quoniam non omnia cernere quimus,
 Scire licet, quædam tam constare orba colore,
 Quàm sine odore ullo quædam, sonituque remota.

Nec minùs hæc animum cognoscere posse sagacem
Quàm quæ sunt aliis rebus privata , notisque.

Sed ne fortè putes solo spoliata colore
Corpora prima manere : etiam secreta teporis
Sunt , ac frigoris omnino , calidique vaporis :
Et sonitu sterilia , & succo jejuna feruntur :
Nec jaciunt ullum proprio de corpore odorem.
Sicut Amaracini blandum , Staëtæque liquorem
Et Nardi florem , nectar qui naribus halant ,
Cum facere instituas : cum primis quærere par est
Quoad licet , ac potis es reperire , inolentis Olivi
Naturam , nullam quæ mittat naribus auram :
Quàm minimè ut possit mistos in corpore odores ,
Concoctosque , suo contactos perdere viro.

Propterea demum debent primordia rerum
Non adhibere suum gignundis rebus odorem ,
Nec sonitum , quoniam nihil ab se mittere possunt
Nec simili ratione saporem denique quemquam ;
Nec frigus ; neque item calidum , tepidumque vaporis
Cætera ; quæ cum ita sunt tandem , ut mortalia consti
Molli lenta , fragosa puti , cava corpore raro ,
Omnia sint à principiis sejuncta necesse est ,
Immortalia si volumus subungere rebus
Fundamenta , quibus nitatur summa salutis :
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.

Nunc ea , quæ sentire videmus cunque necesse est
Ex insensilibus tamen omnia confiteare
Principiis constare : neque id manifesta refutant ,
Nec contra pugnant , in promptu cognita quæ sunt
Sed magis ipsa manu ducunt , & credere cogunt ,
Ex insensilibus , quod dico , animalia gigni.

LIBER SECUNDUS. 69

Quippe videre licet, vivos exiltere vermes
Stercore de tetro, putrorem cum sibi nata est
Intempestivis ex imbribus humida tellus.
Præterea cunctas itidem res vertere sese.
Vertunt se fluvii, frondes, & pabula læta
In pecudes: vertunt pecudes in corpora nostra
Naturam; & nostro de corpore sæpe ferarum
Augeſcunt vires, & corpora pennipotentum.

Ergo omnes Natura cibos in corpora viva
Vertit, & hinc sensus anitnantum præcreat omnes:
Non aliâ longè ratione, atque arida ligna
Explicat in flammæ, & in ignes omnia versat.
Jamne vides igitur, magni primordia rerum
Referre in quali sint ordine quæque locata;
Et commissa quibus dent motus, accipiantque?

Tum porro quid id est, animum quod percipit ipsum
Quod movet, & varios sensus expromere cogit,
Ex insensilibus ne credas sensibile gigni?
Nimirum, lapides, & ligna, & terra quod una
Mista, tamen nequeunt vitalem reddere sensum.

Illud in his igitur fœdus meminisse decebit;
Non ex omnibus omnino, quæcunque creant res,
Sensilia extemplo, & sensus me dicere gigni:
Sed magni referre, ea primùm quantula consent,
Sensile quæ faciunt, & quæ sint prædita formæ,
Motibus, ordinibus, posituris denique quæ sint:
Quarum nil rerum in lignis, glebisque videmus,
Et tamen hæc cum sunt quasi putrefacta per imbres,
Vermiculos pariunt; quia corpora Materiali
Antiquis ex ordinibus, permota novâ re
Conciliantur ita, ut debent animalia gigni.

Deinde ex sensilibus cùm sensile posse creari
Constituunt, porro ex aliis sentire sœtis :
Mollia tum faciunt : nam sensus jungitur omnis
Visceribus, nervis, venis, quæcunque videmus
Mollia mortali consistere corpore creta.

Sed tamen esto jam posse hæc æterna manere :
Nempe tamen debent aut sensum partis habere,
Aut similia totis animalibus esse putari.
At nequeant per se partes sentire, nec esse.
Nec manus à nobis potis est secreta, neque ulla
Corporis omnino sensum pars sola tenere.
Namque aliud sensus membrorum respuit omne
Linquntur, ut totis animalibus adsimilentur ;
Vitali ut possint consentire undique sensu.
Quî poterunt igitur rerum primordia dici,
Et lethi vitare vias, animalia cùm sint,
Atque animalibu' sint mortalibus una, eademque

Quod tamen ut possint, ab coetu, concilioque
Nil facient, præter volgum, turbamque animas
Scilicet ut nequeant homines, armenta, feræque
Inter sese ullam rem gignere conveniendo
Per Veneris res, extra homines, armenta, fera

Quod si fortè suum dimittunt corpore sensum,
Atque alium capiunt : quid opus fuit attribui, q
Detrahitur? Tum præterea, [quod fugimus ante
Quatinus in pullos animales vertier ova
Cernimus alituum ; vermesque effervere, terram
Intempestivos cùm putror cepit ob imbres :
Scire licet gigni posse ex non sensibu' sensus.

Quod si fortè aliquis dicet, duntaxat oriri

Posse ex non-sensu sensus , mutabilitate
 Ante aliquâ , tanquam partum , quàm proditur extræ:
 Huic satis illud erit planum facere , atque probare ,
 Non fieri partum , nisi concilio ante coacto :
 Nec commutari quidquam sine conciliatu
 Primorum , ut nequeunt ullius corporis esse
 Sensus ante ipsam genitam naturam animantis.
 Nimirum quia materies disjecta tenetur
 Aëre , fluminibus , terris , flammâque creatis :
 Nec congressa modo vitales convenienti
 Contulit inter se motus , quibus omnituentes
 Accensi sensus animantem quamque tuentur.

Præterea quamvis animantem grandior ictus ,
 Quàm patitur natuta , repente adfligit , & omnes
 Corporis , atque animi pergit confundere sensus.
 Dissolvuntur enim posituræ principiorum ;
 Et penitus motus vitales impediuntur ;
 Donec materies omnes concussa per artus
 Vitales animæ nodos è corpore solvit ,
 Dispersamque foras per caulas ejicit omnes.
 Nam quid præterea facere ictum posse reamur
 Oblatum , nisi discutere , ac dissolvere quæque ?

Fit quoque , uti soeant minùs oblato acriter ictu ,
 Reliquiæ mortis vitalis vincere sæpe ,
 Vincere , & ingentes plagæ sedare tumultus ,
 Inque suos quidquid rursus revocare meatus ,
 Et quasi jam lethi dominantem in corpore motum
 Discutere , ac pene amissos accendere sensus.
 Nam , quare potius lethi jam limine ab ipso
 Ad vitam possint conlectâ mente reverti ,
 Quàm quò decursum prope jam fiet , ire , & abire ?

Præterea , quoniam dolor est , ubi Material

Corpora vi quâdam per viscera viva , per artus
 Sollicitata suis trepidant in sedibus intus :
 Inque locum quando remigrant , sit blanda volu
 Scire licet , nullo primordia posse dolore
 Tentari ; nullamque voluptatem capere ex se :
 Quandoquidem non sunt ex ullis principiorum
 Corporibus , quorum motus novitate laborent :
 Aut aliquem fructum capiant dulcedinis almæ.
 Haud igitur debent esse ullo prædita sensu.

Denique , uti possint sentire animalia quæque ,
 Principiis si etiam est sensus tribuendus eorum :
 Quid ? genus humanum proprium de quibus factum
 Scilicet & risu tremulo concussa cachinnant ,
 Et lacrymis spargunt rorantibus ora . genasque ,
 Multaque de rerum mixturâ dicere callent ;
 Et sibi proporro quæ sint primordia quærunt .
 Quandoquidem totis mortalibus adsumulata
 Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis :
 Indè alia ex aliis , nusquam consistere ut ausis .
 Quippe sequar , quodcumque loqui , ridereque dice
 Et sapere , ex aliis eadem hæc facientibus , ut sit .
 Quod si delira hæc , furiosaque cernimus esse :
 Et ridere potest ex non risu sentibus factus ,
 Et sapere , & doctis rationem reddere dictis ,
 Non ex seminibus sapientibus , atque disertis :
 Qui minùs esse queant ea , quæ sentire videmus
 Seminibus permixta carentibus undique sensu ?

Denique cœlestissimus omnes semine oriundi :
 Omnibus ille idem pater est , unde , alma liquent
 Humor gutas Mater cum terra recepit ,
 Forta parit nitidas fruges , arbutaque læta ,
 Et genus humanum ; parit omnia sæcla ferarum ,
 Fabula cum præbet , quibus omnes corpora pascu

LIBER SECUNDUS. 73

Et dulcem ducunt vitam , prolemque propagant.
Quapropter meritò maternum nomen adepta est.
Cedit item retro , de terrâ quod fuit ante ,
In terras : & quod missum est ex ætheris oris ,
Id rursum Cœli relatum templa receptant :
Nec sic interimit mors res , ut Materiai
Corpora conficiat , sed cœtum dissipat ollis :
Indè aliis aliud conjungit , & efficit , omnes
Res ut convertant formas , mutantque colores ,
Et capiant sensus , & puncto tempore reddant :
Ut noscas referre , eadem primordia rerum
Cum quibus , & quali positurâ contineantur ,
Et quos inter se dent motus , accipiantque.
Neve putes æterna penès residere potesse
Corpora prima , quòd in summis fluitare videmus
Rebus , & interdum nasci , subitoque perire.
Quin etiam refert nostris in versibus ipsis ,
Cum quibus , & quali sint ordine quæque locata.
Namque eadem cœlum , mare , terras , flumina , solem
Significant ; eadem fruges , arbuta , animantes ;
Si non omnia sint , at multò maxima pars est
Consimilis : verùm positurâ discerpitant hæc.
Sic ipsis in rebus item jam Materiai
Intervalla , viæ , connexus , pondera , plagæ ,
Concursus . motus , ordo , positura , figuræ
Cum permutantur , mutari res quoque debent.

Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
Nam tibi vehementer nova res molitur ad aures
Accidere , & nova se species ostendere rerum.
Sed neque tam facilis res ulla est , quin ea primùm
Difficilis magis ad credendum constet : itemque
Nil adeo magnum , nec tam mirabile quidquam
Principio , quod non minuant mirarier omnes
Paulatim ; ut Cœli clarum purumque colorem ,

Quemque in se cohibent palantia sidera passim ;
 Lunæque , & Solis præclarâ luce nitorem :
 Omnia quæ si nunc primum mortalibus adsint ,
 Ex improvîso ceu sint objecta repente ;
 Quid magis his rebus poterat mirabile dici ,
 Aut minus ante quod auderent fore credere gentes ?
 Nil , ut opinor ; ita hæc species miranda fuisset ;
 Cùm tibi jam nemo fessus satiate videndi
 Susplicere in Cœli dignatur lucida templa.
 Desine quapropter novitate , exterritus ipsâ ,
 Exspuere ex animo rationem : sed magis acri
 Iudicio perpende , & , si tibi vera videtur ,
 Dede manus : aut , si falsa est , accingere contra.
 Quærit enim ratione animus , cùm summa loci sit
 Infinita foris , hæc extra mœnia mundi ;
 Quid sit ibi porro , quò prospicere usque velit mens ,
 Atque animi jactus liber quò pervolet ipse .

Principio , nobis in cunctas undique partes ,
 Et latere ex utroque , infra , superaue , per Omne
 Nulla est finis , uti docui ; res ipsaque per se
 Vociferatur , & elucet natura profundi.
 Nullo jam pacto verisimile esse putandum est ,
 Undique cùm vorsus spatium vacet infinitum ,
 Seminaue innumero numero , summâque profundâ
 Multimodis volitent æterno percita motu :
 Hunc unum terrarum Orbem , cœlumque creatum :
 Nil agere illa foris tot corpora Materiali ,
 Cùm præsertim hic sit naturâ factus ; & ipsa
 Sponte suâ fortè offensando semina rerum
 Multimodis , temere , incassum , frustraue , coacta ,
 Tandem cooluerint ea , quæ conjecta repente
 Magnarum rerum fierent exordia semper ,
 Terrarû , maris , & cœli , generisque animantium.
 Quare etiam atque etiam tales fateare necesse est

LIBER SECUNDUS. 75

Esse alios alibi congressus materiæ ,
Qualis hic est, avido complexu quem tenet æther.

Præterea , cùm materies est multa parata :
Cùm locus est præstò ; nec res , nec caula moratur
Ulla ; geni debent nimirum , & confieri res.
Nunc & feminibus si tanta est copia , quantam
Enumerare ætas animantium non queat omnis :
Visque eadem , & natura manet , quæ semina rerum
Conjicere in loca quæque queat , simili ratione ,
Atque huc sunt conjecta : necesse est confiteare
Esse alios aliis terrarum in partibus orbes ,
Et varias hominum gentes , & sæcla ferarum;

Huc accedit , ut in summâ res nulla sit una ,
Unica quæ gignatur , & unica , solaque crescat :
Quin cujusque sient sæcli , permultaque eodem
Sint genere : imprimis animalibus injice mentem ,
Invenies sic montivagum genus esse ferarum ,
Sic hominum genitam prolem ; sic denique mutas
Squammigerûm pecudes, & corpora cuncta volantum.
Quapropter cœlum simili ratione fatendum est ,
Terramque, & Solem, Lunam, mare, cætera, quæ sunt,
Non esse unica , sed numero magis innumerali ,
Quandoquidem vitæ depactus terminus altè .
Tam manet his ; & tam nativo hæc corpore constant ,
Quàm genus omne, quod his generatim rebus abundat.

Quæ bene cognita si teneas , Natura videtur
Libera continuo, dominis privata superbis ,
Ipsa suâ per se sponte omnia Diis agere experts.
Nam , proh sancta Deûm tranquillâ pectora pace ,
Quæ placidum degunt ævum , vitamque serenam !
Quis regere immensi summam , quis habere profundi
Endo manu validas potis est moderanter habenas ?

Quis pariter Cœlos omnes convertere ? & omnes
 Ignibus ætheriis terras suffire feraces ?
 Omnibus inque locis esse omni tempore præstò ?
 Nubibus ut tenebras faciat , cœlique serena
 Concutiat sonitu ? tum fulmina mittat , & ædes
 Sæpe suas disturbet . & in deserta recedens
 Sæviat exercens telum , quod sæpe nocentes
 Præterit , exanimatque indignos , inque merentes ?

Multiæque post Mundi tempus genitale , diemque
 Primigenum Maris , & Terræ , Solisque coortum ,
 Addita corpora sunt extrinsecus ; addita circum
 Semina , quæ magnum jaculando contulit Omne :
 Unde mare , & terræ possent augescere : & unde
 Adpareret spatium Cœli domus , altaque tecta
 Tolleret à terris procul , & consurgeret Aër.
 Nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
 Corpora distribuuntur , & ad sua sæcla recedunt :
 Humor ad humorem ; terreno corpore terra
 Crescit ; & ignem ignes producant , ætheraque æthe-
 Donicum ad extremum crescendi perfica finem
 Omnia perduxit rerum Natura creatrix :
 Ut fit , ubi nihilo jam plus est , quod datur intra
 Vitales venas , quam quod fluit , atque recedit :
 Omnibus his ætas debet consistere rebus :
 His Natura suis refrænât viribus auctum .

Nam quæcunque vides hilario grandescere adauget
 Paulatimque gradus ætatis scandere adultæ ,
 Plura sibi adsumunt , quam de se corpora mittunt ,
 Dum faciliè in venas cibus omnis diditur : & dum
 Non ita sunt latè dispersa , ut multa remittant ;
 Et plus dispendi faciant , quam vescitur ætas .
 Nam certè fluere , ac decedere corpora rebus
 Multa , manus dandum est ; sed plura accedere debent

Donicum olefcendi fumum tetigère cacumen.
 Indè minutatim vires , & robur adultum
 Frangit , & in partem pejorem liquitur ætas.
 Quippe etenim quâto est res amplior, augmine dempto,
 Et quò latior est . in cunctas undique partes
 Pluria eò difpergit , & à fe corpora mittit :
 Nec facilè in venas cibus omnis didirur eii :
 Nec fatis eft , pro quàm largos exæftuat ætus ,
 Unde queat tantum fuboriri , ac fuppeditare ,
 Quantum opus eft : & quod fatis eft , Natura novare.
 Jure igitur pereunt , cum rarefacta fluendo
 Sunt ; & cum externis fuccumbunt omnia plagis :
 Jamque quidem grandi cibus ævo denique defit.
 Nec tuditantia rem ceffant extrinsecus ullam
 Corpora conficere , & plagis infefla domare.

Sic igitur magni quoque circum mœnia Mundi
 Expugnata dabunt labem , putrefque ruinas.
 Omnia debet enim cibus integrare novando ;
 Et fulcire cibus , ac omnia fuffentare.
 Nequidquam , quoniam nec venæ perpetiuntur
 Quod fatis eft, neque, quantū opus eft, Natura miniftrat.
 Jamque adeo affecta eft ætas , effœtaque tellus
 Vix animalia parva creat , quæ cuncta creavit
 Sæcla , deditque ferarum ingentia corpora partu.
 Haud , ut opinor , enim mortalia sæcla fupernè
 Aurea de Cœlo demifit funis in arva :
 Nec mare , nec fluctus plangentes faxa creârunt :
 Sed genuit Tellus eadem , quæ nunc alit ex fe.
 Præterea nitidas fruges , vinetaque læta
 Sponte fuâ primùm mortalibus ipfa creavit :
 Ipfa dedit dulces fœtus , & pabula læta :
 Quæ nunc vix nontro grandefcunt aucta labore :
 Conterimusque boves , & vires agricolarum
 Conficimus ; feris vix arvis fuppeditati :

78 T. LUCRETII LIB. SEC.

Usque adeo pereunt fœtus , augentque labores.
Jamque caput quassans grandis suspirat arator
Crebrius incassum magnum cecidisse laborem ;
Et cùm tempora temporibus præsencia confert
Præteritis , laudat fortunas sæpe parentis ;
Et crepat , antiquum genus ut pietate repletum
Pertacile angustis tolerârît finibus ævum ,
Cùm minor esset agri multò modus ante viritum ;
Nec tenet , omnia paulatim tabescere , & ire
Ad scopulum spatio ætatis defessa vetusto.

Finis Libri Secundi.

ARGUMENTUM

LIBRI TERTII.

HACTENUS, duobus nempe superioribus Libris, naturam & qualitates, quas dicimus, Atomorum rite explicasse sibi visus est Poëta. Nunc quatuor reliquis libris ea figillatim, quæ ex Atomis fiunt, attentius speculatur. Atque, uti par fuit, primas detulit partes Animæ & Animo, de quibus hoc toto libro jam disputat. Hunc autem auspicatur librum ab Epicuri laudibus, quem primum prædicat edocuisse non à Deo, sed ex temerario concursu Atomorum, Mundum fuisse factum : mentesque hominum, metu mortis, Deorum, ac Inferorum liberasse.

Hæc pauca de Epicuro Præfatus I. docet Animum atque Animam non harmoniam, ut veteribus quibusdam

Philosophis placuit, sed partem hominis æquè esse, ac pedes, manus, brachia, caput, & reliqua membra.

II. Animam atque Animum unam quidem naturam per se facere vult, ita tamen ut Animus sedem suam habeat in imo pectore: Anima verò per totum corpus diffusa moveatur ad Animi nutum.

III. Animum atque Animam corporeâ vult esse naturâ, tenuissimisque ex Atomis constare; neque tamen unam & simplicem esse naturam, sed ex vento, aëre, calore, & quartâ, nominis experte, naturâ constare, quæ sensiferi motûs in nobis sit principium.

Quâ verò ratione quatuor istæ naturæ coalescant in unam Animam, verbis explicare non posse ait, propter Latinæ vocis egestatem. Colligit tamen has inesse quatuor naturas in Animis animantium, ex earum diversis effectis ac passionibus. Concludit autem ita Corpus & Animam inter se conjuncta esse, ut alte-

rum sine altero seorsum vivere nequeat.

IV. Datâ occasione refutat opinionem eorum qui Animam per se, per oculos verò, tanquam per fenestras apertas, tantum videre censuerunt. Explodit & Democriti sententiam, qui singulas Animæ Atomos singulis corporis Atomis appositae esse docuit, quasi pares omnino essent; cum tamen Animæ Atomum numero superentur ab Atomis corporis.

V. Docet plus virtutis in Animo esse quam in Animâ, ad vitam tuendam, quia ille fons est perennis in pectore, unde vita per ætus omnes scaturiat.

VI. Pro viribus conatur probare Animas atque Animos hominum æquè nativos ac mortales esse ac cæterarum animantium; in cujus rei fidem profert viginti octo argumenta; quæ quàm infirma, quàm vana, quàm falsa, & quàm impia sint, satis ipsa lectio per se docet.

VII. Hinc mortem, nec ea quæ mortem sequi dicuntur, non secus ac præterita, ad nos pertinere; neque in mortem

82 ARGUMENT. LIB. TERT.

quid boni malive inesse colligit.

VIII. Explicat ea omnia quæ de pœnis Tantalî, Tityi, Sisyphi, Danaïdarum, & aliorum fabulati sunt Poëtæ, non ad Inferos ducere, sed unius hujus vitæ vitia esse, quibus dediti sunt plerique homines, dum vivunt.

IX. Denique docet nusquam aut Inferos esse, aut Cerberum, aut Furias, aut alia ejusmodi suppliciorum genera, quibus apud Tartara homines post mortem plecti finguntur: consolaturque interim Mortales de mortali suâ conditione, quodd & Sapientissimi & Potentissimi, atque Imperatores summi, sint eodem fato mortali functi; neque esse monet cur tanto vitæ desiderio quisque teneatur, quam aliquando relinquere necessum est. Quæ quidem omnia si bene noverint homines, ærumnarumque suarum causas æquè rectè viderint, ac earumdem pondus sentiunt & aculeos, jam, non ut eos magnâ ex parte videmus, profectò vitam agerent.

T I T I
LUCRETII CARI
 D E
RERUM NATURA
LIBER TERTIUS.

Tenebris tantis tam clarum extollere
 lumen
 Qui primus potuisti, illustrans com-
 moda vitæ,
 Te sequor, ô Gratiæ gentis decus, inque
 tuis nunc

Fixa pedum pono pressis vestigia signis,
 Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,
 Quodd te imitari aveo. Quid enim contendat Hirundo
 Cynis? aut quidnam tremulis facere artibus Hædi
 Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?
 Tu pater, & rerum inventor: tu patria nobis
 Suppeditas præcepta, tuisque ex, inclute, chartis,

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
 Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
 Aurea, perpetuâ semper dignissima vitâ.
 Nam simul ac ratio tua cœpit vociferari,
 Naturam rerum haud divinâ mente coortam,
 Diffugiunt animi terrores; incœnia Mundi
 Discedunt, totum video per Inane geri res.
 Apparet Divûm numen, sedesque quietæ:
 Quas neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
 Adspargunt, neque nix acri concreta pruina
 Cana cadens violat: semperque innubilis æther
 Integrit, & largè diffuso lumine ridet.
 Omnia suppeditat porro Natura, neque ulla
 Res animi pacem delibat tempore in ullo.
 At contra nusquam apparent Acherusia templa:
 Nec tellus obstat, quin omnia dispiciantur,
 Sub pedibus quæcunque infra per Inane geruntur.
 His tibi me rebus quædam divina voluptas
 Percipit, atque horror, quod sic Natura tuâ vi
 Tam manifesta patet ex omni parte resecta.

Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
 Qualia sint; & quàm variis distantia formis
 Sponte suâ volitent alterno percita motu;
 Quoque modo possint ex his res quæque creari:
 Hæc secundùm res Animi natura videtur,
 Atque Animæ claranda meis jam versibus esse:
 Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus
 Funditus, humanam qui vitam turbat ab imo;
 Omnia suffundens mortis nigrore; neque ullam
 Esse voluptatem liquidam puramque relinquit.

Nam, quod sæpe homines morbos magis esse timēdo,
 Infamemque ferunt vitam, quàm Tartara lethi;
 Et se scire Animi naturam, sanguinis esse;

LIBER TERTIUS.

35

Nec prorsum quidquam nostræ rationis egere:
Hinc licet advertas animum, magis omnia laudis,
Aut etiam venti, si fert ita fortè voluntas,
Jactari causâ, quàm quòd res ipsa probetur:
Extorres iidem patriâ, longèque fugati
Conspectu ex hominum, fœdatis crimine turpi,
Omnibus ærumnis affecti denique vivunt:
Et, quocunque tamen miseri venêre, parentant;
Et nigras mactant pecudes; & Manibu' divis
Inferias mittunt: multòque in rebus acerbis
Acriùs advertunt animos ad Religionem.

Quò magis in dubiis hominem spectare periculis
Convenit, adversisque in rebus noscere qui sit.
Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Eliciuntur; & eripitur persona, manet res.

Denique avarities, & honorum cæca cupido,
Quæ miseros homines cogunt transcendere fines
Juris, & interdum socios scelerum, atque ministros
Noctes atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opes: hæc volnera vitæ
Non minimam partem mortis formidine aluntur.
Turpis enim fama, & contemptus, & acris egestas
Semota ab dulci vitâ stabilique videntur;
Et quasi jam lethi portas cunctatier ante:
Unde homines, dum se falso terrore coacti
Refugisse volunt longè, longèque recêsse:
Sanguine civili rem conflant; divitiasque
Conduplicant avidi, cædem cædi accumulantes.
Crudeles gaudent in tristi funere fratris:
Et consanguineum menfas odêre, timentque.

Consimili ratione ab eodem sæpe timore
Macerat invidia: ante oculos illum esse potentem,

Illum aspeſtari, claroque incedere honore:
 Ipſi ſe in tenebris volvi, cœnoque queruntur.
 Intereunt partim ſtatuarum, & nominis ergo:
 Et ſæpe uſque adeo, mortis formidine, vitæ
 Percipit humanos odium, lucisque videndæ,
 Ut ſibi conſciſcant mœrenti peſtore lethum,
 Obliti fontem curarum hunc eſſe timorem;
 Hunc vexare pudorem, hunc vincula amicitiaſ
 Rumpere, & in ſummâ pietatem evertere fundo.
 Nam jam ſæpe homines patriam, caroſque parentes
 Prodidērunt, vitare Acheruſia templa petentes.

Nam, veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
 In tenebris metuunt; ſic nos in luce timemus
 Interdum, nihilo quæ ſunt metuenda magis, quàm
 Quæ pueri in tenebris pavitant, ſinguntque futura.
 Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe eſt,
 Non radii Solis, neque lucida tela diei
 Diſcutiant, ſed naturæ ſpecies, ratioque.

Primùm Animũ dico, mentem quem ſæpe vocamus,
 In quo conſilium vitæ, regimenque locatum eſt,
 Eſſe hominis partem nihilo minùs, ac manùs, & pes,
 Atque oculi, partes animantis totius extant.
 Quamvis multa quidem Sapientum turba putârunt,
 Senſum Animi certâ non eſſe in parte locatum:
 Verùm habitum quendam vitalem corporis eſſe,
 Harmohiam Graii quam dicunt; quoddã faciat nos
 Vivere cum ſenſu, nullâ cùm in parte ſiet mens:
 Ut bona ſæpe valetudo cùm dicitur eſſe
 Corporis, & non eſt tamen hæc pars ulla valentis:
 Sic Animi ſenſum non certâ parte reponunt:
 Magnopere in quo mî diverſi errare videntur.

Sæpe utique in promptu corpus, quod cernitur, ægrit,

Cùm tamen ex aliâ lætamur parte latenti :
Et retro fit , uti contra fit sæpe vicissim ,
Cùm miser ex Animo , lætatur corpore toto :
Non alio pacto , quàm si pes cùm dolet ægri ,
In nullo caput interea sit tortè dolore.

Præterea molli somno cùm dedita membra ,
Effusumque jacet sine sensu corpus onustum :
Est aliud tamen in nobis , quod tempore in illo
Multimodis agitur , & omnes accipit in se
Lætitiæ motus , & curas cordis inanes.

Nunc Animâ quoque ut in mēbris cognoscere possis
Esse , neque harmoniam corpus retinere solere :
Principio fit, uti detractō corpore multo ,
Sæpe tamen nobis in membris vita moretur.
Atque eadem rursus , cùm corpora pauca caloris
Diffugère , forasque per os est editus aër ,
Deserit extemplo venas , atque ossa relinquit :
Noscere ut hinc possis , non æquas omnia partes
Corpora habere , neque ex æquo fulcire salutem :
Sed magis hæc , ventri quæ sunt , calidique vaporis
Semina , curate in membris ut vita moretur.
Est igitur calor , ac ventus vitalis in ipso
Corpore , qui nobis moribundos deserit artus.

Quapropter , quoniam est Animi natura reperta ,
Atque Animæ , quasi pars hominis : redde harmonia?
Nomen ab organico saltu delatum Heliconis ,
Sive aliunde ipsi porro traxère ; & in illam
Translulerunt , proprio quæ tum res nomine egebat.
Quidquid id est , habeant : tu cætera percipe dicta.
Nunc Animum , atque Animam dico conjuncta teneri
Inter se , atque unam naturam conficere ex se :
Sed caput esse quasi , & dominari in corpore toto

Consilium, quod nos Animum, mentemque voc:
 Idque situm mediâ regione in pectoris hæret.
 Hic exsultat enim pavor, ac mecus: hæc loca cū
 Lætitiæ mulcent: hîc ergo mens, animusque et
 Cætera pars Animæ per totum diffusa corpus
 Paret; & ad numen mentis, momenque movetur
 Idque sibi solum per se sapit, & sibi gaudet:
 Cū neque res Animam, neque corpus commove
 Et quasi, cū caput aut oculus, tentante dolor
 Læditur in nobis, non omni concruciamur
 Corpore: sic Animus nonnunquam læditur ipse
 Lætitiâque viget, cū cætera pars Animæ
 Per membra, atque artus nullâ novitate cietur.
 Verū ubi vehementi magis est commota metu:
 Consentire Animam totam per membra videmus
 Sudores itaque, & pallorem existere toto
 Corpore, & infringi linguam, vocemque abori
 Caligare oculos, sonare aures, succidere artus.

Denique concidere ex animi terrore videmus
 Sæpe homines: facilè ut quivis hinc noscere possit
 Esse Animâ cum Animo conjunctâ; quæ, cū an
 Percussa est, exin corpus propellit, & icit.

Hæc eadem ratio naturam Animi, atque Ani
 Corpoream docet esse: ubi enim propellere mentem
 Corripere ex somno corpus, mutareque voltum
 Atque hominem totum regere ac versare videtur
 [Quorum nil fieri sine tactu posse videmus,
 Nec tactum porro sine corpore:] nonne fatendum
 Corporeâ naturâ Animum constare, Animamque

Præterea pariter fungi cum corpore, & unâ
 Consentire Animum nobis in corpore cernis,
 Si minùs offendit vitam vis horrida teli,

Offibus ac nervis discclusis intus adacta :
Attamen insequitur languor ; terræque petitus
Suavis ; & in terrâ mentis qui gignitur æstus ;
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas.
Ergo corpoream naturam Animi esse necesse est :
Corporeis quoniam telis , ictuque laborat ,

Istibi nunc Animus quali sit corpore , & unde
Constiterit , pergam rationem reddere dictis.
Principio esse aio persubtilem atque minutis
Perquam corporibus factum constare : id ita esse ,
Hinc licet advertas animum , ut pernoscere possis.
Nil adeo fieri celeri ratione videtur ,
Quàm si mens fieri proponit , & inchoat ipsa.
Ociùs ergo Animus , quàm res se perciet ulla ,
Ante oculos quarum in promptu natura videtur.
At quod mobile tantopere est , constare rotundis
Perquam seminibus debet , perquamque minutis :
Momine uti parvo possint impulsa moveri.
Namque movetur aqua , & tantillo momine flutat :
Quippe volubilibus , parvisque creata figuris.
At contra mellis constantior est natura ,
Et pigri latices magis , & cunctantior actus :
Hæret enim inter se magis omnis materiai
Copia : nimirum quia non tam lævibus extat
Corporibus ; neque tam subtilibus atque rotundis.
Namque Papaverum , aura potest suspensa , levisque
Cogere , ut ab summo tibi disfluat altus acervus :
At contra lapidum conjectum , spiclorumque
Nenu potest. Igitur parvissima corpora quanto
Et lævisima sunt , ita mobilitata feruntur.
At contra quo quæque magis cum pondere magno ,
Aspera que inveniuntur , eò stabilita magis sunt.

Nunc igitur , quoniam est Animi natura reperta.

H.

Mobilis egregiè , perquam constare necesse est
 Corporibus parvis & lævibus atque rotundis.
 Quæ tibi cognita res in multis , ô bone , rebus
 Utilis invenietur , & opportuna cluebit.

Hæc quoque res etiam naturam deliquat ejus ,
 Quàm tenui constet texturâ ; quamque loco se
 Contineat parvo , si possit conglomerari :
 Quod simul atque hominem lethi secura quies est
 Indepta , atque Animi natura , Animæque recessit :
 Nil ibi limatum de toto corpore cernas
 Ad speciem , nihil ad pondus : mors omnia præstat ,
 Vitalem præter sensum , calidumque vaporem.
 Ergo Animam totam perparvis esse necesse est
 Seminibus , nexam per venas , viscera , nervos ,
 Quatinus omnis ubi è toto jam corpore cessit ,
 Extima membrorum circum-cæsurâ tamen se
 Incolumem præstat , nec deficit ponderis hilum :
 Quod genus est Bacchi cùm flos evanuit , aut cùm
 Spiritus unguenti suavis diffugit in auras :
 Aut aliquo cùm jam succus de corpore cessit :
 Nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur
 Propterea , neque detractum de pondere quidquam :
 Nimirum , quia multa , minutæque semina succos
 Efficiunt , & odorem in toto corpore rerum.
 Quare etiam atque etiam mentis naturam , Animæque
 Scire licet perquam paucillis esse creatam
 Seminibus : quoniam fugiens nil ponderis aufert.

Nec tamen hæc simplex nobis natura putanda est.
 Tenuis enim quædam moribundos deferit aura
 Mistâ vapore vapor porro trahit æra secum :
 Nec calor est quisquam , cui non sit mistus & ær.
 Rara quòd ejus enim constat natura , necesse est
 Aëris inter eum primordia multa cieri.

Jam triplex Animi est igitur natura reperta.
 Nec tamen hæc sat sunt ad sensum cuncta creandum :
 Nil horum quoniam recipit mens posse creare
 Sensiferos motus , quædam qui mente voluent.
 Quarta quoque his igitur quædam natura necesse est
 Attribuatur : ea est omnino nominis experts :
 Quâ neque mobilius quidquam , neque tenuius extat ,
 Nec magis è parvis , aut lævibus ex elementis :
 Sensiferos motus quæ didit prima per artus.
 Prima cietur enim parvis perfectâ figuris :
 Indè calor motus , & venti cæca potestas
 Accipit : indè aër , indè omnia mobilitantur :
 Tum quatitur sanguis , tum viscera persentiscunt
 Omnia : postremò datur ossibus , atque medullis
 Sive voluptas est , sive est contrarius ardor.

Nec temere huc dolor usque potest penetrare , neque
 acre
 Permanare malum , quin omnia perturbentur :
 Usque adeo ut vitæ desit locus ; atque Animæ
 Diffugiant partes per caulas corporis omnes.
 Sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
 Motibus : hanc ob rem vitam retinere valemus.

Nunc ea quo pacto inter sese mista , quibusque
 Compta modis vigeant , rationem reddere avertam
 Abstrahit invitum patrii sermonis egestas :
 Sed tamen , ut potero summatim attingere , tangam.
 Inter enim cursant primordia principiorum
 Motibus inter se : nihil ut secernier unum
 Possit , nec spatio fieri divisa potestas :
 Sed quasi multæ vis unius corporis extant.
 Quod genus in quovis animantium viscere volgo
 Et odor , & quidam calor , & sapor : & tamen ex his

Omnibus est unum perfectum corporis augmen-
 Sic calor, arque aër, & venti cæca potestas
 Mistæ creant unam naturam, & mobilis illa
 Vis, initum motûs ab se quæ dividit ollis,
 Sensifer unde oritur primùm per viscera motus.
 Nam penitus prorsum latet hæc natura, subestque:
 Nec magis hâc infra quidquam est in corpore nostro;
 Atque anima est Animæ proporro totius ipsa:
 Quod genus in nostris membris, & corpore toto
 Mistæ latens Animi vis est, Animæque potestas:
 Corporibus quia de parvis, paucisque creata est.
 Sicuti tibi nominis hæc expers vis, facta minutis
 Corporibus latet: atque Animæ totius ipsa
 Proporro est anima; & dominatur corpore toto.
 Consumili ratione necesse est ventus, & aër,
 Et calor iuter se vigeant commistæ per artus:
 Atque aliis aliud subsit magis, emineatque;
 Ut quiddam fieri videatur de omnibus unum:
 Ne calor, ac ventus seorsum, seorsumque potestas
 Aëris interimant sensum, diductæque solvant.

Est etiam calor ille Animo, quem sumit in irâ,
 Cùm ferviscit, & ex oculis micat acribus ardor.
 Est & frigida multa comes formidinis aura,
 Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
 Est etiam quoque pacati status aëris ille,
 Pectore tranquillo qui fit, voltuque sereno.
 Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,
 Iracundaque mens facile efferviscit in irâ:
 Quo genere in primis vis est violenta Leonum,
 Pectora qui fremitu nuncunt plerumque gementes:
 Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
 At ventosa magis Cervorum frigida mens est,
 Et gelidas citius per viscera concitat auras:
 Quæ tremulum faciunt membris existere motum,

LIBER TERTIUS.

21

At natura Boum placido magis aëre vivit :
Nec nimis iræ fax unquam subdita percit
Fumida suffundens cæcæ caliginis umbras :
Nec gelidi torpet tel.s perfixa pavoris :
Inter utrosque sita est, Cervos, sævosque Leones.

Sic hominum genus est, quamvis doctrina politos
Constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit
Naturæ cujusque Animæ vestigia prima.
Nec radicitus evelli mala posse putandum est,
Quin procliviùs hic iras decurrat ad acres :
Ille metu citiùs paulò tentetur : at ille
Tertius accipiat quædam clementiùs æquo.
Inque aliis rebus multis differre necesse est
Naturas hominum varias, moresque sequaces :
Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere causas ;
Nec reperire figurarum tot nomina, quot sunt
Principiis, unde hæc oritur variantia rerum..
Illud in his rebus videor firmare potesse,
Usque adeo naturarum vestigia linqui
Parvola, quæ nequeat ratio depellere doctis :
Ut nihil impediat dignam Diis degere vitam.

Hæc igitur natura tenetur corpore ab omni :
Ipseque corporis est custos, & causa salutis.
Nam communibus inter se radicibus hærent ;
Nec sine pernicie divelli posse videntur.
Quod genus, è thuris glebis evellere odorem
Haud facile est, quin intereat natura quoque ejus..
Sic Animi, atque Animæ naturam corpore toto
Extrahere haud facile est, quin omnia dissolvantur :
Implexis ita principiis ab origine primâ
Inter se fiunt consorti prælita vitæ:
Nec sine vi quidquam alterius sibi posse videtur
Corporis, atque Animi scorsum sentire potestas :

Sed communibus inter eos conflatur utrinque
Moribus accensus nobis per viscera sensus.

Præterea, corpus per se nec gignitur unquam,
Nec crescit, nec post mortem durare videtur.
Non enim, ut humor aquæ dimittit sæpe vaporem,
Qui datus est, neque ab hâc causâ convellitur ipse,
Sed manet incolumis: non, inquam, sic Animâ
Discidium possunt artus perferre relictî:
Sed penitus pereunt convolsi, conque putrescunt.
Ex ineunte ævo sic corporis atque Animâ
Mutua vitales discunt contagia motus;
Maternis etiam in membris, alvoque reposito
Discidium ut nequeat fieri sine peste, maloque:
Ut videas, quoniam conjuncta est causa salutis,
Conjunctam quoque naturam consistere eorum.

Quod superest, si quis corpus sentire renutat:
Atque Animam credit permixtam corpore toto
Suscipere hunc motum, quem Sensum nominamus:
Vel manifestas res contra, verasque repugnat.
Quid sit enim corpus sentire quis efferet unquam,
Si non ipsa palam quod res dedit, ac docuit nos?
At dimissâ animâ corpus caret undique sensu.
Perdit enim quod non proprium fuit ejus in ævo:
Multaque præterea perdit, cum expellitur ævo.

Dicere porro oculos nullam rem cernere posse;
Sed per eos Animum ut foribus spectare reclusis,
Desipere est, contra cum sensus dicat eorum:
Sensus enim trahit, atque acies detrudit ad ipsas.
Fulgida præsertim cum cernere sæpe nequimus,
Lumina luminibus quia nobis præpediuntur:
Quod foribus non fit. Neque enim, quæ cernimus ipsi,
Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.

Præterea , si pro foribus sunt lumina nostra ,
Jam magis exemptis oculis debere videtur
Cernere res Animus , sublati postibus ipsis.

Illud in his rebus nequaquam sumere possis ,
Democriti quod sancta viri sententia ponit ,
Corporis atque Animi primordia singula primis
Apposita alternis variare , ac necere membra.
Nam cum multò sint Animæ elementa minora ,
Quàm quibus è corpus nobis & viscera constant :
Tum numero quoque concedunt , & rara per artus
Diffusa sunt , duntaxat ut hoc promittere possis ,
Quantula prima queant nobis injecta ciere
Corpora sensiferos motus in corpore , tanta
Intervalla tenere exordia prima Animæ.
Nam neque pulveris interdum sentimus adhæsum
Corpore ; nec membris incussam insidere cretam ,
Nec nebulam noctu ; nec aranei tenuia fila
Obvia sentimus , quando obretimur euntes :
Nec supra caput ejusdem cecidisse vietam
Vestem , nec plumas avium , Papposque volantes ,
Qui nimiam levitate cadunt plerumque gravatim :
Nec repentis itum cujusviscunque animantis
Sentimus , nec priva pedum vestigia quæque ,
Corpore quæ in nostro Culices , & cætera ponunt.
Usque adeo prius est in nobis multa ciendum
Semina , corporibus nostris immista per artus ,
Quàm primordia sentiscant concussa Animæ ,
Et quàm intervallis tantis tuditantia possint
Concurfare , coire , & dissultare vicissim.

Et magis est animus vitæ claustra coercens ,
Et dominantior ad vitam , quàm vis Animæ.
Nam sine mente , animoque nequit residere per agens

Temporis exiguam partem pars ulla Animai :
 Sed comes inquitur facilè, & discedit in auras,
 Et gelidos artus in lethi frigore linquit.
 At manet in vitâ, cui mens Animusque remansit,
 Quamvis est circum-cæsis lacer undique membris:
 Truncus, ademptâ Animâ, circum, membrisque remotis,
 Vivit, & ætherias vitales suscipit auras,
 Si non omnimodis, at magnâ parte Animai
 Privatus, tamen in vitâ cunctatur, & hæret.
 Ut lacerato oculo circum si pupula mansit
 Incolumis, stat cernendi vivata potestas;
 Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,
 Sed circumcidas aciem, solamque relinquas:
 Id quoque enim sine pernicie confiet eorum;
 At si tantula pars oculi media illa peresa est,
 Incolumis quamvis alioqui splendidus orbis,
 Occidit extemplo lumen, tenebræque sequuntur:
 Hôc Anima atque Animus vincti sunt fœdere semper.

Nunc age, nativos animantibus, & mortales
 Esse Animos, Animasque leves ut noscere possis;
 Conquisita diu, dulci-que reperta labore
 Digna tuâ pergam disponere carmina vitâ.
 Tu fac utrumque uno subjungas nomen eorum;
 Atque Animam, verbi causâ, cum dicere pergam,
 Mortalem esse docens, Animum quoque dicere credas,
 Quatinus est unum inter se, conjunctaque res est.

Principio, quoniam tenuem constare minutis
 Corporibus docui; multòque minoribus esse
 Principiis factam, quàm liquidus humor aquai est,
 Aut nebula, aut fumus: nam longè mobilitate
 Præstat, & à tenui causâ magis icta movetur:
 Quippe ubi imaginibus fumi, nebulæque movetur:
 Quod genus, in somnis sopiti ubi cernimus alta
 Exhalare

Exhalate vapore altaria , ferreque fumum :
 Nam procul hæc dubio nobis simulacra genuntur.
 Nunc igitur quoniam quassatis undique vasis
 Diffluere humorem , & laticem discedere cernis ;
 Et nebula ac fumus quoniam discedit in auras ,
 Crede Animam quoque diffundi , multoque perire
 Ociùs , & citiùs dissolvi corpora prima ,
 Cùm semel omnibus è membris ablata recessit.
 Quippe etenim corpus , quod vas quasi constitit ejus ,
 Cùm cohibere nequit conquassatum ex aliquâ re ,
 Ac rarefactum , detractò sanguine venis.
 Aëre quî credas posse hanc cohiberier ullo ?
 Corpore qui nostro rarus magis am cohibessit ?

Præterea , gigni pariter cum corpore , & unâ
 Crescere sentimus ; pariterque senescere mentem.
 Nam velut infirmo pueri , teneroque vagantur
 Corpore : sic Animi sequitur sententia tenuis.
 Inde , ubi robustis adolevit viribus ætas ,
 Consilium quoque majus , & auctior est Animi vis ,
 Post ubi jam validis quassatum est viribus ævi
 Corpus ; & obtusis ceciderunt viribus artus ,
 Claudicat ingenium , delirat linguaque , mensque ;
 Omnia deficiunt , atque uno tempore desunt.
 Ergo dissolvi quoque convenit omnem Animâ
 Naturam , ceu fumus in altas aëris auras :
 Quandoquidem gigni pariter , pariterque videtur
 Crescere ; & , ut docui , simul ævo fessa fatiscit.

Huc accedit , uti videamus corpus ut ipsum
 Suscipere immanes morbos , durumque dolorem ;
 Sic Animum curas acres , luctumque metumque.
 Quare participem lethi quoque convenit esse.

Quin etiam morbis in corporis avius erant

Sæpe Animus; dementit enim, deliræque fatur:
 Interdumque gravi lethargo fertur in altum,
 Æternumque soporem, oculis, nutuque cadenti.
 Unde neque exaudit voces, neque noscere vultus
 Illorum potis est; ad vitam qui revocantes
 Circumstant, lacrymis rorantes ora, genasque.
 Quare Animum quoque dissolvi fateare necesse est:
 Quandoquidem penetrant in eum contragia morbi.
 Nam dolor, ac morbus lethi fabricator uterque est:
 Multorum exitio perdocti quod sumus ante.

Denique cur hominem, cum vini vis penetravit
 Acris, & in venas discessit diditus ardor,
 Consequitur gravitas membrorum? præpediuntur
 Crura vacillanti? tardescit lingua? madet mens?
 Nant oculi? clamor, singultus, jurgia gliscunt?
 Et jam cætera de genere hoc quæcunque sequuntur?
 Cur ea sunt, nisi quod vehemens violentia vini
 Conturbare Animam consuevit corpore in ipso?
 At quæcunque queunt conturbari, inque pediri,
 Significant, paulò si durior insinuârit
 Causa, fore ut pereant, ævo privata futuro.

Quin etiam, subitâ vi morbi sæpe coactus
 Ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
 Concidit, & spumas agit, ingemit, & tremit artus;
 Despit, extentat nervos, torquetur, anhelat
 Inconstanter; & in jactando membra fatigat:
 Nimirum, quia vis morbi distracta per artus
 Turbat agens Animam, spumans ut in æquore falso
 Ventorum validis fervescit viribus unda.
 Exprimitur porro gemitus, quia membra dolore
 Afficiuntur: & omnino quodd semina vocis
 Ejiciuntur, & ore foras glomerata feruntur,
 Quæ quasi consuêrunt, & sunt munimenta viai.

Desipientia fit, quia vis Animi, atque Animæ
 Conturbatur; & ut docui, divisa seorsum
 Disjunctatur, eodem illo distracta veneno.
 Indè, ubi jam morbi se flexit causa, reditque
 In latebras ater corrupti corporis humor:
 Tum quasi talipedans primum confurgit, & omnes
 Paulatim redit in sensus, Animamque recepat.
 Hæc igitur tantis ubi morbis corpore in ipso
 Jactetur, miserisque modis distracta laboret,
 Cur eandem credis, sine corpore, in aëre aperto
 Cum validis ventis ætatem degere posse?

Et quoniam mentem sanari, corpus ut ægrum,
 Cernimus, & flecti medicinâ posse videmus:
 Id quoque præfagit mortalem vivere mentem.
 Addere enim partes, aut ordine trajicere æquum est,
 Aut aliud prorsum de summâ detrahare illum,
 Commutare Animum quicumque adoritur, & infit:
 Aut aliam quamvis naturam flectere quærit.
 At neque transferri sibi partes, nec tribui vult,
 Immortale quod est quidquam, neque defluere hilum.
 Nam quodcunque suis mutatum finibus exir,
 Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
 Ergo Animus sive ægrefcit, mortalia signa
 Mittit, uti docui, seu flectitur à medicinâ:
 Usque adeo falsæ rationi vera videtur
 Res-occurrere, & effugium præcludere eunti;
 Ancipitique refutatu convincere falsum.

Denique sæpe hominem paulatim cernimus ire,
 Et membratim vitalem deperdere sensum:
 In pedibus primum digitos livescere, & ungues;
 Indè pedes & crura mori: post indè per artus
 Ire alios tractim gelidi vestigia lethi.
 Scinditur atqui Animæ quoniam natura, nec uno

Tempore sincera existit ; mortalis habenda est.
 Quòd si fortè putas ipsam se posse per artus
 Introrsum trahere , & partes conducere in unum
 Atque ideo cunctis sensum deducere membris :
 At locus ille tamen , quòd copia tanta Animai
 Cogitur , in sensu debet majore videri.
 Qui quoniam nusquam est , nimirum , ut diximus
 Dilaniata foras dispergitur ; interit ergo.
 Quin etiam , si jam libeat concedere falsum ,
 Et dare , posse Animam glomerari in corpore et
 Lumina qui linqunt moribundi particulatim :
 Mortalem tamen esse Animam fateare necesse est
 Nec refert , utrùm pereat dispersa per auras ,
 An contractis in se partibus obbrutescat ;
 Quando hominè totum magis , ac magis undique
 Deficit ; & vitæ minùs , & minùs undique restat.

Et quoniam mens est hominis pars una , loco
 Fixa manet certo ; velut aures , atque oculi sunt
 Atque alii sensus , qui vitam cunque gubernant
 Et veluti manus , atque oculus , narsive , seors
 Secreta à nobis nequeant sentire , neque esse ,
 Sed tamen in parvo linquntur tempore tali :
 Sic Animus per se non quit sine corpore , & ipse
 Esse homine ; illius quasi quod vas esse videtur :
 Sive aliud quidvis potis es conjunctius eii
 Fingere ; quandoquidem connexus corpori adha

Denique corporis , atque Animi vivata potest
 Inter se conjuncta valent , vitæque fruuntur ,
 Nec sine corpore enim vitales edere motus
 Sola potest Animi per se natura : nec autem
 Cassum Animâ corpus durare , & sensibus uti ;
 Scilicet , avulsus radicitus ut nequit ullam
 Dispicere ipse oculus rem , seorsum corpore tot

LIBER TERTIUS. 101

Sic Anima atque Animus per se nil posse videntur :
Nimirum quia pervenas ; & viscera mistim ,
Per nervos , atque ossa tenentur corpore ab omni :
Nec magnis intervallis primordia possunt
Libera discurrere ; ideo conclusa moventur
Sensiferos motus , quos extra corpus in auras
Aëris haud possunt post mortem ejecta moveri ;
Propterea quia non simili ratione tenentur .
Corpus enim atque animans erit Aër ; si cohibere
Sese Anima , atque in eos poterit concludere motus ,
Quos ante in nervis , & in ipso corpore agebat .
Quare etiam atque etiam resoluto corporis omni
Tegmine , & ejectis extra vitalibus auris ,
Dissolvi sensus Animi fateare necesse est ,
Atque Animam , quoniam conjuncta est causa duobus .

Denique cum corpus nequeat perferre Animai
Discidium , quin id tetro tabescat odore ,
Quid dubitas , quin ex imo , penitusque coorta
Emanarit , uti fumus , diffusa Animæ vis ?
Atque ideo tantâ mutatum putre ruinâ
Conciderit corpus penitus , quia mota loco sunt
Fundamenta foras Animæ ; manantque per artus ,
Perque viarum omnes flexus , in corpore qui sunt ,
Atque foramina ? multimodis ut noscere possis
Dispertitam Animæ naturam exisse per artus :
Et prius esse sibi distractam corpore in ipso ,
Quam prolapsa foras enaret in aëris auras ?

Quin etiam , fines dum vitæ vertitur intra ,
Sæpe aliquâ tamen è causâ labefacta videtur
Ire Anima , & toto solvi de corpore membra ;
Et quasi supremo languescere tempore voltus ,
Molliaque exangui cadere omnia corpore membra .
Quod genus est , Animo malè factum cum perhibetur ,

Aut Animam liquisse, ubi jam trepidatur, & omnes
 Extremum cupiunt vires reprendre vinclum.
 Conquassatur enim tum Mens, Animæque potestas
 Omnis: & hæc ipso cum corpore conlabefiunt:
 Ut gravior paulò possit dissolvere causa.

Quid dubitas, tandem quin extra prodita corpus
 Imbecilla foras, in aperto, tegmine dempto,
 Non modò non omnem possit durare per ævum,
 Sed minimum quodvis nequeat consistere tempus?

Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
 Ire foras Animam incolumem de corpore toto;
 Nec priùs ad jugulum, & superas succedere fauces:
 Verùm deficere in certâ regione locatam:
 Ut sensus alios in parti quemque suâ scit
 Dissolvi: quòd si immortalis nostra foret Mens,
 Non jam se moriens dissolvi conquereretur:
 Sed magis ire foras, vestemque relinquere, ut anguis;
 Gauderet, prælonga senex aut cornua Cervus.

Denique cur Animi nunquam mens, consiliumque
 Gignitur in capite, aut pedibus, manibusve; sed unis
 Sedibus, & certis regionibus omnis inhæret:
 Si non certa loca ad nascendum reddita cuique
 Sunt, & ubi quidquid possit durare creatum?
 Atque ita multimodis pro totis artibus esse,
 Membrorum ut nunquam existat præposterus ordo.
 Usque adeo sequitur res rem, neque flamma creari in
 Fluminibus solita est, neque in igni gignier alior.

Præterea, si immortalis natura animæ est,
 Et sentire potest, secreta à corpore nostro,
 Quinque, ut opinor, eam faciundû est sensibus auctam;
 Nec ratione aliâ nosmet proponere nobis

Possumus infernas Animas Acherunte vagare.
Pictiores itaque , & scriptorum sæcla priora
Sic Animas introduxerunt sensibus auctas.
At neque seorsum oculi , neque nares , nec manus ipsæ
Esse potest Animâ , neque seorsum lingua , nec aures
Absque Animâ per se possunt sentire , nec esse.

Et quoniam toto sentimus corpore inesse
Vitalem sensum ; & totum esse animale videmus :
Si subito medium celeri præciderit istu
Vis aliqua , ut seorsum partem secernat utramque ,
Dispertita procul dubio quoque vis Animæ ,
Et discissa , simul cum corpore disjicietur.
At quod scinditur , & partes discedit in ulla ,
Scilicet æternam sibi naturam abnuvit esse.
Falciferos memorant currus abscindere membra
Sæpe ita desubito permistâ cæde calentes ,
Ut tremere in terrâ videatur ab artubus id quod
Decidit abscissum : cum Mens tamen , atque hominis vis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem :
Et simul , in pugnae studio quod dedita Mens est ,
Corpore cum reliquo pugnam , cædesque petiit :
Nec tenet , amissam lævam cum tegmine sæpe
Inter equos abstraxe rotas , falcesque rapaces :
Nec cecidisse alius dextram , cum scandit , & instat.
Indè alius conatur adempto surgere crure ,
Cum digitos agit propter moribundus humi pes :
Et caput abscissum calido , viventeque trunco ,
Servat humi voltum vitalem , oculosque patentes ,
Donec reliquias Animæ reddidit omnes.
Quin etiam tibi si linguâ vibrante minantis
Serpentis caudam procero corpore utrinque
Sit libitum in multas partes discindere ferro ,
Omnia jam seorsum cernes amcisa recenti
Vulnere tortari , & terram conspergere tabo ;

Ipsam seque retro partem petere ore priorem ;
 Volneris ardenti ut morfu premat ista dolore.
 Omnibus esse igitur totas dicemus in illis
 Particulis Animas ? At eâ ratione sequetur ,
 Unam animantem Animas habuisse in corpore multas :
 Ergo divisa est ea , quæ fuit una simul cum
 Corpore : quapropter mortale utrumque putandum est ,
 In multas quoniam partes discinditur æquæ.

Præterea , si immortalis natura Anima
 Constat , & in corpus nascentibus insinuat ,
 Cur super anteaetam ætatem meminisse nequimus ?
 Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus ?
 Nam si tantopere est Animi mutata potestas ,
 Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum :
 Non , ut opinor , id ab letho jam longiter errat .
 Quapropter fateare necesse est , quæ fuit ante ,
 Interiisse ; & , quæ nunc est , nunc esse creatam .

Præterea , si jam perfecto corpore nobis
 Inferri solita est Animi vivata potestas ,
 Tum cum gignimur , & vitæ cum limen inimus :
 Haud ita conveniebat , uti cum corpore , & una
 Cum membris videatur in ipso sanguine crêsse :
 Sed velut in caveâ , per se sibi vivere solam
 Convenit , ut sensu corpus tamen affluat omne .
 Quare etiam atque etiam nec originis esse putandû est
 Expertes Animas , nec lethi lege solutas .
 Nam neque tantopere adnecti potuisse putandum est
 Corporibus nostris extrinsecus insinuatæ :
 Quod fieri totum contra manifesta docet res .
 Namque ita connexa est per venas , viscera , nervos ,
 Ossaque , uti dentes quoque sensu participantur ;
 Morbus ut indicat , & gelida stringor aqua :
 Et lapis oppressus subitis è frugibus asper :

Nec tam contextæ cùm sint , exire videntur
Incolumes posse , & salvas exsolvere sese
Omnibus è nervis , atque ossibus , articulisque.

Quòd si fortè putas extrinsecus insinuatam
Permanare Animam nobis per membra solere ,
Tantò quæque magis cum corpore fusa peribit.
Quod permanat enim , dissolvitur : interit ergo.
Dispertitur enim per caulas corporis omnes :
Ut cibus in membra atque artus cùm diditur omnes ,
Dispersit , atque aliam naturam sufficit ex se :
Sic Anima , atque Animus , quamvis integra recens in
Corpus eunt , tamen in manando dissolvuntur ,
Dum quasi per caulas omnes diduntur in artus
Particulæ , quibus hæc Animi natura creatur :
Quæ nunc in nostro dominatur corpore , nata
Ex illâ , quæ tunc peritat partita per artus.
Quapropter neque natali privata videtur
Esse die natura Animæ , neque funeris experts.

Semina præterea relinquuntur , necne , Animar'
Corpore in exanimo ? quòd si relinquuntur , & insunt ,
Haud erit , ut meritò immortalis possit haberi :
Partibus amissis quoniam libata recessit.
Sin ita sinceris membris ablata profugit ,
Ut nullas partes in corpore liquerit ex se :
Unde cadavera racenti jam viscere vermes
Expirant ? atque unde animantum copia tanta
Exos , & exfanguis tumidos perfluctuat artus ?

Quòd si fortè Animas extrinsecus insinuari
Vermibus , & privas in corpora posse venire
Credis ; nec reputas cur millia multa Animatum
Conveniant , unde una recefferit : hoc tamen est ut
Quærendum videatur , & in discrimen agendum ;

Utrum tandem Animæ venentur semina quæque
 Vermiculorum, ipsæque sibi fabricentur, ubi sint;
 An jam corporibus perfectis insinuentur.
 At neque, cur faciant ipsæ, quareve laborent,
 Dicere suppetat; neque enim, sine corpore cum sunt,
 Sollicitæ volitant morbis, algoque, fameque.
 Corpus enim magis his vitiis adhuc laborat;
 Et mala multa Animus contagi fungitur ejus.
 Sed tamen his esto quamvis facere utile corpus,
 Quod subeant: at quâ possint, via nulla videtur.
 Haud igitur faciunt Animæ sibi corpora, & artus.
 Nec tamen est, ut jam perfectis insinuentur
 Corporibus; neque enim poterunt subtiliter esse
 Connexæ; neque consensu contagia fient.

Denique cur acris violentia triste Leonum
 Seminium sequitur? doli' Volpibus, & fuga Cervis
 A patribus datur, & patrius pavor incitat artus?
 Et jam cætera de genere hœc, cur omnia membris
 Ex ineunte ævo ingenerascunt, inque genuntur;
 Si non certa suo quia semine, seminioque
 Vis Animi pariter crescit cum corpore toto?
 Quod si immortalis foret, & mutare soletet
 Corpora, permittis animantes moribus essent:
 Effugeret canis Hyrcano de semine sæpe
 Cornigeri incursum Cervi, tremeretque per auras
 Aëris Accipiter fugiens veniente Columbâ;
 Despererent homines, saperent fera sæcla ferarum.

Illud enim falsâ fertur ratione, quod aiunt,
 Immortalem Animam mutato corpore flecti.
 Quod mutatur enim, dissolvitur: interit ergo.
 Trajiciuntur enim partes, atque ordine migrant.
 Quare dissolvi quoque debent posse per artus,
 Denique ut intereant unâ cum corpore cunctæ.

Sin Animas hominum dicent in corpora semper
 Ire humana ; tamen quæram cur è sapienti
 Stulta queat fieri ; nec prudens sit puer ullus :
 Nec tam doctus equæ pullus , quàm fortis equi vis :
 Si non certa suo quia femine , feminioque
 Vis Animi pariter crescit cum corpore toto.
 Scilicet in tenero tenerascere corpore mentem
 Non fugient ; quod si jam sit , fateare necesse est ,
 Mortalem esse Animam , quoniam mutata per artus
 Tantopere amittit vitam , sensumque priorem.

Quove modo poterit pariter cum corpore quoque
 Confirmata cupitum ætatis tangere florem
 Vis Animi , nisi erit confors in origine primâ ?
 Quidve foras sibi vult membris exire senectis ?
 An metuit conclusa manere in corpore putri ?
 Et domus ætatis spatio ne fessa vetusto
 Obruat ? at non sunt immortalis ulla pericla.

Denique connubia ad Veneris , partusque ferarum
 Esse Animas præstò , deridiculum esse videtur :
 Et spectare immortales mortalia membra
 Innumero numero , certareque præproperanter
 Inter se , quæ prima , potissimaque insinuetur :
 Si non fortè ita sunt Animarum fœdera pacta ,
 Ut , quæ prima volans advenerit , insinuetur
 Prima , neque inter se contendant viribus hilum.

Denique in æthere non arbor , non æquore in alto
 Nubes esse queunt , nec pisces vivere in arvis ,
 Nec cruor in lignis , nec saxis succus inesse.
 Certum ac dispositum est , ubi quidquid crescat , & insit :
 Sic Animi natura nequit sine corpore oriri
 Sola , neque à nervis , & sanguine longius esse.
 Hoc si posset enim , multò prius ipsa Animi vis

In capite, aut humeris, aut insis calcibus esse
 Posset; & innasce quâvis in parte soletet:
 Tandê in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
 Quod quoniam in nostro quoque constat corpore certû,
 Dispositumque videtur, ubi esse, & crescere possit
 Scorsum Anima, atque Animus: tantò magis inficiandû
 Totum posse extra corpus durare, genique.
 Quare, corpus ubi interiit, periisse necesse est
 Conscire Animam distractam in corpore toto.

Quippe etenim mortale æterno jungere, & unâ
 Consentire putare, & fungi mutua posse,
 Desipere est. Quid enim diversius esse putandum est,
 Aut magis inter se disjunctum, discrepansque,
 Quàm, mortale quod est, immortali, atque perenni
 Junctum in concilio sævas tolerare procellas?

Præterea, quæcunque manent æterna, necesse est,
 Aut quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
 Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat artas
 Diffociare intus partes, ut Materiali
 Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante;
 Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
 Plagarum quia sunt expertia, sicut Inane est;
 Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
 Aut ideo, quia nulla loci sit copia circum,
 Quò quasi res possint discedere, dissolvique:
 Sicut Summarum Summa est æterna; neque extrâ
 Quis locus est, quò diffugiat: neque corpora sunt, quæ ..
 Possint incidere, & validâ dissolvere plagâ:
 At neque, uti docui, solido cum corpore mentis
 Natura est; quoniam admistum est in rebus Inane:
 Nec tamen est ut Inane: neque autem corpora desunt,
 Ex infinito quæ possint fortè coorta
 Proruerè hanc mentis violento turbine molem,

Aut aliam quamvis cladem importare pericli :
Nec potro natura loci , spatiumque profundū
Deficit , exſpergi quò poſſit vis Animaꝝ ,
Aut aliã quãvis poſſit vi pulſa perire :
Haud igitur lethi præcluſa eſt janua Menti.

Quòd ſi fortè ideo magis immortalis habenda eſt ;
Quòd lethalibus ab rebus munita tenetur :
Aut quia non veniunt omnino aliena ſalutis :
Aut quia quæ veniunt , aliquã ratione recedunt
Pulſa priùs , quàm , quid noceant , ſentire queamus :
Scilicet à verã longè ratione remotum eſt.
Præter enim quàm quòd morbis tum corporis ægri ,
Advenit id , quod eam de rebus ſæpe futuris
Macerat ; inque metu malè habet , curiſque fatigat :
Præteritiſque admiſſa annis peccata remordent.
Adde furorem Animi proprium , atque oblivia rerum ;
Adde quòd in nigras lethargi mergitur undas.

Nil igitur mors eſt ; ad nos neque pertinet hilum ,
Quandoquidem natura Animi mortalis habetur :
Et velut anteacto nil tempore ſenſimus ægri ,
Ad conſtigendum venientibus undique Pœnis ;
Omnia cum belli trepido concuſſa tumultu
Horrida contremuere ſub altis ætheris auris :
In dubioque fuit ſub utrorum regna cadendum
Omnibus humanis eſſet , terræque marique.
Sicubi non erimus , cum corporis atque Animaꝝ
Diſcidium fuerit , quibus è ſumus uniter apti ,
Scilicet haud nobis quidquam , qui non erimus tum ,
Accidere omnino poterit , ſenſumque movere :
Non ſi terra mari miſcebitur , & mare cœlo.

Et ſi jam noſtro ſentit de corpore , poſtquam
Diſtracta eſt Animi natura , Animæque potestas ;

Nil tamen hoc ad nos, qui cœtu conjugioque
 Corporis, atque Animæ consistimus uniter apti.
 Nec, si materiam nostram conlegerit ætas
 Post obitum, rursumque redegerit, ut sita nunc est;
 Atque iterum nobis fuerint data lumina vitæ;
 Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum,
 Interrupta semel cùm sit repetentia nostra.
 Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
 Qui fuimus; nec jam de illis nos afficit angor,
 Quos de materiâ nostrâ nova proferet ætas.
 Nam cùm respicias immensi temporis omne
 Præteritum spatium; tum motus materiæ
 Multimodi quàm sint; facili hoc adcredere possis,
 Semina sæpe in eodem, ut nunc sunt, ordine posita;
 Nec memori tamen id quimus deprendere mente.
 Inter enim jecta est vitæ pausa, vagæque
 Deetrârunt passim motus ab sensibus omnes.
 Debet enim, miserè quoi fortè ægrèque futurum est,
 Ipse quoque esse in eo tum tempore, cùm malè possit
 Accidere. At quoniam mors eximit im, prohibetque
 Illum, cui possunt incommoda conciliari
 Hæc eadem, in quibus & nunc nos sumus, ante fuisse:
 Scire licet nobis nihil esse in morte timendum,
 Nec miserum fieri, qui non est, posse: neque hilum
 Differre, an nullo fuerit jam tempore natus,
 Mortalem vitam mors cui immortalis ademit.

Proinde ubi se videas hominem indignariet ipsum
 Post mortem fore, ut aut putrescat corpore pòsto,
 Aut flammis interficiat, malisve ferarum:
 Scire licet, non sincerum sonere, atque subesse
 Cæcum aliquem cordi stimulum, quamvis neget ipse
 Credere se quemquam sibi sensum in morte futurum.
 Non, ut opinor, enim dat, quod promittit; & indè
 Nec radicatus è vitâ se tollit, & cicit;

LIBER TERTIUS. 111

Sed facit esse sui quiddam superinscius ipse.
 Vivus enim sibi cum proponit quisque futurum,
 Corpus uti volucres lacerent in morte, feræque;
 Ipse sui miseret: neque enim se vindicat hilum,
 Nec removeret satis à projecto corpore; & illud
 Se fingit, sensuque suo contaminat adsans.
 Hinc indignatur se mortalem esse creatum;
 Nec videt, in verâ nullum fore morte alium se,
 Qui possit vivus sibi se lugere peremptum,
 Stansque jacentem; nec lacerari, urive dolore.
 Nam si in morte malum est, malis morfuque ferarum
 Tractari; non invenio quî non sit acerbum
 Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
 Aut in melle situm suffocari, atque rigere
 Frigore, cum in summo gelidi cubat æquore saxi:
 Urgerive supernè obtritum pondere terræ.

At jam non domus accipiet te læta, neque uxor
 Optima, nec dulces occurrent oscula nati
 Præripere, & tacitâ pectus dulcedine tangere:
 Non poteris factis tibi fortibus esse, tuisque
 Præsidio: miser! ô miser! aiunt, omnia ademit
 Una dies infesta tibi tot præmia vitæ.
 Illud in his rebus non addunt; nec tibi earum
 Jam desiderium infidet rerum insuper unâ.
 Quod bene si videant animo, dictisque sequantur;
 Dissolvant animi magno se angore, metuque.
 Tu quidem, ut es letho sopitus, sic eris ævi
 Quod superest, cunctis privatu' doloribus ægris:
 At nos horrifico cineractum te propè busto
 Insatiabiliter deslebimus, æternumque
 Nulla dies nobis morrorem è pectore demet.
 Illud ab hâc igitur querendum est, quid sit amari
 Tantopere, ad somnum si res redit, atque quietem,
 Cur quisquam æterno possit tabescere luctu?

Hoc etiam faciunt, ubi discubere, tenentque
 Pocula sæpe homines, & inumbrant ora coronis,
 Ex animo ut dicant: brevis hic est fructus homullis;
 Jam fuerit, neque post unquam revocare licebit.
 Tanquam in morte mali cumprimis hoc sit eorum
 Quod sitis exurat miseros, atque arida torreat,
 Aut aliæ cujus desiderium insideat rei.
 Nec sibi enim quisquam tum se, vitamque requirit,
 Cum pariter mens & corpus sopita quiescunt.
 Nam licet æternum per nos sic esse soporem,
 Nec desiderium nostri nos adtigit ullum:
 Et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
 Longè ab sensiferis primordia motibus errant:
 Quin correptus homo ex somno se conligit ipse.
 Multò igitur mortem minùs ad nos esse putandum,
 Si minùs esse potest, quàm quod nihil esse videmus.
 Major enim turbæ disiectus material
 Consequitur letho, nec quisquam expergitus exstat,
 Frigida quem semel est vitæ pausa secuta.

Denique si vocem rerum Natura repente
 Mittat, & hoc aliquoi nostrum sic increpet ipsa:
 Quid tibi tantopere est, Mortalis, quod nimis ægris
 Luctibus indulges? quid mortem congemis, ac fles?
 Nam si grata fuit tibi vita antea, priorque;
 Et non omnia, pertusum congesta quasi in vas,
 Commoda perfluxere, atque ingrata interiøre:
 Cur non, ut plenus vitæ conviva, recedis?
 Equo animoque capis securam, stulte, quietem?
 Sin ea, quæ fructus cunque es, periøre profusa,
 Vitaque in offensu est: cur amplius addere quaris,
 Rursum quod pereat malè, & ingratum occidat omne;
 Nec potius vitæ finem facis, atque laboris?
 Nam tibi præterea quod machiner, inveniamque

Quod

LIBER TERTIUS. 113

Quod placeat, nihil est : eadem sunt omnia semper.
 Si tibi non annis corpus jam marcet, & artus
 Confecti languent : eadem tamen omnia restant,
 Omnia si pergas vivendo vincere sæcla :
 Atque etiam potius, si nunquam sis moriturus.
 Quid respondeamus, nisi justam intendere litem
 Naturam ? & veram verbis exponere causam ?

At qui obitum lamentetur miser amplius æquo,
 Non meritis inclamet magis, & voce increpet acri ?
 Aufer ab hinc lacrymas, barathro, & compesce querelas.
 Grandior hic verò si jam, seniorque queratur :
 Omnia perfructus vitæ præmia, marces ?
 Sed quia semper aves, quod abest ; præsentia temnis :
 Imperfecta tibi elapsa est, ingrataque vita,
 Et nec opinanti mors ad caput adstitit ante,
 Quam satur, ac plenus possis discedere rerum.
 Nunc aliena tuâ tamen ætate omnia mitte :
 Æquo animoque, agedû, jam aliis concede : necesse est.
 Jure, ut opinor, agat, jure increpet, inciletque.
 Cedit enim rerum novitate extrusa vetustas
 Semper ; & ex aliis aliud reparare necesse est :
 Nec quidquam in barathrum, nec tartara decidit atra.
 Materies opus est ut crescant postera sæcla :
 Quæ tamen omnia te, vitâ perfuncta, sequentur.
 Nec minus ergo ante hæc, quam nunc, cecidère, ca-
 dentque.
 Sic asid ex alio nunquam desistet oriri,
 Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.

Respice item quàm nil ad nos antea cta vetustas
 Temporis æternû fuerit, quàm nascimur ante.
 Hoc igitur speculum nobis Natura futuri
 Temporis exponit. Post mortem denique nostram
 Num quid ibi horribile apparet ? num triste videatur

Quidquam ? nonne omni somno securius existat ?

Atque ea nimirum, quæcunque Acherunte profundo
Prodita sunt esse, in vitâ sunt omnia nobis.
Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus, ut fama est, cassâ formidine torpens:
Sed magis in vitâ Divûm metus urget inanis
Mortales, casumque timent, quemcunque ferat Fors.

Nec Tityum volucres ineunt Acherunte jacentem:
Nec, quod sub magno scrutentur pectore, quidquam
Perpetuam ætatem poterunt reperire profectò,
Quamlibet immani projectu corporis exstet;
Qui non sola novem dispensis jugera membris
Obtineat, sed qui terrâ totius orbem:
Non tamen æternum poterit perferre dolorem:
Nec præbere cibum proprio de corpore semper.
Sed Tityus nobis hic est; in amore jacentem
Quem volucres lacerant; atque exest anxius angor:
Aut aliâ quâvis scindunt cuppedine curæ.

Sisyphus in vitâ quoque nobis ante oculos est,
Qui petere à populo fasces, sævasque secures
Imbibit: & semper victus, tristisque recedit.
Nam petere imperiû, quod inane est, nec datur unquâ;
Atque in eo semper durum sufferre laborem,
Hoc est adverso nixantem trudere monte
Saxum, quod tamen à summo jam vertice rursum
Volvitur, & plani raptim petit æquora campi.

Deinde Animi ingratam naturam pascere semper,
Atque explere bonis rebus, satiareque nunquam;
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cum redeunt, fortusque ferunt, variosque lepores,
Nec tamen explemur vitæ fructibus unquam;

LIBER TERTIUS. 115

Hoc, ut opinor, id est, ævo florente puellas,
Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nullâ ratione potestur.

Cerberus & Furiz jam verò, & lucis egenus
Tartarus, horriferos eructans faucibus ætus,
Hæc neque sunt usquam, neque possunt esse profectò.
Sed metus in vitâ poenarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisque luela
Carcer, & horribilis de saxo jactu' deorsum,
Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ:
Quæ tamen & si absunt; at mens sibi conscia facti
Præmetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis:
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec quæ sit poenarum denique finis: .
Atque eadê metuit, magis hæc ne in morte gravescant:
Hinc Acherusia fit stultorum denique vita.

Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis:
Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Qui melior multis, quàm tu, fuit, improbe, rebus.
Indè alii multi Reges, rerumque potentes
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitârunt.

Ille quoque ipse, viam qui quondâ per mare magnû
Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus salsas docuit super ire lacunas;
Et contempsit, aquis insultans, murmura ponti,
Lumine adempto, animam moribundo corpore fudit.

Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror,
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.

Adde repertoires doctrinarum, atque leporum;
Adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus

Sceptra potitus, eâdem aliis sopitu' quiete est.

Denique Democritum postquam matura vetustas
Admonuit memorem motus languescere mentis,
Sponte suâ letho caput obvius obtulit ipse.

Ipse Epicurus obît decurso lumine vitæ,
Qui genus humanum ingenio superavit, & omnes
Præstinxit, stellas exortus uti ætherius Sol.

Tu verò dubitabis, & indignabere obire,
Mortua quoi vita est propè jam vivo, atque videnti?
Qui somno partem majorem conteris ævi?
Et vigilans itertis, nec somnia cernere cessas;
Sollicitamque geris cassâ formidine mentem?
Nec reperire potes, quid sit tibi sæpe mali; cum
Ebrius urgeris multis miser undique curis,
Atque animi incerto fluitans errore vagaris?

Si possent homines, proinde ac sentire videntur
Pondus inesse animo, quod se gravitate fatiget;
Et quibus id fiat causis cognoscere, & unde
Tanta mali tanquam moles in pectore constet:
Haud ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus,
Quid sibi quisque velit, nescire, & quærere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere possit.

Exit sæpe foras magnis ex ædibus ille,
Esse domi quem pertæsum est, subitòque revertit:
Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.
Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
Oscitat extemplo, tetigit cum limina villæ:
Aut abit in somnum gravis, atque obliviam quærir:
Aut etiam properans urbem petit, atque revirit.

LIBER TERTIUS. 117

Hæc se quisque modo fugit : at , quem scilicet , ut fit ,
Effugere haud potis est , ingratis hæret , & angit ,
Propterea , morbi quia causam non tenet æger :
Quam bene si videat , jam rebus quisque relictis
Naturam primùm studeat cognoscere rerum ,
Temporis æterni quoniam , non unius horæ ,
Ambigitur status , in quo sit mortalibus omnis
Ætas post mortem , quæ restat cunque , manenda.

Denique tantopere in dubiis trepidare periclis
Quæ mala nos subigit vitæ tanta cupido ?
Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat ;
Nec devitari lethum pote , quin obeamus.

Præterea , versamur ibidem , atque insumus usque :
Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas.
Sed dum abest , quod avemus , id exsuperare videtur
Cætera : post aliud , cum contigit illud , avemus :
Et sitis æqua tenet vitæ semper hiantes :
Posteraque , in dubio est , fortunam quam vechat ætas ,
Quidve ferat nobis casus , quive exitus instet.

Nec prorsum , vitam ducendo , demimus hilum
Tempore de mortis ; nec delibrare valemus ,
Quò minùs esse diu possimus morte perempti.
Proinde licet quotvis vivendo condere sæcla ;
Mors æterna tamen nihilominùs illa manebit :
Nec minùs ille diu jam non erit , ex hodierno
Lumine qui finem vitæ fecit ; & ille ,
Mensibus , atque annis qui multis occidit antè.

Finis Libri Tertii.

ARGUMENTUM LIBRI QUARTI.

QUA supra libro primo usus est comparatione Lucretius, ut Memmii sui animum tantisper à contentione relaxaret, eâdem hunc librum quartum auspicatur, ut auditorem sibi docilem reddat & attentum. Deinde libri hujus proponit argumentum quod ex industriâ cum superioribus connectit. Cum enim primo & secundo libro abundè docuerit quæ & qualia sint rerum *Primordia*, quibus figuris distincta, quo motu ferantur, ac cæteras res procreent, libro verò tertio Animæ atque Animi, tanquam præcipuarum creaturarum, naturam fusiùs explicaverit; meritò sanè hanc aliam subnectit disputationem de sensibus tum corporis, tum animi. Quam disputatio-

LIBRI QUARTI. 119

nem ut ex ordine absolvat, à Simulacris exorditur, quibus omnino fieri sensationem contendit.

Docet itaque I. è rerum supremo colore seu corpore cœca emitti *Simulacra* quæ passim per aëra volitent, nec sub visum cadant, nisi ab æquore speculorum aut aquarum repulsa. Ea porro Simulacra tenuissima & subtilissima esse vult; quorum duplex distinguit genus: alterum, eorum quæ sponte suâ generentur in aëre, qualia nonnunquam videmus fieri in nubibus, quæ modò Gigantum, modò montium aut belluarum imagines imitantur: alterum, eorum quæ cadunt è rerum superficie, quasi spolia seu tenues exuviæ; quæ citò generentur celeriterque ferantur, æquè ac Solis lumen per totum aëra procreatum spargitur.

II. Quia *Visus* omnium sensuum primus habetur, ab eo exorditur, quem ex *Simulacrorum* seu *Imaginum* incurfu fieri docet, sicut cæteri sensus advenien-

120 ARGUMENTUM

tibus extrinsecus corpusculis fieri solent. Interim autem explicat ea omnia quæ ad Visûs causas spectant: variaque de Visu problemata proponit, quæ ritè solvit & explicat.

III. Hinc arguit non falsos aut fallaces, sed certos ac veros esse sensus, à quibus ipsa vera ratio omnis ducatur, & in quibus tota prima fides innitatur.

IV. His ita de Visu disputatis, docet de cæteris sensibus; ac primùm Vocem ac Sonum corporeas esse Imagines quæ aurem pariter feriant, & auditum faciant. Vocis naturam ac formaturam explicat. Cur eadem vox percipiatur à multis, rationem reddit. Quid sit Echo, quomodo fiat: deinde de Sapore & Gustu, de Odore & Olfactu docet. Quid nempe sit Sapor, quid Odor; & cur ab omnibus non sentiantur. Cur cibus idem, aliis dulcis, aliis amarus fiat. Cur odor alius aliis sit magis aptus &c.

V. De Imaginatione, Cogitatione

ac

LIBRI QUARTI. 121

ac Intellectione agit, quas per tenuissima rerum Simulacra, seu Imagines, quæ in mentem incurrant, fieri pariter ait. Indè varia de Cogitationibus problemata proponit & explicat. Cur v. g. videamur in somnis videre illos qui jam mortui sunt : cur Simulacra rerum seu Imagines videantur nobis morari, dum cogitamus ea : cur subito quisque cogitat quæ lubuerit : cur in somnis cernimur moveri.

VI. Interim docet priùs linguam, oculos, aures, cæteraque membra ac sensus, esse nata quàm eorum usum : secus verò in artificiosis rebus quæ pendunt ex prævisâ indigentia. Rationem reddit etiam cur cibum ac potum quærant sibi animalia : cur progrediamur ad libitum : cur variè flectamus membra : & quid corporis nostri molem agat & impellat.

VII. Denique de somno ac somniis ad finem usque libri hujus agit : impri-

122 *ARGUM. LIB. QUART.*

misque docet quâ ratione fiat somnus in
nobis & in cæteris animantibus. Som-
niorum varias assignat causas. Pudori
non consuluit Lucretius plurima de Ve-
nereis rebus somnia describens.

Frans van Mieris inv. et del.

IV.

A. Dyfste.

T I T I
LUCRETII CARI
 D E
RERUM NATURA
LIBER QUARTUS.

VIA Pieridum peragro loca , nullius
 antè
 Trita solo ; juvat integros accedere fon-
 tes ,
 Atque haurire ; juvatque novós decer-
 pere flores ,

Insignemque meo capiti petere indè coronam ,
Unde prius nulli velârint tempora Musæ.
Primum , quòd magnis doceo de rebus , & artibus
Religionum animos nodis exsolvere pergo :
Deinde , quòd obscurâ de re tam lucida pango
Carmina , Musæo contingens cuncta lepore.
Id quoque enim non ab nullâ ratione videtur.

Nam veluti pueris absinthia tetra medentes
 Cum dare conantur, prius oras pocula circum
 Contingunt mellis dulci, flavoque liquore,
 Ut puerorum ætas improvida ludificetur
 Labrorum tenuis; interea perpotet amarum
 Absinthii laticem, deceptaque non capiatur;
 Sed potius tali tactu recreata valescat:
 Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
 Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
 Volgi abhorret ab hac: volui tibi suaviloquenti
 Carmine Pierio rationem exponere nostram,
 Et quasi Museo dulci contingere melle;
 Si tibi fortè animum tali ratione tenere
 Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
 Naturam rerum; ac persentis utilitatem.

Sed quoniam docui, cunctarum exordia rerum
 Qualia sint, & quàm variis distantia formis
 Sponte suâ volitent æterno percita motu;
 Quoque modo possint res ex his quæque creari:
 Atque, Animi quoniam docui natura quid esset,
 Et quibus è rebus cum corpore compta vigeret,
 Quoque modo distracta rediret in ordiâ prima:
 Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
 Attinet, esse ea, quæ rerum simulacra vocamus:
 Quæ quasi membranæ summo de corpore rerum
 Dereptæ volitant ultro citroque per auras:
 Atque eadem nobis vigilantibus obvia mentes
 Terrificant; atque in somnis, cum sæpe figuras
 Contuimur miras, simulacraque luce carentum,
 Quæ nos horrificè languentes sæpe sopore
 Excierunt; ne fortè Animas Acherunte reamur
 Effugere, aut Umbras inter vivos volitare:
 Neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
 Cum corpus simul, atque Animi natura perempta;

LIBER QUARTUS. 125

In sua discessum dederint primordia quæque.

Dico igitur , rerum effigias , tenuesque figuras
Mittier ab rebus , summo de corpore earum :
Quæ quasi membrana , vel cortex nominanda est ;
Quod speciem , ac formam similem gerit ejus imago ,
Quojuscunque cluet de corpore fusa vagari.

Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
Principio , quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multæ , partim diffusa solutæ ,
Robora ceu fumum mittunt , ignesque vaporem ;
Et partim contexta magis , condensaque , ut olim
Cum veteres ponunt tunicas ætate cicadæ ;
Et vituli cum membranas de corpore summo
Nascentes mittunt ; & item cum lubrica serpens
Exiit in spinis vestem : nam sæpe videmus
Illorum spoliis vepres volitantibus auctas.
Hæc quoniam fiunt , tenuis quoque debet imago
Ab rebus mitti summo de corpore earum.
Nam , cur illa cadant magis , ab rebusque recedant ,
Quàm quæ tenuia sunt , hiscendi est nulla potestas ;
Præsertim cum sint in summis corpora rebus
Multa minuta , jaci quæ possint ordine eodem
Quo fuerint , veterem & formæ servare figuram ;
Et multò citiùs , quantò minùs endopediri
Pauca queunt ; & sunt in primâ fronte locata.

Nam certè jaci , atque emergere multa videmus
Non solum ex alto , penitusque , ut diximus ante ,
Verùm de summis ipsum quoque sæpe colorem :
Et volgò faciunt id lutea , rufaque vela ,
Et ferrugina , cum magnis intentæ Theatris ,
Per malos volgata , trabesque trementia flutant.
Namque ibi confessum caveaï subter , & omnem

Scenarū speciem, Patrum, Matrumque, Deorumque;
 Inficiunt, coguntque suo fluitare colore:
 Et quantò circum magè sunt inclusa Theatri
 Mœnia, tam magis hæc intus perfusa lepore
 Omnia contrident, conreptâ luce diei.
 Ergo lintea de summo cùm corpore fucum
 Mittunt, effigias quoque debent mittere tenues
 Res quæque; ex summo quoniam jaculantur utræque.
 Sunt igitur jam formarum vestigia certa,
 Quæ volgò volitant, subtili prædita filo,
 Nec singillatim possunt secreta videri.

Præterea, omnis odos, fumus, vapor, atque aliæ res
 Consimiles, ideo diffusæ rebus abundant;
 Ex alto quia dum veniunt intrinsecus ortæ,
 Scinduntur per iter flexum; nec recta viarum
 Ostia sunt, quæ contendunt exire coortæ.
 At contra, tenuis summi membrana coloris
 Cùm jacitur, nihil est, quod eam discerpere possit;
 In promptu quoniam est in primâ fronte locata.

Postremò, in speculis in aquâ, splendoreque in omni
 Quæcunque apparent nobis simulacra, necesse est,
 Quandoquidem simili specie sunt prædita rerum,
 Esse in imaginibus missis consistere eorum.
 Nam, cur illa cadant magis, ab rebusque recedant
 Corpora, res multæ quæ mittunt corpore aperto,
 Quàm quæ tenuia sunt, hiscendi est nulla potestas.

Sunt igitur tenues formarum, consimilesque
 Effigies, singillatim quas cernere nemo
 Cùm possit, tamen assiduo crebroque repulso
 Reiectæ, reddunt speculorum ex æquore visum:
 Nec ratione aliâ servari posse videntur
 Tantopere, ut similes reddantur quoique figura.

LIBER QUARTUS. 127

Nunc age , quàm tenui naturâ constet imago ,
Percipe : & inprimis quoniam primordia tantum
Sunt infra nostros sensus , tantòque minora ,
Quàm quæ primùm oculi cœptant non posse tueri.
Nunc tamen id quoque uti confirmem , exordia rerum
Cunctarum quàm sint subtilia , percipe paucis.

Primùm animalia sunt jam partim tantula , eorum
Tertia pars nullâ ut possit ratione videri.
Horum intestinum quodvis quale esse putandum est ?
Quid cordis globus , aut oculi ? quid mēbra ? quid artus ?
Quantula sunt ? quid præterea primordia quæque ,
Unde Anima , atque Animi constet natura necessû est ,
Nonne vides , quàm sint subtilia , quàmque minuta ?

Præterea , quæcunque suo de corpore odorem
Exspirant acrem , panaces , absinthia tetra ,
Abrotonique graves , & tristia centaurea :
Horum unum quodvis leviter si fortè ciebis ,
Quamprimùm noscas rerum simulacra vagare
Multa modis multis , nullâ vi , cassa que sensu.
Quorum quantula pars sit imago , dicere nemo est
Qui possit , neque eam rationem reddere dictis.

Sed ne fortè putes ea demum sola vagare ,
Quæcunque ab rebus rerum simulacra recedunt :
Sunt etiam , quæ sponte suâ gignuntur , & ipsa
Constituuntur in hoc Cœlo , qui dicitur aër ;
Quæ multis formata modis sublimè feruntur ,
Nec speciem mutare suam liquentia cessant :
Et cujusque modi formarum vertere in ora
Ut nubes faciliè interdum concreescere in alto
Cernimus , & Mundi speciem violare serenam ,
Aëra mulcentes motu. Nam sæpe gigantum

Ora volare videntur , & umbram ducere latè :
 Interdum magni montes , avolsaque saxa
 Montibus anteire , & Solem succedere præter :
 Indè alios trahere , atque inducere bellua nimbos.

Nunc ea quàm facili , & celeri ratione genantur ,
 Perpetuòque fluant ab rebus , lapsaque cedant.
 Semper enim summum quidquid de rebus abundat ,
 Quod jaculentur ; & hoc alias cùm pervenit in res ,
 Transiit , ut inprimis vestem : sed in aspera saxa ,
 Aut in materiem ut ligni pervenit ; ibi jam
 Scinditur , ut nullum simulacrum reddere possit.
 At cùm , splendida quæ constant , opposita fuerunt ,
 Denique , ut inprimis speculū est : nihil accidit horū.
 Nam neque , uti vestem , possunt transire , neque ante
 Scindi , quàm meminit lævor præstare salutem.
 Quapropter fit , ut hinc nobis Simulacra genantur.
 Et quamvis subito , quovis in tempore , quamque
 Rem contra speculum ponas , apparet Imago :
 Perpetuò fluere ut noscas è corpore summo
 Texturas rerum tenues , tenuesque figuras.
 Ergo multa brevi spatio Simulacra genantur ,
 Ut meritò celer his rebus dicatur origo.

Et quasi multa brevi spatio summittere debet
 Lumina Sol , ut perpetuò sint omnia plena :
 Sic à rebus item simili ratione necesse est
 Temporis in puncto rerum simulacra ferantur
 Multa modis multis in cunctas undique partes.
 Quandoquidem speculū queiscunque obvertimus oris,
 Res ibi respondent simili formâ , atque colore.

Præterea , modò cùm fuerit liquidissima Cœli
 Tempestas , perquam subito fit turbida forde
 Undique , uti tenebras omnes Acherunta rearis

LIBER QUARTUS. 119

isse, & magnas Cœli complēsse cavernas;
 te adeo, tetra nimborum nocte coortā,
 vident atræ formidinis ora supernè.
 rum quantula pars sit Imago, dicere nemo est,
 possit, neque eam rationem reddere dictis.

unc age, quàm celeri motu Simulacra ferantur,
 æ mobilitas ollis tranantibus auras
 lita sit; longo ut spatio brevis hora teratur,
 semcunque locum diverso numine tendunt;
 idicis potiùs, quàm multis, versibus edam:
 us ut est Cycni melior canor, ille Gruum quàm
 ior, in ætheriis dispersus nubibus Austri.

incipio persæpe leves res; atque minutis
 oribus factas, celeres licet esse videre.
 io jam genere est Solis lux, & vapor ejus,
 terea quia sunt è primis facta minutis:
 quasi truduntur, perque aëris intervallum
 dubitant transire, sequenti concita plagâ.
 editatur enim confestim lumine lumen,
 iasi protelo stimulator fulgure fulgur.
 propter Simulacra pari ratione necesse est
 memorabile per spatium transcurrere posse
 poris in puncto: primùm quòd parvola causa
 procul à tergo quæ provehat, atque propellat:
 de, quòd usque adeo texturâ prædita rarâ
 untur, facilè ut quasvis penetrare queant res,
 iasi permanare per aëris intervallum.

æterea, si, quæ penitus corpuscula rerum
 to in terras mittuntur, Solis uti lux,
 apor, hæc puncto cernuntur lapsa diei
 otum Cœli spatium diffundere sese;
 ue volare mare, ac terras, cœlumque rigare,

Quod superà est , ubi tam volucris hæc levitate
Quid ? quæ sunt igitur jam primâ in fronte p
Cum jaciuntur , & emissum res nulla morat
Nonne vides citiùs debere , & longiùs ire ;
Multiplexque loci spatium transcurrere eode
Tempore , quo Solis pervolant lumina cœli

Hoc etiam inprimis specimen verum esse v
Quàm celeri motu rerum Simulacra ferantur ;
Quòd simul ac primùm sub divo splendor aq
Ponitur , extemplo , Cœlo stellante , serena
Sidera respondent in aquâ radiantia Mundi.
Jamne vides igitur , quàm puncto tempore in
Ætheris ex oris ad terrarum accidat oras ?

Quare etiam atque etiam mitti hæc fateare :
Corpora , quæ feriant oculos , visumque lace
Perpetuòque fluunt certis ab rebus odores ,
Frigus ut à fluviis , calor à Sole , æstus ab und
Æquoris , exesor mœrorum litora circum.
Nec variæ cessant voces volitare per auras :
Denique in os falsi venit humor sæpe saporis ,
Cum mare versamur propter ; dilutaque cont
Cum tuimur misceri absinthia , tangit amaror
Usque adeo omnibus ab rebus res quæque flu
Fertur & in cunctas dimittitur undique parte
Nec mora , nec requies inter datur ulla fluend
Perpetuò quoniam sentimus , & omnia semp
Cernere , odorari licet , & sentire sonorem.

Præterea , quoniam manibustractata figur
In tenebris quædam , cognoscitur esse eadem .
Cernitur in luce , & claro candore , necesse ei
Consimili causâ tactum , visumque moveri.
Nunc igitur , si quadratum tentamus , & id ne

LIBER QUARTUS. 131

Commovet in tenebris ; in luci quæ poterit res
 Accidere ad speciem , quadrata nisi ejus imago ?
 Esse in Imaginibus quapropter causa videtur
 Cernendi , neque posse sine his res ulla videri.

Nunc ea , quæ dico , rerum Simulacra , feruntur
 Undique , & in cunctas jaciuntur didita partes.
 Verùm , nos oculis quia solis cernere quimus ,
 Propterea fit uti , speciem quò vertimus , omnes
 Res ibi eam contra feriant formâ , atque colore.
 Et quantum quæque à nobis res absit , Imago
 Efficit , ut videamus , & internoscere curat.
 Nam cùm mittitur , extemplo protrudit , agitque
 Aëra , qui inter se cunque est , oculosque locatus ;
 Iſque ita per nostras acies perlabitur omnes ,
 Et quasi perterget pupillas , atque ita tranſit.
 Propterea fit , uti videamus quàm procul absit
 Res quæque ; & quantò plus aëris ante agitur ,
 Et nostros oculos perterget longior aura ;
 Tam procul eſſe magis res quæque remota videtur.
 Scilicet hæc summè celeri ratione geruntur ,
 Quale fit ut videamus , & unâ quàm procul absit.

Illud in his rebus minimè mirabile habendum eſt ,
 Cur ea , quæ feriant oculos ſimulacra , videri
 Singula cùm nequeant , res ipſæ perſpiciantur.
 Ventus enim quoque paulatim cùm verberat , & cùm
 Acre ferit frigus , non privam quamque ſolemus
 Particulam venti ſentire , & frigoris ejus ,
 Sed magis univerſum ; fierique perinde videmus
 Corpore tum plagas in noſtro ; tanquam aliquæ res
 Verberet , atque ſui det ſenſum corporis extra.
 Præterea , lapidem digito cùm tundimus , ipſum
 Tangimus extremum ſaxi , ſummumque colorem :
 Nec ſentiſſimus cum tactu , verùm magis ipſam

Duritiem penitus saxi sentimus in alto.

Nunc age , cur ultra speculum videatur Imago ,
Percipe ; nam certè penitus remota videtur.
Quod genus illa , foris quæ verè transpiciuntur ,
Janua cùm per se transpectum præbet apertum ,
Multa facitque foris ex ædibus ut videantur.
Is quoque enim duplici , geminoque fit aëre visus.
Primus enim est , citra postes qui cernitur aër :
Indè fores ipsæ dextrâ , lævâque sequuntur ;
Post extraria lux oculos perterget ; & aër
Alter ; & illa , foris quæ verè transpiciuntur.
Sic ubi se primùm speculi projecit imago ,
Dum venit ad nostras acies , protrudit , agitque
Aëra , qui inter se cunque est , oculosque locatus ;
Et facit ut priùs hunc omnem sentire queamus ,
Quàm speculū . Sed ubi speculū quoque sensimus ipsū ,
Continuò à nobis in id hæc , quæ fertur , Imago
Pervenit , & nostros oculos rejecta revisit ;
Atque alium præ se propellens aëra volvit :
Et facit ut priùs hunc , quàm se , videamus ; eoque
Distare à speculo tantùm remota videtur.
Quare etiam atque etiam minimè mirarier est par
Illis , quæ reddunt speculorum ex æquore visum ,
Aëribus binis , quoniam res confit utroque .

Nunc ea , quæ nobis membrorum dextera pars est ,
In speculis fit ut in lævâ videantur , eò quòd
Planitiem ad speculi veniens cùm offendit Imago ,
Non convertitur incolumis ; sed recta retrorsum
Sic eliditur , ut si quis priùs , arida quàm sit
Cretea persona , allidat pilæve , trabive :
Atque ea continuò rectam si fronte figuram
Server , & elisam retro sese exprimat ipsa :
Fiet ut , ante oculos fuerit qui dexter , hic idem

LIBER QUARTUS. 133

Nunc sit laevus, & è lævo sit mutuà dexter.

Fit quoque, de speculo in speculū ut tradatur Imago ;
Quinque etiam, sexve ut fieri simulacra suèrint.
Nam quæcunque retro parte interiore latebunt,
Indè tamen, quamvis tortè, penitusque remota,
Omnia per flexos aditus educta licebit
Pluribus hæc speculis videantur in ædibus esse.
Usque adeo è speculo in speculum tralucet Imago ;
Et cum lævâ data est, fit rursus ut dextera fiat :
Indè retrorsum reddit se, & convertit eodem.

Quin etiam, quæcunque latiuscula sunt speculorum
Adsimili lateris flexurâ prædita nostri ;
Dextera ea propter nobis simulacra remittunt,
Aut quia de speculo in speculum transfertur Imago ;
Indè ad nos elisa bis advolat ; aut etiam quòd
Circumagitur, cum venit Imago, propterea quòd
Flexa figura docet speculi convertier ad nos.

Endogredi porro pariter simulacra, pedemque
Ponere nobiscum credas, gestumque imitari ;
Propterea, quia de speculi quâ parte recedas,
Continuò nequeunt illinc simulacra reverti :
Omnia quandoquidem cogit Natura referri,
Ac resilire, ab rebus ad æquos reddita flexus.

Splendida porno oculi fugitant, virantque tuesi ;
Sol etiam cæcat, contra si tendere pergas ;
Propterea, quia vis magna est ipsius ; & altè
Aëra per purum graviter simulacra feruntur ;
Et feriunt oculos, turbantia composituras.
Præterea splendor, quicumque est acer, adurit
Sæpe oculos, ideo quòd semina possidet ignis
Multa, dolorem oculis quæ gignunt insinuando ;

In statione , ea quæ ferri res indicat ipsa.
 Exstantesque procul medio de gurgite montes ;
 Classibus inter quos liber patet exitus , iidem
 Apparent , & longè divolsi licet , ingens
 Insula conjunctis tamen ex his una videtur.
 Atria versari , & circumcursare columnæ
 Usque adeo fit uti pueris videantur , ubi ipsi
 Desierunt verti , vix ut jam credere possint ,
 Non supra sese ruere omnia tecta minari .

Jamque rubrum tremulis jubar ignibus erigere altè
 Cùm cœptat Natura , supraque extollere montes :
 Quos tibi tum supra Sol montes esse videtur ,
 Cominus ipse suo contingens fervidus igni ;
 Vix absunt nobis missus bis mille sagittæ :
 Vix etiam cursus quingentos sæpe veruti :
 Inter eos Solemque jacent immania ponti
 Æquora , substrata ætheriis ingentibus oris :
 Interjectæque sunt terrarum millia multa ,
 Quæ variæ retinent gentes , & sæcla ferarum.
 At conlectus aquæ , digitum non altior unum ,
 Qui lapides inter sistit per strata viarum ,
 Despectum præbet sub terras impete tantè ,
 A terris quantum Cœli patet altus hiatus ;
 Nubila despicere , & Cœlum ut videre videre , &
 Corpora mirando sub terras abdita cœlo .

Denique , ubi in medio nobis equus acer obhæsit
 Flumine , & in rapidas amnis despeximus undas ;
 Stantis equi corpus transversum ferre videtur
 Vis , & in adversum flumen contrudere raptim :
 Et , quocunque oculos trajecimus , omnia ferri ,
 Et fluere adsumili nobis ratione videntur ,

Porticis æquali quamvis est denique ductus ,
 Stansque

Stansque in perpetuum paribus suffulta columnis :
 Longa tamen parte ab summâ cum tota videtur ,
 Paulatim trahit angusti fastigia coni ,
 Tecta solo jungens , atque omnia dextera lævis ,
 Donicum in obscurum coni conduxit acumen.
 In pelago nautis ex undis ortus , in undis
 Sol fit uti videatur obire , & condere lumen :
 Quippe , ubi nil aliud nisi aquam Cœlumque tuentur ,
 Ne leviter credas labefactari undique sensus.

At maris ignaris , in portu clauda videntur
 Navigia , aplustris fractis , obnitier undis.
 Nam quæcunque supra rorem salis edita pars est
 Remorum , recta est ; & recta supernè guberna ;
 Quæ demersa liquore obeunt , refracta videntur
 Omnia converti , sursumque supina reverti ;
 Et reflexa prope in summo fluitare liquore.
 Raraque per Cœlum cum venti nubila portant
 Tempore nocturno , tum splendida Signa videntur
 Labier adversum nubes , atque ire supernè
 Longè aliam in partem , quam quò ratione feruntur.
 At si fortè oculo manus uni subdita , subter
 Pressit eum , quodam sensu fit , uti videantur
 Omnia , quæ tuimur , fieri tum bina tuendo ;
 Bina lucernarum florentia lumina flammis ;
 Binaque per totas ædes geminare supellex ;
 Et duplices hominum facies , & corpora bina.

Denique cum suavi devinxit membra sopore
 Somnus , & in summâ corpus jacet omne quiete ,
 Tum vigilare tamen nobis , & membra movere
 Nostra videmur ; & in noctis caligine cæcâ
 Cernere censemus Solem , lumenque diurnum ;
 Conclusoque loco cœlum , mare , flumina , montes
 Mutare , & campos pedibus transire videmur ;

Et sonitus audire , severa silentia noctis
 Undique cùm constent , & reddere dicta tacentes;
 Cætera de genere hóc mirandè multa videmus;
 Quæ violare fidem quasi sensibus omnia quærunt :
 Nequicquam , quoniam pars horum maxima fallit
 Propter opinatus Animi , quos addimus ipsi ,
 Pro visis ut sint , quæ non sunt sensibu' visa.
 Nam nihil egregius , quàm res secernere apertas
 A dubiis , Animus quas ab se protinus abdit.

Denique , nil sciri si quis putat , id quoque nescit ,
 An sciri possit , quoniam nil scire faterur.
 Huic igitur contra mittam contendere causam ,
 Qui capite ipse suo instituit vestigia retro.
 Et tamen hoc quoque uti concedam scire ; at id ipsum
 Quæram , cùm in rebus veri nil viderit ante ,
 Unde sciat , quid sit scire , & nescire vicissim ;
 Notitiam veri quæ res , falsique creârit ;
 Et dubium certo quæ res differte probârit.

Invenies primis ab sensibus esse creatam
 Notitiam veri , neque sensus posse refelli :
 Nam majore fide debet reperier illud ,
 Sponte suâ veris quod possit vincere falsa.
 Quid majore fide porro , quàm sensus , haberi
 Debet ? an ab sensu falso ratio orta valebit
 Dicere eos contra , quæ tota ab sensibus orta est ?
 Qui nisi sint veri , ratio quoque falsa sit omnis.
 An poterunt oculos aures reprehendere ? an aures
 Tactus ? an hunc porro tactum sapor arguet oris ?
 An confutabunt nares , oculive revincent ?
 Non , ut opinor , ita est : nam seorsum quoique potestas
 Divisa est ; sua vis quoque est : ideoque necesse est ,
 Quod molle , aut durû est , gelidum fervensve , seorsum
 Id molle aut durum , gelidum fervensve videri :

LIBER QUARTUS. 139

Et seorsum varios rerum sentire colores ;
 Et quæcunque coloribu' sunt conjuncta , necesse est.
 Seorsus item sapor oris habet vim , seorsus odores
 Nascentur , seorsum sonitus : ideoque necesse est
 Non possint alios alii convincere sensus.
 Nec porro poterunt ipsi reprehendere sese :
 Æqua fides quoniam debebit semper haberi.
 Proinde, quod in quoque est his visū tempore, verū est.

Et , si non poterit ratio dissolvere causam ,
 Cur ea , quæ fuerint juxtim quadrata , procul sint
 Visa rotunda , tamen præstat rationis egentem
 Reddere mendosè causas utriusque figuræ ,
 Quàm manibus manifesta suis emittere quæquam ;
 Et violare fidem primam , & convellere tota
 Fundamenta , quibus nixatur vita salusque.
 Non modò enim ratio ruat omnis , vita quoque ipsa
 Concidat extemplo , nisi credere sensibus ausis ,
 Præcipitesque locos vitare , & cætera , quæ sint ,
 In genere hòc fugienda ; sequi , contraria quæ sint.
 Illa tibi est igitur verborum copia casta
 Omnis quæ , contra sensus instructa , parata est.

Denique ut in fabricâ , si parva est regula prima ;
 Normaue si fallax rectis regionibus exit ,
 Et Libella aliquâ si ex parti claudicat hilum :
 Omnia mendosè fieri , atque obstipa necessum est ,
 Prava , cubantia , prona , supina , atque absona tecta ,
 Jam ruere ut quædam videantur velle , ruantque ;
 Proditæ judiciis fallacibus omnia primis :
 Sic igitur ratio tibi rerum prava necesse est ,
 Falsaque sit , falsis quæcunque ab sensibus orta est.

Nunc alii sensus quo pacto quisque suam rem
 Sentiat , haud quaquam ratio scruposa relicta est.

Principio, auditur sonus, & vox omnis in aures
 Insinuata suo pepulêre ubi corpore sensum.
 Corpoream quoque enim vocem constare fatendum est,
 Et sonitum, quoniam possunt impellere sensus.
 Præterradit enim vox fauces sæpe, facitque
 Asperiora foras gradiens arteria clamor.
 Quippe, per angustum, turbâ majore coortâ,
 Ire foras ubi cœperunt primordia vocom,
 Scilicet expletis quoque janua raditur oris
 Rauca suis; & iter lædit, quâ vox it in auras.
 Haud igitur dubium est, quin voces, verbaque consensent
 Corporeis è principiis, ut lædere possint.
 Necte fallit item, quid corporis auferat, & quid
 Detrahat ex hominum nervis, ac viribus ipsi
 Perpetuus sermo nigraî noctis ad umbram,
 Auroræ perductus ab exoriente nitore;
 Præsertim si cum summo est clamore profusus.
 Ergo corpoream vocem constare necesse est,
 Multa loquens quoniam amittit de corpore partem.

Asperitas autem vocis fit ab asperitate
 Principiorum, & item lævor lævare creatur.
 Nec simili penetrant aures primordia formâ,
 Cùm tuba depresso graviter sub murmure mugit,
 Aut reboant raucum retrocita cornua bombum;
 Vallibus & Cycni gelidis orti ex Heliconis
 Cùm liquidam tollunt lugubri voce querelam.
 Hæc igitur penitus voces cùm corpore nostro
 Exprimimus, rectoque foras emittimus ore,
 Mobilis articulat verborum dædala lingua;
 Formaturaque labrorum pro parte figurat.
 Atque ubi non longum spatium est, unde illa profecta
 Perveniat vox quæque, necesse est verba quoque ipsa
 Planè exaudiri, discernique articularim;
 Servat enim formaturam, servatque figuram.

LIBER QUARTUS. 141

interpositum spatium sit longius æquo,
per multum confundi verba necesse est,
turbatur vocem, dum transvolat auras.
fit, sonitum ut possis audire, neque hilem
noscere, verborum sententia quæ sit,
e adeo confusa venit vox, inque pedita.

ætherea, Edictum sæpe unum perciet aures
ibus in populo emissum præconis ab ore;
altas igitur voces vox una repente
git, in privas quoniam se dividit aures,
ignans formam verbis, clarumque sonorem.
quæ pars vocum non aures accedit ipsas,
relata perit, frustra diffusa per auras;
solidis adlisa locis, rejecta sonorem
lit; & interdum frustratur imagine verbi.
bene cum videas, rationem reddere possis
tibi, atque aliis, quo pacto per loca sola
pares formas verborum ex ordine reddant,
ites comites cum montes inter opacos
timus, & magnâ dispersos voce cernimus.
tiam, aut septem loca vidi reddere voces,
n cum jaceres: ita colles collibus ipsis
a repulantes iterabant dicta referre.
loca capripedes Saryros, Nymphasque tenere
imi fingunt; & faunos esse loquuntur;
um noctivago strepitu, lu loque jocanti
mant vulgò taciturna silentia rumpi,
darumque sonos fieri, dulcesque querelas,
a quas fundit digitis pulsata canentum:
nus agricolum latè sentiscere, cum Pan
a semiferi capitis velamina quassans,
o sæpe labro calamos percurrit hiantes,
la silvestrem ne cesset fundere Musam.
ra de genere hinc monstra, ac portentosa loquuntur;

Ne loca deserta ab Divis quoque fortè putentur
Sola tenere : ideo jactant miracula dictis ,
Aut aliquâ ratione aliâ ducuntur , ut omne
Humanum genus est avidum nimis auricularum.

Quod superest , non est mirandum , quâ ratione
Quæ loca per nequeunt oculi res cernere apertas ,
Hæc loca per voces veniant , auresque lacessant ,
Cum loquimur clausis foribus , quod sæpe videmus
Nimirum , quia vox per flexa foramina rerum
Incolumis transire potest , simulacra renutant :
Perscinduntur enim , nisi recta foramina tranant ,
Qualia sunt vitri , species quæ travolat omnis.
Præterea , partes in cunctas dividitur vox ,
Ex aliis aliæ quoniam gignuntur , ubi una
Diffiluit semel in multas exorta ; quasi ignis
Sæpe solet scintilla suos se spargere in ignes.
Ergo replentur loca vocibus , abdita retro
Omnia quæ circum fuerint , sonituque cientur.
At simulacra viis directis omnia tendunt ,
Ut sunt missa semel : quapropter cernere nemo
Se supra potis est , at voces accipere extra.
Et tamen ipsa quoque hæc , dum transit clausa viarum ,
Vox obtunditur , atque aures confusa penetrat ,
Et sonitum potiùs , quàm verba , audire videmur.

Hæc , queis sentimus succum , lingua atque palatum ,
Plusculum habent in se rationis , plusque operai.
Principio succum sentimus in ore , cibum cum
Mandendo exprimitur ; ceu plenam spongiam aquam
Si quis fortè manu premere , exsiccareque coëpit.
Indè , quod exprimitur , per caulas omne palati
Diditur , & raræ per plexa foramina linguæ.
Hæc ubi lævia sunt manantis corpora succi
Suaviter attingunt , & suaviter omnia tractant

LIBER QUARTUS. 143

Humida linguaꝝ circum sudantia templa.
 At contra pungunt sensum, lacerantque coorta,
 Quantò quæque magis sunt asperitate repleta.
 Deinde voluptas est è succo in fine palati:
 Cùm verò deorsum per fauces præcipitavit,
 Nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus.
 Nec refert quidquam, quo victu corpus alatur,
 Dummodo, quod capias, concoctum didere possis
 Artubus, & stomachi humectum servare tenorem.

Nunc aliis alius cur sit cibus, ut videamus,
 Expediam; quareve, aliis quod triste, & amarum est,
 Hoc tamen esse aliis possit prædulce videri.
 Tantaque in his rebus distantia, differitasque est,
 Ut quod aliis cibus est, aliis fuit acce venenum.
 Est itaque ut serpens hominis contacta salivis
 Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.
 Præterea, nobis veratrum est acce venenum:
 At Capris adipēs, & Coturnicibus auget.
 Ut, quibus id fiat rebus, cognoscere possis,
 Principio meminisse decet, quæ diximus ante,
 Semina multimodis in rebus mista teneri.
 Porro omnes, quæcunque cibum capiunt animantes,
 Ut sunt dissimiles extrinsecus, & generatim
 Extrema membrorum circumcæsuræ coërcet;
 Proinde & seminibus distant, variantque figurâ.
 Semina cùm porro distent, differre necesse est
 Intervalla, viasque, foramina quæ perhibemus,
 Omnibus in membris, & in ore, ipsoque palato.
 Esse minora igitur quædam, majoraque debent,
 Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse est,
 Multa rotunda, modis multis multangula quædam.
 Namque figurarum ut ratio, motusque reposcunt,
 Proinde foraminibus debent differre figuræ;
 Et variare viæ, proinde ac textura coërcet.

Ergo , ubi quod suave est aliis , aliis fit amar
Illis , quæ suave est , lævissima corpora del
Contrectabiliter caulas intrare palati.

At contra , quibus est eadem res intus acerb
Aspera nimirum penetrant , hamataque fau

Nunc faciliè ex his est rebus cognoscere qu
Quippe . ubi quoi febris , bili superante , co
Aut alià ratione aliqua est vis excita morbi ;
Perturbatur ibi totum jam corpus , & omne
Communtantur ibi posituræ principiorum :
Fit , priùs ad sensum ut quæ corpora conve
Nunc non convenient ; & cætera sunt magis ;
Quæ penetrata queunt sensum progignere ac
Utraque enim sunt in mellis commissa sapor
Id quod jam superà tibi sæpe ostendimus ant

Nunc age , quo pacto nares adjectus odor
Tangat , agam. Primùm res multas esse nece
Unde fluens volvat varius se fluctus odorum
Nam fluere , & mitti volgò , spargique puta
Verùm aliis alius magis est animantibus apti
Dissimiles propter formas ; ideoque per aura
Mellis Apes quamvis longè ducuntur odore
Vulturiique cadaveribus ; tum fissa ferarum
Ungula quò tulerit gressum , promissa canui
Ducit ; & humanum longè præsentit odore
Romulidarum arcis servator , candidus Anfi
Sic aliis alius nidor datus , ad sua quemque
Pabula ducit , & à tetro resiliire veneno
Cogit ; eoque modo servantur sæcla ferarum

Hic odor ipse igitur , nares quicumque lac
Est , alio ut possit permitti longius alter.
Sed tamen haud quisquam tam longè fertur

LIBER QUARTUS. 145

1 sonitus,quàm vox ; mitto jam dicere,quàm res,
 feriunt oculorum acies, visumque laceſſunt.
 undus enim tardè venit, ac perit ante
 rim facilis distractus in aëris auras ;
 o primùm quia vix emittitur ex re.
 penitus fluere, atque recedere rebus odores
 licat, quòd fracta magis redolere videntur
 ia ; quòd contrita ; quòd igni conlabefacta,
 le videre licet majoribus esse creatum
 lpiis voci ; quoniam per faxea septa
 penetrat, quà vox volgò sonitusque feruntur.
 e etiam quod olet, non tam facile esse videbis
 tigare, in quâ sit regione locatum.
 gescit enim cunctando plaga per auras ;
 alida ad sensum decurrit nuntia rerum.
 it sæpe canes itaque, & vestigia quærunt.

1 tamen hoc solis in odoribus, atque saporum
 nere est : sed item species rerum, atque colores
 ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,
 n sint aliis quædam magis acria visu.
 etiam Gallum, noctem explaudentibus alis,
 ram clarâ consuetum voce vocare,
 1 queunt rapidi contra constare Leones,
 : tueri ; ita continuò meminere fugâ :
 rum, quia sunt Gallorum in corpore quædam
 na quæ, cùm sunt oculis immissa Leonum,
 las interfodiunt, acremque dolorem
 ent, ut nequeant contra durare feroces ;
 tamen hæc nostras acies nil lælere possint :
 quia non penetrant, aut quòd penetrantibus illis,
 is ex oculis liber datur, in remeando
 te ne possint ex ullâ lumina parte.

unc age,quæ moveant Animû res,accipe ; & unde ,

Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.
 Principio, hoc dico, rerum Simulacra vagari
 Multa modis multis in cunctas undique partes
 Tenuia, quæ faciliè inter se junguntur in auris,
 Obvia cum veniunt, ut aranea bracteaeque auri.
 Quippe etenim multo magis hæc sunt tenuia textu,
 Quàm quæ percipiunt oculos, visumque laceffunt;
 Corporis hæc quoniam penetrant per rara; cienti que
 Tenuem animi naturam intus, sensumque laceffunt.
 Centauros itaque & Scyllarum membra videmus,
 Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum,
 Quorum morte obitâ tellus amplectitur ossa:
 Omne genus quoniam passim simulacra feruntur,
 Partim sponte suâ quæ sunt aëre in ipso;
 Partim quæ variis ab rebus cunque recedunt;
 Et quæ consistunt ex horum facta figuris.
 Nam certè ex vivo Centauri non fit imago:
 Nulla fuit quoniam talis natura animalis.
 Verùm ubi equi, atque hominis casu convenit imago,
 Hærescit faciliè extemplo, quod diximus ante,
 Propter subtilem naturam, & tenuia texta.
 Cætera de genere hoc eadem ratione creantur.
 Quæ cum mobiliter summâ levitate feruntur,
 Ut prius ostendi, faciliè uno commovet ictu
 Quælibet una animum nobis subtilis imago.
 Tenuis enim mens est, & mirè mobilis ipsa,

Hæc fieri, ut memoro, faciliè hinc cognoscere possis;
 Quatenus hoc simile est oculis, quod mente videmus,
 Atque oculis simili fieri ratione necesse est.
 Nunç igitur quoniam docui me forè Leones
 Cernere per simulacra, oculos quæcunque laceffunt;
 Scire licet mentem simili ratione moveri
 Per simulacra Leonum cætera, quæ videt æquè,
 Nec minùs atque oculi, nisi quod magis tenuia cernit,

LIBER QUARTUS. 147

Nec ratione aliâ , cùm somnus membra profudit ,
Mens animi vigilat , nisi quòd Simulacra laceffunt
Hæc eadem nostros animos , quæ , cùm vigilamus :
Usque adeo , certè ut videamur cernere eum , quem
Reddita virâ jam mors , & terra posita est.
Hoc ideo fieri cogit Natura , quòd omnes
Corporis affecti sensus per membra quiescunt ,
Nec possunt falsum veris convincere rebus.
Præterea meminisse jacet , languetque sopore ,
Nec dissentit eum mortis lethique positum
Jampridem , quem mens vivum se cernere credit.

Quod superest , non est mirum Simulacra moveri ,
Brachiaque in numerum jactare , & cætera membra :
Nam fit ut in somnis facere hoc videatur Imago.
Quippe ubi prima perit , alioque est altera nata
Endo statu , prior hæc gestum murâsse videtur.
Scilicet id fieri celeri ratione putandum est.
Multaque in his rebus quærentur , multaque nobis
Clarandum est , planè si res exponere avemus.

Quæritur inprimis quare , quod quoique libido
Venerit , extemplo mens cogitet ejus idipsum.
Anne voluntatem nostram Simulacra tuentur ?
Et simul ac volumus , nobis occurrit imago ?
Si mare , si terram cordi est , si denique cælum ,
Conventus hominum , pompam , convivia , pugnas ,
Omnia sub verbône creat Natura , paratque ?
Cùm præsertim aliis eâdem in regione , locoque
Longè dissimiles Animus res cogitet omnis.

Quid porro , in numerum procedere cùm Simulacra
Cernimus in somnis , & mollia membra movere ,
Mollia mobiliter cùm alternis brachia mittunt ?
Et repetunt oculis gestum pede convenienti ?
Scilicet arte madent Simulacra , & docta vagantur ,

Nocturno facere ut possint in tempore ludos ?
 An magis illud erit verum , quia tempore in uno
 Cum sentimus id , ut cum vox emittitur una ,
 Tempora multa latent , ratio quæ comperit esse ;
 Propterea fit , uti quovis in tempore quæque
 Præsto sint Simulacra locis in quæisque parata ?
 Tanta est mobilitas , & eorum copia tanta.
 Et quia tenuia sunt , nisi se contendit , acutè
 Cernere non potis est Animus ; proinde omnia , quæ sunt
 Præterea , pereunt , nisi sic sese ipse paravit.
 Ipse parat sese porro , speratque futurum ,
 Ut videat , quod consequitur rem quamque : fit ergo ;

Nonne vides , oculos etiam , cum , tenuia quæ sunt ,
 Cernere corperunt , contendere se , atque parare ,
 Nec sine eo fieri posse ut cernamus acutè ?
 Et tamen in rebus quoque apertis noscere possis ,
 Si non advertas animum , proinde esse , quasi omnia
 Tempore semotæ fuerint , longèque remotæ.
 Cur igitur mirum est , Animus si cætera perdit ,
 Præter quàm quibus est in rebus deditus ipse ?
 Deinde adopinamur de signis maxima parvis ;
 Ac nos in fraudem induimus , frustramur & ipsi.

Fit quoque ut interdum non suppeditetur Imago
 Eiusdem generis ; sed femina quæ fuit ante ,
 In manibus vir tum factus videatur adesse :
 Aut alia ex aliâ facies , ætasque sequatur :
 Quod ne miremur , sopor , atque oblivia curant.
 Istud in his rebus vitium vehementer , & istum
 Effugere errorem , vitareque præmeditator ,
 Lumina ne facias oculorum clara creata ,
 Prospicere ut possimus : & , ut proferre viâ
 Proceros passus , ideo fastigia posse
 Susarum , ac feminum pedibus fundata plicari ;

LIBER QUARTUS. 149

Brachia tum porro validis ex apta lacertis
Esse, manusque datas utrâque à parte ministras,
Ut facere ad vitam possimus, quæ foret usus.

Cætera de genere hõc inter quæcunque pretantur,
Omnia perversâ præpostera sunt ratione.
Nil ideo quoniam natum est in corpore, ut uti
Possimus; sed quod natum est, id procreat usum.
Nec fuit ante videre oculorum lumina nata;
Nec dictis orare prius, quàm lingua creata est:
Sed potius longè linguæ præcessit origo
Sermonem; multoque creatæ sunt prius aures,
Quam sonus est auditus: & omnia denique membra
Ante fuere, ut opinor, eorum quàm foret usus.
Haud igitur potuere utendi crescere causâ,

At contra conferre manu certamina pugnæ,
Et lacerare artus, scædareque membra cruore,
Ante fuit multò, quàm lucida telâ volarent.
Et volnus vitare prius Natura coëgit,
Quàm daret objectum parmaï læva per artem.
Scilicet & fessum corpus mandare quieti,
Multò antiquius est, quàm lecti mollia strata;
Et sedare sitim prius est, quàm pocula, natum.
Hæc igitur possunt utendi cognita causâ
Credier, ex usu quæ sunt vitæque reperta.
Illa quidem seorsum sunt omnia, quæ prius ipsa
Nata, dedere suæ post notitiam utilitatis.
Quo genere imprimis sensus, & membra videmus.
Quare etiam atque etiam procul est, ut credere possis,
Utilitatis ob officium potuisse creari.

Illud item non est mirandum, corporis ipsa
Quòd natura cibum quærit quojusque animantis.
Quippe etenim fluere, atque recedere corpora rebus

Multa modis multis docui ; sed plurima debent
 Ex animalibus iis, quæ sunt exercita motu ;
 Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur ;
 Multa per hos exhalantur , cùm languida anhelant.
 His igitur rebus rarefcit corpus ; & omnis
 Subruitur natura ; dolor quam consequitur rem.
 Propterea capitur cibus ut suffulciat artus ,
 Et recreet vires interdatus , atque patentem
 Per membra ac venas ut amorem obturet edendū.
 Humor item discedit in omnia , quæ loca cunque
 Poscunt humorem : glomerataque multa vaporis
 Corpora , quæ stomacho præbent incendia nostro ,
 Dissipat adveniens liquor , ac restinguit , ut ignem ;
 Urere ne possit calor amplius aridus artus.
 Sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
 Abluitur , sic expletur jejuna cupido.

Nunc , quæ fiat uti passus proferre queamus ,
 Cùm volumus , varièque datum sit membra movere ,
 Et quæ res tantum hoc oneris protrudere nostri
 Corporis insuèrit , dicam : tu percipe dicta.
 Dico Animo nostro primum Simulacra meandi
 Accidere , atque Animum pulsare , ut diximus ante.
 Indè voluntas fit : neque enim facere incipit ullam
 Rem quisquam , quàm mens pròvidit, quid velit, ante.
 At, quod providet , illius rei constat Imago.
 Ergo Animus cùm sese ita commovet , ut velit ire ,
 Inque gredi , ferit extemplo , quæ in corpore toto
 Per membra atque artus , Animæ dissita vis est.
 Et facile est factu , quoniam conjuncta tenetur.
 Indè ea proporro corpus ferit , atque ita tota
 Paulatim moles protruditur atque movetur.
 Præterea tum rarefcit quoque corpus , & ær ,
 Scilicet ut debet , qui semper mobilis existat ,
 Per patefacta venit , penetratque foramina largus ;

LIBER QUARTUS. 151

Et dispergitur ad partes ita quasque minutas
 Corporis. Hinc igitur rebus fit utrinque duabus,
 Corpus uti, ut navis velis ventoque feratur.
 Nec tamen illud in his rebus mirabile constat.
 Tantula quòd tantum corpus corpuscula possint
 Contorquere, & onus totum convertere nostrum.
 Quippe etenim ventus subtili corpore tenuis
 Trudit agens magnam magno molimine navim;
 Et manus una regit quantovis impete euntem;
 Atque gubernaculum contorquet quòd libet unum.
 Multaque per trochleas, & tympana pondere magno
 Commovet, atque levi sustollit machina nisu.

Nunc quibus ille modis somnus per membra quietè
 Inriget, atque Animi curas è pectore solvat,
 Suavidicis potiùs, quàm multis versibus, edam:
 Parvus ut est Cycni melior canor, ille Gruum quàm
 Clamòr, in ætheriis dispersus nubibus Austri.
 Tu mihi da tenues aures, animumque sagacem;
 Nè fieri negites, quæ dicam, posse; retroque
 Vera repulsanti discedas pectore dicta,
 Tutemet in culpâ cùm sis, ne cernere possis.

Principio somnus fit, ubi est distracta per artus
 Vis Animæ, partimque foras ejecta recessit;
 Et partim contrusa magis concessit in altum:
 Dissolvuntur enim tum demum membra, fluuntque.
 Nam dubium non est, Animæ quin operâ sit
 Sensus hic in nobis; quem cùm sopor impedit esse,
 Tum nobis Animam perturbatam esse putandum est,
 Ejectamque foras, non omnem; namque jaceret
 Æterno corpus perfusum frigore lethi:
 Quippe ubi nulla latens Animæ pars remaneret
 In membris, cinere ut multâ later obrutus ignis,
 Unde reconstitui sensus per membra repente

Possit, ut ex igni cæco consurgere flamma.
Sed quibus hæc rebus novitas confletur, & unde
Perturbari Anima, & corpus languescere possit,
Expeditam: tu fac ne ventis verba profundam.

Principio, externâ corpus de parte necessum est;
Aëriis quoniam vicinum tangitur auris;
Tundier, atque ejus crebro pulsarier ictu.
Proptereaque ferè res omnes, aut corio sunt,
Aut setâ, aut conchis, aut callo, aut cortice testæ.
Interiorem etiam partem spirantibus aër
Verberat hic idem, cum ducitur, atque reflatur.
Quare utrinque secus cum corpus vapulet, & cum
Perveniant plagæ per parva foramina nobis
Corporis ad primas partes, elementaque prima,
Fit quasi paulatim nobis per membra ruina.
Conturbantur enim posituræ principiorum
Corporis atque Animi sic, ut pars inde Animæ
Ejiciatur, & introrsum pars abdita cedat;
Pars etiam distracta per artus, non queat esse
Conjuncta inter se, nec motu mutua fungi.
Inter enim sepit aditus Natura, viasque.
Ergo sensus abit mutatis motibus altè.
Et quoniam non est, quasi quod suffulciat artus,
Debile fit corpus, languescunt omnia membra;
Brachia, palpebræque cadunt, poplitesque cubant
Sæpe tamâ summittuntur, viresque resolvunt.

Deinde cibum sequitur somnus, quia quæ facit aër,
Hæc eadem cibus, in venas dum diditur omnes,
Efficit; & multò sopor ille gravissimus exstat,
Quem satur, aut lassus capias; quia plurima tum se
Corpora conturbant magno contusa labore.
Fit ratione eadem conjectus porro Animæ
Altior, atque foras ejectus largior ejus,

Et divisiſſor inter ſe, ac diſtractior intus.

Et quoi quique ſerè ſtudio devinctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum ſumus ante morati,
Atque in quâ ratione fuit contenta magis mens,
In ſomnis eadem plerumque videmur obire:
Cauſidici cauſas agere, & componere leges:
Induperatores pugnare, ac prælia obire:
Nautæ contractum cum ventis cernere bellum:
Nos agere hoc autem, & naturam quærere rerum
Semper, & inventam patriis exponere chartis.
Cætera ſic ſtudia, atque artes plerumque videntur
In ſomnis animos hominum fruſtrata tenere.
Et, quicumque dies multos ex ordine ludis
Aſſiduas dederunt operas, plerumque videmus,
Cum jam deſtiterint ea ſenſibus uſurpare,
Reliquias tamen eſſe vias in mente patentes,
Quâ poſſint eadem rerum Simulacra venire.
Per multos itaque illa dies eadem obſervantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere ſaltantes, & mollia membra moventes;
Et citharæ liquidum carmen, chordasque loquentes,
Auribus accipere, & confeſſum cernere eundem,
Scenarumque ſimul varios ſplendere decores.
Uſque adeo magni refert ſtadium, atque voluntas,
Et quibus in rebus conſuèrint eſſe operati
Non homines ſolum, ſed verò animalia cuncta.
Quippe videbis equos fortes, cum membra jacebunt,
In ſomnis ſudare tamen, ſpirareque sæpe,
Et quaſi de palmâ ſummas contendere vires,
Tunc quaſi carceribus patefactis sæpe quiete:
Venantumque canes in molli sæpe quiete
Jaſtant crura tamen ſubito, vocesque repente
Mittunt, & crebras reducunt naribus auras,
Ut veſtigia ſi teneant inventa fetarum.

Expergestique sequuntur inania sæpe
 Cervorum simulacra ; fugæ quasi dedita cernant ,
 Donec discussis redeant erroribus ad se.
 At consueta domi catulorum blanda propago
 Degere , sæpe levem ex oculis , volucremque soporem
 Discutere , & corpus de terrâ conripere initant ,
 Proinde quasi ignotas facies , atque ora tuantur.
 Et quàm quæque magis sunt aspera semina eorum ,
 Tam magis in somnis eadem sævire necessum est.
 At variz fugiunt volucres , pennisque repente
 Sollicitant Divûm nocturno tempore lucos ,
 Accipitres somno in leni si prælia , pugnasque
 Edere sunt perfectantes , visæque volantes.

Porro hominum mentes magnis quæ motibus edutur
 Magna etenim sæpe in somnis faciuntque geruntque : .
 Reges expugnant , capiuntur , prælia miscent ,
 Tollunt clamores , quasi si jugulentur ibidem :
 Multi depugnant , gemitusque doloribus edunt ,
 Et quasi panthetæ morsu , sævive leonis
 Mandantur , magnis clamoribus omnia complent.
 Multi de magnis per somnum rebu' loquuntur ,
 Indicioque sui facti persæpe fuere.
 Multi mortem obeunt : multi de montibus altis
 Se quasi præcipitent ad terram corpore toto ,
 Exterrentur , & ex somno , quasi mentibu' capti ,
 Vix ad se redeunt permoti corporis æstu.
 Flumen item sitiens , aut fontem propter amœnum
 Adsidet , & totum propè faucibus occupat amnem.
 Pusi sæpe lacum propter , se , ac dolia curta ,
 Somno devincti credunt extollere vestem ,
 Totius humorem saccatum ut corpori' fundant :
 Cùm Babylonica magnifico splendore rigantur.
 Tum , quibus ætatis freta primitus insinuantur ,
 Semen ubi ipsa dies membris matura creavit ,

LIBER QUARTUS. 155

niunt Simulacra foris è corpore quoque,
 a præclari vultûs, pulchrique coloris:
 et iritans loca turgida semine multo,
 uasi transactis sæpe omnibu' rebu' profundant
 nis ingentes fluctus, vestemque cruentent.
 ue alias aliud res commouet, atque laceffit:
 nunc humanum semen ciet una hominis vis.
 simulatque suis ejectum sedibus exit,

icitur id in nobis, quod diximus ante,
 ; adulta ætas cum primùm roborat artus.
 mbra, atque artus decedit corpore toto
 a conueniens nervorum certa, cietque
 uod partes genitales corporis ipsas.
 a tument loca semine, fitque voluntas
 : id, quò se contendit dira libido;
 perit corpus mens, unde est saucia amore.
 que omnes plerumque cadunt in vulnus, & illæ
 cat in partem sanguis, unde icimur ictu;
 cominus est, hostem ruber occupat humor.

igitur, Veneris qui telis accipit ictum,
 uer membris muliebribus hunc jaculatur,
 ulier toto jactans è corpore amorem,
 feritur, eò tendit, gestitque coire,
 re humorem in corpus de corpore ductum:
 ue voluptatem præfagit multa cupido.
 enus est nobis, hinc autem est nomen amoris:
 illæ primùm Veneris dulcedinis in cor
 rit gutta, & successit fervida cura.
 si abest, quod ames, præstò simulacra tamen sunt
 , & nomen dulce observatur ad aures.

fugitare decet simulacra, & pabula amoris
 rere sibi, atque aliò convertere mentem;

Et jacere humorem conlectum in corpora quæque ;
 Nec retinere semel conversum unius amore :
 Et servare sibi curam , certumque dolorem.
 Ulcus enim vivefcit , & inveterascit alendo ,
 Inque dies gliscit furor , atque ærumna gravefcit ,
 Si non prima novis conturbes volnera plagis ,
 Volgivagâque vagus Venere ante recentia cures ,
 Aut aliò possis animi traducere motus.

Nec Veneris fructu caret is qui vitat amorem :
 Sed potiùs , quæ sunt sine pœnâ , commoda sumit.
 Nam certa , & pura est sanis magis indè voluptas ,
 Quàm miseris : etenim potiundi tempore in ipso
 Fluctuat incertis erroribus ardor amantum :
 Nec constat quid primùm oculis , manibusque fruatur.
 Quod petièrè , premunt arctè , faciuntque dolorem
 Corporis , & dentes inlidunt sæpe labellis ,
 Osculaque adfigunt , quia non est pura voluptas :
 Et stimuli subsunt , qui instigant lædere id ipsum ,
 Quodcunque est , rabies unde illæ germina surgunt.
 Sed leviter pœnas frangit Venus inter amorem ,
 Blandaue refrœnat morsus admista voluptas :
 Namque in eo spes est , unde est ardoris origo ,
 Restingui quoque posse ab eodem corpore flammam ,
 Quod fieri contra coram natura repugnat :
 Unaque res hæc est , quojus quàm pluria habemus ,
 Tam magis ardescit dirâ cuppedine pectus.
 Nam cibus , atque humor membris adsumitur intus ,
 Quæ quoniam certas possunt obsidere partes ,
 Hoc facilè expletur laticum , frugumque cupido :
 Ex hominis verò facie , pulchroque colore ,
 Nil datur in corpus præter Simulacra fruendum
 Tenuia , quæ vento spes raptat sæpe miscella.
 Ut bibere in somnis sitiens cùm quærit , & humor
 Non datur , ardorem in membris qui stingere possit

LIBER QUARTUS. 157

aticum simulacra petit, frustra que laborat;
 edioque sirit torrenti flumine potans.
 amore Venus simulacris ludit amantes;
 latiare queunt spectando corpora coram;
 manibus quidquam teneris abradere membris
 unt, errantes incerti corpore toto.

anique cum membris conlatis flore fruuntur
 is, cum jam præfagit gaudia corpus,
 te in eo est Venus, ut muliebria conserat arva;
 gunt avidè corpus, junguntque salivas
 ; & inspirant pressantes dentibus ora;
 ticquam, quoniam nihil indè abradere possunt;
 penetrare, & abire in corpus corpore toto.
 ; facere interdum id velle, & certare videntur:
 te adeo cupidè Veneris compagibus hærent,
 bra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
 lem ubi se erupit nervis conlecta cupido,
 a fit ardoris violenti pausa parumper;
 redit rabies eadem, & furor ille revisit,
 sibi, quod cupiant ipsi, contingere quærunt;
 reperire malum id possunt quæ machina vincat:
 te adeo incerti tabescunt vulnere cæco.

dde, quod absumunt vires, pereuntque labore:
 e, quod alterius sub nutu degitur ætas.
 tur interea res, & vadimonia fiunt;
 uent officia, atque ægrotat fama vacillans:
 uenta, & pulchra in pedibus Sicyonia rident;
 cet & grandes viridi cum luce smaragdi
 o includuntur, teriturque thalassina vestis
 luè, & Veneris sudorem exercita potat:
 ene parta patrum fiunt anademata, mitra:
 rdum in pallam, ac Melitenia, Cæaque ventunt.
 niâ veste & victu convivia, ludi,

Pocula crebra, unguenta, coronæ, ferta parantur;
 Nequicquam, quoniam medio de fonte leporum
 Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
 Aut quoddam confcius ipse Animus se fortè remordet,
 Desidiosè agere ætatem, lustrisque perire:
 Aut quoddam in ambiguo verbum jaculata reliquit;
 Quod cupido adfixum cordi vivescit, ut ignis:
 Aut nimium jactare oculos, aliumve tueri
 Quoddam putat, in voltuque videt vestigia risus.

Atque in amore mala hæc proprio, summèque secundo

Inveniuntur: in adverso verò, atque inopi sunt,
 Prendere quæ possis oculorum lumine aperto,
 Innumerabilia; ut melius vigilare sit ante,
 Quam docui ratione, cavereque, ne inlaqueeris.
 Nam vitare, plagas in amoris ne laciamur,
 Non ita difficile est quam captum retibus ipsis
 Exire, & validos Veneris perumpere nodos.

Et tamen implicitus quoque possis, inque peditus
 Effugere infestum, nisi tute tibi obvius obstes,
 Et prætermittas Animi vitia omnia primum:
 Tum quæ corpori sunt ejus, quam percupis, ac vis.
 Nam hoc faciunt homines plerumque cupidine cæci;
 Et tribuunt ea, quæ non sunt his commoda verè.
 Multimodis igitur pravas, turpesque videmus
 Esse in deliciis, summoque in honore vigere.
 „ Atque alios alii inrident, Veneremque suadent
 „ Ut placent, quoniam fædo affligantur amore:
 „ Nec sua respiciunt miseri mala maxima sæpe.
 Nigra, *μυλὴχροὺς* est: immunda & foetida, *ἀναισθητοὶ*
 Cæcia, *παλλὰδιστοι*: nervosa, & lignea, *δερμαίς*:
 Parvola, pumilio, *χαρίτων* in, tota merum sal:
 Magna, atque iramaneis, *κατὰ πλάγιν*, plenaque honoris:

LIBER QUARTUS. 159

Belba, loqui non quit, *τραυλίζω* : muta, pudens est :
 At flagrans, odiosa, loquacula, *λαμπρόφωνός* ē:
ἐχρήθη δὲ οὐκ ἐμμένειν cum sit, cum vivere non quit
 Prae macie: *ἡδὲ γὰρ* verò est, jam mortua tussi.
 At gemina & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho :
 Simula, *οὐλοῦν*, ac satyra est : labiosa, *φίλαμα*.
 Caetera de genere hoc, longum est, si dicere coner.

Sed tamen esto jam quantovis oris honore,
 Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
 Nempe aliae quoque sunt; nempe hâc sine viximus antea
 Nempe eadem facit, & scimus facere omnia turpi :
 Et miseram tetris se suffit odoribus ipsa,
 Quam famulae longè fugitant, fartimque cachinnant.

At lacrymans exclusus amator limina saepe
 Floribus & sertis operit, postesque superbos
 Unguit amaracino, & foribus miser oscula figit.
 Quem si jam admissum, venientem offenderit aura
 Una modò, causas abeundi quærat honestas ;
 Et meditata diu cadat altè sumpta querela ;
 Stultitiæque ibi se damnet, tribuisse quòd illi
 Plus videat, quàm mortali concedere parest.
 Nec veneres nostras hoc fallit : quò magis ipsæ
 Omnia summopere hos vitæ postscenia celant,
 Quos retinere volunt, adstrictosque esse in amore :
 Nequicquam ; quoniam tu animo tamen omnia possis
 Protrahere in lucem, atque omnes anquirere nifus.
 Et si bello animo est, & non odiosa vicissum,
 Prætermittet te humanis concedere rebus.

Nec mulier semper ficto suspirat amore,
 Quæ complexa viri corpus cum corpore jungit,
 Et tenet adstrictis humectans oscula labris :
 Nam facit ex animo saepe, & communia quærens

Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris.
 Nec ratione aliâ volucres, armenta, feræque,
 Et pecudes, & equæ maribus subsidere possent,
 Si non, ipsa quodd illorum subat, ardet abundans
 Natura, & Venerem salientum læta retractat.
 Nonne vides etiam, quos mutua sæpe voluptas
 Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
 In triviis non sæpe canes discedere aventes,
 Divorſi cupidè summis ex viribu' tendunt,
 Cùm interea validis Veneris compagibus hærent?
 Quod facerent nunquam nisi mutua gaudia nossent,
 Quæ lacere in fraudem possent, vinctosque tenere.
 Quare etiâ atque etiâ, ut dico, est communis voluptas.

Et commiscendo cùm semen fortè virile
 Fæmina commulxit subitâ vi, conripuitque;
 Tum similes matrum materno semine fiunt,
 Ut patribus patrio: sed quos utriusque figuræ
 Esse vides juxtim, miscentes volta parentum,
 Corpore de patrio, & materno sanguine crescant;
 Semina cùm Veneris stimulis excita per artus
 Obvia conflixit conspirans mutuus ardor;
 Et neque utrum superavit eorum, nec superatum est.
 Fit quoque ut interdum similes existere avorum
 Possint, & referant proavorum sæpe figuras,
 Propterea, quia multa modis primordia multis
 Mista suo celant in corpore sæpe parentes,
 Quæ patribus patrestradunt à stirpe profecta.
 Indè Venus variâ producit sorte figuras:
 Majorumque refert voltus, vocesque, comasque.
 Quandoquidem nihilo minùs hæc de semine certo
 Fiunt, quàm facies, & corpora, membraque nobis,
 Et muliebre oritur patrio de semine sæclum;
 Maternoque mares existunt corpore creti.
 Semper enim partus duplici de semine constat:
 Atque;

LIBER QUARTUS. 161.

Atque, utri simile est magis id, quodcunque creatur,
Ejus habet plus parte æquâ, quod cernere possis,
Sive virum soboles, sive est muliebris origo.

Nec divina satum genitalem Numina quoiquam
Absterrent, pater à natis ne dulcibus unquam
Appelletur, & ut sterili Venere exigit ævum:
Quod plerique putant, & multo sanguine mœsti
Conspargunt aras, adolentque altaria donis,
Ut gravidæ reddant uxores semine largo:
Nequicquam Divum numen, sortisque fatigant.
Nam steriles nimium crasso sunt semine partim,
Et liquido præter justum, tenuique vicissim.
Tenuæ, locis quia non potis est adfigere adhæsum,
Liquitur extemplo, & revocatum cedit ab ortu:
Crassius hoc porro, quoniam concretius æquo
Mittitur; aut non tam prolixo provolat ictu;
Aut penetrare locos æquè nequit; aut penetratum,
Ægrè admiscetur muliebri semine semen.
Nam multum harmoniæ Veneris differre videntur:
Atque alias alii complent magis, ex aliisque
Suscipiunt aliæ pondus magis, inque gravescunt.
Et multæ steriles Hymenæis ante fuerunt
Pluribus, & nactæ post sunt tamen, unde puellæ
Suscipere, & partu possent ditescere dulci.
Et, quibus ante domi fecundæ sæpe nequissent
Uxores parere, inventa est illis quoque compar
Natura, ut possent natis munire senectam.
Usque adeo magni refert, ut semina possint
Seminibus commisceri generaliter apta,
Crassaque convenient liquidis, & liquida crassis,
Quæ quoi juncta viro sit femina per Veneris res.
Atque adeo refert, quo victu vita colatur.
Namque aliis rebus concresecunt semina membris,
Atque aliis extenuantur, tabentque vicissim.

Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas ;
 Id quoque permagni refert : nam more ferarum ,
 Quadrupedumque magis ritu , plerumque putantur
 Concipere uxores , quia sic loca sumere possunt
 Pectoribus positis , sublati femina lumbis.
 Nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum.
 Nam mulier prohibet se concipere , atque repugnat ,
 Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet ;
 Atque exossato ciet omni pectore fluctus.
 Eicit enim sulci rectâ regione , viâque
 Vomerem , atque locis avertit seminis ictum.
 Idque suâ causâ consueverunt scorta moveri ,
 Ne complerentur crebrò , gravidæque jacerent ,
 Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset :
 Conjugibus quod nil nostris opus esse videtur.

Nec divinitus interdum , Venerisque sagittis ,
 Deteriore fit ut formâ muliercula ametur.
 Nam facit ipsa suis inter lumina factis ,
 Morigerisque modis , & mundè corpore culto ,
 Ut faciliè infuescat secum vir degere vitam.

Quod superest , consuetudo concinnat amorem .
 Nam leviter quamvis , quod crebro tunditur ictu ,
 Vincitur in longo spatio tamen , atque labascit.
 Nonne vides etiam guttas in saxa cadentes
 Humoris longo in spatio pertundere saxa ?

Finis Libri Quarti.

ARGUMENTUM

LIBRI QUINTI.

HUNC librum auspicatur Poëta rursus ab Epicuri laudibus, quem inter Deos recensendum potiori jure prædicat, quòd primus per artem Mortales edocuerit Sapientiam, quàm aut Cererem, aut Bacchum, aut Herculem, quorum inventa minùs humanæ vitæ profuerunt quàm Sapientia.

Deinde libri hujus argumentum bene connectens cum iis quæ superiori-
bus libris disputavit, de Mundî hujus nativo ortu, mortalique interitu dicturus docet I. Terram, Mare, Cœlum, Sidera, Solem, ac Lunam esse mortalia; nec ea sensu, nec corpore divino, ut quibusdam Philosophis male placuit, prædita esse monet: nec

164 *ARGUMENTUM*

ullam Mundi hujus partem, Diis tanquam domicilium ac sedem propriam esse assignandam vult.

II. Negat à Diis creatum esse Mundum hunc in hominum gratiam, tum quia nostra gratia non potuit allicere Deos ut Mundum nobis crearent; cum quia non habuissent Dii unde Mundum creare potuissent, quoniam & ipsi & Mundus ipse prius ex Atomis con crescere debuerunt; sed præcipue quia tantâ culpâ, tantisque malis atque incommodis præditus horret Mundus, ut nobis creatus à Diis nullomodo putandus sit.

III. Quatuor Elementa, Terram, Aquam, Aëra, & Ignem, è quibus tota rerum Summa constat, nativa tamen & mortalia esse probat, sicut & cætera quæ minùs interitui obnoxia videntur, puta Deorum templa, turres altas, & reliqua hominum monimenta. Docet & novitatem Artium, quæ quotidie

LIBRI QUINTI. 165

expoliuntur , nativum Mundi ortum arguere ; variisque aliis argumentis confirmat Mundum, nec æternum extitisse , nec immortalem permanfurum fore.

IV. Jam singulatim agit de primo partium Mundi exortu , quas ex Atomorum cæco concursu omnes concretas esse putat. Interim quatuor Elementis suam sedem ac regionem assignat. Postea quærit de Cœli ac Stellarum motibus , de quibus tamen nihil certi decernit. Solis item ac Lunæ, Stellarumque magnitudinem metitur ; nec ea majora aut minora esse reperit quàm nobis appareant.

V. Varias utriusque , Solsticii ac Brumæ , causas explicat. Reddit & rationes cur Nox fiat : cur Aurora Solem præcedat : cur dies ac noctes vicissim se superent : cur Luna vultum ac figuram variet : cur denique Sol & Luna interdum laborent. Deinde redit ad

166 ARGUMENTUM

Mundi novitatem, elegantique carmine prosequitur ordinem quo quæque res aliæ post alias è terrâ natæ sint; nempe primùm herbæ, gramina, arbores: deinde aves, brutæ & homines; quibus procreatis Tellus, jam quasi foetu lassâ, fecerit pariendi finem.

VI. Monstra quoque & portenta quibus Natura tamen suum genus propagare non dedit, ab initio Mundi creata fuisse censet. Verùm negat ab initio Mundi, vel alio post tempore, ullos unquam extitisse Centauros, aut Scyllas aut Chimæras. Demum quærit de primo hominum robore, vitâ, victu, cultu, moribus, domiciliis, matrimonio atque sermone.

VII. Docet unde illis ortus sit Ignis: quomodo agros inter se primùm partiri cœperint pro facie aut viribus, aut ingenio cujusque: quomodo, repertis auro & pecuniâ, divitio-

LIBRI QUINTI. 167

cæteris hominibus imperitaverint ;
iec , ortâ invidiâ , Reges occisi
int , ac res ad plebem redierit , le-
gue & jura statuta fuerint.

VIII. Denique agit de primo Re-
onis ortu , cultuque Deorum : de
tallis , auro , argento , ære , fer-
plumboque ; quorum aurum priùs
contemptu jacuerit , ferrum verò
erit in arma. Hinc belli bellandi-
primam artem , primaque arma
norat. Post ferrum successisse ait
ilem textilemque vestem. Postea
onis , insitionis , agriculturæ , mu-
s , gulæ , poëseos , & aliarum Ar-
usum ortum esse tradit.

168

TITI

Frans van Mieris inv. et del.

V.

Cl. Dull.

T I T I
LUCRETII CARI
 D E
RERUM NATURA
LIBER QUINTUS.

Urs potis est dignum pollenti pectore
 carmen

Condere, pro rerum maiestate, hisque
 repertis?

Quisve valet verbis tantum, qui fun-
 dere laudes

Pro meritis ejus possit, qui talia nobis

Pectore parva suo, quæ sitaque præmia liquit?

Nemo, ut opinor, erit mortali corpore cretus.

Nam si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,

Dicendum est: Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi,

Qui princeps vitæ rationem invenit eam, quæ

Nunc appellatur Sapientia; quique per artem

P

Fluctibus è tantis vitam , tantisque tenebris ,
In tam tranquillo , & tam clarâ luce locavit.

Confer enim divina aliorum antiqua reperta.
Namque Ceres fertur fruges , Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse ;
Cum tamen his posset sine rebus vita manere ,
Ut fama est aliquas etiam nunc vivere gentes.
At bene non poterat sine puro pectore vivi.
Quò magis hic meritò nobis Deus esse videtur ,
Ex quo nunc etiam per magnas didita gentes
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.

Herculis antistare autem si facta putabis ,
Longius à verâ multò ratione ferère.
Quid Nemeæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille leonis obesset , & horrens Arcadius sus ?
Denique quid Cretæ taurus , Lernæaque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris ?
Quidve tripeçtora tergemini vis Geryonai ?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem ,
Thracen , Bistoniasque plagas , atque Ismara propter ,
Tantopere officerent nobis ? uncisque timendæ
Unguibus Arcadiæ volucres Stympbala colentes ?
Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala
Asper , acerba tuens , immani corpore serpens ,
Arboris amplexus stirpem : quid denique obesset ,
Propter Atlantæum littus , pelageque severa ,
Quò neque noster alit quisquâ , neque Barbarus audet !
Cætera de genere hóc quæ sunt portenta perempta ,
Si non victa forent , quid tandem viva nocerent ?
Nil , ut opinor : ita ad satietatem terra ferarum
Nunc etiam scatit , & trepido terrore repleta est
Per nemora ac montes magnos , silvasque profundas :
Quæ loca vitandi plerumque est nostra potestas.

is purgatum est pectus, quæ prælia nobis,
 se pericula tunc ingratis insinuandum?
 næ conscindunt hominem cuppedinis acres
 citum curæ? quantique perinde timores?
 ive superbia, spurcities, petulantia, quantas
 iunt clades? quid luxus, delidiesque?

æc igitur qui cuncta subegerit, ex animoque
 ilerit dictis, non armis, nonne decebit
 e hominem numero Divum dignari esse?
 bene præfertim multa, ac divinitus ipsis
 mortalibus de Divis dare dicta fuerit,
 se omnem rerum Naturam pandere dictis.

nojus ego ingressus vestigia, nunc rationes
 equor, ac doceo dictis, quo quæque creata
 lere sint, in eo quam sit durare necessum;
 validas ævi valeant rescindere leges.
 genere inprimis Animi natura reperta est,
 ivo primum consistere corpore creta,
 posse incolumis magnum durare per ævum:
 simulaera solere in somnis fallere mentem,
 nere cum videamur eum, quem vita reliquit.

quod superest, nunc me huc rationis detulit ordo,
 mihi, mortali consistere corpore Mundum,
 ivumque simul, ratio reddunda sit, esse:
 uibus ille modis congressus materiai
 dârit Terram, Cælum, Mare, Sidera, Solem,
 ai que globum; tum quæ tellure animantes
 iterint, & quæ nullo sint tempore natæ:
 ive modo genus humanum variante loquelâ
 perit inter se vesi per nomina rerum:
 uibus ille modis Divum metus insinârit

Pectora , terrarum qui in Orbi sancta tuetur
Fana , lacus , lucos , aras , simulacraque Divum.

Præterea Solis cursus , Lunæque meatus
Expediam , quâ vi flectat Natura gubernans ;
Ne fortè hæc inter Cælum , Terramque reamur
Libera sponte suâ cursus lustrare perennes ,
Morigera ad fruges augendas , atque animantes :
Neve aliquâ Divum volvi ratione putemus.
Nam , bene qui didicêrunt Deos securum agere ævum ,
Si tamen intèrea mirantur , quâ ratione
Quæque geri possint , præsertim rebus in illis ,
Quæ superâ caput ætheriis cernuntur in oris ,
Rursus in antiquas referuntur Religiones ,
Et dominos acres adiscunt , omnia posse
Quos miseri credunt , ignati quid queat esse ,
Quid nequeat ; finita potestas denique quoique
Quânam sit ratione , atque altè terminus hærens.

Quod superest , ne te in promissis plura moremur ,
Principio , maria ac terras , cælumque tuere :
Horum naturam triplicem , tria corpora , Memmi ,
Tres species tam dissimiles , tria talia texta ,
Una dies dabit exitio ; multosque per annos
Sustentata ruet moles , & machinâ Mundi.
Nec me animi fallit , quàm res nova , miraque menti
Accidat , exitium cœli terræque futurum ,
Et quàm difficile id mihi sit pervincere dictis :
Ut sit , ubi insolitam rem adportes auribus ante ,
Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu ,
Nec jacere indu manus , via quâ munita fidei
Proximâ fert humanum in pectus , templaque menti
Sed tamen effabor : dictis dabit ipsa fidem res
Forfitan , & graviter terrarum motibus orbis
Omnia conquassari in parvo tempore cernes ;

LIBER QUINTUS. 173

Quod procul à nobis flectat Fortuna gubernans :
 Et ratio potius , quàm res persuadeat ipsa ,
 Succidere horrifono posse omnia victa fragore :

Quà priùs aggrediar quàm de re fundere fata
 Sanctius , & multò cetera ratione magis , quàm
 Pythia quæ tripode è Phœbi , lauroque profatur ,
 Multa tibi expediam doctis solatia dictis :
 Religione refrænatus ne fortè rearis
 Terras , & Solem , Cœlum , Mare , Sidera , Lunam ,
 Corpore divino debere æterna manere ;
 Proptereaque putes ritu par esse Gigantum ,
 Pendere eos pœnas immani pro scelere omnes ,
 Quiratione suâ disturbent mœnia Mundi ,
 Præclarumque velint cœli restringere Solem ,
 Immortalia mortali sermone notantes.

Quæ procul usque adeo divino ab Numine distent ,
 Inque Deûm numero sic sunt indigna videri ,
 Notitiam potius præbere ut posse putentur ,
 Quid sit vitali motu , sensuque remotum :
 Quippe etenim non est , cum quovis corpore ut esse
 Posse Animi natura putetur , consiliumque .
 Sicut in æthere non arbor , nec in æquore salso
 Nubes esse queunt , neque pisces vivere in arvis ,
 Nec cruor in lignis , nec saxis succus inesse .
 Certum ac dispositum est , ubi quidquid crescat & insit :
 Sic Animi natura nequit sine corpore oriri
 Sola , neque à nervis & sanguine longiter esse .
 Hoc si posset enim , multò priùs ipsa Animi vis
 In capite , aut humeris , aut imis calcibus esse
 Posset , & innasci quâvis in parte soleret :
 Tandem in eodem homine , atque in eodè vase maneret .
 Quod quoniam nostro quoque constat corpore certum ,
 Dispositumque videtur , ubi esse & crescere possit

Seorsū Anima, atque Animus ; tantò magis inficiandū,
Totum posse extra corpus , formamque animale
Putribus in glebis terrarum , aut Solis in igni ,
Aut in aquā durare , aut altis ætheris oris.
Haud igitur constant divino prædita sensu ,
Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.

Illud item non est ut possis credere , sedes
Esse Deūm sanctas in Mundi partibus ullis.
Tenuis enim natura Deūm , longèque remota
Sensibus à nostris , Animi vix mente videtur.
Quæ quoniam manuum tactum suffugit , & istum ,
Tactile nil nobis quod sit , contingere debet.
Tangere enim non quit , quod tangi non licet ipsum.
Quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
Dissimiles debent , tenues de corpore eorum.
Quæ tibi posterius largo sermone probabo.

Dicere porro , hominum causā voluisse parare
Præclaram Mundi naturam , proptereaque
Id laudabile opus Divūm laudare decere ,
Æternumque putare , atque immortale futurum ,
Nec fas esse , Deūm quod sit ratione vetustā
Gentibus humanis fundatum perpetuo ævo ,
Sollicitare suis ullum de sedibus unquam ,
Nec verbis vexare , & ab imo evertere Summam :
Cætera de genere hōc adfingere , & addere , Memmi ,
Desipere est : quid enim Immortalibus , atque beatis
Gratia nostra queat largiri emolumenti ,
Ut nostrā quidquam causā gerere adgrediantur ?
Quidve novi potuit tanto post ante quietos
Inlicere , ut cuperent vitam mutare priorem ?
Nam gaudere novis rebus debere videtur ,
Cui veteres obsunt ; sed , cui nil accidit ægri
Tempore in anteacto , cum pulchrè degeret ævum ;

Quid potuit novitatis amorem accendere tali?
 An, credo, in tenebris vita ac morrore jacebat,
 Donec diluxit rerum genitalis origo?
 Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
 Natus enim debet quicumque est, velle manere
 In vitâ, donec retinebit blanda voluptas.
 Qui nunquam verò vitæ gustavit amorem,
 Nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?

Exemplum porro gignundis rebus, & ipsa
 Notities hominum, Divis unde insita primum?
 Quid vellent facere ut scirent, animoque viderent?
 Quove modo est unquam vis cognita principiorum,
 Quidnam inter sese permutato ordine possent,
 Si non ipsa dedit specimen Natura creandi?
 Namque ita multa modis multis primordia rerum
 Ex infinito jam tempore percita plagis,
 Ponderibusque suis consueverunt concita ferri,
 Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
 Quæcunque inter se possint congressa creare,
 Ut non sit mirum, si in tales disposituras
 Deciderunt quoque, & in tales venere meatus,
 Qualibus hæc rerum genitur nunc Summa novando.

Quòd si jam rerum ignorem primordia quæ sint,
 Hoc tamen ex ipsis Cœli rationibus ausim
 Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
 Nequaquam nobis divinitus esse paratam
 Naturam rerum; tantâ stat prædita culpâ.

Principio, quantum Cœli tegit impetus ingens,
 Indè avidam partem montes, sylvæque ferarum
 Possedere, tenent rupes, vastæque paludes,
 Et mare, quod latè terrarum distinet oras.
 Indè duas porro prope partes fervidus ardor,
 Assiduusque geli casus mortalibus aufert.

Quod superest arvi, tamen id Natura suâ vi
 Sentibus oöducat, ni vis humana resistat,
 Vitaï causâ valido consueta bidenti
 Ingemere, & terram pressis proscindere atavis.
 Si non fecundas vertentes vomere glebas,
 Terraique solum subigentes cimus ad ortus;
 Sponte suâ nequeant liquidas existere in auras.
 Et tamen interdum magno quæsitâ labore,
 Cùm jam per terras frondent, atque omnia florent;
 Aut nimis torret fervoribus ætherius Sol,
 Aut subiti perimunt imbres, gelidæque pruinae,
 Flabraq; ventorum violento turbine vexant.

Præterea genus horrifera Natura ferarum,
 Humanæ genti infestum, terræque marique,
 Cur alit, atque auget? cur anni tempora morbos
 Adportant? quare mors immatura vagatur?

Tum porro puer, ut sævis projectus ab undis
 Navita, nudus humi jacet, infans, indigus omni
 Vitaï auxilio, cùm primùm in luminis oras.
 Nixibus ex alvo matris Natura profudit;
 Vagituque locum lugubri complet, ut æquum est,
 Cui tantum in vitâ restet transire malorum.
 At variæ crescunt pecudes, armenta, feræque;
 Nec crepitacula eis opus est, nec cuiquam adhibenda est
 Almæ nutricis blanda atque infracta loquela;
 Nec varias quærunt vestes pro tempore Cœli.
 Denique non armis opus est, non mœnibus altis,
 Queis sua turentur, quando omnibus omnia largè
 Tellus ipsa parit, Naturaque dædala rerum.

Principio, quoniam terrai corpus, & humor,
 Aurarumque leves animæ, calidique vapores,
 E quibus hæc rerum consistere Summa videtur,

LIBER QUINTUS. 177

Omnia nativo ac mortali corpore constant ;
Debet tota eadem Mundi natura putari.
Quippe etenim quorum partes , & membra videmus
Corpore nativo & mortalibus esse figuris ;
Hæc eadem ferme mortalia cernimus esse ,
Et nativa simul. Quapropter maxima Mundi
Cum videam membra , ac partes consumpta regni ,
Scire licet Cœli quoque idem , terræque fuisse
Principiale aliquod tempus , clademque futuram.

Illud in his rebus ne me arripuisse rearis ,
Memmi , quod Terram , atque Ignem mortalia sumptis
Esse ; neque humorem dubitavi , auraque perire ;
Atque eadem gigni , rursusque augescere dixi.

Principio , pars terrarum nonnulla perusta
Solibus assiduis , multâ pulsata pedum vi ,
Pulveris exhalat nebulam , nubesque volantes ,
Quas validi toto dispergunt aëre venti :
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus , & ripas radentia flumina rodunt .
Præterea , pro parte suâ quodcunque alid auget ,
Roditur ; & quoniam dubio procul esse videtur
Omniparens , eadem rerum commune sepulcrum :
Ergo terra tibi limatur , & aucta recrefcit.

Quod superest , humore novo mare , flumina, fontes
Semper abundare , & latices manare perennes ,
Nil opus est verbis , magnus decursus aquarum
Undique declarat : sed primum quidquid aquarum
Tollitur , in summâque fix , ut nihil humor abundet ,
Partim quod validi verrentes æquora venti
Deminaunt , radiisque retexens ætherius Sol ;
Partim quod subter per terras diditur omnes ,
Percolatur enim virus , retroque remanar

Materies humoris , & ad caput amnibus omnis
Convenit ; indè super terras fluit agmine dulci ,
Quà via secta semel liquido pede detulit undas.

Aëra nunc igitur dicam , qui corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas,
Semper enim quodcunque fluit de rebus , id omne
Aëris in magnum fertur mare ; qui nisi contra
Corpora retribuat rebus , recreetque fluentes ,
Omnia jam resoluta forent , & in aëra versa.
Haud igitur cessat gigni de rebus , & in res
Recidere assidue , quoniam fluere omnia constat.

Largeus item liquidi fons luminis , ætherius Sol
Inrigat assidue Cælum candore recenti ,
Suppeditatque novo confestim lumine lumen.
Nam primum quidquid fulgoris disperit eii ,
Quocunque accidit : id licet hinc cognoscere possis,
Quòd simul ac primum nubes succedere Soli
Cœpère , & radios inter quasi rumpere lucis ,
Extemplo inferior pars horum disperit omnis ,
Terraque inumbratur , quâ nimbi cunq̃ue feruntur ;
Ut noscas splendore novo res semper egere ,
Et primum jactum fulgoris quemque perire ;
Nec ratione aliâ res posse in Sole videri ,
Perpetuò ni suppeditet lucis caput ipsum.

Quin etiam nocturna tibi , terrestria quæ sunt ,
Lumina , pendentes lychni , claræque coruscis
Fulguribus pingues multâ caligine tædæ ,
Consimili properant ratione , ardore ministro ,
Suppeditare novum lumen , tremere ignibus instanti
Instant , nec loca lux inter quasi rupta relinquit :
Usque adeo properanter ab omnibus ignibus ejus
Exitium celeri toleratur origine flammæ.

Sic igitur, Solem, Lunam, stellasque putandum
 Ex alio atque alio lucem jactare subortu,
 Et primum quidquid flammæ perdere semper,
 Inviolabilia hæc ne credas fortè vigere.

Denique non lapides quoque vinci cernis ab ævo?
 Non altas turres ruere, & putrescere saxa?
 Non delubra Deûm, simulacraque fessa fatisci?
 Nec sanctum numen Fati protollere fines
 Posse? neque adversis Naturæ fordeta niti?
 Denique non monumenta virûm dilapsa videmus
 Cedere propotro, subitoque senescere casu?
 Non ruere avolsos silices à montibus altis,
 Nec validas ævi vires perferre, patique
 Finiti? neque enim caderent avolsa repentè,
 Ex infinito quæ tempore pertolerâssent
 Omnia tormenta ætatis privata fragore.

Denique jam tuere hoc circum, supraque, quod omne
 Continet amplexu Terram; quod procreat ex se
 Omnia, [quod quidâ memorant] recipitque perempta;
 Totum nativum mortali corpore constat.
 Nam quodcunque alias ex se res auget, alitque,
 Deminui debet, recreari, cùm recipit res.

Præterea si nulla fuit genitalis origo
 Terræ & Cœli, semperque æterna fuère,
 Cur superà bellum Thebanum, & funera Trojæ,
 Non alias alii quoque res cecinère poëtæ?
 Quò tot facta virûm toties cecidère? nec usquam
 Æternis famæ monumentis infixâ florent?

Verùm, ut opinor, habet novitatè Summa, recensque
 Natura est Mundi, neque pridem exordia cepit.
 Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur,

Nunc etiam augeſcunt , nunc addita navigiis ſunt
 Multa ; modò organici melicos peperère ſonores.
 Denique Natura hæc rerum , ratioque reperta eſt
 Nuper ; & , hanc , primus cum primis ipſe repertus
 Nunc ego ſum , in patrias qui poſſim vertere voces.

Quòd ſi fortè fuiſſe antehac eadem omnia credis ;
 Sed periſſe hominum torrenti ſæcla vapore ,
 Aut cecidiſſe urbes magno vexamine Mundi ,
 Aut ex imbribus aſſiduis exiſſe rapaces
 Per terras amnes , atque oppida cooperuiſſe :
 Tantò quippe magis victus fateare neceſſe eſt ,
 Exitium quoque Terrarū , Cœlique futurum.
 Nam cum res tantis morbis tantique periculis
 Tentarentur , ibi ſi triſtior incubuiſſet
 Cauſa , darent larè cladem , magnæque ruinas :
 Nec ratione aliâ mortales eſſe videmur
 Inter nos , niſi quòd morbis ægrificimus iſdem ,
 Atque illi , quos à vitâ Natura removit.

Præterea , quæcunque manent æterna , neceſſe eſt ,
 Aut quia ſunt ſolido cum corpore , reſpuere iētus ,
 Nec penetrare pati ſibi quidquam , quod queat arctas
 Diſſociare intus partes , ut materiai
 Corpora ſunt , quorum naturam oſtendimus ante :
 Aut ideo durare ætatem poſſe per omnem ,
 Plagarum quia ſunt expertia , ſicut Inane eſt ,
 Quod manet intactum , neque ab iētū fungitur hilum :
 Aut etiam , quia nulla loci ſit copia circum ,
 Quò quaſi res poſſint diſcedere , diſſolvique ,
 Sicut Summarum Summa eſt æterna , neque extra
 Quis locus eſt , quò diſſiliant ; neque corpora ſunt , quæ
 Poſſint incidere , & validâ diſſolvere plagâ.
 At neque , uti docui , ſolido cum corpore Mundi
 Natura eſt , quoniam admixtum eſt in rebus Inane :

LIBER QUINTUS. 181

Nec tamen est ut Inane; neque autem corpora desunt,
 Ex infinito quæ possint fortè coorta
 Proruerè hanc rerum violento turbine Summam,
 Aut aliam quamvis cladem importare pericli.
 Nec porro natura loci, spatiumque profundi
 Deficit, exspergi quò possint mœnia Mundi,
 Aut aliâ quâvis possint vi pulsa perire.
 Haud igitur læthi præclusa est janua Cœlo,
 Nec Soli, Terræque, nec altis Æquoris undis;
 Sed patet immani, & vasto respectat hiatu.
 Quare etiam nativa necessum est confiteare
 Hæc eadem: neque enim mortali corpore quæ sunt;
 Ex infinito jam tempore adhuc potuissent
 Immensi validas ævi contemnere vires.

Denique tantopere inter se cùm maxima Mundi
 Pugnent membra, pio nequaquam concita bello,
 Nonne vides aliquam longi certaminis ollis
 Posse dari finem? vel cùm Sol, & vapor omnis
 Omnibus epotis humoribus exsuperârint,
 Quod facere intendunt, neque adhuc conata parrantur;
 Tantum suppeditant amnes, ultroque minantur
 Omnia diluviare ex alto gurgite ponti:
 Nequicquam; quoniam verrentes æquora venti
 Deminuunt, radiisque retexens ætherius Sol;
 Et siccare prius confidunt omnia posse,
 Quàm liquor incorpti possit contingere finem.
 Tantum spirantes æquo certamine bellum
 Magnis de rebus inter se cernere certant:
 Cùm semel in terrâ fuerit superantior ignis,
 Et semel, ut fama est, humor regnârit in arvis.
 Ignis enim superavit, & ambens multa perussit.
 Avia cùm Phaëthonta rapax vis Solis equorum
 Æthere raptavit toto, terrasque per omnes.
 At pater omnipotens, irâ tum percitus ætri,

Magnanimum Phaëtona repenti fulminis ictu
 Deturbavit equis in terram ; Solque cadenti
 Obvius æternam suscepit lampada Mundi ;
 Disjectosque redegit equos , junxitque tremantes ;
 Indè suum per iter recreavit cuncta gubernans ,
 Scilicet ut veteres Graiùm cecinere poëtæ :
 Quod procul à verâ est animi ratione repulsum.
 Ignis enim superare potest , ubi materiaï
 Ex infinito sunt corpora plura coorta ;
 Indè cadunt vires aliquâ ratione revictæ ,
 Aut pereunt res exustæ torrentibus auris.
 Humor item quondam cœpit superare coortus ,
 Ut fama est hominum , multas quando obruit urbes ;
 Indè ubi vis aliquâ ratione averſa recessit ,
 Ex Infinito fuerat quæcunque coorta ,
 Conſtiterunt imbres , & flumina vim minuerunt.

Sed quibus ille modis conſectus materiaï
 Fundarit Cœlum ac Terram , Pontique profunda ,
 Solisque & Lunæ curſus , ex ordine ponam.
 Nam certè neque conſilio primordia rerum
 Ordine ſe quæque , atque ſagaci mente locarunt ;
 Nec quos quæque darent motus , pepigère profectò ;
 Sed quia multa modis multis primordia rerum
 Ex infinito jam tempore percita plagis ,
 Ponderibusque ſuis conſuèrunt concita ferri ,
 Omnimodiſque coire , atque omnia pertentare ,
 Quæcunque inter ſe poſſent congreſſa creare ;
 Propterea fit uti magnum volgata per ævum
 Omnigenos cœtus , & motus experiundo ,
 Tandem ea , convenient ea quæ conjuncta , repente
 Magnarum rerum fiant exordia ſæpe ,
 Terrai , maris , & cœli , generiſque animantium.

Hic neque tum Solis rota cerni lumine largo

LIBER QUINTUS. 183

Ativolans poterat, neque magni sidera Mundi,
 nec mare, nec cœlum, nec denique terra, neque aër,
 nec similis nostris rebus res ulla videri;
 sed nova tempestas quædam, molesque coorta.
 Diffugere indè loci partes corpère, paresque
 tum paribus jungi res, & discludere Mundum,
 sembraque dividere, & magnas disponere partes
 omnigenis è principiis, discordia quorum
 intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
 concursus, motus turbabat, prælia miscens,
 propter dissimiles formas variasque figuras;
 quod non omnia sic poterant conjuncta manere,
 nec motus inter sese dare convenientes:
 hoc est à terris altum secernere cœlum,
 et seorsum mare uti secreto humore pateret,
 corpus item puri, secretique ætheris ignes.

Quippe etenim primùm terrarū corpora quæque,
 propterea quòd erant gravia, & perplexa, coibant,
 in medioque imas capiebant omnia sedes.
 quæ quantò magis inter se perplexa coibant,
 tam magis expressèrunt ea, quæ mare, sidera, Solem,
 unamque efficerent, & magni mœnia Mundi.
 omnia enim magis hæc è lævibus atque rotundis
 eminibus, multoque minoribus sunt elementis,
 quàm Tellus: ideo per rara foramina Terræ
 artibus erumpens primus se sustulit Æther
 ignifer, & multos secum levis abstulit Ignes:
 non alià longè ratione, ac sæpe videmus,
 aurea cùm primùm gemmantes rore per herbas
 matutina rubent radiati lumina Solis,
 exhalantque lacus nebulam, fluviique perennes;
 ipsa quoque interdum Tellus fumare videtur.
 omnia quæ sursum cùm conciliantur in alto,
 corpore concreto subtexunt nubila cœlum.

Sic igitur tum se levis, ac diffusilis Æther
 Corpore concreto circumdatus undique sepsit,
 Et latè diffusus in omnes undique partes,
 Omnia sic avido complexu cætera sepsit.
 Hunc exordia sunt Solis Lunæque secuta;
 Inter utrosque globi quorum vertuntur in autis:
 Quæ neque Terra sibi adscivit, neque maximus Æther;
 Quod nec tam fuerint gravia, ut depressa sederent;
 Nec levia, ut possent per summas labier oras.
 Et tamen inter utrosque ita sunt, ut corpora viva
 Versent, & partes ut Mundi totius extent.
 Quod genus in nobis quædam licet in statione
 Membra manere, tamen cum sint ea, quæ moveantur.

His igitur rebus retractis, Terra repenti,
 Maxima quæ nunc se ponti plaga cærule tendit,
 Succidit, & falso subfodit gurgite fossas:
 Inque dies quantò circum magis Ætheris æstus,
 Et radii Solis cogeant undique Terram
 Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
 In medio ut propulsa suo condensa coiret;
 Tam magis expressus falsus de corpore sudor
 Augebat Mare manando, camposque natantes:
 Et tantò magis illa foras elapsa volabant
 Corpora multa vaporis, & aëris, altaque Cœli.
 Densebant procul à Terris fulgentia templa.
 Sidebant campi, crescebant montibus altis
 Ascensus: neque enim poterant subsidere saxa,
 Nec pariter tantundem omnes succumbere partes.
 Sic igitur Terræ concreto corpore pondus
 Constitit, atque omnis Mundi quasi limus in immum
 Confluxit gravis, & subsedit funditus, ut fax.

Indè Mare, indè Aër, indè Æther ignifer ipse,
 Corporibus liquidis sunt omnia pura relicta;

LIBER QUINTUS. 185

iora aliis alia ; & liquidissimus Æther ,
 e levissimis aëreas super influit auras ;
 quidum corpus turbantibus Aëris auris
 niscet : sinit hæc violentis omnia verti
 inibus , sinit incertis turbare procellis :
 uos ignes certo fert impete labens.
 modicè fluere , atque uno posse Æthera nisu ,
 ficat ponti Mare , certo quod fluit æstu ,
 n labendi conservans usque tenorem.

utribus Astrorum nunc quæ sit causa , canamus.
 ipso magnus Cœli si vertitur orbis ,
 ræque polum parti premere Aëra nobis
 idum est , extraque tenere , & claudere utrinque :
 alium superà fluere , atque intendere eodem ,
 volvenda micant alterni sidera Mundi :
 lium subter , contra qui subvehat Orbem ;
 rivios versare rotas , atque hauritra videmus.
 iam quoque , uti possit Cœlum omne manere
 itione , tamen cum lucida signa ferantur :
 quod inclusi rapidi sunt Ætheris æstus ,
 entesque viam circumversantur , & ignes
 n per Cœli volvunt se immania templa :
 aliunde fluens alicunde extrinsecus Aër
 it agens ignes ; sive ipsi serpere possunt ,
 cujusque cibus vocat atque invitat euntes ,
 mea per Cœlum pascentes corpora passim.
 quid in hoc Mundo sit eorum , ponere certum :
 ile est : sed quid possit , fiatque per Omne
 riis Mundis variâ ratione creatis ;
 xeo ; pluresque sequor disponere causas
 bus Astrorum , quæ possint esse per Omne .
 bus una tamen sit & hæc quoque causa necesse est ;
 vegeat motum signis ; sed quæ sit earum
 ptere , haud quaquam est pædetentim progredientis .

Q.

Terraque ut in mediâ Mundi regione quiescat,
 Evanescere paulatim, & decrefcere pondus
 Convenit; atque aliam naturam subter habere
 Ex ineunte ævo conjunctam, atque uniter aptam
 Partibus aëriis Mundi, quibus infusa fedit.
 Propterea non est oneri, neque deprimit auras;
 Ut sua cuique homini nullo sunt pondere membra;
 Nec caput est oneri collo, nec denique totum
 Corporis in pedibus pondus sentimus inesse.
 At quæcunque foris veniunt, impositaque nobis
 Pondera sunt, lædunt permultò sæpe minora.
 Usqueadeo magni refert, cui quæ adiaceat res,
 Sic igitur Tellus non est aliena repente
 Adlata, atque auris aliunde objecta alienis:
 Sed pariter primâ concepta ab origine Mundi,
 Certa pars ejus, quâ nobis membra, videntur.

Præterea grandi tonitru concussa repente
 Terra, supra se quæ sunt, concutit omnia motu;
 Quod facere haud ullâ posset ratione, nisi esset
 Partibus aëriis Mundi, Cœloque revincta,
 Nam communibus inter se radicibus hærent
 Ex ineunte ævo conjuncta, atque uniter apta.
 Nonne vides etiam, quàm magno pondere nobis
 Sustineat corpus tenuissima vis Animæ,
 Propterea quia tam conjuncta, atque uniter apta est?
 Denique jam saltu pernici tollere corpus
 Quis potis est, nisi vis Animæ quæ membra gubernat?
 Jamne vides quantum tenuis natura valere
 Possit, ubi est conjuncta gravi cum corpore, ut Aër
 Conjunctus Terris, & nobis est Animæ vis?

Nec nimio Solis major rota, nec minor ardor
 Esse potest, nostris quàm sensibus esse videtur.

Nam quibus è spatiis cunque ignes lumina possunt
 Adjicere, & calidum membris adflare vaporem,
 Illa ipsa intervalla nihil de corpore libant
 Flammæ, nihilo ad speciem est contractior ignis.
 Proinde calor quoniam Solis, lumenque profusum
 Perveniant nostros ad sensus, & loca tingunt;
 Forma quoque hinc Solis debet filumque videri,
 Nil adeo ut possis plus, aut minus addere verè.

Lunaque sive notho fertur loca lumine lustrans,
 Sive suam proprio jactat de corpore lucem,
 Quidquid id est, nihilo fertur majore figurâ,
 Quàm, nostris oculis quam cernimus, esse videtur.
 Nam prius omnia, quæ longè remota tuemur
 Aëra per multum, specie confusa videntur,
 Quàm minimum filum. Quapropter Luna necesse est,
 Quandoquidem claram speciem, certamque figuram
 Præbet, ut est oris extremis cunque notata,
 Quanta hæc cunque fuit, tanta hinc videatur in alto.
 Postremò, quoscunque vides hinc Ætheris ignes,
 [Quandoquidem, quoscunque in terris cernimus ignes,
 Dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum,
 Per parvum quiddam interdum mutare videntur
 Alterutram in partem filum, cum longius absint,]
 Scire licet, perquam paucillò posse minores
 Esse, vel exiguâ majores parte, brevique.

Illud item non est mirandum, quâ ratione
 Tantulus ille queat tantum Sol mittere lumen,
 Quòd maria, ac terras omnes cælumque rigando
 Compleat, & calido perfundat cuncta vapore.
 Nam licet hinc Mundi patefactum totius unum
 Largissimum fontem scatere, atque erumpere lumen
 Ex omni Mundo, quò sic elementa vaporis
 Undique conveniunt, & sic coniectus eorum

Confluit , ex uno capite hic ut profluat ardor.
 Nonne vides etiam quàm latè parvus aquaï
 Prata riget fons interdum , campisque redundet ?
 Est etiam quoque , uti non magno Solis ab igni
 Aëra percipiat calidis fervoribus ardor ,
 Opportunus ita est si fortè , & idoneus Aër ,
 Ut queat accendi parvis ardoribus ignis :
 Quod genus interdum segetes stipulamque videmus
 Accipere ex unâ scintillâ incendia passim.
 Forſitan & roſeâ Sol altè lampade lucens
 Poſſideat multum cæcis fervoribus ignem
 Circùm ſe , nullo qui ſit fulgore notatus ,
 Aëtiſerum ut tantum radiorum exaugeat ignem.

Nec ratio Solis ſimplex , nec certa pateſcit ,
 Quo pacto æſtivis è partibus Ægocerotis
 Brumales adeat flexus , atque inde revertens
 Canceris ut vertat metas ſe ad ſolſtitiales ;
 Lunaque menſibus id ſpatium videatur obire ,
 Annua Sol in quo conſumit tempora curſu :
 Non , inquam ; ſimplex his rebus reddita cauſa eſt.
 Nam fieri vel cum primis id poſſe videtur ,
 Democriti quod ſancta viri ſententia ponit ,
 Quantò quæque magis ſint Terram ſidera propter ,
 Tantò poſſe minùs cum Cœli turbine ferri.
 Evaneſcere enim rapidas illius , & acres
 Imminui ſubter vires , ideoque relinqui
 Paulatim Solem cum poſterioribu' ſignis ,
 Inferior multò quòd ſit , quàm fervida ſigna :
 Et magis hoc Lunam , & quantò demiffior ejus
 Curſus abeſt procul à Cœlo , Terris que propinquat ,
 Tantò poſſe minùs cum Signis tendere curſum ,
 Flaccidiore etiam quantò jam turbine fertur
 Inferior quàm Sol , tantò magis omnia ſigna
 Hanc adipiſcuntur , circum præterque feruntur.

LIBER QUINTUS. 189

Propterea fit, ut hæc ad signum quodque reverti
Mobiliùs videatur, ad hanc quia signa revifunt.

Fit quoque ut è Mundi tranſverſis partibus Aër
Alternis certo fluere alter tempore poſſit,
Qui queat æſtivis Solem detrudere Signis
Brumales uſque ad flexus, gelidumque rigorem :
Et qui rejiciat gelidis à frigoris umbris
Æſtiferas uſque in partes, & fervida ſigna.
Et ratione pari Lunam, ſtellaſque putandum eſt,
Quæ volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aëribus poſſe alternis à partibus ire.
Nonne vides etiam diverſis nubila ventis
Diverſas ire in partes, inferna ſupernis?
Quî minùs illa queant per magnos Ætheris orbes :
Æſtibus inter ſe diverſis ſidera ferri?

At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut ubi de longo curſu Sol extima Cœli
Impulit, atque ſuos efflavit languidus ignes.
Concuſſos itere, & labefactos aëre multo :
Aut quia ſub terras curſum convertere cogit.
Vis eadem, ſuperà terras quæ pertulit orbem.

Tempore item certo roſeam Matuta per oras
Ætheris Auroram deſert, & lumina pandit,
Aut quia Sol i dem ſub terras ille revertens
Anticipat Cœlum, radiis accendere tentans :
Aut quia conveniunt ignes, & ſemina multa.
Confluere ardoris conſueſcunt tempore certo,
Quæ faciunt Solis nova ſemper lumina gigni.
Quod genus Idæiſ fama eſt è montibus altis
Diſperſos ignes orienti lumine cerni;
Indè coire globum quaſi in unum, & conficere orbem.

Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
 Esse, quòd hæc ignis tam certo tempore possint
 Semina confluere, & Solis reparare uitorem:
 Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt
 Omnibus in rebus; florescunt tempore certo
 Arbusta, & certo dimittunt tempore florem.
 Nec minùs in certo dentes cadere Imperat ætas
 Tempore; & impubem molli pubescere veste,
 Et pariter mollem malis demittere barbam.
 Fulmina postremò, nix, imbres, nubila, venti,
 Non nimis incertis fiunt in partibus anni;
 Namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima,
 Atque uti res Mundi cecidère ab origine primà,
 Consequa Natura est jam rerum ex ordine certo.

Crescere itemque dies licet, & tabescere noctes,
 Et minui luces, cum sumant augmina noctes;
 Aut quia Sol idem sub terras, atque supernè,
 Imparibus currens anfractibus Ætheris oras
 Partit, & in partes non æquas dividit Orbem:
 Et quod ab alterutrâ detrahit parte, reponit
 Ejus in adversâ tantò plus parte relatus,
 Donicum ad id Signum Cœli pervenit, ubi anni
 Nodus nocturnas exæquat lucibus umbras
 Nam medio cursu statûs Aquilonis, & Austri,
 Distinet æquato Cœlum discrimine metas,
 Propter signiferi posituram totius orbis,
 Annua Sol in quo contundit tempora serpens,
 Obliquo Terras, & Cœlum lumine lustrans:
 Ut ratio declarat eorum, qui loca Cœli
 Omnia dispositis Signis ornata notârunt.
 Aut quia crassior est certis in partibus Aër,
 Sub terris ideo tremulum jubar hæsitat ignis,
 Nec penetrare potest facillè atque emergere ad ortus.

LIBER QUINTUS. 191

terea noctes hyberno tempore longæ
ant, dum veniat radiatum inigne diei.
etiam, quia sic alternis partibus anni
iùs & citiùs consuêrunt confluere ignes,
faciant Solem certâ de surgere parte.

ina potest Solis radiis percussa nitere,
e dies majus lumen convertere nobis
peciem, quantum Solis secedit ab orbe,
icum eum contra pleno bene lumine fulsit,
ie oriens obitus ejus super edita vidit:
minutatim retro quasi condere lumen
et item, quantò propiùs jam Solis ad ignem
tur ex aliâ Signorum parte per orbem:
aciunt, Lunam qui fingunt esse pilâ
similem, cursûsque viam sub Sole tenere:
terea fit, uti videantur dicere verum.

t etiam quòque uti proprio cum lumine possit
zier, & varias splendoris reddere formas.
us enim licet esse aliud, quod fertur, & unâ
tur omnimodis occurrans officiensque,
potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
arique potest, globus ut si fortè pilâ
idiâ ex parti candenti lumine tinctus,
andoque globum variantes edere formas;
icum eam partem, quæcunque est ignibus aucta,
peciem vertit nobis, oculosque patentes:
minutatim retro contorquet, & aufert
feram partem glomeraminis, atque pilâ:
abylonica Chaldæam doctrina refutans
ologorum artem contra convincere tendit:
nde quasi fieri nequeat, quod pugnat uterque,
minus hoc illo sit cur amplectier ausis.

Denique, cur nequeat semper nova Luna creari
 Ordine formarum certo, certisque figuris;
 Inque dies privos abolescere quæque creata,
 Atque aliâ illius reparari in parte, locoque.
 Difficile est ratione docere, & vincere verbis.
 Ordine cum videas tam certo multa creari.
 It ver, & Venus, & Veneris prænuntius ante
 Pinnatus graditur Zephyrus vestigia propter:
 Flora quibus mater præspersgens ante vias
 Cuncta coloribus egregiis, & odoribus opplet.
 Indè loci sequitur calor aridus, & comes uni
 Pulverulenta Ceres, & Etesia flabra Aquilonum
 Indè Autumnus adit; graditur simul Evius Evan:
 Indè aliæ tempestates, ventique sequuntur,
 Altitonans Vultur, & Austro fulmine pollens.
 Tandem Bruma nives adfert, pigetque rigorem
 Reddit, hyems sequitur, crepitans ac dentibus Alga.
 Quò minùs est mirum, si certo tempore Luna
 Gignitur, & certo deletur tempore rursus,
 Cum fieri possint tam certo tempore multa.

Solis item quoque defectus, Lunæque latebras,
 Pluribus è causis fieri tibi posse putandum est.
 Nam cur Luna queat Terram secludere Solis
 Lumine, & à terris altum caput obstruere eii,
 Objiciens cæcum radiis ardentibus orbem;
 Tempore eodem aliud facere id non posse putetur
 Corpus, quod cassum labatur lumine semper?
 Solque suos etiam dimittere languidus ignes
 Tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
 Cum loca præterit flammis infesta per auras,
 Quæ faciunt ignes interstingui atque perire?
 Et cur Terra queat Lunam spoliare vicissim
 Lumine, & oppressum Solem super ipsa tenere,
 Menstrua

LIBER QUINTUS.

123

Menstrua dum rigidas cōni perlabitur umbras ;
Tempore eodem aliud nequeat succurrere Lunæ
Corpus , vel superà Solis perlabier orbem ,
Quod radios interrumpat , lumenque profusum ?
Et tamen ipsa suo si fulgit Luna nitore ,
Cur nequeat certâ Mundi languescere parte ,
Dum loca luminibus propriis inimica pererrat ?

Quod superest , quoniam magni per cœrula Mundi
Quâ fieri quidquid posset ratione , resolvi ,
Solis uti varios cursus , Lunæque meatus
Noscere possemus , quæ vis , & causa ciceret :
Quove modo soleant offecto lumine obire ,
Et nec opinantes tenebris obducere terras ,
Cum quasi connivent , & aperto lumine rursum
Omnia conviſunt clarâ loca candida luce.
Nunc redeo ad Mundi novitatem , & mollia terræ
Arva , novo fœtu quid primum in luminis oras
Tollere , & incertis tentârit credere ventis.

Principio genus herbarum , viridemque nitorem
Terra dedit circum colles ; camposque per omnes
Florida fulserunt viridanti prata colore ;
Arboribusque datum est variis exinde per auras
Crescendi magnum immixtis certamen habenis.
Ut pluma atque pili primum setæque creantur
Quadrupedû in membris , & corpore pennipotentum :
Sic nova tum Tellus herbas virgultaque primum
Sustulit ; indè loci mortalia sæcla creavit
Multa modis multis variâ ratione coorta.
Nam neque de Cœlo cecidisse animalia possunt ,
Nec terrestria de falsis exiſſe lacunis.
Linquitur ut meritò maternum nomen adepta
Terra sit , è Terrâ quoniam sunt cuncta creata.
Multaque nuncetiam existunt animalia terris ,

R

Imbribus, & calido Solis concreta vapore.
 Quò minus est mirum, si tum sunt plura coorta,
 Et majora novâ tellure, atque æthere adulto.

Principio genus alituum, variazque volucres
 Ova relinquebant exclusæ tempore vetno:
 Folliculos ut nunc teretes æstate cicadæ
 Linqunt, sponte suâ victum, vitamque petentes.
 Tum tibi Terra dedit primùm mortalia sæcla:
 Multus enim calor, atque humor superabat in arvis.
 Hinc ubi quæque loci regio opportuna dabatur,
 Crescebant uteri terræ radicibus apti:
 Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
 Infantum fugiens humorem, aurasque petissens,
 Converttebat ibi Natura foramina terræ,
 Et succum venis cogebat fundere apertis
 Consimilem lactis; sicut nunc fæmina quæque
 Cùm peperit, dulci repletur lacte, quòd omnis
 Impetus in mammas convertitur ille alimenti.
 Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile
 Præbebat multâ & molli lanugine abundans.

At novitas Mundi nec frigora dura ciebat,
 Nec nimios æstus, nec magnis viribus auras:
 Omnia enim pariter crescunt, & robora sumunt.
 Quare etiam atque etiam maternum nomen adeptâ
 Terra tenet meritiò, quoniam genus ipsa creavit
 Humanum; atque animal propè certo tempore fudit
 Omne quod in magnis bacchatur montibu' passim,
 Aëriasque simul volucres variantibu' formis.
 Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
 Destitit, ut mulier spatio defessa vetusto:
 Mutat enim Mundi naturam totius ætas,
 Ex alioque alius status excipere omnia debet,
 Nec manet ulla sui similis res; omnia migrant,

LIBER QUINTUS. 195

lia commutat Natura, & vertere cogit.
 neque aliud putrescit, & ævo debile languet:
 aliud concrefcit, & è contemptibus exit.
 fitur Mundi naturam totius ætas
 at, & ex alio terram status excipit alter,
 id potuit, nequeat; possit, quod non tulit ante.

ultaque tum Tellus etiam portenta creare
 ita est, mirâ facie, membrisque coorta,
 logynum inter utrum, nec utrumque & utrinque
 remotum]

pedum partim, manuum viduata vicissim;
 i, sine ore, etiam, sine vultu cæca reperta;
 aque membrorum per totum corpus adhæsu:
 facere ut possent quidquam, nec cedere quoquam,
 vitare malum, nec fumere, quod foret usus.
 ra de genere hâc monstra, ac portenta creabat
 licquam, quoniam Natura absteruit auctum;
 motuere cupitum ætatis tangere florem,
 eperire cibum, nec jungi per Veneris res.
 a videmus enim rebus concurrere debere,
 opagando possint procudere sæcla.
 la primum ut sint, genitalia deinde per artus
 ra quâ possint membris manare remissis:
 naque ut maribus conjungi possit, habendum,
 a queis nectant inter se gaudia, utrisque.

ultaque tum interiisse animantû sæcla necesse est,
 motuisse propagando procudere prolem.
 quæcunque vides velci vitalibus auris,
 olus, aut virtus, aut denique mobilitas est
 ante ævo genus id tutata reservans.
 ique sunt, nobis ex utilitate suâ quæ
 nendata manent tutelæ tradita nostræ.
 pio, genus acre Leonum, sævaque sæcla

Tutata est virtus, Vulpes dolus, & fuga Cervos,
 At levisomna Canum fido cum pectore corda,
 Et genus omne, quod est veterino semine partum,
 Lanigeræque simul pecudes, & bucera sæcla,
 Omnia sunt hominum tutelæ tradita, Memmi.
 Nam cupidè fugère feras, pacemque secutæ
 Sunt, & larga suo sine pabula parta labore;
 Quæ damus utilitatis eorum præmia causâ.
 At, queis nil horum tribuit Natura, nec ipsa
 Sponte suâ possent ut vivere, nec dare nobis
 Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
 Præsidio nostro pasci genus, esseque tutum?
 Scilicet hæc aliis prædæ, luctroque jacobant
 Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
 Donicum ad interitum genus id Natura redegit.

Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in ullo
 Esse queat duplici naturâ, & corpore bino
 Ex alienigenis membris compacta potestas,
 Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit.
 Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.

Principio circùm tribus actis impiger annis
 Floret equus, puer haudquaquâ: quin sæpe etiamnum
 Ubra mammarum in somnis lactantia querit.
 Post ubi equum validæ vires ætate senectâ,
 Membraque deficiunt fugienti languida vitâ,
 Tum demum pueris, ævo florente, juventas
 Occipit, & molli vestit lanugine malas:
 Ne fortè ex homine, & veterino semine equorum
 Conferi credas Centauros posse, nec esse:
 Aut rapidis canibus succinctas semimarinis
 Corporibus Scyllas, & cætera de genere horum,
 Inter se quorum discordia membra videmus:
 Quæ neque florescunt pariter, neque robora sumunt

Corporibus, neque projiciunt ætate senectâ:
 Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis
 Conveniunt, nec sunt eadem jucunda per artus.
 Quippe videre licet pinguescere sæpe cicuta
 Barbigeras pecudes, homini quæ est acce venenum.
 Flamma quidem verò cum corpora fulva Leonum
 Tam soleat torrere, atque urere, quàm genus omne
 Visceris, in terris quodcunque & sanguinis extet,
 Qui fieri potuit, triplici cum corpore ut una
 Prima Leo, postrema Draco, media ipsa Chimæra
 Ore foras ætrem efflaret de corpore flammam?
 Quare etiam, tellure novâ, cœloque recenti
 Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
 Nixus in hoc uno novitatis nomine inani,
 Multa licet simili ratione effutiat ore,
 Aurea tum dicat per terras flumina volgò
 Fluxisse, & gemmis florere arbuta fuisse:
 Aut hominem tanto membrorum esse impete natum,
 Trans maria alta pedum nisus ut ponere posset,
 Et manibus totum circum se vertere cœlum.
 Nam quòd multa fuere in terris semina rerum,
 Tempore quo primùm Tellus animalia fudit,
 Nil tamen est signi, mistas potuisse creari
 Inter se pecudes, compactaque membra animantium;
 Propterea quia quæ de terris nunc quoque abundant
 Herbarum genera, ac fruges, arbustaque læta,
 Non tamen inter se possunt complexa creari.
 Res sic quæque suo ritu procedit, & omnes
 Fœdere Naturæ certo discrimina servant.

Et genus humanum multò fuit illud in arvis
 Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset:
 Et majoribus & solidis magis ossibus intus
 Fundatum, & validis aptum per viscera nervis:
 Nec facillè ex æstu, nec frigore quod caperetur,

Nec novitate cibi, nec labi corporis ullâ.
 Multaque per cœlum Solis volventia lustrâ
 Volgivago vitam tractabant more ferarum.
 Nec robustus erat curvi moderator aratri
 Quisquam, nec scibat ferro molirier arva,
 Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
 Arboribus veteres decidere falcibu' ramos.
 Quod Sol, atque imbres dederant, quod terra crearat
 Sponte suâ, satis id placabat pectora donum:
 Grandiferas inter curabant corpora quercus
 Plerumque; & quæ nunc hyberno tempore cernis
 Arbute Pœniceo fieri matura colore,
 Plurima tum Tellus etiam majora ferebat:
 Multaque præterea novitas tum florida Mundi
 Pabula dia tulit, miseris mortalibus ampla.
 At sedare sitim fluvii fontesque vocabant,
 Ut nunc montibus è magnis decursus aquarum
 Claricitat latè sitientia sæcla ferarum.
 Denique noctivagi silvestria templa tenebant
 Nympharum, quibus exibant humore fluenta
 Lubrica, proluvie largâ lavere humida saxa,
 Humida saxa super viridi stillantia musco,
 Et partim plano scatere, atque erumpere campo.

Necdum res igni scibant tractare, nec uti
 Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum:
 Sed nemora, atque cavos montes, silvasque colebant
 Et frutices inter condebant squalida membra,
 Verbera ventorum vitare imbresque coacti.
 Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
 Moribus inter se scibant, nec legibus uti.
 Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat,
 Sponte suâ, sibi quisque valere & vivere doctus.
 Et Venus in silvis jungebat corpora amantum:
 Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,

Vel violenta viri vis, atque impensa libido,
 Vel pretium, glandes, atque arbuta, vel pira lecta.
 Et manuum nostrâ freti virtute, pedemque,
 Consectabantur silvestria sæcla ferarum
 Missilibus saxis, & magno pondere clavæ:
 Multaque vincebant, vitabant pauca latebris,
 Setigerisque pares suis silvestria membra
 Nuda dabant terræ nocturno tempore capti,
 Circùm se foliis ac frondibus involventes.
 Nec plangore diem magno, Solemque per agros
 Quærebant pavidi, palantes noctis in umbris:
 Sed taciti respectabant, somnoque sepulti,
 Dum roseâ face Sol inferret lumina Cælo.
 A parvis quod enim consuêrant cernere semper
 Alterno tenebras, & lucem tempore gigni,
 Non erat, ut fieri posset, mirari unquam,
 Nec diffidere, ne terras æterna teneret
 Nox, in perpetuum detractâ lumine Solis:
 Sed magis illud erat curæ, quod sæcla ferarum
 Infestam miseris faciebant sæpe quietem;
 Ejectique domo fugiebant saxea tecta
 Setigeri suis adventu, validique Leonis,
 Atque intempestâ cedebant nocte paventes
 Hospitibus sævis instrata cubilia fronde.

Nec nimio tum plûs, quàm nunc, mortalia sæcla
 Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.
 Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
 Pabula viva feris præbebat dentibus haustus;
 Et nemora ac montes gemitu, silvasque replebat,
 Viva videns vivo sepeliri viscera busto.
 At quos effugium servârat, corpore adeso,
 Posterius tremulas super ulcera terra tenentes
 Palmas, horrifera accibant vocibus Orcum,
 Donicum eos vitâ privârant vermina sæva,

Expertes opis , ignaros quid volnera vellent.

At non multa virum sub signis nullia ducta
Una dies dabat exitio , nec turbida ponti
Æquora lædebant naves ad saxa , virosque.
Sed temere , incassum niare fluctibus sæpe coortis
Sævibar , leviterque minas ponebat inanes ;
Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.
Improba navigii ratio tum cæca jacebat.
Tum penuria deinde cibi , languentia letho
Membra dabat : contra nunc rerum copia merfat.
Illi imprudentes ipsi sibi sæpe venenum
Vergebant : nunc dant aliis solertibus ipsi.

Indè casus postquam , ac pelles , ignemque parant,
Et mulier conjuncta viro concessit in unum ;
Castaque privata Veneris connubia læta
Cognita sunt , prolemque ex se vidère creatam ;
Tum genus humanum primum mollescere coepit.
Ignis enim curavit , ut alia corpora frigus
Non ita jam possent Cœli sub tegmine ferre :
Et Venus imminuit vires , puerique parentum
Blanditiis facile ingenium fregère superbum.
Tunc & amicitiam coeperunt jungere habentes
Finitima inter se , nec lædere , nec violare ;
Et pueros commendârunt , muliebrequæ sæclum
Vocibus , & gestu , cum balbè significarent ,
Imbecillorum esse æquum misereriet omnium.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni ;
Sed bona magnaue pars servabant fœdera casti :
Aut genus humanum jam tum foret omne peremptum,
Nec potuisset adhuc perducere sæcla propago.

At varios linguæ sonitus Natura subegit

Mittere , & utilitas expressit nomina rerum ;
Non aliâ longè ratione , atque ipsa videtur
Protrahere ad gestum pueros infantia linguæ ,
Cum facit , ut digito . quæ sint præsentia , monstrent.
Sentit enim vim quisque suam , quam possit abuti :
Cornua nata prius vitulo quàm frontibus extent ,
Illis iratus petit , atque insensus inurget.
At catuli Pantherarum , scynnique Leonum
Unguibus , ac pedibus jam tum , morfuque repugnant,
Vixdum cum ipsis sunt dentes unguisque creati.
Alituum porro genus alis omne videmus
Fidere , & à pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
Rebus , & indè homines didicisse vocabula prima ,
Desipere est : nam cur hic posset cuncta notare
Vocibus , & varios sonitus emittere linguæ ,
Tempore eodem alii facere id non quisse putentur :

Præterea , si non alii quoque vocibus usi
Inter se fuerant : unde insita notities est
Utilitatis , & unde data est huic prima potestas ,
Quid vellet , facere , ut scirent , animoque viderent ;
Cogere item plures unus , victosque domare
Non poterat , rerum ut perdiscere nomina vellent ;
Nec ratione docere ullâ , suadereque surdis ,
Quid facto esset opus : faciles neque enim paterentur ,
Nec ratione ullâ sibi ferrent ampliùs aures
Vocis inauditos sonitus obrundere frustra.

Postremo , quid in hac mirabile tantopere est re ,
Si genus humanum , cui vox . & lingua vigeret ,
Pro vario sensu varias res voce notaret ,
Cum pecudes mutæ , cum denique sæcla ferarum
Dissimiles soleant voces variasque ciere ,
Cum metus , aut dolor est , & cum jam gaudia gliscuant :

Quippe etenim id licet è rebus cognoscere aperta
 Inritata canum cum primum magna Molossùm
 Mollia ricta fremunt duos nudantia dentes ,
 Longè alio sonitu rabie districta minantur ,
 Et cum jam latrant , & vocibus omnia complent.
 At catulos blandè cum linguâ lambere tentant ,
 Aut ubi eos jactant pedibus , morsuque petentes ,
 Suspensis teneros imitantur dentibus haustus ,
 Longè alio pacto gannitu vocis adulant ;
 Et cum deserti baubantur in ædibus , aut cum
 Plorantes fugiunt summisso corpore plagas .

Denique non hinnitus item differre videtur ,
 Inter equas , ubi equus florenti ætate juvenis
 Pinnigeri sævit calcaribus ictus amoris ,
 Et fremitum parulis sub naribus edit ad arma ;
 Ac cum sis alias concussis artibus hinnit ?

Postremò , genus alituum , variæque volucres ,
 Accipitres , atque Offisfragæ , Mergique marinis
 Fluviis in salis victum vitamque petentes ,
 Longè alias alio jaciunt in tempore voces ;
 Et cum de victu certant , prædæque repugnant :
 Et partim mutant cum tempestatibus unâ
 Raucifonos cantus ; Cornicum ut sæcla vetusta ,
 Corvorumque greges , ubi aquam dicuntur & imbræ
 Poscere , & interdum ventos aurasque vocare .
 Ergo , si variis sensus animalia cognât ,
 Muta tamen cum sint , varias emittere voces :
 Quantò mortales magis æquum est tum potuisse
 Dissimiles aliâ atque aliâ res voce notare ?

Illud in his rebus tacitus ne fortè requiras :
 Fulmen detulit in tertas mortalibus ignem
 Primitus ; indè omnis flammæ deditur ardor .

LIBER QUINTUS. 203

Multa videmus enim cœlestibus incita flammis
 Fulgere , cùm cœli donavit plaga vapores.
 Et ramosa tamen cùm ventis pulsa vacillans
 Æstuat in ramos incumbens arboris arbor ,
 Exprimitur validis extritus viribus ignis :
 Et micat interdum flammæ fervidus ardor ,
 Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur :
 Quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem.

Indè cibum coquere , ac flammæ mollire vapore
 Sol docuit , quoniam mitescere multa videbant
 Verberibus radiorum , atque æstu victa per agros :
 Inque dies magis hî victum vitamque priorem
 Commutare novis monstrabant rebus , & igni ,
 Ingenio qui præstabant , & corde vigeant.

Condere cœperunt urbes , arcemque locare
 Præsidium reges ipsi sibi , perfugiumque ;
 Et pecudes , & agros divisere , atque dedere
 Pro facie cujusque , & viribus , ingenioque :
 Nam facies multùm valuit , viresque vigeant.
 Posterius res inventa est , aurumque repertum ,
 Quod faciliè & validis , & pulchris dempsit honorem.
 Divitioris enim sectam plerumque sequuntur
 Quamlibet & fortes , & pulchro corpore creti.

Quòd si quis verâ vitam ratione gubernet ,
 Divitiæ grandes homini sunt , vivere parçè
 Æquo animo : neque enim est unquam pœnuria parvi.
 At claros se homines voluere esse , atque potentes ,
 Ut fundamento stabili fortuna maneret ,
 Et placidam possent opulenti degere vitam ;
 Nequicquam : quoniam ad summum succedere honorem
 Certantes , iter infestum fecere viai.
 Et tamen è summo quasi fulmen dejicit ictos

Invidia interdum contemptim in Tarrara tetra:
 Ut satiùs multò jam sit parere quietum,
 Quàm regere imperio res velle, & regna tenere.
 Proinde, sine incassum defeßi sanguine sudent
 Angustum per iter luctantes ambitionis:
 Invidiâ quoniam, ceu fulmine, summa vaporant
 Plerumque, & quæ sunt aliis magis edita cunque:
 Quandoquidem sapiunt alieno ex ore, petuntque
 Res ex auditis potius, quàm sensibus ipsis:
 Nec magis id nunc est, nec erit mox, quàm fuit ante.

Ergo regibus occisus subversa jacebat
 Pristina majestas soliorum & sceptrâ superba,
 Et capitis summi præclarum insigne cruentum
 Sub pedibus volgi magnum lugebat honorem:
 Nam cupidiè conculcatur nimis ante merutum.
 Res itaque ad summam faciem turbasque redibat,
 Imperium sibi cum, ac summarum quisque petebat.
 Indè magistratum partim docuere creare,
 Juraque constituere, ut vellent legibus uti.
 Nam genus humanum defeßum vi colere ævum,
 Ex inimicitiiis languebat, quò magis ipsum
 Sponte suâ cecidit sub leges, artâque jura.
 Acriùs ex irâ quòd enim se quisque parabat
 Ulcisci, quàm nunc concessum est legibus æquis:
 Hanc ob rem est homines pertæsum vi colere ævum:
 Unde metus maculat poenarum præmia vitæ.
 Circumretit enim vis atque injuria quemque,
 Atque, unde exorta est, ad eum plerumque revertit.
 Nec facile est placidam ac pacatam degere vitam,
 Qui violat factis communia fœdera pacis.
 Et si fallit enim Divûm genus, humanumque,
 Perpetuò tamen id fore clam diffidere debet:
 Quippe ubi se multi per somnia sæpe loquentes,
 Aut morbo delirantes procrâxe ferantur,

LIBER QUINTUS. 205

Et celata diu in medium peccata dedisse.

Nunc quæ causâ Deum per magnas numina gentes
 Pervolgârit, & ararum compleverit urbes,
 Suscipiendaque curârit solemnina sacra,
 Quæ nunc in magnis florent sacra rebus, locisque:
 Unde etiam nunc est mortalibus insitus horror,
 Qui delubra Deum nova toto suscitât orbi
 Terrarum, & festis cogit celebrare diebus:
 Non ita difficile est rationem reddere verbis.
 Quippe etenim jam tum Divum mortalia sæcla
 Egregias animo facies vigilante videbant,
 Et magis in somnis mirando corporis auctu.
 His igitur sensum tribuebant propterea quod
 Membra movere videbantur, vocesque superbas
 Mittere pro facie præclarâ, & viribus amplis:
 Aeternamque dabant vitam, quia semper eorum
 Suppeditabatur facies, & forma manebat;
 [Et manet omnino] & quod tantis viribus auctos
 Non temere ullâ vi convinci posse putabant.
 Fortunisque ideo longè præstare putabant,
 Quod morâs timor haud quemquam vexaret eorum;
 Et simul in somnis quia multa, & mira videbant
 Efficere, & nullum capere ipsos indè laborem.

Præterea Cœli rationes ordine certo,
 Et varia annorum cernebant tempora verti;
 Nec poterant, quibus id fieret, cognoscere causas.
 Ergo perfugium sibi habebant omnia Divis
 Tradere, & illorum nutu facere omnia flecti.
 In Cœloque Deum sedes, & templa locârunt,
 Per cœlum volvi quia Sol, & Luna videntur:
 Luna, dies, & nox, & noctis signa severa,
 Noctivagæque faces cœli, flammæque volantes,
 Nubila, ros, imbres, nix, venti, fulmina, grando;

Et rapidi fremitus , & murmura magna minarum ;

O genus infelix humanum , talia Divis
 Cum tribuit facta , atque iras adjunxit acerbis !
 Quantos tum gemitus ipsi sibi , quantaque nobis
 Volnera ; quas lacrymas peperere minoribus nostris ?
 Nec pietas ulla est velatum sæpe videri
 Vertier ad lapidem , atque omnes accedere ad aras ;
 Nec procumbere humi prostratum , & pandere palmas
 Ante Deum delubra , nec aras sanguine multo
 Spargere quadrupedum , nec votisnectere vota ;
 Sed magè pacatâ posse omnia mente tueri.
 Nam cum suspicimus magni cœlestia Mundi
 Tempa super , stellisque micantibus æthera fixum ,
 Et venit in mentem Solis , Lunæque viarum ;
 Tunc aliis oppressa malis in pectore cura
 Illa quoque exasperatum caput erigere infit ,
 Ecquæ fortè Deum nobis immensa potestas
 Sit , vario motu quæ candida sidera verſet.
 Tentat enim dubiam mentem rationis egestas ,
 Ecquænam fuerit Mundi genitrix origo ;
 Et simul , ecquæ sit finis , quoad mœnia Mundi ,
 Et tanti motus hunc possint ferre laborem :
 An divinitus æternâ donata salute ,
 Perpetuò possint ævi labentia tractu ,
 Immenſi validas ævi contemnere vires.

Præterea , cui non Animus formidine Divum
 Contrahitur ? cui non conrepunt membra pavore ,
 Fulminis horribili cum plagâ tortida tellus
 Contremat , & magnum percutiunt murmura cœlum ?
 Non populi , gentesque tremunt ? regesque superbi
 Conripiunt Divum perculi membra timore ,
 Ne quod ob admissum forde , dictumve superbe
 Pœnarum grave sit solvendi tempus adactum ?

Summa etiam cum vis violenti per mare venti
 Induperatorem classis super æquora verrit,
 Cum validis pariter legionibus, atque Elephantis,
 Non Divum pacem votis adit? ac prece quæsit
 Ventorum pavidus paces, animalque secundas?
 Nequicquam; quoniam violento turbine sæpe
 Conreptus nihilo fertur minus ad vada lethi:
 Usqueadeo res humanas vis abdita quædam
 Obterit, & pulcros fasces, sævasque secures
 Proculcare, ac ludibrio sibi habere videtur.
 Denique sub pedibus tellus cum tota vacillar,
 Concussæque cadunt urbes, dubiæque minantur,
 Quid mirum si se temunt mortalia sæcla?
 Atque potestates magnas, mirasque relinquunt
 In rebus vires Divum, quæ cuncta gubernent?

Quod superest, æs, atque aurum, ferrumque repertum est,
 Et simul argenti pondus, plumbique potestas,
 Ignis ubi ingentes silvas ardore cremarat
 Montibus in magnis, seu cœli fulmine misso;
 Sive quod inter se bellum silvestre gerentes,
 Hostibus intulerant ignem formidinis ergo;
 Sive quod, inducti terræ bonitate, volebant
 Pandere agros pingues, & pascua reddere rura;
 Sive feras interficere, & ditescere prædâ:
 Nam foveâ atque igni, prius est venariæ ortum,
 Quàm sepire plagis saltum, canibusque ciere.
 Quidquid id est, quâcunque è causa flammeus ardor
 Horribili sonitu silvas exederat altis
 Ab radicibus, & terram percoxerat igni,
 Manabat venis ferventibus in loca terræ
 Concava conveniens argenti rivus & auri,
 Æris item & plumbi: quæ cum concreta videbant
 Posterius claro in terris splendere colore,
 Tollebant nitido capti, lævi que lepore;

Et simili formata videbant esse figurâ,
 Atque lacunarum fuerant vestigia cuique.
 Tum penetrabat eos posse hæc liquefacta calore
 Quamlibet in formam, & faciem decurrere rerum;
 Et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
 Mucronum duci fastigia procudendo,
 Ut sibi tela parent, silvasque excidere possint,
 Materiem lævare, dolare, ac radere tigna,
 Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
 Nec minùs argento facere hæc auroque parabant,
 Quàm validi primùm violentis viribus æris:
 Nequicquam; quoniam cedebat victa potestas,
 Nec poterat pariter durum sufferre laborem.
 Nam fuit in pretio magis æs, aurumque jacebat
 Propter inutilitatem hebeti mucrone retusum;
 Nunc jacet æs, aurum in summum successit honorem.
 Sic volvenda ætas commutat tempora rerum;
 Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore.
 Porro aliud succedit, & è contemptibus exit,
 Inque dies magis appetitur, floretque repertum
 Laudibus, & miro est mortales inter honore.

Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta
 Sit, facile est ipsum per te cognoscere, Memmi.
 Arma antiqua, manus, ungues dentesque fuerunt,
 Et lapides, & item silvarum fragmina rami;
 Et flammæ, atque ignes postquâ sunt cognita primùm.
 Posterius ferri vis est, ærisque reperta;
 Et prior æris erat quàm ferri cognitus usus:
 Quò facilis magis est natura, & copia major.
 Ære solum terræ tractabant, æreque belli
 Miscebant fluctus, & volnera vasta serebant,
 Et pecus, atque agros adimebant: nam facile ollis
 Omnia cedebant armatis nuda & inerma.
 Inde minuatim processit ferreus ensis,

Versaque

LIBER QUINTUS. 209

Verſaque in opprobrium ſpecies eſt falcis ahenæ ;
 Et ferro corpore ſolum proſcindere terræ ,
 Exæquataque ſunt creperi certamina belli.

Et prius eſt armatum in equi conſcendere coſtas ,
 Et moderatier hunc frænſis , dextrâque vigere ,
 Quàm bijugo curru belli tentare pericla ;
 Et bijugo prius eſt , quàm bis conjungere binos ,
 Et quàm falciſeros inventum aſcendere curruſ.
 Inde boves Lucas tutrito corpore tetros
 Anguimanoſ belli docuerunt volnera Pœni
 Suſſerre , & magnas Martiſturbare catervas.
 Sic aliud ex alio peperit diſcordia trititſ ,
 Horribile humaniſ quod gentibꝯ eſſet in armis ;
 Inque dieſ belli terroribꝯ addidit augmen.
 Tentârunt etiam tauroſ in mœnere belli ,
 Expertique ſueſ ſævoſ ſunt mittere in hoſteſ ;
 Et validoſ Parthi præ ſe miſère Leoneſ
 Cum duſtoribꝯ armatiſ , ſæviſque magiſtriſ ,
 Qui moderatier hoſ poſſent , vincliſque tenere.
 Nequicquam ; quoniam permiſſâ cæde calenteſ
 Turbabant ſævi nullo diſcrimine curruſ ,
 Terriſticaſ capitum quatienteſ undique criſtaſ ;
 Nec poterant equiteſ tremu perterrita equorum
 Peſtora mulcere , & frænſiſ convertere in hoſteſ.
 Inſtitata Leæ jaciebant corpora ſaltu
 Undique , & advorſum venienteſ ora petebant :
 Et nec opinanteſ à tergo diripiebant ;
 Deplexæque dabant in terram volnere vinctoſ ,
 Moribꝯ adfixæ validiſ , atque unguibꝯ unciſ.
 Jacſabantque ſueſ tauri , pedibuſque terebant ;
 Et latera , ac ventreſ hauribant ſubter equorum
 Cornibꝯ , ad terramque minanti mente ruebant.
 At valiſiſ ſocioſ cædebant dentibuſ apriſ ,
 Tela infracta ſuo tingenteſ ſanguine ſæviſ.

In se fracta suo tinguentes sanguine tela ;
 Permissasque dabant equitum peditumque ruinas.
 Nam transversa feros exhibant dentis adactus
 Jumenta , aut pedibus ventos erecta petebant :
 Nequicquam ; quoniam à nervis succisa videres
 Concidere , atque gravi terram consternere casu.
 Sic , quos ante domi domitos satis esse putabant ,
 Efferviscere cernebant in rebus agundis ,
 Volneribus , clamore , fugâ , terrore , tumultu ;
 Nec poterant ullam partem reducere eorum.
 Diffugiebat enim varium genus omne ferarum :
 Ut nunc sæpe boves Lucæ , ferro malè inactæ ,
 Diffugiunt , fera facta suis cum multa dedere.
 Sic fuit , ut facerent : sed vix adducor , ut ante
 Non quierint animo præsentire , atque videre ,
 Quàm commune malum fuerat , scædumque futurum.
 Et magis id possis factum contendere in Omnè ,
 In variis Mundis , variâ ratione creatis ,
 Quàm certo , atque uno terrarum quolibet orbi :
 Sed facere id non tam vincendi spe voluerunt ,
 Quàm dare , quod gement hostes , ipsique perire ,
 Qui numero diffidebant , armisque vacabant.

Nexilis ante fuit vestis , quàm textile tegmen :
 Textile post ferrum est ; quia ferro tela parantur :
 Nec ratione aliâ possunt tam lævia gigni
 Insilia , ac fusi , & radii , scapique sonantes.

Et facere ante viros lanam Natura coëgit ,
 Quàm muliebre genus ; nam longè præstat in ante ,
 Et solertius est multò genus omne virile :
 Agricolaë donec vitio vertèrè severi ,
 Ut muliebribus id manibus concedere vellent ;
 Atque ipsi porius durum sufferre laborem ;
 Atque opere in duro durarent membra , manisque

LIBER QUINTUS. 311

At specimen sationis, & infitionis origo
 fa fuit rerum primùm Natura creatrix;
 boribus quoniam baccae, glandesque caducæ
 mpestiva dabant pullorum examina subter.
 nde etiam libitum est stirpes committere ramis,
 nova defodere in terram virgulta per agros:
 dè aliam, atque aliam culturam dulcis agelli
 ntabant, fructusque feros mansuescere terrâ
 rnebant indulgendo, blandèque colendo.
 que dies magis in montem succedere silvas
 ogebant, intraque locum concedere cultis:
 ata, lacus, rivos, segetes, vinetaque læta
 llibus, & campis ut haberent, atque olearum
 erula distinguens inter plaga currere posset
 r tumulos, & convalles, camposque profusa:
 nunc esse vides vario distincta lepore
 nnia, quæ pomis interfusa dulcibus ornant,
 bustisque tenent felicibus obûta circum.

At liquidas avium voces imitatie ore
 re fuit multò, quàm lævia carmina cantu
 ncelebrare homines possent, auresque juvare:
 Zephyri cava per calamorum sibila primùm
 gresses docuere cava inflare cicutas.
 dè minutatim dulces didicere querelas,
 bia quas fundit digitis pulsata canentum,
 via per nemora, ac silvas saltusque reperta,
 r loca pastorum deserta, atque otia dia:
 c unum quidquid paulatim protrahit ætas
 i medium, ratioque in luminis eruit oras.
 æc animos ollis mulcebant, atque juvabant
 um satiæ cibi: nam tum sunt omnia cordi.
 epe itaque inter se prostrati in gramine molli
 ropter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,

Non magnis opibus jucundè corpora habebant ;
 Præsertim cùm tempestas ridebat , & anni
 Tempora pingebant viridantes floribus herbas :
 Tum joca , tum sermo , tum dulces esse cachinni
 Consuèrant ; agrestis enim tum musa vigebar :
 Tum caput , atque humeros plexis redimite coronis ,
 Floribus , & foliis lascivia læta monebar ,
 Atque extra numerum procedere membra moventes
 Duriter , & duro terram pede pellerè matrem :
 Unde oriebantur risus , dulcelque cachinni ,
 Omnia quod nova tum magis hæc , & mira vigebant ,
 Et vigilantibus hinc aderant solatia somni ,
 Ducere multimodis voces , & flectere cantus ,
 Et superà calamos unco percurrere labro .
 Unde etiam vigiles nunc hæc accepta tuentur ,
 Et numerum servare genus didicèrè ; neque hilo
 Majorem interea capiunt dulcedini' fructum ,
 Quàm silvestre genus capiebat terrigenarum .

Nam quod adest præstò , nisi quid cognovimus ante
 Suavius , in primis placet , & pollere videtur :
 Posteriorque ferè melior res , illa reperta .
 Perdit , & immutat sensus ad pristina quæque .
 Sic odium cepit glandis ; sic illa relicta
 Strata cubilia sunt herbis , & frondibus aucta .
 Pellis item cecidit , vestis contempta ferina est :
 Quam reor invidiâ tali tunc esse repertam ,
 Ut lethum insidiis , qui gessit primus , obiret :
 Et tandem inter eos distractum , sanguine multo
 Dispersisse , neque in fructum convertere quisse .

Tunc igitur pelles , nunc aurum , & purpura curis
 Exercent hominum vitam , belloque fatigant .
 Quò magis in nobis , ut opinor , culpa residit :
 Frigus enim nudos sine pellibus extruciabat

LIBER QUINTUS. 153

Terrigenas : at nos nil lædit veste carere
 Purpureâ , atque auro , signisque ingentibus aptâ ;
 Dum plebeia tamen sit , quæ defendere possit.
 Ergo hominum genus incassum , frustra que laborat ,
 Semper & in cuius consumit inanibus ævum.
 Nimirum , quia non cognovit , quæ sit habendi
 Finis , & omnino quoad crescat vera voluptas :
 Idque minutatim vitam provexit in altum ,
 Et belli magnos commovit funditus æstus.

At vigiles Mundi magnum & versatile templum
 Sol & Luna suo lustrantes lumine circum
 Perdocuere homines annorum tempora verti :
 Et certâ ratione geri rem , atque ordine certo.

Jam validis septi debebant turribus ævum ,
 Et divisa colebatur , discretaque tellus :
 Tum mare velivolum florebat navibu' pandis ;
 Auxilia , & socios jam pacto fœdere habebant ,
 Carminibus cum res gestas cœpère poëtæ
 Tradere , nec multò priùs sunt elementa reperta.
 Propterea , quid sit priùs actum , respicere ætas
 Nostra nequit , nisi quâ ratio vestigia monstrat.

Navigia , atque agri culturas , mœnia , leges ,
 Arma , vias , vestes , & cætera de genere horum ,
 Præmia , delicias quoque vitæ funditus omnes ,
 Carmina , picturas , & dædala signa polire ,
 Usus , & impigræ simul experientia mentis
 Paulatim docuit pedetentim progredientes.
 Sic unum quidquid paulatim protrahit ætas
 In medium , ratioque in luminis eruit oras.
 Namque alid ex alio clarescere corde videmus
 Artibus , ad summum donec veniſſe cacumen.

Finis Libri Quinti.

ARGUMENTUM

LIBRI SEXTI.

PROFUSUS ubique Lucretius in Antesignani sui Epicuri laudes sextum hunc librum auspicatur ab Athenarum encomio, quæ tantum virum genuerint. Deinde libri hujus argumentum rite socians cum iis quæ superiori libro disputata sunt de nativo hujus Mundi ortu, mortalique interitu, pergit naturam eorum, quæ *Meteora* dicimus, intus perscrutari.

Atque, ut omni depositâ formidine Mortales queant irati Jovis intueri fulmina, docet *L. de Tonitru*, quod fieri putat vel ex collisione, aut corrasione, aut disruptione nubium, ventis contra pugnantibus; vel ex vi ventorum aut intra nubes colluctantium,

aut eas invicem agitantium ; vel ex crepitu flammaram è ficcâ nube in humidam decidentium ; vel ex prærupto grandinis ac geli fragore.

II. De *Fulgure*, quod nihil aliud esse ait, quàm aut ignem expressum ex collisione vel motu nubium ; aut flammaram semina de nubibus vi ventorum excussa.

III. De *Fulmine*, quod subtili & ignitâ naturâ constet ; quod in crassis & spissis nubibus generetur ; quod maturum è nubibus erumpat vi venti vel perfringentis, vel discutientis, vel extrinsecus percutientis ; quod adeo minutis constet Atomis, ut mirâ feratur mobilitate ; quod in verno & autumnali tempore potissimùm fiat. Hinc videt haruspicinam Hetruscorum, qui non ex Naturæ causis, sed ad Deorum arbitrium Fulmina fieri voluerunt. Quia verò *Præster*, *Turbo*, & *Vortex* sunt quædam Meteorum genera, natu-

216 ARGUMENTUM

ram, causas, motus ac differentias illorum notat & explicat.

IV. De *Nubibus*, quas creari putat aut ex aëris asperioribus Atomis, aut ex halitibus de terrâ & aquis emergentibus. Pluviam verò in nubibus autumat generari vel per *Compressionem*, ut aiunt; vel per *Transmutationem*. Per *Compressionem* quidem, si vis ventorum imbrem exprimit è nubibus; per *Transmutationem*, si nubes mutantur ac distillant in cadentes aquarum guttas. Quæ porro supersunt Meteora, nix, grando, gelu, ventus, atque arcus etiam cœlestis, de iis parcius aut nihil disputat.

V. His addit jucundissimas quæstiones de Terræ motu; de Maris uno & eodem statu; de *Ætnæ* ignibus; de variis fontium ac puteorum naturis pro variâ anni tempestate; de Magnetis virtute; deque pestilentie origine. Quâ datâ occasione, Atheniensis pesti-

lentie

lentiæ funestissimæ descriptionem elegantiori carminum serie, quæ libri hujus clausula est, ex Thucydide, pene ad verbum, exprimit.

Statuit igitur *Terra motum* fieri vel ex glebis terræ deruptis, quæ cadentes Terram tremere faciunt; vel ex Aquarum titubatione, quibus innatat Terra; vel ex Ventis, quorum aut horrore Terra concutiat, aut succussu tremat, aut impulsâ hinc indè feratur. Quod autem *Mare* non majus fiat, id refert aut in illius vastitatem immensam; aut in Solis ardorem aquas exsiccantem; aut in ventorum vim aquas verrentium; aut in nubes multum humorum attrahentes; aut in terræ ipsius siccitatem.

VI. De *Ætnæ* ignibus quærens, eorum causas refundit aut in vim venti, aut in Maris æstum, qui subter intrantes semina flammarum ibi collectarum per apertas fauces fursùm extru-

218 ARGUM. LIB. SEXT.

dant. *Nilum* pariter æstate increſcere ait, vel ex concurſu Etæſiarum hinc, & indè Aquilonum; vel ex arenarum cumulis ab æſtu Maris ad oſtia Nili congeſtis; vel ex pluviis aut nivibus ad caput Nili cadentibus ac ſolutis.

VII. De *Avernis* locis diſputat, quæ tetrum adeo exhalant odorem ut ſupra volantes aves in ea corruant. Docet cur fontium & puteorum quorundam aqua calida ſit hyeme, frigida verò æſtate; cur *Magnes* ferrum trahat; quæ ſit cauſa & origo morborum ac peſtilentiæ. Denique deſcriptionem inſtituit peſtilentiæ quæ Athenas penitus vaſtavit tempore belli Peloponneſii.

Franc van Mieris inv. et del.

VI.

Cl. Dujfles Sculp.

T I T I
LUCRETII CARI
D E
RERUM NATURA
LIBER SEXTUS.

RIM æfrugiferos fortus mortalibus
ægris

Dididerunt quondam præclaro nomine
Athenæ,

Et recreaverunt vitam, legesque rogâ-
runt :

Ex primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
Cum genuêre virum tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit ;
Cujus & extincti propter divina reperta
Divulgata, vetus jam ad cælum gloria fertur.
Nam cum vidit hic, ad victum quæ flagitat usus,
Et, per quæ possent vitam consisteretutam,

Omnia jam ferme mortalibus esse parata :
 Divitiis homines , & honore , & laude potentes
 Affluere , atque bonâ natorum excellere famâ :
 Nec minus esse domi cuiquam tamen anxia corda ,
 Atque animum infestis cogi servire querelis ,
 Intellexis , ibi vitium vas efficere ipsum ,
 Omniaque illius vitio corrumpier intus ,
 Quæ conlata foris , & commoda cunque venirent ;
 Partim quod fluxum , pertusumque esse videbar ,
 Ut nullâ posset ratione explerier unquam ,
 Partim quod tetro quasi conspurcare sapore
 Omnia cernebat , quæcunque receperat intus .
 Veridicis igitur purgavit pectora dictis ,
 Et finem statuit cuppedinis atque timoris ,
 Exposuitque bonum summum , quod tendimus omnes ;
 Quid foret , atque viam monstravit tramite prono ,
 Quâ possemus ad id recto contendere cursu ;
 Quidve mali foret in rebus mortalibu' passum ,
 Quod flueret Fortunæ , varièque volaret ,
 Seu casu , seu vi , quod sic Natura parâisset ;
 Et quibus è portis occurri cuique deceret :
 Et genus humanum frustra plerumque probavit
 Volvere curarum tristes in pectore fluctus .
 Nam veluti pueri trepidant , atque omnia cæcis
 In tenebris metuunt , sic nos in luce timemus
 Interdum , nihilo quæ sunt metuenda magis , quàm
 Quæ pueri in tenebris pavitant , finguntque futura .
 Hunc igitur terrorem animi , tenebrasque necesse est
 Non radii Solis , nec lucida tela diei
 Discutiant , sed Naturæ species , ratioque :
 Quò magis inceptum pergam pertextere dictis .

Et quoniam docui Mundi mortalia templa
 Esse , & nativo consistere corpore Cælum ;
 Et quæcunque in eo sunt , fientque , necesse

Esse ea dissolvi : quæ restant percipe porro :
 Quandoquidem semel insignem conscendere currum
 Vincendi spes hortata est , atque obvia cursu
 Quæ fuerant , sunt placato conversa furore.
 Cætera , quæ fieri in tertis , cœloque tuentur
 Mortales , pavidis cum pendent mentibu' sæpe
 Efficiunt animos humiles formidine Divum ,
 Depressosque premunt ad terram ; propterea quod
 Ignorantia causarum conferre Deorum
 Cogit ad imperium res , & concedere regnum : &
 Quorum operum causas nullâ ratione videre
 Possunt , hæc fieri divino numine rentur.
 Nam bene qui didicere Deos securum agere ævum ,
 Si tamen interea mirantur , quâ ratione
 Quæque geri possint , præsertim rebus in illis ,
 Quæ superâ caput ætheriis cernuntur in oris ,
 Rursus in antiquas referuntur Religiones ;
 Et dominos acres adfiscunt , omnia posse
 Quos miseri credunt , ignari quid queat esse ,
 Quid nequeat ; finita potestas denique cuique
 Quânam sit ratione , atque altè terminus hærens :
 Quod magis errantes totâ regione feruntur.
 Quæ nisi respuis ex animo , longèque remittis
 Diis indigna putando , alienaque pacis eorum ;
 Delibrata Deum per te tibi numina sancta
 Sæpe aderunt ; non quod violari summa Deum vis
 Possit , ut ex irâ pœnas petere imbibat acres :
 Sed quia tute tibi placidâ cum pace quietos
 Constitues magnos irarum volvere fluctus ,
 Nec delubra Deum placido cum pectore adibis ;
 Nec , de corpore quæ sancto simulacra feruntur ,
 In mentes hominum divinæ nuntia formæ ,
 Suscipere hæc animi tranquillâ pace valebis.
 Indè videre licet , qualis jam vita sequatur.
 Quam quidem ut à nobis ratio verissima longè

Rejiciat, quanquam sunt à me multa profata,
 Multa tamen restant, & sunt ornanda politis
 Versibus, & ratio Cœli, speciesque tenenda.
 Sunt tempestates, & fulmina clara canenda,
 Quid faciant, & quâ de causâ quæque ferantur,
 Ne trepides Cœli divisus partibus amens,
 Unde volans ignis pervenerit, aut in uram se
 Verterit hinc partem; quo pacto per loca septa
 Insinuârit, & hinc dominatus ut extulerit se:
 Quorum operum causas nullâ ratione videre
 Possunt, ac fieri divino numine rentur.
 Tu mihi supremæ prescripta ad candida calcis
 Currenti, spatium præmonstra callida Musa,
 Calliope, requies hominum, Divûmque voluptas,
 Te duce ut insignem capiam cum laude coronam.

Principio, Tonitru quatiuntur cœrula Cœli
 Propterea quia concurrunt sublimè volantes
 Aetheriæ nubes contra pugnantibu' ventis.
 Nec fit enim sonitus Cœli de parte serenâ,
 Verùm ubicunque magis denso sunt agmine nubes,
 Tam magis hinc magno fremitus fit murmure sæpe.
 Præterea, neque tam condenso corpore nubes
 Esse queunt, quàm sunt lapides, ac tigna; neque autè
 Tam tenues, quàm sunt nebule, fumique volantes.
 Nam aut cadere abrupto deberent pondere pressæ,
 Ut lapides; aut, ut fumus, constare nequirent,
 Nec cohibere nives gelidas, & grandinis imbres.

Dant etiam sonitum patuli super æquora Mundi,
 Carbasus ut quondam magnis intenta theatris
 Dat crepitum mælos inter jactata, trabeque:
 Interdum percussit furit petulantibus Eris,
 Et fragiles sonitus chartarum commeditatur.
 Id quoque enim genus in Tonitru cognoscere possis,

Aut ubi suspensam vellem, chartasve volantes
 Verberibus Venti versant, planguntque per auras.
 Fit quoque enim interdum ut non tam cōcurrere nubes
 Frontibus adversis possint, quàm de latere ire
 Diverso motu radentes corpori tractum;
 Aridus unde aures terget sonus ille, diuque
 Ducitur, exierit donec regionibus ætæis.

Hæc etiam pacto Tonitru concussa videntur
 Omnia sæpe gravi tremere, & divolsa repente
 Maxima dissiluisse capaxis mœnia Mundi,
 Cùm subito validi venti conlecta procellæ
 Nubibus intorsit sese, conclusaque ibidem
 Turbine versanti magis ac magis undique nubem
 Cogit, uti fiat spisso cava corpore circum.
 Post ubi commovit vis ejus, & impetus acer,
 Tum perterritæ sonitu dat mista fragorem.
 Nec mirum, tùm plena animæ vesicula partu
 Sæpe ita dat pariter sonitum displosa repente.

Est etiam ratio, cùm venti nubila perflant,
 Cur sonitus faciant: etenim ramosa videmus
 Nubila sæpe modis multis, atque aspera ferri.
 Scilicet ut crebram silvam cùm flamina Cauri
 Perflant, dant sonitum frondes, ramique fragorem.
 Fit quoque ut interdum validi vis incita venti
 Percindat nubem perfringens impete recto.
 Nam quid possit ibi flatus manifesta docet res:
 Hic, ubi lenior est, in terrâ cùm tamen altâ
 Arbusta evolvens radicibus haurit ab imis.
 Sunt etiam fluctus per nubila, qui quasi murmur
 Dant infringendo graviter; quod item fit in ælis
 Fluminibus, magnoque mari, cùm frangitur æstu.

Fit quoque, ubi è nube in nubem vis incidit ardens

Fulminis, hæc multo si fortè humore recepit
 Ignem, continuò ut magno clamore trucidet :
 Ut calidis candens ferrum è fornacibus olim
 Stridit, ubi in gelidum properè demersimus imbrem.
 Aridior porro si nubes accipit ignem,
 Uritur ingenti sonitu succensa repentè :
 Lauricomos ut si per montes flamma vagetur,
 Turbine ventorum comburens impete magno ;
 Nec res ulla magis, quàm Phœbi Delphica laurus,
 Terribili sonitu flammâ crepitante crematur.

Denique sæpe geli multus fragor, atque ruina
 Grandinis, in magnis sonitum dat nubibus altè :
 Ventus enim cùm confertit, franguntur in arctum
 Concreti montes nimborum, & grandine misti.

Fulgit item, nubes ignis cùm semina multa
 Excussère suo concursu, ceu lapidem si
 Percutiat lapis, aut ferrum ; nam tum quoque lumen
 Exsilit, & claras scintillas dissipat ignis.
 Sed Tonitrum fit uti post auribus accipiamus,
 Fulgere quàm cernant oculi, quia semper ad aures
 Tardius adveniunt, quàm visum quæ moveant res.
 Id licet hinc etiam cognoscere, cedere si quem
 Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
 Ante fit ut cernas ictum, quàm plaga per aures
 Det sonitum ; sic Fulgorem quoque cernimus ante
 Quàm Tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni,
 E simili causâ, & concursu natus eodem.

Hôc etiam pacto volucris loca lumine tingunt
 Nubes, & tremulo tempestas impete fulgit.
 Ventus ubi invasit nubem, & versatus ibidem
 Fecit, ut ante, cavam, docui, spissescere nubem,
 Mobilitate suâ ferviscit ; ut omnia motu

Percalefacta vides ardescere : plumbea verò
 Glans etiam longo cursu volvenda liquefcit.
 Ergo fervidus hic nubem cùm percidit atram ,
 Dissipat ardoris quasi per vim expressa repentè
 Semina , quæ faciunt nictantia fulgura flammæ :
 Indè sonus sequitur , qui tardiùs adlicit aures ,
 Quàm quæ perveniunt oculos ad , lumina , nostros.
 Scilicet hoc densis fit nubibus , & simul altè
 Exstructis aliis alias super impete miro.

Nec tibi sit fraudi , quod nos infernè videmus
 Quàm sint lara magis , quã sursù exstructa quid extant.
 Contemplator enim cùm montibus adsimilata
 Nubila portabunt venti transversa per auras :
 Aut ubi per magnos montes cumulata videbis
 Insuper esse aliis alia , atque urgere supernâ
 In statione locata sepultis undique ventis ;
 Tum poteris magnas moles cognoscere eorum ,
 Speluncasque velut saxis pendentibu' structas
 Cernere , quas venti cùm , tempestate coortâ ,
 Complêrunt , magno indignantur murmure clausi
 Nubibus , in caveisq; ferarum more minantur.
 Nunc hinc , nunc illinc fremitus per nubila mittunt ;
 Quærentesque viam circumversantur , & ignis
 Semina convolvunt è nubibus , atque ita cogunt
 Multa , rotantque cavis flammam fornacibus intus ,
 Donec divolsâ fulserunt nube corusci.

Hâc etiam fit uti de causâ mobilis ille
 Devolet in terram liquidi color aureus ignis ,
 Semina quòd nubes ipsas permulta necesse est
 Ignis habere : etenim cùm sunt humore sine ullo ,
 Flammeus est plerumque colos & splendidus ollis.
 Quippe etenim Solis de lumine multa necesse est
 Concipere , ut meritò rubeant , ignesque profundant.

Hæc igitur cùm ventus agens contrahit in unum,
Compressitque locum cogens, expressa profundunt
Semina, quæ faciunt flammæ fulgere colores.

Fulgit item, cùm rarescunt quoque nubila cœli;
Nam cùm ventus eas leviter diducit euntes,
Dissolvitque, cadant ingratis illa necesse est
Semina, quæ faciunt fulgorem: tum sine tetro
Terrore, & sonitu fulgit, nulloque tumultu.

Quod superest, quali naturâ prædita consistit
Fulmina, declarant ictus, & inusta vapore
Signa, notæque graves halantes sulfuris auras:
Ignis enim sunt hæc, non venti signa, neque imbris.
Præterea, per se accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flammâ dominantur in ædibus ipsis.
Hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem
Constituit Natura minutis, mobilibusque
Corporibus, cui nil omnino obistere possit.
Transit enim validè fulmen per septa domorum,
Clamor uti, ac voces; transit per saxa, per æra;
Et liquidum puncto facit æs in tempore, & aurum.
Curat item ut, vasis integris, vina repente
Diffugiant; quia nimirum faciliè omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vasis,
Adveniens calor ejus ut insinuat in ipsum, &
Mobiliter solvens differt primordia vini:
Quod Solis vapor ætatem non posse videtur
Efficere, usqueadeo pollens fervore corusco:
Tantò mobilior vis, & dominantior hæc est.

Nunc ea quo pacto gignantur, & impete tantò
Fiant, ut possint ictu discludere turre,
Disturbare domos, avellere tigna trabesque,
Et monumenta virum demoliri, atque cedere,

Exanimare homines , pecudes prosternere passim ;
 Cætera de genere hęc , quæ vi facere omnia possint ,
 Expediam , neque te in promissis plura morabor.

Fulmina gignier è crassis , altèque putandum est
 Nubibus exstructis : nam cœlo nulla sereno ,
 Nec leviter densis mittuntur nubibus unquam.
 Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res ,
 Quod tunc per totum concreescunt aëra nubes
 Undique , uti tenebras omnes Acherunta reamur
 Liquisse , & magnas Cœli complèssè cavernas :
 Usqueadeo , tetrâ nimborum nocte coortâ ,
 Impendent atræ formidinis ora supernè ,
 Cùm commoliri tempestas fulmina cœpat.

Præterea , persæpe niger quoque per mare nimbus ,
 Ut picis è cœlo demissum flumen , in undas
 Sic cadit , & fertur tenebris procul , & trahit atram
 Fulminibus gravidam tempestatem , atque procellis ,
 Ignibus , ac ventis cumprimis ipse repletus ;
 In tetrâ quoque ut horrescant , ac tecta requirant.
 Sic igitur superâ nostrum caput esse putandum est
 Tempestatem altam : neque enim caligine tantâ
 Obruerent terras , nisi inædificata supernè
 Multa forent multis exempto nubila Sole :
 Nec tanto possent hæc terras opprimere imbri ,
 Illumina abundare ut facerent , camposque natare ,
 Si non exstructis foret altè nubibus æther.

His igitur ventis , atque ignibus omnia plena
 sunt ; ideo passim fremitus , & fulgura fiunt.
 Quippe etenim superâ docui , permulta vaporis
 semina habere cavas nubes , & multa necesse est
 Concipere ex Solis radiis , ardoreque eorum.
 Sic ubi ventus eas idem qui cogit in unum

Fortè locum quemvis , expressit multa vaporis
 Semina , seque simul cum eo commiscuit igni :
 Insinuatus ibi vortex versatur in alto ,
 Et calidis acuit fulmen fornacibus intus.
 Nam duplici ratione accenditur ; ipse suâ nam
 Mobilitate calescit , & è contagibus ignis.
 Indè ubi percaluit vis venti , vel gravis ignis
 Impetus incessit , maturum tum quasi fulmen
 Percindit subito nubem , ferturque coruscis
 Omnia luminibus lustrans loca percitus ardor ;
 Quem gravis insequitur sonitus , displosa repente
 Opprimere ut Cœli videantur templa supernè.
 Indè tremor terras graviter pertentat , & altum
 Murmura percurrunt Cœlum : nam tora ferè tum
 Tempestas concussa tremit , fremitusque moventur :
 Quo de concussu sequitur gravis imber , & uber ,
 Omnis uti videatur in imbrem vertier æther ,
 Atque ita præcipitans ad diluviem revocate :
 Tantus discidio nubes , ventique procellâ ,
 Mittitur ardenti sonitus cum provolat ictu .

Est etiam , cum vis extrinsecus incita venti
 Incidit in validam maturo Fulmine nubem ;
 Quam cum percudit , extemplo cadit igneus ille
 Vortex , quod patrio vocitamus nomine Fulmen .
 Hoc fit idem in partes alias , quocunque tulit vis .

Fit quoque ut interdum venti vis missa sine igni ,
 Ignescat tamen in spatio , longoque meatu ,
 Dum venit , amittens in cursu corpora quædam
 Grandia , quæ nequeunt pariter penetrare per auras ,
 Atque alia ex ipso contradens aëre portat
 Parvula , quæ faciunt ignem commissa volando :
 Non aliâ longè ratione , ac plumbea sæpe
 Fervida fit glans in cursu , cum multa rigoris .

Corpora dimittens ignem concepit in auris.

Fît quoque ut ipsius plagæ vis excitet ignem ,
Frigida cùm venti pepulit vis missa sine igni :
Nimirum quia , cùm vehementi perculit ictu ,
Confluere ex ipso possunt elementa vaporis ;
Et simul ex illâ , quæ tum res excipit ictum ,
Ut lapidem ferro cùm cædimus , evolat ignis :
Nec quodd frigida vis sit ferri , hâc secius illa
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum :
Sic igitur quoque res accendi fulmine debet ,
Opportuna fuit si fortè , & idonea flammis.
Nec temere omnino planè vis frigida venti
Esse potest , ex quo tantâ vi immissa supernè est :
Quin priùs in cursu si non accenditur igni ,
At tepefacta tamen veniat commissa calore.

Mobilitas autem fit fulminis , & gravis ictus ,
Et celeri ferme pergunt sic fulmina lapsu ,
Nubibus ipsa quodd omnino priùs incita se vis
Conligit , & magnum conamen sumit eundi.
Indè , ubi non potuit nubes capere impetis auctum ,
Exprimitur vis , atque ideo volat impete miro ,
Ut validis quæ de tormentis missa feruntur.

Adde , quodd è parvis , ac lævibus est elementis ,
Nec facile est tali naturæ obistere quidquam :
Inter enim fugit , ac penetrat per rara viarum.
Non igitur multis offensibus in remorando
Hæsitat : hanc ob rem celeri volat impete labens.
Deinde , quodd omnino naturâ pondera deorsum
Omnia nituntur ; cùm plaga sit addita verò ,
Mobilitas duplicatur , & impetus ille gravescit ;
Ut vehementiùs , & citiùs , quæcunque morantur
Obyia , discutiat plagis , itinerque sequatur.

Denique, quòd longo venit impete, fumere debet
 Mobilitatem, etiam atque etiam quæ crescit eundo,
 Et validas auget vires, & roborat lectum:
 Nam facit ut, quæ sint illius semina cunque,
 E regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
 Omnia conjiciens in eum volventia cursum.
 Forsan & ex ipso veniens trahit aëre quædam
 Corpora, quæ plagis intendunt mobilitatem;
 Incolumesque venit per res, atque integra transit
 Multa, foraminibus liquidis quia travolat ignis;
 Multaque perfringit, cum corpora Fulminis ipsa
 Corporibus rerum inciderint, quæ texta tenentur.

Dissolvit porro facilè æs, aurumque repente
 Confervescit, è parvis quia facta minutè
 Corporibus vis est, & lævibus ex elementis,
 Quæ facilè insinuantur, & insinuata repente
 Dissolvunt nodos omnes, & vincla relaxant.

Autumnoque magis stellis fulgentibus alta
 Concutitur Cœli domus undique, totaque tellus;
 Et cum tempora se Veris florentia pandunt:
 Frigore enim desunt ignes, ventique calore
 Deficiunt, neque sunt tam denso corpore nubes.
 Inter utrumque igitur cum Cœli tempora constant,
 Tum variæ causæ concurrunt fulminis omnes;
 Nam Fretus ipse anni permiscet frigus, & æstus:
 Quorū utrumque opus est fabricanda ad fulmina nobis,
 Ut discordia sit rerum, magnoque tumultu
 Ignibus, & ventis furibundus fluctuet aër.
 Prima caloris enim pars, & postrema rigoris,
 Tempus id est vernum: quare pugnare necesse est
 Dissimiles inter se res, turbareque mistas.
 Et calor extremus primo cum frigore mistus

LIBER SEXTUS.

231

solvitur, Autumni quod fertur nomine tempus.
 Sic quoque conflagrant Hyemes Æstatibus acres.
 Propterea sunt hæc bella anni nominanda;
 Ec mirum est, in eo si tempore plurima fiunt
 Almina, tempestasque cietur turbida Cælo,
 Incipiti quoniam bello turbatur utrinque,
 Sic flammis, illinc ventis, humoreque misto.

Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
 respicere, & quâ vi faciat rem quamque, videre:
 Non Tyrrhena retro volventem carmina frustra
 Iudicia occultæ Divûm perquirere mentis,
 Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
 Eterit hic partem, quo pacto per loca septa
 Insinuârit, & hinc dominatus ut extulerit se,
 Quidve nocere queat de Cælo fulminis ictus.

Quod si Jupiter atque alii fulgentia Divi
 Terrifico quatiant sonitu cœlestia templa,
 Jaciunt ignes, quod cuique est cunque voluptas;
 At, quibus incautum scelus averfabile cunque est,
 Non faciunt, icti flammæ ut fulguris halent
 Strepore perfixo, documen mortalibus acre?
 Potius nullæ sibi turpis consciu' rei
 Solvitur in flammis innoxius, inque peditur,
 Urbine cœlesti subito conreptus & igni?
 Ut etiam loca sola petunt, frustra que laborant?
 Non con brachiâ suefaciunt, firmantque lacertos?
 Terræque Patris cur telum perpetiuntur
 Stundi? cur ipse finit, neque parcat in hostes?
 Numque, cur nunquam Cælo jacit undique puro
 Piter in terras fulmen, sonitusque profundit?
 Non, simul ac nubes succedere, ipse in eas tum
 Descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
 Mare quâ porro mittit ratione? quid undas

Arguit, & liquidam molem, camposque natantes?

Præterea, si vult caveamus fulminis ictum,
Cur dubitat facere, ut possimus cernere missum?
Si nec opinantes autem vult opprimere igni,
Cur tonat ex illâ parte, ut vitare queamus?
Cur tenebras ante, & fremitus, & murmura concit?
Et simul in multas partes qui credere possis
Mittere? an hoc ausis nunquam contendere factum,
Ut fierent ictus uno sub tempore plures?
At sæpe est numero factum, fierique necesse est,
Ut plueret in multis regionibus, & cadere imbres,
Fulmina sic uno fieri sub tempore multa.

Postremo, cur sancta Deum delubra, suasque
Discutit infesto præclaras fulmine sedes,
Et bene facta Deum frangit simulacra? suisque
Demit imaginibus violento vulnere honorem?
Altaque cur plerumque petit loca? plurimaque hujus
Montibus in summis vestigia cernimus ignis?

Quod superest, facile est ex his cognoscere rebus,
πρὸς τὸν Graii quos ab re nominârunt,
In mare quâ missi veniant ratione supernè.
Nam fit ut interdum tanquam demissa columna
In mare de cælo descendat, quam freta circum
Ferviscunt graviter spirantibus incita flabris:
Et quæcunque in eo tum sunt deprensa tumultu
Navigia, in summum veniunt vexata periculum.
Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita venti
Rumpere, quam cœpit, nubem; sed deprimat, ut sit
In mare de cælo tanquam demissa columna
Paulatim, quasi quid pugno, brachiique supernè
Conjectu trudatur, & extendatur in undas:
Quam cum discidit, hinc prorumpitur in mare venti
Vis,

Vis, & fervorem mirum concinnat in undis.
Verfabundus enim turbo descendit, & illam
Deducit pariter lento cum corpore nubem :
Quam simul ac gravidam detruit ad æquora ponti,
Ille in aquam subito totum se immittit, & omne
Excitat ingenti sonitu mare fervere cogens.

Fit quoque, ut involvat venti se nubibus ipse
Vortex conradens ex aëre semina nubis,
Et quasi demissum cœlo prestera imitetur.
Hic ubi se in terras demisit, dissolvitque,
Turbinis immanem vim provomit, atque procellæ.
Sed quia fit raro omnino, montesque necesse est
Officere in terris; apparet crebrius idem
Prospectu maris in magno, cœloque patenti.

Nubila concrefcunt, ubi corpora multa volando.
Hic super in cœli spatio coïre repente
Asperiora, modis quæ possint indupedita
Exiguis, tamen inter se comprehensa teneri.
Hæc faciunt primum parvas consistere nubes;
Indè ea comprehendunt inter se, conque gregantur,
Et conjungendo crescunt, ventisque feruntur
Usque adeo, donec tempestas sæva coorta est.

Fit quoque, uti montis vicina cacumina Cœlo.
Quàm sint quæque magis, tantò magis edita fument.
Affiduè fulvæ nubis caligine crassâ;
Propterea quia, cum consistunt nubila primum,
Ante videre oculi quàm possint tenuia, venti
Portantes cogunt ad summa cacumina montis.
Hic demum fit uti, turbâ majore coortâ,
Condensa, ac stipata simul cernantur, & udo
Vertice de montis videantur surgere in æthram.
Nam loca declarat sursum ventosa patere.

Res ipsa, & sensus, montes cum ascendimus altos.

Præterea, permulta mari quoque tollere toto
Corpora naturam, declarant littore vestes
Suspensæ, cum concipiunt humoris adhæsum.
Quo magis ad nubes augendas multa videntur
Poffe quoque è falso consurgere momine ponti.
Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis.

Præterea, fluviis ex omnibus, & simul ipsâ
Surgere de terrâ nebulas, æstusque videmus,
Quæ velut halitus, hinc ita sursum expressa feruntur,
Suffunduntque suâ Cælum caligine, & altas
Sufficiunt nubes paulatim conveniundo:
Urget enim quoque signiferi super ætheris æstus,
Et quasi densando subtexit carula nimbis.

Fit quoque, ut hunc veniant in cœtū extrinsecus illi
Corpora, quæ faciunt nubes, nimbosque volantes:
Innumerabilem enim numerum, summâque profundâ
Esse infinitam docui; quantâque volarent
Corpora mobilitate, ostendi, quamque repente
Immemorable per spatium transire solerent.
Haud igitur mirum est, si parvo tempore sæpe
Tam magnos montes tempestas, atque tenebræ
Cooperiant maria, ac terras, impensa supernæ.
Undique quandoquidem per caulas ætheris omnes,
Et quasi per magni circum spiracula Mundi
Exitus, introitusque elementis redditus extat.

Nunc age, quo pacto pluvius concreascit in alvis
Nubibus humor, & in terras demissus ut imber
Decidat, expediam. Primum jam semina aquarū
Multa simul viacam consurgere nubibus ipsis
Omnibus ex rebus, pariterque ita crescere utrasque;

LIBER SEXTUS. 235

Et nubes, & aquam, quæcunque in nubibus extat,
 Ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit,
 Sudor ite atque humor quicunque est denique mēbris.
 Concipiunt etiam multum quoque sæpe marinum
 Humorem, veluti pendentia vellera lanæ,
 Cum superà magnum venti mare nubila portant.
 Consimili ratione ex omnibus amnibus humor
 Tollitur in nubes: quò cum bene semina aquarum
 Multa modis multis convenere undique adaucta:
 Confertæ nubes vi venti mittere certant
 Dupliciter: nam vis venti contrudit, & ipsa
 Copia nimborum, turbâ majore coortâ,
 Urget, & è supero premit, ac facit effluere imbres.

Præterea cum rarescunt quoque nubila ventis,
 Aut dissolvuntur Solis super icta calore,
 Mittunt humorem pluvium, stillantque, quasi igni
 Cera super calido tabescens multa liquecat;
 Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utroque
 Nubila vi cumulara premuntur, & impete venti.

At retinere diu pluviae longumque morari
 Consueverunt, ubi multa fuerunt semina aquarum;
 Atque aliis aliæ nubes, nimbi que rigantes
 Insuper, atque omni volgo de parte feruntur;
 Terraque cum fumans humorem tota rehalat.

Hinc ubi Sol radiis tempestatem inter opacam
 Adversâ fulsit nimborum aspergine contra,
 Tum color in nigris existit nubibus archi.
 Cætera, quæ sursum crescunt, sursumque creantur,
 Et quæ concrescunt in nubibus omnia, prorsum
 Omnia, nix, venti, grando, gelidæque pruinae,
 Et vis magna geli, magnum duramen aquarum,
 Et mora, quæ fluvios passim refrænat euntes,

Perfacile est tamen hæc reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,
Cum bene cognôris, elementis reddita quæ sint.

Nunc age, quæ ratio Terræ motibus extet,
Percipe: & inprimis Terram fac ut esse rearis
Subter item, ut superà est, ventis, atque undique plenam
Speluncis, multosque lacus, multasque lacunas
In gremio gerere, & rupes, deruptaque saxa:
Multaque sub tergo Terræ flumina tecta
Volvere vi fluctus, submersaque saxa putandum est;
Undique enim similem esse sui res postulat ipsa.
His igitur rebus subjunctis, suppositisque,
Terra supernè tremit, magnis concussa ruinis.
Subter, ubi ingentes speluncas subruit ætas.
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concussu larè disserpunt indè tremores:
Et meritò, quoniam plaustris concussa tremiscunt
Tecta viam propter non magno pondere tota.
Nec minùs exsultant, ubi curvus fortis equum vis
Ferratos utrinque rotarum succutit orbes.
Fit quoque, ubi magnas in aquæ, vastasque lacunas
Gleba vetustate è Terrâ provolvitur ingens,
Ut jactetur aqua, & fluctu quoque Terra vacillet;
Ut vas in terrâ non quit constare, nisi humor
Destitit in dubio fluctu jactarier intus.

Præterea, ventus cum per loca subcava Terræ
Conlectus parti ex unâ procumbit, & urget
Obnixus magni speluncas viribus altas,
Incumbit Tellus, quò venti prona premit vis:
Tum, superà Terram quæ sunt exstructa domorum,
Ad Cælumque magis quantò sunt edita quæque,
Inclinata minent in eandem prodita partem;
Protractæque trabes impendent ire paratæ.

Et metuunt magni Naturam credere Mundi
Exitiale aliquod tempus, clademque manere,
Cum videant tantam terrarum incumbere molem.
Quòd nisi respirent venti, non ulla refrænet
Res, neque ab exitio possit reprendre euntes:
Nunc quia respirant alternis, inque gravescunt,
Et quasi collecti redeunt, ceduntque repulsi;
Sæpius hanc ob rem minitatur Terra ruinas,
Quàm facit: inclinatur enim, retroque recellit,
Et recipit prolapsa suas se in pondere sedes.
Hæc igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum.

Est hæc ejusdem quoque magni causa tremoris,
Ventus ubi, atque animæ subito vis maxima quædam,
Aut extrinsecus, aut ipsâ à Tellure coorta
In loca se cava Terræ conjecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit ante tumultu;
Versabundaque portatur: post incita cum vis,
Exagitata foras erumpitur, & simul artam
Diffundens terram magnum concinnat hiatus:
In Tyriâ Sidone quod accidit, & fuit Ægis.
In Peloponneso. Quas exitus hic animæ
Disturbât urbes, & terræ motus obortus!
Multaque præterea ceciderunt mœnia magnis
Motibus in terris, & multæ per mare pessum
Subsedere suis pariter cum civibus urbes.
Quòd nisi prorumpit, tamen impetus ipse animæ,
Et fera vis venti, per crebra foramina terræ,
Dispertitur, ut horror; & incutit indè tremorem.
Frigus uti nostros penitus cum venit in artus,
Concutit invitos cogens tremere atque moveri.
Ancipiti trepidant igitur terrore per urbes;
Tecta supernè timent, metuunt infernè, cavernas
Terræ ne dissolvat Natura repente.

Neu distracta syum latè dispanat hiatum ,
Idque suis confusa velit complere ruinis.

Proinde licet , quamvis Cœlum Terramque reantur
Incorrupta fore , æternæ mandata saluti ,
Attamen interdum præsens vis ipsa pericli
Subditat hunc stimulum quâdam de parte timoris ,
Ne pedibus raptim Tellus subtrahita feratur
In baratrum , rerumque sequatur prodita Summa
Funditus , & fiat Mundi confusa ruina.

Nunc ratio reddunda , augmen cur nesciat æquor.
Principio Mare mirantur non reddere majus
Naturam , quò tantu' fuit decursus aquarum ,
Omnia quò veniant ex omni flumina parte.
Adde vagos imbres , tempestatesque volantes :
Omnia quæ Maria , ac Terras sparguntque , rigantque.
Adde suos fontes : tamen ad Maris omnia summan
Guttaï vix instar erunt unius ad augmen :
Quò minùs est mirum , Mare non augescere magnum.

Præterea , magnam Sol partem detrahit æstu :
Quippe videmus enim vestes humore madentes.
Exficcare suis radiis ardentibu' Solem.
At Pelage multa , & latè substrata videmus :
Proinde licet quamvis ex uno quoque loco Sol
Humoris parvam deliber ab æquore partem ,
Largiter in tanto spatio tamen auferet undis.

Tum porro venti magnam quoque tollere partem
Humoris possunt verrentes æquora ponti :
Unâ nocte vias quoniam per sæpe videmus
Siccari , mollisque lati conrescere crustas.

Præterea docui multum quoque tollere nubes

Humorem magno conceptum ex æquore ponti ,
 Et passim toto terrarum spargere in orbe ,
 Cùm pluit in terris , & venti nubila portant.

Postremò , quoniam raro cum corpore Tellus
 Est , & conjunctas oras Maris undique cingit ,
 Debet , ut in Mare de terris venit humor aquarum ,
 In terras itidem manare ex æquore salso.
 Percolatur enim virtus , retroque remanat
 Materies humoris , & ad caput amnibus omnis
 Confluit ; inde super terras redit agmine dulci ,
 Quà via secta semel liquido pede deculit undas.

Nunc ratio quæ sit , per fances montis ut Ætnæ
 Exspirent ignes interdum turbine tanto ,
 Expediam : neque enim mediâ de clade coorta
 Flammæ tempestas , Siculûm dominata per agros ,
 Finitimis ad se convertit gentibus ora ,
 Fumida cùm Cœli scintillare omnia templa
 Cernentes pavidâ complebant pectora curâ ,
 Quid moliretur rerum Natura novarum.

Hiscæ tibi rebus latè est , altèque videndum ,
 Et longè cunctas in partes dispiciendum ,
 Ut reminiscaris Summam rerum esse profundam ,
 Et videas , Cœlum Summâ totius unum
 Quàm sit parvula pars , & quàm multesima constet :
 Et quota pars homo Terrâ sit totius unus.
 Quod bene propositum si planè consueare ,
 Ac videas planè , mirari multa relinquant.

Num quis enim nostram miratur , si quis in artus
 Accipit calido febrem fervore coortam ,
 Aut alium quemvis morbi per membra dolorem
 Obturgescit enim subito pes , arripit acer

Sæpe dolor dentes , oculos invadit in ipsos :
 Existit facer ignis , & urit corpore serpens
 Quamcunque arripuit partem , repitque per artus ;
 Nimirum , quia sunt multarum semina rerum :
 Et satis hæc Tellus nobis Cœlumque mali fert ,
 Unde queat vis immensi procrefcere morbi.
 Sic igitur toti Cœlo , Terræque putandum est
 Ex infinito satis omnia suppeditare ,
 Unde repente queat Tellus concussa moveri ,
 Perque Mare , & Terras rapidus percurrere turbo ,
 Ignis abundare Aetnæus , flammefcere Cœlum.
 Id quoque enim fit , & ardescunt cœlestia templa :
 Ut tempestates pluviae graviore coortu
 Sunt , ubi fortè ita se tetulerunt semina aquarum :
 At nimis est ingens incendi turbidus ardor.
 Scilicet , & fluvius , qui non est , maximus ei est
 Qui non ante aliquem majorem vidit ; & ingens
 Arbor , homoque videtur , & omnia de genere omni ,
 Maxima quæ vidit quisque , hæc ingentia fingit :
 Cùm tamen omnia cum Cœlo , Terræque , Marique
 Nil sint ad summam Summæ totius omnem.

Nunc tamen , illa modis quibus inritata repente
 Flamma foras vastis Aetnæ fornacibus efflet ,
 Expediam. Primùm totius subcava montis
 Est natura , ferè silicum suffulta cavernis.
 Omnibus est porro in speluncis ventus & aër :
 Ventus enim fit , ubi est agitando percitus aër.
 Hic ubi percaluit , calefecitque omnia circum
 Saxa furens , quæ contingit , terramque ; & ab ollis.
 Excussit calidum flammis velocibus ignem ,
 Tollit se , ac rectis ita faucibus ejicit altè ,
 Funditque ardorem longè , longèque favillam.
 Differt , & crassâ volvit caligine fumum ;
 Extruditque simul mirando pondere saxa :.

Ne

Ne dubites quin hæc animæ turbida sit vis.

Præterea magnâ ex parti mare montis ad ejus
Radices frangit fluctus, æstumque reforbet.
Ex hâc usque mari speluncæ montis ad altas
Perveniunt subter fauces : hæc ire fatendum est ,
Et penetrare mari penitus res cogit aperto ,
Atque efflare foras , idèoque extollere flammæ ,
Saxaque subiectare , & arenæ tollere nimbos.
In summo sunt ventigeni Crateres , ut ipsi
Nominiunt , nos quas fauces perhibemus , & ora.

Sunt aliquot quoque res , quarum unâ dicere causam
Non satis est , verùm plures , unde una tamen sit.
Corpus ut exanimum si quod procul ipse jacere
Conspicias hominis , fit ut omnes dicere causas
Conveniat lethi , dicatur ut illius una.
Nam neque cùm ferro , neque frigore vincere possis
Interiisse , neque à morbo , neque fortè veneno :
Verùm aliquid genere esse ex hâc , quod concio dicat ,
Scimus : item in multis hoc rebus dicere habemus.

Nilus in æstati crescit , campisque redundat
Unicus in terris Ægypti totius amnis :
Is rigat Ægyptum medium per sæpe calorem ,
Aut quia sunt æstate Aquilones ostia contra
Anni tempore eo , quo Ætesia flabra feruntur ;
Et contra fluvium flantes remorantur , & undas
Cogentes sursum replent , coguntque manere.
Nam dubio procul hæc adverso flabra feruntur
Flumine , quæ gelidis à stellis axis aguntur.
Ille ex æstiferâ parti venit amnis ab Austro
Inter nigra virûm , percoctaque sæcla calore ,
Exoricens penitus mediâ ab regione dici.

Est quoque uti possit magnus congestus arenæ
 Fluctibus adversus oppilare ostia contra ;
 Cum mare permotum ventis ruit intus arenam.
 Quo fit uti pacto liber minùs exitus amni ,
 Et proclivus item fiat minùs impetus undis.

Fit quoque uti pluviz forsan magis ad caput ejus
 Tempore eo fiant , quo Etesia flabra Aquilonum
 Nubila conjiciunt in eas tunc omnia partes.
 Scilicet ad mediam regionem ejecta diei
 Cum convenerunt , ibi ad altos denique montes
 Contrusæ nubes coguntur , vique premuntur.
 Forfit & Æthiopum penitus de montibus altis
 Crescat , ubi in campos albas descendere ninguis
 Tabificis subigit radiis Sol omnia lustrans.

Nunc age, Avena tibi quæ sint loca cunque, lacusque,
 Expediam , quali naturâ prædita consistent.
 Principio , quòd Avena vocantur , nomen id ab re
 Impositum est , quia sunt avibus contraria cunctis ,
 E regione ea quòd loca cum advenère volantes ,
 Remigii oblitæ pennarum vela remittunt ,
 Præcipientesque cadunt molli cervice profusæ
 In terram , si fortè ita fert natura locorum ;
 Aut in aquam , si fortè lacus substratus Averno est.
 Qualis apud Cumas locus est montemque Veseyum ,
 Oppleri calidis ubi fumant fontibus auctus.

Est & Athenæis in mœnibus , arcis in ipso
 Vertice , Palladis ad templum Tritonidos almæ,
 Quò nunquam pennis appellant corpora raucæ
 Cornices , non cum fumant altaria donis :
 Usqueadeo fugitant non iras Palladis acres
 Pervigili causâ , Græsum ut cecinère poetæ :

Sed natura loci hoc opus efficit ipsa suâ vi.

In Syriâ quoque fertur item locus esse , videri ,
Quadrupedes quoque quod simul ac vestigia primum
Intulerint , graviter vis cogat concidere ipsa ,
Manibus ut si sint Divis mactata repente.
Omnia quæ naturali ratione geruntur ,
Et , quibus è causis fiant , apparet origo :
Janua ne his Orci potius regionibus esse
Credatur posita , hinc animas Acheruntis in oras
Ducere fortè Deos Manes infernè reamur ;
Naribus alipedes ut Cervi sæpe putantur
Ducere de latebris serpentia sæcla ferarum.
Quod procul à verâ quàm sit ratione repulsum ,
Percipe : namque ipsâ de re nunc dicere conor.

Principio hoc dico , quod dixi sæpe quoque ante ,
In terrâ cujusque modi rerum esse figuras :
Multa , homini quæ sunt vitalia , multaque morbos
Incudere , & mortem quæ possint accelerare :
Et magis esse aliis alias animantibus aptas
Res ad vitæ rationem ostendimus ante ,
Propter dissimilem naturam , dissimilesque
Texturas inter sese , primasque figuras :
Multa meant inimica per aures , multa per ipsas
Insinuant nares infesta atque aspera odore :
Nec sunt multa parum tactu vitanda , nec autem
Aspectu fugienda , saporeque tristitia quæ sint.
Deinde videre licet quàm multæ sint homini res
Acriter infesto sensu , spurcæque , gravesque.
Arboribus primum certis gravis umbra tributa est ,
Usqueadeo , capitis faciant ut sæpe dolores ,
Siquis eas subter jacuit prostratus in herbis.

Est etiam in magnis Heliconis montibus arbor

Floris odore hominem tetro consueta necare.
 Scilicet hæc ideo terris ex omnia surgunt
 Multa modis multis multarum semina rerum,
 Quod permixta gerit tellus, discretaque tradit:
 Nocturnumque recens extinctum lumen, ubi acris
 Nidore offendit nares consopit ibidem,
 Deicere ut pronos qui morbus sæpe suevit.
 Castoreoque gravi mulier sopita recumbit,
 Et manibus nitidum teneris opus effluit ei,
 Tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit.
 Multaque præterea languentia membra per artus
 Solvunt, atque Animam labefactant sedibus intus.
 Denique, si in calidis etiam cunâre layacris,
 Pleniôr & folio in fueris ferventis aquarum,
 Quàm facili in medio fit uti des sæpe ruinas?
 Carbonumque gravis vis, atque odor insinuat
 Quàm facili in cerebrum, nisi aquam præcepimus ante?
 At cum membra hominis percepit fervida febris,
 Tum fit odor vini plagæ maculabilis instar.
 Nonne vides etiam terrâ quoque sulfur in ipsâ
 Gignier? & tetro concrefcere odore bitumen?
 Denique ubi argenti venas, aurique sequuntur,
 Terrarum penitus scrutantes abdita ferro:
 Quales exspirat Scaptisula subter odores?
 Quidve mali fit ut exhalent aurata metalla?
 Quas hominum reddunt facies? qualesque colores?
 Nonne vides, audisve perire in tempore parvo
 Quàm soleant, & quàm vitarum copia desit,
 Quos opere in tali cohibet vis magna? necesse est
 Hos igitur Tellus omnes exæstuet æstus,
 Expiretque foras in aperta, promptaque Cœli.

Sic & Averna loca alitibus summittere debent
 Mortiferam vim, de terrâ quæ surgit in auras,
 Ut spatium Cœli quâdam de parte venenet;

Quò simul ac primùm pennis delata fit ales ,
 Impediatur ibi cæco conrepta veneno ,
 Ut cadat è regione loci , quâ dirigit æstus :
 Quò cum conruit , hæc eadem vis illius æstus ,
 Reliquias vitæ membris ex omnibus aufert.
 Quippe etenim primò quasi quendam conciet æstum :
 Posterius fit , uti cum jam cecidère veneni
 In fontes ipsos , ibi sit quoque vita vomenda ,
 Propterea quòd magna mali sit copia circum.

Fit quoque ut interdum vis hæc, atque æstus Averni ,
 Aëra , qui inter aves cunque est terramque locatus ,
 Discutiat , prope uti locus hinc linquatur inanis :
 Cujus ubi è regione loci venère volantes ,
 Claudicat extemplo pennarum nifus inanis ,
 Et cōnamen utrinque alarum proditur omne.
 Hic ; ubi niētari nequeunt , insitereque alis ,
 Scilicet in terram delabi pondere cogit
 Natura ; & vacuum prope jam per inane jacentes
 Dispergunt animas per caulas corporis omnes.

Frigidior porro in puteis æstate fit humor ,
 Rarefcit quia terra calore , & semina si qua
 Fortè vaporis habet , properè dimittit in auras.
 Quò magis est igitur Tellus affecta calore ,
 Hòt fit frigidior , qui in terrâ est abditus , humor.
 Frigore cum premitur porro omnis Terra , coitque ,
 Et quasi concrefcit ; fit scilicet , ut coëundo
 Exprimat in puteos , si quem gerit ipsa , calorem.

Est apud Ammonis fanum fons luce diurnâ
 Frigidus , at calidus nocturno tempore fertur :
 Hunc homines fontem nimis admirantur , & acri
 Sole putant subter terras ferviscere raptim ,
 Nox ubi terribili terras caligine textit :

Quod nimis à verâ est longè ratione remotum :
 Quippe ubi Sol nudum contrectans corpus aquarû,
 Non quierit calidum superâ de reddere parte,
 Cùm superum lumen tanto fervore fruatur :
 Quî queat hic subter tam crasso corpore terram,
 Percoquere humorem, & calido sociare vaporî ?
 Præsertim cùm vix possit per septa domorum
 Insinuare suum radiis ardentibus æstus ?
 Quæ ratio est igitur ? nimirum terra magis quodd
 Rara tenet circum hunc fontem, quàm cætera tellus ;
 Multaque sunt ignis prope semina corpus aquarû.
 Hinc ubi rotiferis terram nox obruit umbris,
 Exemplo subtrus frigescit terra, coitque.
 Hâc ratione fit ut, tanquam compressa manu sit,
 Exprimat in fontem, quæ semina cunque habet ignis,
 Quæ calidum faciunt laticis tactum atque saporem.
 Indè ubi Sol radiis terram dimovit obortis,
 Et rarefecit calido miscente vapore,
 Rursus in antiquas redeunt primordia sedes
 Ignis, & in terram cedit calor omnis aquarû :
 Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurnâ.
 Præterea Solis radiis jactatur aquarû
 Humor, & in luci tremulo rarefcit ab æstu :
 Propterea fit uti, quæ semina cunque habet ignis,
 Dimittat, quasi sæpe gelum, quod continet in se,
 Mittit, & exolvit glaciem, nodosque relaxat.

Frigidus est etiam fons, supra quem sita sæpe
 Stupa jacet flammæ concepto protinus igni ;
 Tædæque consimili ratione accensa per undas
 Conlucet, quocunque natans impellitur auris :
 Nimirum quia sunt in aquâ permulta vaporis
 Semina, de terrâque necesse est funditus ipsa
 Ignis corpora per totum consurgere fontem,
 Et simul exspirare foras, exireque in auras.

Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.

Præterea, dispersa foras erumpere cogit
 Vis per aquam subito, sursumque ea conciliari:
 Quod genus endo mari spirat fons dulcis aquarum,
 Qui scatit, & salvas circum se dimovet undas.
 Et multis aliis præbet regionibus æquor
 Utilitatem opportunam sitientibus nautis,
 Quod dulces inter salvas intervomit undas.
 Sic igitur per eum possunt erumpere fontem,
 Et scatere illa foras in stupam semina; quod cum
 Conveniunt, aut cum tædæ corpori adhærent,
 Ardescunt facile extemplo, quia multa quoque in se
 Semina habent ignis stupæ tædæque tenentes.
 Nonne vides etiam, nocturna ad lumina lychnum
 Nuper ubi extinctum admoveas, accendier ante,
 Quam tetigit flammam? tædamque pari ratione?
 Multaque præterea prius ipso tacta vapore
 Eminus ardescunt, quam cominus imbuat ignis.
 Hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandum est.

Quod superest, agere incipiam quo fœdere fiat
 Naturæ, lapis hic ut ferrum ducere possit,
 Quem Magneta vocant patrio de nomine Graii,
 Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.
 Hunc homines lapidem mirantur, quippe catenam
 Sæpe ex annellis reddit pendentibus ex se:
 Quinque etenim licet interdum pluresque videre
 Ordine demissos levibus jactatier auris,
 Unus ubi ex uno dependet subter adhærens;
 Ex alioque alius lapidis vim, vinclaque noscit:
 Usqueadeo permanenter vis pervaleat ejus.

Hoc genus in rebus firmandum est multa prius, quam
 Ipsius rei rationem reddere possis;

Et niniùm longis ambagibus est adeundum :
Quò magis attentas aures , animumque repesco :

Principio , omnibus à rebus , quasçunque videmus ,
Perpetuò fluere , ac mitti spargique necesse est
Corpora , quæ feriant oculos , visumque laceffant ;
Perpetuòque fluunt certis ab rebus odores ,
Frigus ut à fluviis , calor à Sole , æstus ab undis
Æquoris exesor mœrorum littora propter :
Nec varii cessant sonitus manare per aures .
Denique in os salsi venit humor sape saporis ,
Cum mare versamur propter ; dilutaque contra
Cum tûimur misceri absinthia , tangit amaror :
Usqueadeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur , & in cunctas dimittitur undique partes :
Nec mora , nec requies inter datur ulla fluendi ,
Perpetuò quoniam sentimus , & omnia semper
Cernere , odorari licet , & sentire sonorem .

Nunc omnes repetam quàm raro corpore sint res
Commemorare , quod in primo quoque carmine claret .
Quippe etenim , quanquam multas hoc pertinet ad res
Noscere , cum primis hanc ad rem protinus ipsam ,
Quà de differere aggredior , firmare necesse est ,
Nil esse in promptu , nisi mistum corpus Inanè .
Principio fit , ut in speluncis saxa superna
Sudent humore , & guttis manantibu' stillent ;
Manat item nobis è toto corpore sudor ,
Crescit barba , pilique per omnia membra , per artus ;
Diditus in venas cibus omnes auget , alitque
Corporis extremas quoque partes , unguiculosque .
Frigus item transire per æs , calidumque vaporem
Sentimus , sentimus item transire per aurum ,
Atque per argentum , cum pocula plena tenemus .
Denique per dissepta domorum saxea voces

Pervolitant , permanat odos , frigusque , vaporesque
Ignis ; quin ferri quoque vim penetrare suevit ,
Undique quâ circum corpus lorica coërcet ,
Morbida vis quæcunque extrinsecus insinuat ,
Et tempestates , terrâ cœloque coortæ ,
E cœlo emotæ terrâque repenti faceffunt ,
Quandoquidem nihil est non raro corpore nexum .

Huc accedit , uti non omnia , quæ jaciuntur
Corpora cunque ab rebus , eodem prædita sensu ,
Atque eodem pacto rebus sint omnibus apta .
Principio terram Sol excoquit , & facit are :
At glaciem dissolvit , & altis montibus altè
Exstructas ningues radiis tabescere cogit .
Denique cera liquefcit in ejus postea vapore ;
Ignis item liquidum facit æs , aurumque resolvit :
At coria , & carnem trahit , & conducit in unum .
Humor aquæ porro ferrum condurat ab igni ;
At coria , & carnem mollit durata calore .
Barbigeras oleaster eò juvat usque capellas ,
Diffuat ambrosiâ quasi verò , & nectare tinctus :
At nihil est , homini fronde hæc quod amarius extet .
Denique amaracinum fugitat sus , & timet omnè
Unguentum ; nam setigeris subus acre venenum est ,
Quod nos interdum tanquam recreare videtur .
At contra nobis cœnum teterrima cùm sit
Spurcities , eadem subus hæc res munda videtur ,
Insatiabiliter toti ut volvantur ibidem .

Hoc etiam superest , ipsâ quàm dicere de re
Aggredior , quod dicendum prius esse videtur .
Multa foramina cùm variis sint reddita rebus ,
Dissimili inter se naturâ prædita debent
Esse , & habere suam naturam quæque , viasque ;
Quippe etenim varii sensus animantibus insunt ,

Quorum quisque suam propriè rem percipit in se,
 Nam penetrare alià sonitus aliàque saporem
 Cernimus è succis, alià nidoris odores,
 Propter dissimilem naturam, textraque rerum :
 Præterea manare aliud per saxa videtur,
 Atque aliud per ligna, aliud transire per aurum,
 Argentoque foras aliud, vitroque meare.
 Nam fluere hæc species, illac calor ire videtur :
 Atque aliis aliud citiùs transmittere eadem,
 Scilicet id fieri cogit natura viarum,
 Multimodis varians, ut paulò ostendimus ante.
 Quapropter bene ubi hæc confirmata atque locata
 Omnia constiterint nobis præposita, parata :
 Quod superest, facile hinc ratio reddetur, & omnis
 Causa patefiet, quæ ferri pelliciat vim.

Principio fluere è lapide hóc permulta necesse est
 Semina, sive æstum, qui discutit æra plagis
 Inter qui lapidem, ferrumque est cunque locatus.
 Hoc ubi inanitur spatium, multusque vacescit
 In medio locus : extemplo primordia ferri
 In vacuum prolapsa cadunt conjuncta, fit utque
 Annulus ipse sequatur, eatque ita corpore toto.
 Nec res ulla magis primoribus ex elementis
 Indupedita suis artè connexa cohæret,
 Quàm validi ferri naturæ frigidus horror.
 Quò minus est mirum, quod paulò diximus ante,
 Corpora si nequeunt de ferro plura coorta
 In vacuum ferri, quin annulus ipse sequatur :
 Quod facit, & sequitur, donec pervenit ad ipsum
 Jam lapidem, cæcisque in eo compagibus hæsit.
 Hoc fit item cunctas in partes, unde vacescit
 Cunque locus, sive ex transversò, sive superne :
 Corpora continuò in vacuum vicina feruntur.
 Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa

Sponte suâ sursum possunt confurgere in auras.

Huc accedit item, quare queat id magis esse :
Hæc quoque res adjumento, motuque juvatur :
Quod simul à fronte est annelli rarior aër
Factus, inanitusque locus magis ac vacuatus ;
Continuò fit uti qui post est cunque locatus
Aër, à tergo quasi provehat atque propellat.
Semper enim circum positus res verberat aër.
Sed tali fit uti propellat tempore ferrum,
Parte quòd ex unâ spatium vacat, & capit in se.
Hic ubi, quem memoro, per crebra foramina ferri est
Parvas ad partes subtiliter insinuatus,
Trudit & impellit, quasi navim velaque ventus.
Denique res omnes debent in corpore habere
Aëra, quandoquidem raro sunt corpore, & aër
Omnibus est rebus circumdatus appositusque.
Hic igitur, penitus qui in ferro est abditus aër,
Sollicito motu semper jactatur, eoque
Verberat anellum dubio procul, & ciet intus
Scilicet, atque eodem fertur, quòd præcipitavit
Jam semel, & quamquam in partem conamina sumpsit.

Fit quoque ut à lapide hòc ferri natura recedat
Interdum, fugere, atque sequi consueta vicissim.
Exsultare etiam Samothracia ferrea vidi,
Et ramenta simul ferri furere intus ahenis
In scaphiis, lapis hic Magnes cùm subditus esset :
Usqueadeo fugere à saxo gestire videtur.
Ære interposito discordia tanta creatur,
Propterea, quia nimirum priùs æstus ubi ætis
Præcepit, ferrique vias possedit apertas ;
Posterior lapidis venit æstus, & omnia plena
Invenit in ferro : neque habet quâ tranet, ut ante.
Cogitur offensare igitur, pulsareque fluctu

Ferrea texta suo : quo pacto respuit ab se ,
Atque per æs agitat , sine eo quæ sæpe resorbât.

Illud in his rebus mirari mitte , quòd æstus
Non valet è lapide hõc alias impellere item res :
Pondere enim frætæ partim stant , quod genus aurum ;
Ac partim , raro quia sunt cum corpore , ut æstus
Pervolet intactus , nequeunt impellier usquam ;
Lignea materies in quo genere esse videtur.
Inter utrasque igitur ferri natura locata ,
Æris ubi accepit quædam corpuscula , tum fit ,
Impellant ut eam Magnesî semina saxi.

Nec tamen hæc ita sunt aliarum rerum aliena ,
Ut mihi multa parum genere ex hõc suppeditentur ,
Quæ memorare queam inter se singlariter apta.
Saxa vides primum solâ coalescere calce :
Glutine materies taurino ita jungitur unâ ,
Ut vitio venæ tabularum sæpius hiscant ,
Quàm laxare queant compages taurea vincla.
Vitigeni latices in aquai fontibus audent
Misceri , cum pix nequeat gravis & leve olivum ;
Purpureusque colos conchyli mergitur unâ
Corpore cum lanæ , dirimi qui non queat usquam :
Non si Neptuni fluctu renovare operam des ,
Non , mare si totum velit eluere omnibus undis
Denique res auro argentum concopulat una ,
Ærique æs plumbo fit uti jungatur ab albo.
Cætera jam quàm multa licet reperire ? quid ergo ?
Nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam ,
Nec me tam multam hîc operam consumere par est :
Sed breviter paucis restat comprehendere multa.
Quorum ita texturæ ceciderunt mutua contra ,
Ut cava convenient plenis hæc illius , illa
Hujusque ; inter se junctura horum optima constat.

LIBER SEXTUS.

253.

Est etiam, quasi ut annellis, hamisque plicata
Inter se quædam possint coplata teneri:
Quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur,

Nunc; ratio quæ sit morbis, aut unde repente
Mortiferam possit cladem conflare coorta
Morbida vis hominum generi, pecudumque catervis,
Expediam. Primum multarum semina rerum
Esse supra docui, quæ sint vitalia nobis;
Et contra, quæ sint morbo, mortique, necesse est.
Multa volare; ea cum casu sunt fortè coorta,
Et perturbârunt Cælum, fit morbidus aër.
Atque ea vis omnis morborum, pestilientiaque,
Aut extrinsecus, ut nubes nebulæque supernè
Per Cælum veniunt, aut ipsâ sæpe coorta
De terrâ surgunt, ubi putrorem humida nacta est;
Intempestivis pluviisque, & solibus ista.
Nonne vides etiam Cæli novitate, & aquarum
Tentari, procul à patriâ quicunque domoque
Adveniunt? ideo quia longè discrepat aër.
Nam quid Britannum Cælum differre putamus,
Et quod in Ægypto est, quâ Mundi claudicat axis?
Quidve quod in Ponto est differre à Gadibus, atque
Usque ad nigra virûm, percocta que sæcla calore?
Quæ cum quatuor inter se diversa videmus,
Quatuor à ventis, & Cæli partibus esse,
Tum color & facies hominum distare videntur
Largiter, & morbi generatim sæcla tenere.

Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in mediâ, neque præterea usquam.
Atthide tentantur gressus, oculique in Achæis
Finibus, inde aliis alius locus est inimicus
Partibus, ac membris; varius concinnat id aër.
Proinde ubi se Cælum, quod nobis fortè alienum est;

Commovet , atque aër inimicus serpere cœpit :
 Ut nebula , ac nubes paulatim repit , & omne ,
 Quà graditur , conturbat , & immutare coactat.
 Fit quoque ut , in nostrum cùm venit denique Cœlum ,
 Corruptat , reddatque sui simile , atque alienum.

Hæc igitur subito clades nova , pestilitasque ,
 Aut in aquas cadit , aut fruges perfidit in ipsas ,
 Aut alios hominum pastus , pecudumque cibus ,
 Aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso :
 Et cùm spirantes mistas hinc ducimus auras ,
 Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse est.
 Consimili ratione venit bubus quoque sæpe
 Pestilitas , etiam pecubus balantibus ægor.
 Nec refert utrùm nos in loca deveniamus
 Nobis adversa , & Cœli mutemus amictum ;
 An Cœlum nobis ultro Natura cruentum
 Deferat , aut aliquid quo non consuevimus uti ,
 Quod nos adventu possit tentare recenti.

Hæc ratio quondam morborum , & mortifer ælis
 Finibu' Cecropiis funestos reddidit agros ,
 Vastavitque vias , exhaustit civibus urbem.
 Nam penitus veniens Ægypti è finibus ortus ,
 Aëra permensus multum , camposque natantes ,
 Incubuit tandem populo Pandionis : omnes
 Indè catervatim morbo mortique dabantur.

Principio caput incensum fervore gerebant ,
 Et duplices oculos suffusâ luce rubentes :
 Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
 Sanguine , & ulceribus vocis via septa coibat ;
 Atque animi interpret manabat lingua cruore ,
 Debilitata malis , motu gravis , aspera tactu.
 Indè , ubi per fauces pectus complêrat , & ipsum

la vis in cor mœstum confluxerat ægris ;
 tum verò vitæ claustra lababant.
 ore foras tetrumolvebat odorem ,
 a quo perolent projecta cadavera ritu ;
 Animi prorsum vires totius , & omne
 bat corpus , lethi jam limine in ipso ;
 abilibusque malis erat anxius anguor
 comes , & gemitu commista querela ;
 usque frequens noctem per sæpe , diemque
 ere assidue nervos & membra coactans ,
 rebat eos , defessos ante , fatigans.
 imio cuiquam posses ardore tueri
 is in summo summam ferviscere partem :
 tius tepidum manibus proponere tactum ,
 il ulceribus quasi inultis omne rubere
 ; , ut est , per membra sacer cum diditur ignis .
 pars homini verò flagrabat ad ossa :
 bat stomacho flamma , ut fornacibus , intus .
 eo posset cuiquam leve , tenueque membris
 : in utilitatem : ad ventum & frigora semper ,
 io partim gelidos ardentia morbo
 ra dabant , nudum jacentes corpus in undas .
 præcipites lymphis putealibus altè
 tunt , ipso venientes ore patente .
 biliter sitis arida corpora mersans
 bat multum parvis humoribus imbrem .
 quies erat ulla mali ; defessa jacebant
 ra , mussabat tacito medicina timore .
 e patentia cum totas ardentia noctes
 ia versarent oculorum expertia somno ,
 que præterea mortis tum signa dabantur .
 bata Animi mens in mœrore , metuque ;
 supercilium , furiosus voltus , & acer ;
 tæ porro , plenæque sonoris aures ;
 spiritus , aut ingens , raròque coortus ;

Sudorisque madens per collum splendidus humos;
 Tenuia sputa, minuta, croci contincta colore,
 Salsaque, per fauces raucas vix edita tussi.
 In manibus verò nervi trahier, tremere artus;
 A pedibusque minutatim succedere frigus
 Non dubitabat; item ad supremum denique tempus
 Compressæ nates; nasi primoris acumen
 Tenue, cavati oculi, cava tempora, frigida pellis,
 Duraque; inhorrebat rictum; frons tenta minebat;
 Nec nimio rigidâ post strati morte jacebant:
 Octavoque ferè candenti lumine Solis,
 Aut etiam nonâ reddebant lampade vitam.
 Quorum si quis, ut est, vitârat funera lethi,
 Ulceribus tetris, & nigrâ proluvie alvi,
 Posterius tamen hunc tabes lethumque manebat:
 Aut etiam multus capitis cum sæpe dolore
 Conruptus sanguis plenis ex naribus ibat:
 Huc hominis totæ vires corpusque fluebat.
 Profluvium porro qui tetri sanguinis acre
 Exierat, tamen in nervos huic morbus & artus
 Ibat, & in partes genitales corporis ipsas:
 Et graviter partim metuentes limina lethi
 Vivebant ferro privati parte virili:
 Et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
 In vitâ tamen, & perdebant lumina partim:
 Usque adeo mortis metus his incessebat acer.
 Atque etiam quosdam cepere obliviam rerum
 Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.
 Multaque humi cum inhumata jacerent corpora supra
 Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
 Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem:
 Aut, ubi gustârat, languebat morte propinquâ.
 Nec tamen omnino temere illis solibus ulla
 Comparebat avis, nec noctibus sæcla ferarum
 Exibant silvis: languebant pleraque morbo,

Et

LIBER SEXTUS. 297

Et moriebantur : cum primis fida canum vis
 Strata viis animam ponebat in omnibus ægram :
 Extorquebat enim vitam vis morbida membris.
 Incomitata rapi certabant funera vasta :
 Nec ratio remedi communis certa dabatur ;
 Nam quod aliis dederat vitales aëris auras
 Volvere in ore licere , & Cœli templa tueri ,
 Hoc aliis erat exitio , lethumque parabat.

Illud in his rebus miserandum & magnopere unum
 æramuabile erat , quod , ubi se quisque videbat
 Implicitum morbo , morti damnatus ut esset ,
 Deficiens animo mœsto cum corde jacebat
 Funera respectans , animam & mittebat ibidem :
 Idque vel in primis cumulabat funere funus.
 Quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
 Ex aliis alios avidi contagia morbi :
 Nam quicumque suos fugitabant visere ad ægros ,
 Vitæ nimium cupidi , mortisque timentes ,
 Pœnibat paulò post turpi morte malâque
 Desertos , opis expertes , incuria mactans ,
 Lanigeras tanquam pecudes , & bucera sacra.
 Qui fuerant autem præstò , contagibus ibant ,
 Atque labore , pudor quem tum cogebat obire ,
 Blandaque lassorum vox mistâ voce querelæ.
 Optimus hoc lethi genus ergo quisque subibat :
 Inque aliis alium populum sepelire suorum
 Certantes , lacrymis lassi luctuque redibant.
 Indè bonam partem in lectum mœrore dabantur :
 Nec poterat quisquam reperiri , quem neque morbus
 Nec mors , nec luctus tentaret tempore tali.
 Præterea jam pastor , & armentarius omnis ,
 Et robustus item curvi moderator aratri ,
 Languebant , penitusque casis contrusa jacebant
 Corpora , paupertate & morbo dedita morti.

Exanimis pueris super exanimata parentum
 Corpora nonnunquam posses , retroque videre
 Matribus , & patribus natos super edere vitam ;
 Nec minimum partim ex agris ægoris in urbem
 Confluxit , languens quem contulit agricolarum
 Copia , conveniens ex omni morbida parti.
 Omnia complebant loca , tecta que , quò mage eos tum
 Confertos ita acervatim mors accumulabat.

Multa siti prostrata viam per , proque voluta
 Corpora filanos ad aquarum strata jacebant ,
 Interclusâ animâ nimîâ ab dulcedine aquarû.
 Multaque per populi passim loca promptâ , viasque
 Languida semianimo tum corpore membra videres ,
 Horrida pædore , & pannis cooperta , perire
 Corporis inluvie : pellis super ossibus una ,
 Ulceribus tetrîs prope jam , sordique sepulta.
 Omnia denique sancta Deûm delubra replêrat
 Corporibus mors exanimis , onerataque passim
 Cuncta cadaveribus cœlestium templa manebant :
 Hospitibus loca quæ complêrant ædituentes.
 Nec jam religio Divûm , nec numina magni
 Pendebantur : enim præsens dolor exsuperabat.
 Nec mos ille sepulturæ remanebat in urbe ,
 Ut priûs hic populus semper consuêrat humari.
 Perturbatus enim totus trepidabat , & unus
 Quisque suum pro re consortem mortuus humabat.
 Multaque vis subita , & paupertas horrida suavit
 Namque suos consanguineos aliena rogorum
 Insuper extructa ingenti clamore locabant ,
 Subdebantque faces , multo cum sanguine sæpe
 Rixantes potiùs , quàm corpora defererentur.

F I N I S.

VARIÆ LECTIONES. *LIBER PRIMUS.*

Pagina prima. Versu 7.

Adventumque tuum :

Ad ventumque tuum tibi suaves dædala tellus

Submittit flores. Preigerus.

ibidem.

Adventuque tuo tibi C. Griphius. Nardius. Paræus.

ver. 9.

lumine. numine. Jo. Baptista Pius.

ver. 10.

patesfacta. calefacta. Paræus. Creech.

pag. 2. ver. 3.

percussæ. percussæ. Gifanius.

ver. 7.

quò quamque. quocunque. Par.

ver. 18.

ornatum. prælatum. Preig.

ver. 10.

Effice. Et face. Faber.

ibidem.

mænera. munera. Fab. Creech.

ver. 22.

Suspiciens. Suspirans. Pius.

pag. 3. ver. 3.

Ne mea. Nec mea. Creech.

ver. 23.

Graius. gnarus. Pius.

260 VARIAE LECTIONES.

- ^{pag. 3. ver. 23.}
 tollere. tendere. *Nomus. Gif.*
^{pag. 4. ver. 3.}
 Obteritur. Oppetitur. Exteritur. *Lambinus. Gif.*
^{ver. 6.}
 Endogredi. Indugredi. *Fab. Creech. Havercampus.*
^{ibidem.}
 quod contra. quin contra. *Gif.*
^{ver. 10.}
 delecti. dilecti. *Lamb.*
^{ver. 11.}
 Cui simul. Quæ simul. *Mff.*
^{ver. 14.}
 celare. celerare. *Mff. Fab. Lamb.*
^{ver. 18.}
 donarat. donaret. *Mß.*
^{ver. 27.}
 desciscere. desistere. *Mff. Gassendus.*
^{pag. 5. ver. 5.}
 dirempta. perempta. *Creech.*
^{ver. 13.}
 permánent. perveniant. *Mff.*
^{ver. 16.}
 lacrymas & fundere. lacrymas effundere. *Mß.*
 lacrymasque ecfundere falsas. *Hav.*
^{ver. 17.}
 expandere. exponere. *Mß. Gif.*
^{ver. 20.}
 genantur. gerantur. *Preig.*
^{ver. 24.}
 affectis. adfectas. *Mß.*
^{ibidem.}
 sepultis. sepultas. *Vet. Codd.*
^{pag. 5. ver. 37.}
 sperata voluptas. spectata voluntas. *Lamb.*

- perferre. efferre. Lamb. Hav.*
ver. 32.
serenas. severas. Creech.
ver. 33.
præpandere. propandere. Vet. Codd.
pag. 6. ver. 2.
ibidem.
menti. mentis. Mss.
ver. 14.
quod sequimur. Sequitur. Lamb. Jenson.
ver. 25.
corpora. Semina. Giff.
ver. 27.
quidque creatur. quæque creantur. Mss.
ver. 31.
certis. cunctis. Fab. Creech.
ibidem.
Secreta. diversa. Libri Vet.
ver. 32.
Præterea. Propter ea. Giff.
pag. 7. ver. 1.
Vites. Uvas. Codex Florentinus.
ibidem.
Sudante. Suadente. Lamb. Sua dante. Salmasius.
ver. 2.
Si non , certa suo quia tempore semina rerum
Cùm confluerunt.
Si non certa , suoque in tempore semina rerum
Cùm confluerunt. Hav.
ver. 16.
Crescendoque. Crescentesque. Creech.
ver. 17.
Quæque sua de materia. Quicque sua de materiæ
Mss. Hav.

162 VARIAE LECTIONES

possit. posset. Gif. pag. 7. ver. 21.

ver. 29.

quia. qua. Mss. Hav.

ver. 33.

possint. possent. Vet. Codd.

pag. 8. ver. 1.

quoniam. quando. Pius.

ver. 12.

enim. ei. Vet. Libri.

ver. 14.

At nunc. Quod nunc. Fab. Lamb. Hav.

ver. 20.

generatim. generatum. Mss.

ver. 23.

ingenui. ingenti. Pius. Gif. Lamb.

pag. 9. ver. 3.

Inter se nexas minus aut magis endopeditæ.

Inter se nexus, minus aut magis endopeditæ.

Gassendus. Gif. Par. Hav. Veteres Codd.

Inter se nexu minus, aut magis endopedito.

Nardius.

Inter se nexus minus, aut magis endopedixos.

Creech.

ver. 4.

Tactus enim. Tractus enim. Pius.

ver. 5.

eorum. quorum. Mss. Gif. Par.

ver. 6.

queque. quemque. Codd. Florentinæ.

ver. 20.

pingues. pingui. Hav.

ver. 24.

percuſsa. perculsa. Lamb.

LIBER PRIMUS. 263

pag. 9. ver. 28.

*Nunc age, res quoniam docui non posse creari
De Nihilo, neque item genitas ad Nil revocari.
Nunc agelis, quando docui Nil posse creari
De Nihilo, neque res genitas ad Nil revocari.
Veteres Codd. Gif. Faernus. Tettius.*

pag. 10. ver. 2.

pontum. porcas. Salmasius. Creech. Hav.

ver. 7.

coortus. cõrtus. Fab. Preig.

coortus. Corus. Preig.

ver. 10.

vexantia. vexanti. Pius. Hav.

ver. 17.

Turbidus. turgidus. If. Vossius. Preig.

ver. 20.

ruit quã. ruunt quã. Faber.

ver. 22.

Veluti validum flumen, cùm procubuerit.

Valido cùm flumine procubuerit. Mss. Preig.

rotantia. rotanti. Hav.

ver. 29.

Tum porro. Quin porro. Gif.

pag. 11. ver. 3.

Suspensæ. Suspaniæ. Vet. Codd. Pius.

ver. 3. & 4.

Denique fluctifrago suspensæ in littore vestes

Uvescunt, eadem dispaniæ in sole serecunt.

Denique fluctifrago dispaniæ in littore vestes

Uvescunt, eadem candenti in sole serecunt. Lamb.

ver. 9.

Solis. olim. Faber.

ver. 12.

occuldè decrescit vomer in arvis.

occulro decrescit vomer in arvo. Servius.

164 VARIAE LECTIONES

^{pag. 11. ver. 12.}
dextras, extras. Faber. Gif. Creech.

^{ver. 19.}
præclufit, præcludit. Gif.

^{ver. 25.}
quoque, quæque. Gif.

^{pag. 12. ver. 4.}
*Officium quod corporis extat,
 Officere, &c.
 Officium quod corporis est, ut
 Officere, &c. Hav.*

^{ver. 11.}
privata cæterent. pronata jacerent. Turneb. Lib. 1. c. 15.

^{ver. 15.}
*Hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas :
 In faxis, &c.
 Hinc tamen esse liquet raro cum corpore : cernas
 In faxis, &c. Hav.*

^{ver. 17.}
Fleat. Fl uunt. Creech.

^{ver. 20.}
in totas, in totos. Marull.

^{ibidem.}
in tota usque vel ab radicibus imis, &c. Lib. Mff.

^{pag. 13. ver. 3.}
Dedicat. Deliquat. Lamb. Creech. Hav.

^{ver. 20.}
Concurfu. Concurso. Vet. Codd. Gif. Hav.

^{ver. 22.}
fruat. flabit. Vet. Codd. Pins.

^{ver. 25.}
primum quemque. privum quisque. Voss. Hav.

^{pag. 14. ver. 15.}
*Usque adeo largos haustus, è fontibus amnes.
 Usque adeo largos, haustos de fontibus, amnes.*

Mff.

LIBER PRIMUS. 265

Miss. Lamb. Creech. Gif. Preig.

pag. 15. ver. 1. & 2.

quod possis dicere ab omni corpore sejunctum, &c.

quod dici possit ab omni corpore sejunctum, &c.

M. Ant. Muretus.

quod possit dici ab omni corpore sejunctum, &c. Gif.

pag. 16. ver. 24.

. nulla potest vis

Stringere : nam solido vincunt ea corpore demum.

. nulla potest vis

Stringere : nam solido evincunt ea corpore damnum,

Vet. Codd.

pag. 16. ver. 30.

fero. ferè. Preig.

ibid. ver. 30.

feruentia ; ferventi. Vet. Codd.

pag. 17. ver. 12.

geruntur. ginuntur. Lamb.

pag. 17. ver. 24.

rerum. rectum. Vet. Codd. Creech. Haver.

pag. 17. ver. 29.

quæcunque. quacunque Vet. Codd. Gif.

pag. 18. ver. 1.

caca. certa. Creech. tota. Pius.

pag. 18. ver. 11.

Et quàm. Et quò. Vet. Codd. Creech.

pag. 18. ver. 12.

Tam magis his rebus. Tam magis istibus hæc. Faber.

pag. 18. ver. 17.

renata. reducta. Gassend.

pag. 18. ver. 32. & 33.

. quapropter longa diei

Infinita atas anteaacti temporis omnis

Quod fregisset adhuc, &c.

. quapropter longa dies, &

266 VARIÆ LECTIONES.

Infinita ætas anteaacti temporis omnis
Quod fregisset adhuc , &c. *Fab. Creech.*

pag. 19. ver. 12.

quoniam simul. quoniam semel. *Mss. Hav. Preig.*

ibid. ver. 15.

. nam funditus omnis
Principio , &c.

. nam funditus omni
Principio , &c. *Creech.*

pag. 20. ver. 1.

vistum. vultum. *Creech.*

ibid. ver. 14.

ullorum. illarum. *Preig.*

ibid. ver. 20.

pars. par. *Preig.*

ibid. ver. 26.

. negatque
Credere posse animum , victus , &c.

. negatque
Credete posse : animi victus , &c. *Creech.*

pag. 21. ver. 18.

Quamde graves inter Graios , &c.

Quam gravior Graios inter , &c. *Pius.*

ibid. ver. 24.

Ex vero. Ex uno. *Lamb. Hav.*

pag. 22. ver. 19.

omnimodis. unimodus. *Pius. Lamb.*

pag. 23. ver. 18.

Quam neget esse Ignis. Quam neget esse Ignis. *Lamb.*
Fab.

ibid. ver. 24.

. longeque errasse videntur.

. longe deerasse videntur. *Lamb. Creech.*

LIBER PRIMUS.

267

pag. 24. ver. 5. 6, 7 & 8.

. Et hîc Ætnæa minantur
Murmura flammæ rursus se colligere iras,
Faucibus eruptos iterum ut vis evomat ignes:
Ad cælumque ferat flammæ fulgura rursus.
. Et hîc Ætnæa minantur
Murmura flammæ rursus se colligere iras,
Faucibus eruptos vis omnis ut evomat ignes:
Ad cælumque ferant flammæ fulgura rursus. Preig.

ibid. ver. 28.

in eorum corpus Inane. in eorum corpore Inane.
Creech.

pag. 25. ver. 5.

atque. utque. Preig.

ibid. ver. 8.

virescere. vigescere. Lamb. Gif. Nard. Creech.

pag. 26. ver. 21.

mutatier omnes. res vertier omnes. Fab. Creech.

pag. 28. ver. 7.

Sanguis? an ossa? Sanguen? an ossa? Lamb. Pius.
Hav.

pag. 29. ver. 3.

Conveniebat enim fruges quoque sæpe minutas,
Robore cùm saxi franguntur mittere signum
Sanguinis,
Conveniebat enim fruges quoque sæpe minaci al. mi-
natis

Robore cùm in saxi, &c. Mff. Preig. Hav.

ibid. ver. 8.

Et latices, dulces guttas. Et laticis dulces guttas.
Creech. Hav.

ibid. ver. 22.

Donc fulserunt flammæ fulgore coorto;

Z 2

268 VARIÆ LECTIONES.

Donec flagmāi fulserunt flore coorto ;

Vet. Libri. Lamb. Preig.

Sed potius tali facto. Sed potius tali tactu. Lamb.

pag. 31. ver. 9.

quānam sit finis eorum. ecquam sit. Lamb. quædam.

Hav.

ibid. ver. 15.

namque extremum, namquā. Lamb. Hav.

ibid. ver. 15.

debebat habere. debebit habere. Fab. Hav.

ibid. ver. 17.

ut videatur, & videatur. Fab.

ibid. ver. 19.

nisi ultra. nisi extra. Lamb. Creech.

ibid. ver. 26.

Si jam finitum. Sic jam finitum. Mss. Lamb. Preig.

pag. 32. ver. 12.

Nam res ulla geni, &c. Nam res ulla geti. Preig. Hav.

ibid. ver. 19.

quæque genuntur. quæque geruntur, &c. Lamb. Preig.

ibid. ver. 22.

Ante oculos. ex oculis. Preig.

ibid. ver. 27.

Percurrere flumina. percurrere fulmina. Mss. Vet. Libri, Nardius.

pag. 33. ver. 4.

*Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum, eorum
Simplicie natura & pateat tantum Immoderatum :*

*Aut etiam alterutrum nisi terminat alterum eorum,
Simplicie naturā pateat tamen Immoderatum. Creech.
Hav.*

ibid. ver. 16.

mutata, motata ; Quidam libri.

LIBER PRIMUS. 269

pag. 33. ver. 17.

Vexantur percita plagis. Versantur. Veteres quidam.

ibid. ver. 20.

Qualibus hæc rebus. qualibus hæc rerum, &c. Fab.

pag. 34. ver. 1.

Nec plagæ possent. Nec plagæ possunt. Mss.

ibid. ver. 26.

noctes pariles agitare, diesque. noctes pariles agitare diebus. Plures Mss. .

pag. 35. ver. 3.

Æquis ponderibus, motus quacunque feruntur.

Æque ponderibus motis quacunque feruntur.

Veteres lib. & Vulgati.

LIBER SECUNDUS.

pag. 41. ver. 7.

Sed nil dulcius est. Suavius est. Gass. Creech.

pag. 42. ver. 4.

O miseras. O Stultas. Gif. Lamb.

ibid. ver. 6.

degitur hoc ævi, degimus. Nonius. Lamb. Fab.

nonne videre. nonne videtis. Vulgati. Marull.

ibid. ver. 7.

. nisi ut, cùm
Corpore sejunctus dolor absit, mente fruatur,
Jucundo sensu, curâ semota, metuque?

. nisi ut, cui
Corpore sejunctus dolor absit, mente fruatur
Jucundo sensu, curâ semotu', metuque. Preig.

ibid. ver. 12.

uti nullas. uti multas. Voss. Preig.

270 VARIÆ LECTIONES.

pag. 42. ver. 17.

auroque renidet ; ostroque renidet ; Preig.

ibid. ver. 18.

*aurataque templa. aurataque testæ. Macrobius.
Lamb.*

pag. 43. ver. 1.

timefactæ religiones , pavefactæ. Creech.

ibid. ver. 2.

Effugiunt animo pavidæ , mortisque timores :

Effugiunt animo , pavidæ al. pavidi mortisque timores. Fab. Emendat. Creech. Hav.

ibid. ver. 3.

*vacuum pectus. vacuum tempus. Vet. Codd. Lamb.
Gif. Creech.*

ibid. ver. 10.

quin omne sit hoc rationis egestas ?

quin omni sit hæc rationi potestas. Preig. Hav.

pag. 44. ver. 1.

Nec remorantur ibi : &c.

Nec remoratur ibi : sic rerum summa novatur

Semper , & inter se mortales mutua vivunt :

Et , quasi cursores , vitæ lampada tradunt.

Fab. Emend.

ibid. ver. 11.

Aut istu fortè alterius : nam , cita superne

Obvia cùm flixère , sit , ut diversa . . .

Aut istu auferri alterius : nam concita sæpe

*Obvia , confluxere ita uti diversa . . . Vet. Libri.
Gif.*

ibid. ver. 21.

nulla quidæ est. multa. Mss.

pag. 45. ver. 6.

uti memoro. uti memorabo. Veteres quidam.

ibid. ver. 9.

Insertim fundunt radios . . . Inserti fundunt radii . . .

LIBER SECUNDUS. 271

Servius. Veteres plerique. Gif. Creech. Hav.

ibid. ver. 25.

in cunctas denique partes. in cunctas undique. Mss.
Lamb.

ver. 26.

Scilicet hic à principiis. Scilicet hic & principiis. . .
Lamb.

pag. 46. ver. 21.

atque ipsa . . . quin ipsa . . . Fab. Emend.

ibid. ver. 22.

Feruntur. Ferantur. Fab. Emend.

ibid. ver. 32.

rationibus, ac moderatis, rationibus admodera-
tè . . . Gronovius Obs. lib. 111. cap. vi. Creech.
Preig.

pag. 48. ver. 15.

Spatio decedere . . . Spatio se pellere . . . Veteres
lib. Lamb. Hav.

ibid. ver. 16.

momen mutatum . . . momen mutatus . . . Turnebus.
minimum mutatum . . . Creech.

ibid. ver. 26.

aëra deorsum, aëra rarum. Creech. Hav.

pag. 49. ver. 26.

per membra rigantur. vagantur. Gassendus.

pag. 52. ver. 9.

lata arbusa . . . læta armenta. Editores Londinen-
ses. Preig. Hav.

ibid. ver. 10.

latantia quæ . . . liquentia quæ . . . Fab.

ibid. ver. 31.

Derivare queunt aliud . . . Derivare queunt animum.
Lib. Mss. & Vulg.

272 VARIÆ LECTIONES.

pag. 53. ver. 17.

*magis è parvis magis & parvis Fab.
Creech.*

pag. 56. ver. 5.

*Sudor uti Maris est . . . Udor uti Maris est
Creech.*

ibid. ver. 14.

humordulcit ubi per terras crebrius idem

Percolatur. . . .

humor dulcit ubi , per terras crebrius idem

Percolatus. . . . Lamb.

pag. 57. ver. 12.

Odor myrrhæ . . . Smyrnæ. Vet. Codd. Creech.

pag. 69. ver. 18.

*Ex insensilibus . . . Ex insensibili Priscianus,
lib. 4.*

ibid. ver. 22.

Non ex omnibus omnino, quæcunque creant res . . .

In hujus versûs loco ,

Sic itidem, quæ sunt , minimis (al. quæ sentimus ;)

Sentire necesse est. Pius. Creech.

pag. 70. ver. 25.

(quod fugimus ante) (quod figimus ante,) Creech.

ibid. ver. 30.

Quod si fortè aliquis dicet , duntaxat oriri

Posse ex non-sensu sensus , mutabilitate

*Ante aliquâ , tanquam partum , quàm proditur ex-
tra :*

Quod si fortè aliquis dicet , duntaxat oriri

Posse ex non-sensu sensus mutabilitate

Ante aliquâ , totum partum quàm proditur extra.

Hav.

pag. 73. ver. 14.

*Neve putes æterna penes . . . Neve putes interna
minus . . . Creech. Hav.*

LIBER TERTIUS.

- pag. 83. ver. 3.
gentis decus . . . gentis dux . . . Gassendus.
- pag. 84. ver. 5.
coortam. coactam. Lamb. Preig.
- ibid. ver. 16.
dispiciantur . . . despiciantur. Preig.
- ibid. ver. 19, & 20.
*. quod sic Natura tua vi
 Tam manifesta patet ex omni parte resecta.
 quod sic Natura tua vi
 Tam manifesta patens ex omni parte retorta. Creech,*
- pag. 85. ver. 2. 3. & 4.
*Hinc licet advertas animum, magis omnia laudis,
 Aut etiam venti, si fert ita forte voluntas,
 Jactari causâ, quam quod res ipsa probetur:
 Hæc, licet advertas animum, magis omnia laudis,
 Aut etiam vetiti, si fert ita fera voluntas, &c. . . .
 Palmerius. Gronov. Obs. Lib. IV. Cap. XII.
 Preig.*
- ibid. ver. 19.
*præstante labore . . . perstante labore. Vet. Codd.
 Lamb. Creech.*
- pag. 86. ver. 27.
Vivere cum sensu . . . Vivere concentu . . . Creech.
- pag. 87. ver. 7.
*Sine sensu corpus onustum. Sine sensu corpus ho-
 nesto. Preig.*

274 VARIÆ LECTIONES.

pag. 87. ver. 23.

qui nobis moribundos deserit artus.

qui, nobis moribundis, deserit artus. Fab.

ibid. ver. 26.

Nomen ab organico saltu delatum Heliconis....

Nomen ab organico cantu ductum citharai... Fab.

pag. 89. ver. 28.

lapidum conjectum... conlectum... Muretus. Lamb.

ibid. ver. 30.

ita mobilitata... mobilitate. Veteres quidam Codd.

ibid. ver. 31.

cum pondere... cum corpore. Creech.

pag. 90. ver. 18.

Quod genus est Bacchi.... Quod genus, aut Bacchi... Lamb.

pag. 91. ver. 23.

Compta modis... Cōpta modis. Fab. Creech. Har.

ibid. ver. 30.

Quod genus in quovis animantium viscere volgo

Est odor, &....

Quod genus in quovis animantium est visere vulgo:

Est odor, &.... Preig.

pag. 92. ver. 21.

Est etiam calor.... Est etenim calor.. Faber, in Emend.

pag. 94. ver. 21.

Si non ipsa palam quod res dedit, ac docuit nos?

Si non ipse, palam qui res dedit, ac docuit nos? Lamb.

pag. 95. ver. 5.

sancta viri sententia ponit.... sancta sibi sententia

sumit.... Fab.

ibid. ver. 6.

Corporis atque animi primordia singula primis

Apposita aliernis variare....

LIBER TERTIUS. 275

Corporis atque animi primordia singula , privis
Adposita Preig.

pag. 96. ver. 23.

Tu fac utrumque Tu face utrumque... Lamb.

pag. 97. ver. 1.

Exhalare vapore altaria Exhalare vaporem al-
taria Preig.

ibid. ver. 8.

Cum semel omnibus è membris Cum semel ex
hominis membris... Mß.

pag. 98. ver. 3.

nutuque cadenti. vultuque cadenti. Lib. Florentini.

ibid. ver. 16.

quæcunque sequuntur? Cur ea sunt, nisi ...

quæcunque sequuntur, curvascunt? nisi... Preig.
Hav.

ibid. ver. 25.

anhelat : inconstanter, & ... anhelat incunctanter,
& ... Preig.

pag. 100. ver. 22.

Sed tamen in parvo liquuntur tempore tali :

Sed tamen in parvo liquuntur tempore tibi. Creech.

(Secta etenim parvo liquuntur tempore tibi)

Is. Vossius. Preig. Hav.

ibid. ver. 27.

animi vivata potestas animarum vasta potestas.
Preig.

pag. 101. ver. 33.

Quod genus est, animo Quod genus, esse ani-
mo Lamb.

pag. 103. ver. 4.

..... nec manus ipsa

Esse potest anima, neque seorsum lingua, nec aures

Absque animâ per se possunt

..... nec manus ipsa

276 *VARIÆ LECTIONES.*

Esse potest ; animæ neque seorsum lingua , nec auris
Auditu per se possunt *Creech. Hav.*

pag. 104. ver. 33.

Subitis è frugibus Subitis offraetibus Fab.

Subitis affricibus Is. Vossius.

pag. 105. ver. 6.

Tanto quæque magis Tanto nempe magis

Fab. Tanto cuique magis Mss. Preig. Hav.

ibid. ver. 23.

*Sin ita sinceris membris Quia ita sincera ex
membris Fab.*

ibid. ver. 19.

Et privas in corpora & priva si in corpora ...

Preig. Hav.

pag. 110. ver. 18.

*Debet enim , miserè quoi fortè ægreque futurum est ,
Ipse quoque esse in eo tum tempore , cùm malè possit
Accidere. At quoniam mors eximit im , prohibetque ,
Illum , cui possint incommoda conciliari*

Hæc eadem ...

*Debet enim , miserè si fortè ægreque futurum est ,
Ipse quoque esse in eo tum tempore , cui malè possit
Accidere , id quoniam mors eximit , esseque prohibet ,
Illum , cui possint incommoda conciliari*

Illa eadem Is. Vossius. Libri Vet. Turneb.

Advers. lib. xxx. Cap. X.

pag. 111. ver. 4.

Se vindicat Se dividit Hav.

pag. 112. ver. 3.

Fructus homullis ; Fructus homilli ... Fab.

ibid. ver. 8.

*Nec sibi enim quisquam tum se , vitamque requirit ,
Cùm pariter mens , & corpus sopita quiescunt.*

Nam licet æternum per nos sic esse soporem ,

Nec desiderium nostri nos adigit ullum :

LIBER TERTIUS. 277

Nec sibi enim quisquam tum se, vitamque requirit,
 Cum pariter mens, & corpus sopita quiescunt
 Nec desiderium nostri nos adtigit ullum;
 Nam licet æternum per nos sic esse suprema, *al. Su-*
premo. Salmas. Epist. LII.

pag. 116. ver. 7.

Præstinxit . . . Restinxit . . . Salmas. Epist. L. Hav.

LIBER QUARTUS.

pag. 124. ver. 21.

compta vigeret . . . cōpta vigeret . . . Fab. Creech;
Hav.

pag. 125. ver. 26.

Nam certè jaci, atque emergere multa videmus
Non solùm . . .
Nam certè facilè impertiri multa videmus
Non solùm . . . Hav.

pag. 129. ver. 29.

Ex alto in terras . . . Ex altoque foras . . . Creech.

pag. 130. ver. 7.

Specimen verum . . . Specimen veri . . . Pius.

ibid. ver. 15.

Visumque laceessant :
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores :
Frigus ut à fluviis, calor à Sole, æstus ab undis
Æquoris, exesor mærorum litora circum.

Visumque laceessant:
Frigus ut à fluviis, calor à Sole, æstus ab undis
Æquoris, exesor mærorum litora circum :
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores : Lamb.
litora circum : litora propter . . . Preig.

pag. 131. ver. 14.

perlabitur omnes : perlabitur omnis., Fab. in Notis.
Creech.

pag. 133. ver. 10.

Inde retrorsum reddit se, & . . . *Inde retrorsum*
redit, & . . . Gronov. Observ. lib. II. cap. VII.
Hav.

ibid. ver. 18.

Indugredi. *al.* Endogredi. Lamb.

ibid. ver. 21.

Simulacra reverti . . . remitti. Gassendus.

pag. 134. ver. 21.

conjecta moveri. contexta moveri. Libri Mss. Lamb.

pag. 135. ver. 13.

quasi in ignem lana . . . *quasi carmine lana* . . .
Scaliger observ. ad Tibullum. Creech.

pag. 136. ver. 25.

corpora mirando . . . corpora mirandè . . . Gif. Hav.

pag. 137. ver. 19.

adversum nubes . . . *adversum nimbos* . . . Preig. Hav.

pag. 138. ver. 13.

instituit vestigia . . . *instituit vestigia* . . . Gronov.
Hav.

pag. 139. ver. 7.

Æqua fides . . . *Æque-fides* . . . Mss. Hav.

pag. 140. ver. 5.

Præterradit enim vox fauces.

Præterea radit vox fauces . . . Mss. Gronov.

ibid. ver. 9.

raditur oris

Rauca suis ; & *iter lædit* , *quæ vox it in auras.*

. . . redditur oris

Rauca viis & lædit iter quæ vox it in auras. Gronov.

pag. 141. ver. 22.

. . . Colles collibus ipsis

Verba repulsantes iterabant dicta referre.

. . . Colles collibus, ipsis,

Verba , *repulsantes* , *tradebant dicta referre.* Haverc.

LIBER QUARTUS. 279

pag. 142. ver. 25.

Hæc, queis . . . Nec, queis . . . Fab. Creech.

pag. 146. ver. 9.

. Sensumque laceffunt.

. Mentemque laceffunt.

Fab. Creech.

pag. 147. ver. 5.

Reddita vitæ jam mors, & . . .

Reddita vitæ jam pausa, & . . . Fab. Creech.

ibid. ver. 18.

In his rebus quærentur . . . in his rebus quærendum . . .

Pius.

ibid. ver. 24.

Si terram cordi est . . . Si terra est cordi . . . Pius.

ibid. ver. 32.

Et repetunt oculis . . . Et repetunt ollis . . . Creech.

pag. 151. ver. 2.

Corporis. Hinc igitur rebus. . . .

Corporis. His igitur rebus. . . . Fab.

ibid. ver. 3.

. navis velis ventoque

navis remis ventoque. . . . Gass.

pag. 153. ver. 28.

. Spirareque sæpe,

Et quasi de palmâ summas contendere vires,

Tunc quasi carceribus patefactis sæpe quiete:

. Spirareque sæpe;

Haud, quasi carceribus patefactis, stare quiete,

Et quasi de palmâ summas contendere vires.

Hæc. hæc versus ita emendat & in ordinem redigit.

pag. 155. ver. 17.

Namque omnes plerumque . . . Namque omnes plerumque . . .

rique . . . Lamb. al. Namque homines plerumque . . .

que . . . Prisca exempl.

280 VARIÆ LECTIONES.

- pag. 155. ver. 26.
Nomen amoris.... *Numen amotis*.... Creech.
 pag. 156. ver. 2.
Conversum unius amore.... *Conceptum unius amo-*
rem.... Fab. Creech.
 pag. 159. ver. 17.
 Venientem offenderit aura....
Veniens offenderit aura.... al. vel *venti offenderit*
aura.... Fab. in Emend.

LIBER QUINTUS.

- pag. 169. ver. 3.
qui fundere laudes.... *queis fingere laudes*....
 Fab. in Emend.
 pag. 171. ver. 21.
Cernere cùm.... *Cernere uti*... Lamb.
 pag. 173. ver. 10.
æterna manere... *æterna meare*.... *Quidam Libri*
Vet. Lamb.
 pag. 177. ver. 20.
quodcunque alid... *quodcunque alit*... Lamb. Gass.
 pag. 180. ver. 15.
magnasque ruinas.... *tristesque ruinas*... Gass.
 Ibid. ver. 29.
Sicut summarum.... *Sicut summaï*.... Gass.
 Ibid. ver. 30.
Quis locus est... *Qui locus est*... Mss. Hav.
 pag. 182. ver. 7.
Quod procul à verâ est animi ratione repulsum.
Quod procul à verâ nimis est ratione repulsum.
Veteres libri. Creech.
 pag. 183. ver. 19.
In medioque imas... *In medio, atque imas*....
 Gass. Turneb.

pag.

pag. 184. ver. 5 & 6.

Lunæque secuta ; Inter utrosque globi ...

Lunæque secuta , Astorumque , globi Fab.

ibid. ver. 13.

quæ moveantur ... quæ moveant nos. Mss. Pius. Gryph.

ibid. ver. 16.

Subfodit gurgite Suffudit gurgite ... Lamb.

pag. 185. ver. 15.

æterni sidera Mundi ... alterni sidera Mundi ...

Fab. Creech. Hav.

pag. 186. ver. 14.

objecta alienis ... adjecta alienis Quidam libri.

pag. 187. ver. 8.

addere verè. addere veris. Quidam Mss.

ibid. ver. 22.

Perparvum ... Perpetuum ... Gass.

pag. 189. ver. 17.

extima Cæli ... ultima Cæli ... Turneb.

ibid. ver. 23.

Auroram defert ... Auroram differt ... Mss. quidam.

pag. 190. ver. 11.

Non nimis incertis fiunt in ... Non minùs hæc certis fiunt in ... Fab.

ibid. ver. 14.

Consequa Natura est jam rerum ex ordine certo.

Consequiæ quoque rerum sunt ex ordine certo.

Gronov. ex vet. Codice.

pag. 191. ver. 22.

globus , ut , si fortè , pilai ... globus ut sit fortè pilai , ...

Douza Filius.

ibid. ver. 28.

Luciferam partem Dimidiam partem ... Douza F.

pag. 192. ver. 7. 8 & 9.

It Ver , & Venus : & Veneris prænuntius ante

Binnarus graditur Zephyrus : vestigia proptes

282 VARIÆLECTIONES.

Flora quibus mater . . . Preig. ita distinguit.

ibid. ver. 20.

Cùm fieri possint . . . Cùm florere queant . . . Lamb.
ex duobus Mss.

pag. 193. ver. 7.

inimica pererrat . . . per exit? Libri Vulgati. Hav.

pag. 96. ver. 23.

lactantia quærit . . . lætantia quærit. Voss. ad Catullum. Hav.

ibid. ver. 30.

Aut rapidis canibus . . . rabidis . . . Creech.

pag. 198. ver. 15.

Pabula dia tulit, miseris mortalibus ampla.

Pabula dia tulit, miseris mortalibus, ampla.

Hav. ita distinguit, & conjungit dia & ampla.

pag. 199. ver. 12.

Sed taciti respectabant . . . resupinabant . . . Creech.

pag. 202. ver. 8.

Suspensis teneros . . . Suspensis veros . . . Fab.

pag. 203. ver. 6.

Et micat . . . Emicat . . . Serv. Lamb. Hav.

ibid. ver. 19.

viresque vigeant. viresque vigentes. Fab.

pag. 204. ver. 18.

docuere creare . . . didicere creare. Creech.

ibid. ver. 26, 27 & 28.

Unde metus maculat pœnarum præmia vite.

Circumretit enim vis atque injuria quemque :

Atque, unde exorta est, ad eum plerumque revertit.

Creech. Horumce trium versuum ordinem sic invertit :

Circumretit enim vis atque injuria quemque :

Atque, unde exorta est, ad eum plerumque revertit;

Unde metus maculat pœnarum præmia vitæ.

LIBER QUINTUS.

283

pag. 206. ver. 22.

Et tanti motus hunc possint ferre laborem.

Hunc tanti motus possint sufferre laborem. Fab.

pag. 208. ver. 7.

Ut sibi tela parent, sylvasque excidere possint

Ut sibi tela parent quibus sylvas cedere possint . .

Lamb. Creech.

pag. 209. ver. 7.

Et bijugo prius est . . . Et bijugos prius est

Fab. Creech.

ibid. ver. 15.

in mœnere belli . . . in mœnera . . . al. in munera

belli . . . Mss. librique Typis excusi.

ibid. ver. 17.

Et validos Parthi . . . Et validos partim . . . Libri

vulgati. Preig.

ibid. ver. 18.

Cum ductoribus . . . Cum doctoribus . . . Mss.

ibid. ver. 27.

à tergo diripiebant . . . à tergo deripiebant

Turnebus Adv. XXX. 22.

pag. 210. ver. 12.

Ut nunc sæpe boves Lucæ, ferro malè mactæ . . .

Ut nunc sæpe boves Templis ferro malè cæsæ . . .

Gifanius è Codd. Creech.

ibid. ver. 13.

Fera facta . . . Fera fata . . . Lamb.

ibid. ver. 14.

Sic fuit, ut . . . Si fuit, ut . . . Hav. è Mss.

ibid. ver. 21.

ipsique perire . . . ipsique perirent . . . Nonnulli lib.

ibid. ver. 24.

tela parantur . . . tela paratur . . . Gif. Creech.

pag. 211. ver. 31.

sum sunt omnia cordi, tum sunt otia cordi. Fab. Hav.

A a z

LIBER SEXTUS.

pag. 220. ver. 16.

tramite prono ... limite parvo ... Mss. Lugd. Bat.

ibid. ver. 17.

ad id recto ... ad id rectà ... Mss.

Quod fluere Fortunat ... Quod fluere permanenter,

al. Et fluere permutatim ... Fab.

pag. 221. ver. 2.

Quandoquidem semel insignem conscendere currum

Vincendi spes horrata est, atque ...

Jo. Auratus totum hunc locum sic legendum censebat.

Quandoquidem semel haud segnis conscendere currum

Ventosum spes hortata est, atque

ibid. ver. 25.

Delibrata Deum ... Delibrata Deum ... Fab. Deirata ...

Creech.

pag. 222. ver. 3.

Ratio Cœli, speciesque tenenda ... & ratio superum
cœlique tenenda. Lamb.

ibid. ver. 24.

Tam tenues ... Tam tenui ... Creech.

ibid. ver. 25.

Nam aut cadere abrupto ... Nam cadere aut bruto ...

Mss. Fab. Creech.

pag. 223. ver. 27.

exierit donec ... exierunt donec ... Creech.

pag. 224. ver. 2.

magno clamore ... magno clangore ... Lamb.

pag. 225. ver. 9.

impete miro ... agmine miro ... Creech.

- à nubibus . . . in nubibus . . . Creech.
 pag. 225. ver. 24.
 Halantes sulfuris auras . . .
 pag. 226. ver. 11.
 Halantis sulfuris auras. Quidam libri.
 pag. 227. ver. 16.
 & fertur tenebris procul, & trahit atram . . .
 & fertus tenebris, procul attrahit atram . . . Preig.
 Hav.
 & fertur terris procul, & trahit atram . . . Fab.
 pag. 228. ver. 5.
 ipse suâ nam . . . ipse suapte . . . Lamb. Creech.
 ibid. ver. 18.
 Atque ita præcipitans ad . . . Atque ita Pyrrhæ nos
 ad . . . Fab.
 pag. 230. ver. 10.
 Foraminibus liquidis . . . Foraminibus liquidus . . .
 Creech.
 ibid. ver. 18.
 Stellis fulgentibus alta . . . Stellis fulgentibus apta . . .
 Creech. Turneb. Adv. 28. 6.
 pag. 231. ver. 18.
 quò cuique est cunque voluptas . . . quò ducit quem-
 que voluptas, al. voluntas. Libri Veteres, & vulgati.
 ibid. ver. 26.
 An con brachia . . . An tum brachia . . . Hav.
 pag. 236. ver. 10.
 Submersaque saxa putandum est . . . Submerso capite
 al. capte putandum est. Vossius ad Catullum. p. 269.
 è Codd. Creech. Hav.
 pag. 237. ver. 5.
 reprehendere cunctes . . . cunctem . . . Creech.
 magnas fremit . . . magno fremit . . . Fab. in Emend.
 pag. 238. ver. 2.
 Idque suis . . . Imque suis . . . Lamb. Creech.

286 VARIÆ LECTIONES.

pag. 239. ver. 5.

¶ conjunctas oras Maris undique cingit . . .

& conjuncta est oras Maris undique cingens.

Omnes Codd. Creech. Hav.

ibid. ver. 14.

mediâ de clade . . . diâ de clade . . Fab. Creech. Hav.

ibid. ver. 25.

Et quota pars homo Terraï sit totius unus.

Nec tota pars, homo Terraï quota totius unius.

J. Vossius. Preig. Hav.

pag. 240. ver. 16.

¶ fluvius, qui non est, maximus ei est . . .

& fluvius, qui visus, maximus eji . . . Hav.

pag. 241. ver. 9.

In summo sunt ventigeni Crateres . . .

In summo sunt vertice enim Crateres . . Turneb. Hav.

ibid. ver. 30.

Inter nigra virum, percoctaque sæcla calore . . .

Inter nigra virum percocto sæcla colore.

Mss. Lugd. Bat. Hav.

pag. 243. ver. 2.

locus esse, videri, Quadrupedes . . . locus esse, videntes

Quadrupedes . . . Creech.

pag. 245. ver. 16.

nixari nequeunt . . . nixari nequeunt . . Gif. Fab. Hav.

pag. 246. ver. 17.

terram dimovit . . . umbram dimovit . . . Creech.

ibid. ver. 26.

nodosque relaxat . . . venasque relaxat . . . Mss. duo.

& Libri Florentini.

pag. 247. ver. 4.

endo mari spirat fons dulcis aquar, . . .

endo mari Aradio Fons, dulcis aquar . . . Preig. Hav.

pag. 248. ver. 28.

Diditus in venas . . . Diditur in venas . . . Mss. Codd. Hav.

- pag. 249. ver. 14,
in ejus postea vapore . . . in ignis postea vapore.
Quidam libri. Creech. Lamb.
- ibid. ver. 26.*
Hæc res munda . . . Hæc jucunda . . . Creech.
- pag. 250. ver. 23.
Nec res ulla magis . . . Nam res nulla magis . . . Lamb.
- pag. 251. ver. 12.
Parvas ad partes . . . Primas. Gass. pronas. Vul-
gati Codd.
- ibid. ver. 21.*
Et quamquam in partem . . . & partem in vacuam . . .
Omnes ferè Mss. & Vulgati.
- ibid. ver. 27 & 28.*
. Videtur :
Ære interposito discordia tanta creatur . . .
. Videtur:
Ære interposito ; discordia tanta creatur. Hav. ita
mutavit distinctionem.
- ibid. ver. 33.*
pulsareque fluctu . . . fluctu . . . Lamb.
- pag. 252. ver. 11.
Semina saxi. flumina saxi. Mss.
- pag. 253. ver. 20.
Britannum Cælum . . . Brittanidis Cælum . . . Fæd.
Creech. Hav.
- ibid. ver. ultimo.*
forè alienum est . . . forte venenum . . . Lugd. Bat. Hav.
- pag. 254. ver. 19.
mortifer æstus . . . æt . . . Mss. Hav.
- pag. 255. ver. 3 & 4.
Spiritus ore foras tetrum voluebat odorem ,
Rancida quo perolent projecta cadavera ritu.
Creechius duos hosce versus suo loco emotos
versui Indè ; ubi &c. subjungendos esse censet.

233 VARIÆ LECTIONES.

pag. 255. ver. 19.

Nil adeo posset cuiquam leve . . . Nil adeo ut posset
quidquam leve . . . Lamb. Fab.

pag. 256. ver. 9.

inhorrebat rictum, frons tenta minebat . . .

in ore patens rictum, frons tenta meabat . . . Hav.

ibid. ver. 18.

huc hominis . . . hâc hominis . . . Fab.

ibid. ver. 26.

his inceserat . . . his incusserat . . . Libri Mss. &
Vulgati. Hav.

pag. 257. ver. 14. &c.

Idque vel in primis cumulabat funere funus.

Quippe etenim nullo cessabant tempore apisci

Ex aliis alios avidi contagia morbi :

Quippe etenim nullo cessabant tempore apisci

Ex aliis alios avidi contagia morbi ;

Idque vel in primis cumulabant funere funus.

Codd. Lugd. Bat. Janus Rütgersius. Creech. Hav.

sic mutant.

ibid. ver. 26.

Inque aliis alium . . . Inque aliis alius. Fab. Creech.

pag. 258. ver. 4.

Nec minimum partim ex agris ægoris in urbem . . .

Nec minimam partem ex agris ægoris in urbem . . .

Fab. Creech. Hav.

ibid. ver. 7.

quò magis eos tum Confertos . . . quò magis æstu

Confectos . . . Hav.

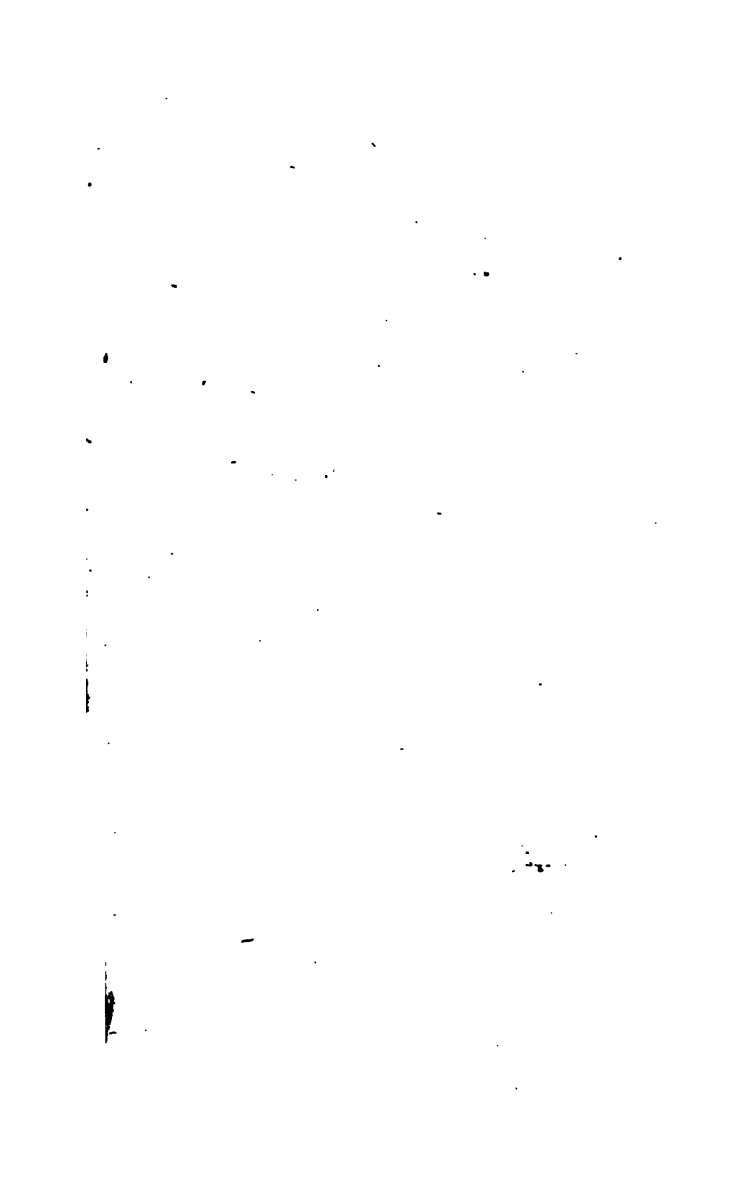
ibid. ver. 16.

Ulceribus tetris prope jam, sordique sepulta.

Ulceribus cæcis prope jam, sordique sepultis. Turneb.

FINIS LECTIONUM VARIARUM.

5608 52

